

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

HN 68ZE H

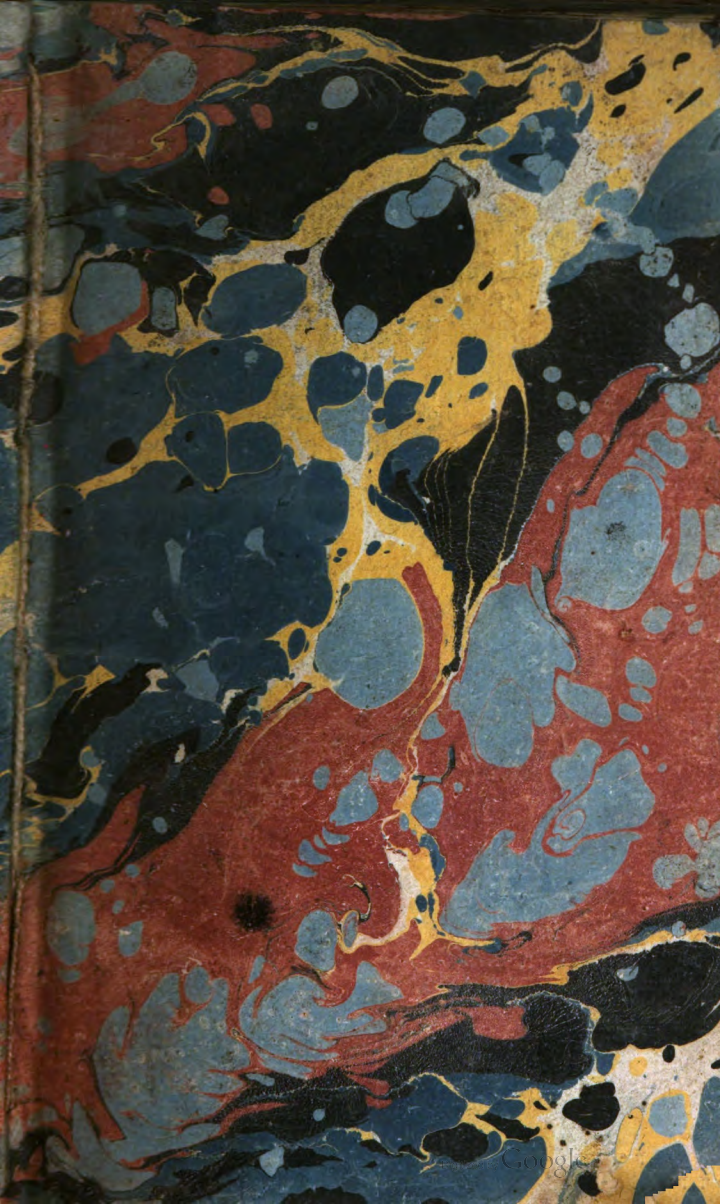

TC 18088(2)

*The Gift of
Mary Bryant Brandegee
in Memory of
William Fletcher Weld*

HARVARD COLLEGE LIBRARY

244

27

N. L. Frothingham

264 nms

hns

Este V. P. tom. com. o P. Carter in
me ----- 1200

[Handwritten signature]

MARCI FABII
QUINTILIANI
INSTITUTIONUM
ORATORIARUM
LIBRI DUODECIM,

AD USUM SCHOLARUM ACCOMMODATI,
recisis, quæ minùs necessaria visa, sunt &
brevibus notis à Car. ROLLIN illustrati:

Nunc denuò

JUSSU REGIS FIDELISSIMI
JOSEPHI I.

INSTAURATIS BONARUM ARTIUM STUDIIS,
Ad Lusitanorum adolescentium bonum
in lucem editi.

T O M U S I I.

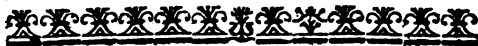

OLYSSIPONE.

M. DCC. LX.
CUM PRIVILEGIO REGIS.

~~LC 1132~~
KC 18088(2)
2

Harvard College Library
Bowie Collection
Gift of
Mrs. E. D. Brandegee
Nov. 9, 1908

SUMMA CAPITUM

QUÆ SECUNDO TOMO
CONTINENTUR.

LIBER VII. PROŒMIUM.

D <i>E utilitate dispositionis.</i>	pag. 1
CAP. I. <i>De Dispositione.</i>	3

LIBER VIII.

<i>Proœmium.</i>	23
CAP. I. <i>De Elocutione.</i>	33
CAP. II. <i>De Perspicuitate.</i>	35
CAP. III. <i>De Ornatu.</i>	42
CAP. IV. <i>De Amplificatione.</i>	67
CAP. V. <i>De Sententiis.</i>	77
CAP. VI. <i>De Tropis.</i>	85

LIBER IX.

CAP. I. <i>De Figuris.</i>	104
CAP. II. <i>De figuris sententiarum.</i>	108
CAP. III. <i>De figuris verborum.</i>	125
CAP. IV. <i>De Compositione.</i>	141

LIBER X.

CAP. I. <i>De copia verborum.</i>	180
CAP. II. <i>De Imitatione.</i>	221
<i>Tom. II.</i>	a

SUMMA CAPITUM.

CAP. III. <i>De scribendo.</i>	230
CAP. IV. <i>De Emendatione.</i>	241
CAP. V. <i>Quæ præcipuè scribenda sint.</i>	243
CAP. VI. <i>De Cogitatione.</i>	251
CAP. VII. <i>De facultate dicendi ex tempore.</i>	254

LIBER XI.

CAP. I. <i>De aptè dicendo.</i>	265
CAP. II. <i>De Memoria.</i>	294
CAP. III. <i>De Pronuntiatione.</i>	312

LIBER XII.

PROŒMIUM.

CAP. I. <i>Non posse oratorem esse nisi bonum virum.</i>	357
CAP. II. <i>Philosophiæ cognitionem necessariam esse oratori.</i>	373
CAP. III. <i>Necessariam juris civilis oratori esse scientiam.</i>	383
CAP. IV. <i>Necessariam oratori cognitionem historiarum.</i>	388
CAP. V. <i>Quæ sint oratoris instrumenta.</i>	389
CAP. VI. <i>Quod sit tempus incipiendi causas agere.</i>	391
CAP. VII. <i>Quæ in suscipiendis causis oratori observanda sint.</i>	394
CAP. VIII. <i>Quæ in discendis causis oratori observanda sint.</i>	399
CAP. IX. <i>Quæ servanda in agendis causis oratori sint.</i>	404
CAP. X. <i>De genere dicendi.</i>	411
CAP. XI. <i>Quæ post finem studia. Adhortatio ad Eloquentiam.</i>	438

MARCI

MARCI FABII
QUINTILIANI
DE
INSTITUTIONE
ORATORIA
LIBER VII.

P R O Æ M I U M.

DE UTILITATE DISPOSITIONIS.

DE INVENTIONE (ut ar-
bitror) satis dictum est. Ne-
que enim ea demum , quæ
ad docendum pertinent , executi su-
mus , verùm etiam motus animorum
tractavimus. Sed , ut opera extruenti-
bus satis non est , saxa atque mate-
Tom. II. A

riam, & cætera ædificanti utilia congerere, nisi disponendis iis collocandisque artificum manus adhibeatur: sic in dicendo quamlibet abundans rerum copia, cumulum tantum habeat atque congestum, nisi illas easdem dispositio in ordinem digestas, atque inter se commissas devinxerit.

Nec immeritò secunda quinque partium posita est, cum sine ea prior nihil valeat. Neque enim, quanquam fuis omnibus membris, statua sit, nisi collocentur. Et, si quam in corporibus nostris aliorumve animalium partem permutes & transferas, licet habeat eadem omnia, prodigium sit tamen. Et artus etiam leviter loco moti, perdunt quo viguerunt usum: & turbati exercitus sibi ipsi sunt impedimento. Nec mihi videntur errare, qui ipsam rerum naturam stare ordine putant, quo confuso, peritura sint omnia. Sic oratio carens hac virtute, tumultuetur necesse est, & sine rectore fluitet, nec cohæreat sibi; multa repetat, multa transeat, velut nocte in ignotis locis errans: nec initio, nec fine proposito, casum potius quam consilium sequatur.

Quapropter totus hic liber serviat dispositioni. Quæ quidem, si certa ali-

qua via tradi in omnes materias ullo modo posset, non tam paucis contigisset. Sed cum infinitæ litium formæ fuerint, futuræque sint, & tot seculis nulla reperta sit causa, quæ esset tota alteri similis, sapiat oportet actor, & vigilet, & inveniatur, & judicet, & consilium à se ipso petat. Neque inficias eo quædam esse quæ demonstrari possint, eaque non omittam.

C A P U T I.

D E D I S P O S I T I O N E.

I. *Quid sit dispositio. Interdum utilitate mutatur.* II. *Ut fiat optima dispositio, diligenter cognoscenda omnia quæ in causis versantur.* III. *An semper sit à gravissimis incipiendum.* IV. *Quæstio vel est simplex, vel conjuncta. Quis ordo sit in utraque servandus.* V. *Exponit Fabius quid ipse in variis occasionibus soleret observare.* VI. *Ut doceat quomodo in quibusque causis singula inveniri & disponi rectè possint, in exemplum affert argumentum declamationis, quale in scholis tradi solebat.* VII. *Res ipsa, & exercitatio, meliùs quàm ars docent quæ debeat esse dispositio.*

L S I T igitur (ut suprâ significavi) Tom. 1. pag. 285.
 divisio, rerum plurium in singulas
 partitio, singularum in partes discretus
 ordo, & recta quædam collatio, prio-
 ribus sequentia annectens : dispositio,
 A ij

utilis rerum ac partium in locos distributio. Sed meminerimus ipsam dispositionem plerumque utilitate mutari, nec eandem semper primam quæstionem ex utraque parte tractandam. Cujus rei ut cætera exempla præteream, Demosthenes quoque atque Æschines possunt esse documento, in judicio Ctesiphontis diversum secuti ordinem: cum accusator à jure, quo videbatur potentior, cœperit: patronus omnia, vel penè omnia ante jus posuerit, quibus judicem quæstioni legum præpararet. Aliud enim alii docere prius expedit, alioqui semper petitoris arbitrio diceretur.

II. IGITUR quid ego sim secutus, quod partim præceptis, partim usurpatum ratione cognoveram, promam: nec unquam dissimulavi. Erat mihi curæ in controversiis forensibus; nosse omnia quæ in causa versarentur. Cum hæc in conspectu quodammodo collocaveram, non minùs pro adversa parte, quàm pro mea cogitabam.

Et primùm (quod non difficile dictum est, sed tamen ante omnia intuendum) constituebam, quid utraque pars vellet efficere, tum per quid, hoc modo. Cogitabam quid primùm petitor diceret.

Id aut confessum erat, aut controversum. Si confessum, non poterat ibi esse quæstio. Transibam ergo ad responsum partis alterius. Idem intuebar: nonnunquam etiam quod inde obtinebatur, confessum erat. Ubi primum cœperat non convenire, quæstio oriebatur. Id tale est: Occidisti hominem, occidi. Convenit: transeo. Rationem reddere debet reus quare occiderit. Adulterum, inquit, cum adultera occidere licet. Legem esse certum est. Tertium jam aliquid videndum est, in quo pugna consistat. Non fuerunt adulteri; fuerunt: quæstio. De facto ambigitur, conjectura est. Interim verò & tertium confessum est, adulteros fuisse. Sed tibi, inquit accusator, illos non licuit occidere. Exul enim eras, & ignominiosus. De jure quæritur. At si protinus dicenti, occidisti; respondeatur, non occidi: statim pugna est. Sic explorandum est ubi controversia incipiat, & considerari debet quæ primam quæstionem facit.

III. QUOD pertinet ad actorem, non planè dissentio à Celso, qui sine dubio Ciceronem est secutus. Instat tamen huic parti vehementiùs, ut putet primo firmum aliquid esse ponendum, summo firmissimum, imbecilliora me

A iiij

dio : quia & initio movendus fit iudex ,
& summo impellendus. At pro reo ple-
rumque gravissimum quicque primum
* movendum est , ne illud spectans ju-
dex , reliquorum defensioni sit aver-
sior.

* *Malim le-
gere , amo-
vendum : re-
futatione
amoliendum.*

Interim tamen & hoc mutabitur , si
leviora illa palam falsa erunt , gravissi-
mi defensio difficilior : ut detracta prius
accusatoribus fide aggrediamur ulti-
mum , jam iudicibus omnia vana esse
credentibus. Opus erit tamen præfatio-
ne , qua & ratio reddatur dilati crimi-
nis , & promittatur defensio , ne id
quod non statim diluemus , timere vi-
deamur.

Anteactæ vitæ crimina plerumque
prima purganda sunt , ut id de quo la-
turus est sententiam iudex , audire pro-
pitius incipiat. Sed hoc quoque pro Va-
reno Cicero in ultimum distulit : non
quid frequentissimè , sed quid tum ex-
pediret , intuitus.

IV. CUM simplex^a intentio erit , vi-
dendum est , an unum aliquid respon-
deamus , an plura. Si unum , in re quæ-
stionem instituamus , an in scripto. Si
in re , negandum sit quod objicitur , an

^a Cùm accusatio , quæstio , erit simplex , & unum
aliquid objicietur.

tuendum. Si in scripto, in qua specie juris pugna fit, & in ea de verbis, an voluntate quærat. Id ita consequemur, si intuiti fuerimus quæ fit lex quæ litem faciat, hoc est, qua iudicium fit constitutum. . Coniuncta defensio est, qualis pro Rabirio; si occidisset, rectè fecisset, sed non occidit.

Ubi verò multa contra unam propositionem dicimus, cogitandum est primum quicquid dici potest: tum ex his quo quicque loco dici expediat, ordinandum. In quo non idem sentio, quod de propositionibus paulo antè: quòdque de argumentis probationum loco concessi, aliquando nos incipere à fir- Tom. 1. p.
348. mioribus. Nam vis quæstionum semper crescere debet, & ad potentissima ab infirmis pervenire, sive sunt ejusdem generis, sive diversi. .

V. SOLEBAM hoc facere præcipuè, ut vel ab ultima specie (nam ea ferè est, quæ continet causam) retrorsum quærerem usque ad primam generalem quæstionem, vel à genere ad extremam speciem descenderem, etiam in suasoriis. Ut deliberat Numa, an regnum offerentibus Romanis recipiat. Primum id est genus, an regnandum, an in civitate aliena, an Romæ, an

laturi sint Romani talem regem...

^a Solebam & excerpere quid mihi cum adversario conveniret, si modò id pro me erat: nec solùm premere confessionem; sed partiendo multiplicare, ut in illa controversia: Dux qui competitorum patrem in suffragiis vicerat, captus est. Euntes ad redimendum eum legati, obvium habuerunt patrem revertentem ab hostibus: is legatis dixit, Serò itis. Excusserunt illi patrem, & aurum in sinu ejus invenerunt: ipsi perseveraverunt ire quò intenderant, invenerunt Ducem crucifixum, cujus vox fuit; Cavete proditorem. Reus est pater. Quæ conveniunt? Proditio nobis prodita est, & prodita à Duce: quærimus proditorem. Te iisse ad hostes fateris, & iisse clam, & ab iis incolumem redisse, aurum retulisse, & aurum occultum habuisse. Nam quod * fecit, id nonnunquam potentius fit in propositione: quæ si animos occuparit, prope aures ipsi defensionis præcluduntur. In totum autem congregatio criminum accusantem adjuvat, separatio defendentem.

* Malim legere fatetur, sup. adversarius.

^a Hæc est species divisionis, cum ostendimus in quo nobis conveniat | cum adversario, in quo non conveniat. Turn.

Solebam, id quod fieri & in argumentis dixi, in tota facere materia, ut ^{Tom. 1. p. 307.} propositis extra quæ nihil esset omnibus, deinde cæteris remotis, solum id superesset quod credi volebam. Ut in prævaricationum criminibus: ut absolvatur reus, aut innocentia ipsius sit, aut interveniente aliqua potestate, aut vi, aut corrupto iudicio, aut difficultate probationis, aut prævaricatione. Nocentem fuisse confiteris: nulla potestas obstat, nulla vis, corruptum iudicium non quereris, nulla probandi difficultas fuit: quid superest, nisi ut prævaricatio fuerit? Si omnia amoliri non poteram, tamen plura amoliebar. Hominem occisum esse constat, non in solitudine, ut à latronibus suspicer: non prædæ gratiâ, quia in spoliatus est: non hæreditatis spe, quia pauper fuit. Odium igitur in causa. Quis inimicus?

^a Quæ res autem faciliorem divisioni viam præstat, eadem inventioni

^a Ad divisionem, hoc est, ut secernatur in quo nobis cum adversario conveniat, in quo non; prædest totam diligenter causam excutere: id quoque inventioni utile est; quia sensim excutiendo aliud atque aliud, tandem inveni-

mus, quod est utilissimum nobis. Cæterum *rejectionem facere* dixit per metaphoram. Nam postquam Prætor iudices erat sortitus, utrique permittebatur parti certum quemdam numerum iudicum rejicere. *Turn.*

A. v.

quoque. Excutere quicquid dicitur, prodest, & velut rejectione facta ad optimum pervenire. Accusatur Milo, quòd Clodium occiderit: aut fecit, aut non. Optimum erat negare: si non potest, occidit ergo aut jure, aut injuria. Utiq̄ue jure: aut voluntate igitur, aut necessitate. Nam ignorantia prætendi non potest. Voluntas anceps est. Sed quia ita id homines putant, adjungenda defensio, ut id pro Republica fuerit. Necessitate: subita igitur pugna, non præparata: alter igitur infidiatus est. Uter? profectò Clodius. Vidésne ut ipsa rerum necessitas deducat ad defensionem? Adhuc: Aut utique voluit occidere infidiatorem Clodium, aut non: tutius si noluit. *Fecerunt ergo servi Milonis, neque jubente, neque sciente Milone.* At hæc tam timida defensio detrahit auctoritatem illi, qua rectè dicebamus occisum. Adjicitur: *quod suos quisque servos in tali re facere voluisset.* Hoc eo est utilius, quòd sæpe nihil placet, & aliquid dicendum est. Intueamur ergò omnia: ita apparebit aut id quod optimum est, aut id quod minime malum.

VI. At quomodo inveniemus etiam illas occultiores quæstiones? scilicet quomodo sententias, verba, figuras,

Pro Mil. 19.

colores; ingenio, cura, exercitatione-
Non tamen ferè unquam nisi impruden-
tem fugerint, si (ut dixi) naturam se-
qui ducem velit. Sed plerique eloquen-
tiæ famam affectantes, contenti sunt
locis speciosis modò, vel nihil ad pro-
bationem conferentibus. Alii nihil vi-
tantes, ea quæ in oculos incurrunt,
exquirenda putant. Quod quo faciliùs
appareat, unam de schola controver-
siam non ita sanè difficilem aut novam
proponam in exemplum.

*Qui reo proditiõnis patri non affuerit, exhaeres sit. Proditionis damnatus, cum advocato exulet. Reo proditiõnis patri disertus filius affuit, rusticus non affuit: damnatus abiit cum advocato in exilium. Rusticus cum * fortiter fecisset, præmii nomine impetravit restitutionem patris, & fratris. Pater reversus intestatus decessit: petit rusticus partem bonorum, orator totum sibi vindicat.*

* In bello scilicet.

Hic illi eloquentes, quibùsque nos, circa lites ^b raras sollicitiores, ridiculi videmur, invadent personas favorabi-

^a Nullum delectum facientes. Nihil quantumlibet vulgare vitantes. At malim legere, *rimantes*.

sensum, ut, quia sollicitiores sunt, & plus temporis impendunt in excutiendis litibus, rariores causas agant quàm cæteri,

^b Hunc videtur habere

A VI

les. Actio pro rustico contra disertum, pro viro forti contra imbellem, pro restitutore contra ingratum, pro eo qui parte contentus sit, contra eum qui fratri nihil dare ex paternis velit. Quæ omnia sunt in materia, & multum juvant, victoriam tamen non tradunt. In hac quærentur sententiæ, si fieri poterit, præcipientes vel obscuræ. Nam ea nunc virtus est, " ut pulchrè fuerit cum materia tumultu & clamore transactum.

Illi verò quibus propositum quidem melius, sed cura in proximo est, hæc velut innatantia videbunt, excusatum esse rusticum, qui non interfuerit iudicio, nihil collaturus patri: sed ne disertum quidem habere quod imputet reo; cum is damnatus sit. Dignum esse hæreditate restitutorem, non avarum, impium, ingratum, qui dividere nolit cum fratre, eoque sic merito. " Quæ-

a Ut materia litis egregiè tractata videatur, si acutis & vibrantibus sententiis orator clamorem & tumultum excitavit. Fortè hic corruptum aliquid. Vide eandem sententiam, sed clariùs expressam, k 4. c. 2. pag. 146.

b Illi qui nihil penitus remanentes, attendunt ea tan-

tum quæ in proximo sunt, non nisi innatantia vident, id est quæ in superficie apparent, & ultro in oculos incurrunt.

c Non posse gloriari quasi aliquid profuerit reo patri, cum is damnatus sit.

d Oratores, de quibus loquitur, qui non nisi in proximo posita ianuen-

tionem quoque illam primam scripti, & voluntatis, qua non expugnata, non sit sequentibus locus.

At qui naturam sequetur, illa cogitabit profectò : primò hoc dicturum rusticum, Pater intestatus duos nos filios reliquit, partem jure gentium peto. Quis tam imperitus, quis tam procul à literis, quin sic incipiat, etiamsi nescierit quid sit propositio? Hanc communem omnium legem leviter adornabit, ut justam. Nempe sequetur, ut quæramus quid huic tam æquæ postulationi respondeatur. At id manifestum est. Lex est quæ jubet exhæredem esse eum, qui patri proditoris reo non affuerit : tu autem non affuisti. Hanc propositionem necessariò sequitur legis laudatio, & ejus qui non affuerit, vituperatio.

Adhuc versamur in confessis : redeat animus ad petitozem. Numquid non hoc cogitet necesse est, nisi qui sit planè hebes : Si lex obstat, nulla lis est, inane judicium est? atqui & legem esse, & hoc quod ea puniat, à rustico factum, extra dubitationem est. Quid ergo dicemus? Rusticus eram. Sed lex erat,

tur, videbunt quoque primam illam scripti & voluntatis questionem, quam | latius in sequentibus excutitur.

omnes complectitur : nihil proderit. Quæramus ergo , num infirmari in aliqua parte lex possit. Quid aliud (sæpius dicam) natura permittit , quàm ut , cùm verba contrà sint , de voluntate quæra- tur ? generalis igitur quæstio : Verbis , an voluntate sit standum. Sed enim in commune de jure omni disputandum semper , nec unquam satis judicatum est. Quærendum igitur in hac ipsa , qua consistimus , an aliquid inveniri possit , quod scripto adversetur. Ergo quisquis non affuerit , exhæres erit ? quisquis sine exceptione ? Jam se illa vel ultro offerent argumenta : Filius infans , & æger non affuit , & qui aberat , & qui militabat , & qui in legatione erat. Jam multum acti est : posset aliquis non affuisse , & hæres esse.

Transseat nunc idem ille qui ^a cogitavit , ut ait Cicero , *tibicinis Latini modo ad disertum*. Ut ista concedam , tu nec infans es , nec æger eras , nec abfuisti , nec militasti , nec in legatione fuisti. Non aliud occurrit quàm illud : Sed rusticus sum. Contrà , quod palam est , dicet : Ut agere non potueris , affidere

^a Qui hæc in gratiam | dit ad locum Ciceronis pro
rustici cogitavit , jam tran- | Muren. n. 26.
seat in partes disertum. Allu-

potuisti. Et verum est. Quare redeundum est rustico ad animum Legumlatoris. Impietatem punire voluit, ego autem impius non sum. Contra quæ disertus: Tu impiè fecisti, inquit, cùm exhæredationem meruisti; licèt te postea vel pœnitentia vel ambitus ad hoc genus optionis adduxerit. Præterea propter te damnatus est pater. Videbaris enim de causa pronuntiasse. Ad hæc rusticus: Tu verò, in causa damnationis fuisti: multos offenderas, inimicitias domurcontraxeras. Hæc conjecturalia. Illud quoque, quod coloris loco rusticus dicit, patris fuisse tale consilium, ne universam domum periculo subjeceret. Hæc prima quæstione scripti & voluntatis continentur.

Intendamus ultrà animum, videamusque an aliquid inveniri præterea possit, * quo id modo fiat. Sedulò imitator quærentem, ut quærere doceam, & * Legendum putem, & quo id modo fiat, adjiciendo, & omisso speciosiore illo styli genere, ad utilitatem me submitto discentium.

Omnes adhuc quæstiones ex persona petitoris ipsius duximus: cur non aliquid circa patrem quærimus? Dictum verò est, *cui quis non affuerit, exhæres erit.* Cur non conamur & hîc quærere: Num cuicumque non affuerit? Facimus

hoc sæpe in iis controversiis, in quibus petuntur in vincula, qui parentes suos non alunt: an eum qui testimonium in filium impietatis reum dixit? an eum qui filium lenoni vendidit? In hoc de quo loquimur patre, quid apprehendi potest? Damnatus est. Numquid igitur lex ad absolutos tantum patres pertinet? dura prima fronte quæstio. Non desperemus: credibile est hoc voluisse Legumlatorem, ne auxilia liberorum innocentibus deessent. Sed hoc dicere rustico verecundum est, quia innocentem fuisse patrem fatetur. Dat aliud argumentum controversia: *Damnatus proditionis cum advocatione exules.* ^a Vix videtur posse fieri, ut poena filio eadem, patri & si affuerit, & si non affuerit, constituta sit. Præterea lex ad exules nulla pertinet. Non ergo credibile est, de non advocato damnati scriptum. An possint

^a Vix videtur fieri posse ut debeat similiter infligi poena ei qui patri adfuerit, aut non adfuerit. Eadem autem poena est bonorum amissio. Nam exul bona perdit, & exhaeres bona quoque perdit Turn.

^b Exul ita capite diminitur, ut civitatis jus perdat, ac proinde reliqua quoque jura. Cum igitur

scribitur in lege, *Qui patri proditionis reo, &c.* non debet intelligi de damnato patre, id est exule, ad quem nulla lex pertinet, sed de absoluto. Turn. Atque adeo, ca lex non est scripta de non advocato damnati, id est de eo filio qui non adfuerit tanquam advocatus patri qui damnatus est.

DE DISPOSITIONE. 17

enim bona esse ulla exulis, rusticus in utraque parte dubium facit. Disertus & verbis inhærebit, in quibus nulla exceptio est: & propter hoc ipsum pœnam esse constitutam eis qui non affuerint, ne periculo exilii deterreantur ab advocacione, & rusticum innocenti non affuisse dicet.

Illud protinus non indignum quod annotetur, posse ex uno statu duas generales fieri quæstiones: An quisquis, an cuicumque. Hæc ex duabus personis quæsitæ sunt. E tertia autem, quæ est adversarii, nulla oriri quæstio potest: quia nulla fit ei de sua parte controversia.

Nondum tamen cura deficiat. Ista enim omnia dici possent etiam non restituto patre. Nec statim eò tendamus, quod occurrit ultro, à rustico restitutum. Qui id subtiliter quæret, aliquid spectabit ultrà. Nam ut genus species sequitur, ita speciem genus præcedit. Etingamus ergo ab alio restitutum, ratiocinativa atque collectiva quæstio oriatur, an restitutio pro sublacione iudicii sit, & perinde valeat, ac si iudicium non fuisset. Ubi tentabit rusticus dicere, ne impetrare quidem aliter potuisse suorum restitutionem uno præ-

mio, nisi patre, perinde ac si accusatus non esset, revocato. Quæ res, advocati quoque pœnam, tanquam is non affuisset, remiserit. Tum venimus ad id quod primum occurrebat, à rustico restitutum esse patrem. Ubi rursus ratiocinamur, an restitutor accipi debeat pro advocato, quando id præstiterit, quod advocatus petiit: nec improbum sit pro simili accipi, quod plus est. Reliqua jam æquitatis sunt, utrius justius sit desiderium. Id ipsum adhuc dividitur, etiamsi uterque sibi totum vindicaret, nunc utique, cum alter semissem, alter universa, fratre excluso.

Sed his tractatis, etiam habet magnum momentum apud iudices patris memoria, cum præsertim de bonis ejus quærat. Erit ergo conjectura, qua mente pater intestatus decesserit. Sed ea pertinet ad qualitatem, quæ alterius status instrumentum est. Plerumque autem in fine causarum de æquitate tractabitur, quia nihil libentius iudices audiunt. Aliquando tamen hunc ordinem mutabit utilitas: ut si in jure minus fidu-

<p>a Mediam partem hæreditatis. Veteres volentes aliquid dividere in partes, ut hæreditatem, & quidvis simile, id <i>assem</i> appellave-</p>	<p>runt, & partes <i>uncias</i>. Constat autem as duodecim uncias. Unde <i>ex asse</i> hæres dicitur, qui solus est hæres.</p>
---	--

ciæ erit, æquitate judicem præparemus. Nihil habui amplius, quod in universum præciperem. . *.

VII. SUNT pleraque ejusmodi, quæ nisi proposita, de qua dicendum est, materia, viam docendi non præbeant. Non enim causa universa in quæstiones ac locos diducenda est: sed hæ ipsæ partes habent rursus ordinem suum. Nam & in proœmio primum est aliquid, & secundum, ac deinceps. Et quæstio omnis ac locus habet suam dispositionem, ut theses etiam simplices. . . Est & hoc, quod scriptor demonstrare non possit, nisi certa definitaque materia. Sed quid una faciet, aut altera? quin imò centum ac mille in re infinita?

Præceptoris est, in alio atque alio genere quotidie ostendere quis ordo sit rerum, & quæ copulatio: ut paulatim fiat usus, & ad similia transitus. Tradi enim omnia quæ ars efficit, non possunt. Nam quis pictor omnia, quæ in rerum natura sunt, adumbrare didicit? Sed percepta semel imitandi ratione, assimilabit quicquid acceperit. Quis enim non faber vasculum aliquod, quale nunquam viderat, facit? Quædam verò non docentium sunt, sed discen- tium. Nam & medicus quid in quoque

valetudinis genere faciendum sit, quid quibus signis providendum, docebit. Vim sentiendi pulsus venarum, caloris motus, spiritus meatum, coloris distantiam, * quæ sua cujusque sunt, ingenium dabit.

* Quæ uniuscujusque ægroti propria sunt.

Quare plurima petamus à nobis, & cum causis deliberemus, cogitemusque homines ante invenisse artem quam doxuisse. Illa enim potentissima est, quæque verè dicitur œconomica totius causæ dispositio, quæ constitui nisi velut in re præsentì non potest; ubi assumendum procemium, ubi omittendum: ubi utendum expositione continua, ubi partita: ubi ab initiis incipiendum, ubi more Homérico à mediis, vel ultimis: ubi omnino non exponendum: quando à nostris, quando ab adversariorum propositionibus incipiamus: quando à firmissimis probationibus, quando à levioribus: quando in causa proponendæ procemiis quæstiones, qua præparatione præmuniendæ: quid judicis animus accipere possit statim dictum, quò paulatim deducendus: singulis, an univèrsis opponenda refutatio: reservandi perorationi, an per totam orationem diffundendi affectus: de jure prius, an de æquitate dicendum: an antea cta cri-

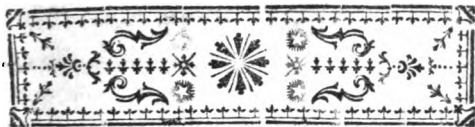
mina, an de quibus iudicium est, prius obijcere, vel diluere conveniat: si multiplices causæ erunt, quis ordo faciendus, quæ testimonia, tabulæve cujusque generis in actione recitandæ, quæ reservandæ. Hæc est velut imperatoria virtus copias suas partientis ad casus præliorum, retinentis partes propter castella tuenda, custodiendâsve urbes, petendos commeatus, obsidenda itinera, mari denique ac terra dividendis.

Sed hæc in oratione præstat omnia; cui affuerint natura, doctrina, studium. Quare nemo expectet, ut alieno tantum labore sit disertus. Vigilandum ducat, iterum enitendum, pallendum: est facienda sua cuique vis, sua ratio: non respiciendum ad hæc, sed in promptu habenda: nec tanquam tradita, sed tanquam innata. Nam viam demonstrare velociter ars potest, si qua est: verum ars satis præstat, si copias eloquentiæ ponit in medio: nostrum est uti eis scire.

Reliqua partium est demum dispositio. Et in his ipsis primus aliquis sensus, & secundus, & tertius: qui non modò ut sint ordine collocati, elaborandum est; sed ut inter se juncti, atque ita cohærentes, ne commissura pel-

luceat : corpus sit , non membra. Quod ita continget , si & quid in quoque conveniat viderimus , & ut verba verbis applicemus , non pugnantia , sed quæ invicem complectantur. Ita res diversæ distantibus ex locis , quasi invicem ignotæ non collidentur , sed aliqua societate cum prioribus ac sequentibus se copulâque tenebunt : ac videbitur non solum composita oratio , sed etiam continua. Verùm longiùs fortasse progredior fallente transitu , & à dispositione ad elocutionis præcepta labor , quod proximus liber inchoabit.

MARCI FABII
QUINTILIANI
DE
INSTITUTIONE
ORATORIA
LIBER VIII.

PROŒMIUM.

I. *Non onerandos esse præceptis adolescentes.*
II. *Enumeratio eorum quæ antea dicta sunt à capite 16. lib. 2. quæ maximè pertinent ad Inventionem & Dispositionem.* III. *Elocutio pars Rhetoricæ ut pulcherrima, sic etiam difficillima.* IV. *Rerum quàm verborum majorem curam esse habendam.*

I. **H**IS ferè, quæ in proximos quinque libros collata sunt, ratio inveniendi, atque inventa disponendi continetur: quam ut per omnes nume-

ros penitus cognoscere, ad summam scientiæ necessarium est, ita incipientibus brevius ac simplicius tradi magis convenit. Aut enim difficultate institutionis tam numerosæ atque perplexæ deterreri solent: aut eo tempore, quo præcipuè alenda ingenia atque indulgentia quadam enutrienda sunt, asperiorum tractatu rerum atteruntur: aut, si hæc sola didicerint, satis se ad eloquentiam instructos arbitrantur: aut quasi ad certas quasdam dicendi leges alligati, conatum omnem reformidant. Unde existimant accidisse, ut qui diligentissimi artium scriptores extiterunt, ab eloquentia longissimè fuerint.

Via tamen opus est incipientibus, sed ea plana, & cum ad ingrediendum, tum ad demonstrandum expedita. Eligat itaque peritus ille præceptor ex omnibus optima, & tradat ea demum in præsentia, quæ placent, remotâ refutandi cætera morâ. Sequuntur enim discipuli quò duxeris. Mox cum robore discendi crescat etiam eruditio. Iidem primò solum iter credant esse in quod inducentur, mox illud cognituri etiam optimum. Sunt autem neque obscura, neque ad percipiendum difficilia, quæ scriptores diversis opinionibus pertinaciter

citer tuendis, involverunt. Itaque in toto artis hujusce tractatu difficilius est judicare quid doceas, quàm cum judicaris, docere: præcipuèque in duabus his partibus perquàm sunt pauca, circa quæ si is qui instituetur, non repugnaverit, proum ad cætera habiturus est cursum.

II. NEMPE enim plurimum in hoc laboris exhausimus, ut ostenderemus, Rhetoricen bene dicendi scientiam, & utilem, & artem, & virtutem esse: materiam ejus, res omnes de quibus dicendum esset. Tum & eas in tribus ferè generibus, demonstrativo, deliberativo, judicialique reperiri. Orationem porrò omnem constare rebus, & verbis: in rebus intuendam inventionem, in verbis elocutionem, in utrisque collocationem: quæ memoria complecteretur, actio commendaret.

Oratoris officium, docendi, mouendi, delectandi partibus contineri. Ex quibus ad docendum expositio & argumentatio, ad mouendum affectus pertinerent, quos per omnem quidem causam, sed maximè tamen in ingressu ac fine dominari. Nam delectationem, quamvis in utroque sit eorum, magis

tamen proprias in elocutione partes habere. Quæstiones alias infinitas; alias finitas, quæ personis, locis, temporibus continerentur. In omni porro materia tria esse quærenda: An sit, quid sit, quale sit.

His adjiciebamus, demonstrativam laude ac vituperatione constare. In ea, quæ ab ipso de quo diceremus, quæ post eum acta essent, intuendum. Hoc opus tractatu honestorum utiliumque constare. Suasoriis accedere tertiam partem ex conjectura: Possétne fieri, & an esset futurum, de quo deliberaretur. Hic præcipuè diximus spectandum: Quis, apud quem, quid diceret. Judicialium causarum alias in singulis, alias in pluribus controversiis consistere. In omni porro causa judiciali, quinque esse partes, quarum exordio conciliari audientem, narratione causam proponi, confirmatione roborari, refutatione dissolvi, peroratione aut memoriam judicis refici, aut animos moveri.

His argumentandi & afficiendi locos, & quibus generibus concitari, placari, resolvi judices oportet, adjecimus. Accessit ratio a divisionis. Crede-

* Divisionem appellat distributionem thematis &c

re modò, qui discet, velit, certam quandam viam esse, in qua multa etiam sine doctrina præstare debeat per se ipsa natura : ut hæc de quibus dixi, non tam inventa à præceptoribus, quàm, cùm fierent, observata esse videantur.

III. PLUS exigunt laboris & curæ quæ sequuntur. Hinc enim jam elocutionis rationem tractabimus, partem operis, ut inter omnes oratores convenit, difficillimam. Nam & M. Antonius, cujus suprâ habuimus mentionem, ait à se disertos visos esse multos, eloquentem autem neminem. Disertis satis putat, dicere quæ oporteat : ornatè autem dicere proprium esse eloquentissimi. Quæ virtus si usque ad eum in nullo reperta est, ac ne in ipso quidem, aut L. Crasso : certum est & in his, & in prioribus eam desideratam, quia difficillima fuit. Et M. Tullius inventionem quidem ac dispositionem prudentis hominis putat, eloquentiam oratoris. Ideoque præcipuè circa partis hujus præcepta elaboravit. Quod eum meritò fecisse, etiam ipso rei de qua loquimur nomine palam declaratur. Eloqui enim hoc est, omnia quæ mente conceperis

1. de Oret.

94

Oret. 44.

causæ in capita sua, quæ res dispositionem orationis efficit. *Turn.*

B ij

promere, atque ad audientes perferre: sine quo supervacua sunt priora, & similia gladio condito, atque intra vaginam suam hærenti.

Hoc itaque maximè docetur: hoc nullus nisi arte assequi potest: huc studium adhibendum: hoc exercitatio petit, hoc imitatio: hîc omnis ætas consumitur: hîc maximè orator oratore præstantior: hîc genera ipsa dicendi alia aliis potiora. Neque enim Asiani, aut quocunque alio genere corrupti, res non viderunt, aut eas non collocaverunt; neque quos aridos vocamus, stulti, aut in causis cæci fuerunt; sed his iudicium in eloquendo ac modus, illis vires defuerunt; ut appareat in hoc & vitium & virtutem esse dicendi.

IV. NON ideo tamen sola est agenda cura verborum. Occurram enim necesse est, & velut in vestibulo protinus apprehensuris hanc confessionem meam, resistam iis, qui omissa rerum (qui nervi sunt in causis) diligentia, quodam inani circa voces studio fenescunt; idque faciunt gratiâ decoris: quod est in dicendo, mea quidem opinione pulcherrimum, sed cum sequitur, non cum affectatur. Corpora sana, & integri sanguinis, & exercitatione

firmata, ex iisdem his speciem accipiunt, ex quibus vires; namque & colorata, & adstricta, & lacertis expressa sunt: sed eadem si quis vulsa atque fuscata muliebriter comat, foedissima sint ipso formæ labore. Et cultus concessus atque magnificus addit hominibus, ut Græco versu testatum est, auctoritatem: at muliebris & luxuriosus, non corpus exornat, sed detegit mentem. Similiter illa translucida & versicolor quorundam elocutio res ipsas effeminat, quæ illo verborum habitu vestiuntur. Curam ergo verborum, rerum volo esse sollicitudinem.

Nam plerumque optima rebus cohærent, & cernuntur suo lumine. At nos quærimus illa tanquam lateant semper, seque subducant. Ita nunquam putamus circa id esse, de quo dicendum est: sed ex aliis locis petimus, & inventis vim afferimus. Majore animo aggredienda eloquentia est: quæ, si toto corpore valet, ungues polire, & capillum repo-

a Alludit ad proverbium græcum: *Ἐμὰρ ἀνὴρ: Vestis virum facit*: quo significamus ipsum ornatum magnificentiam quandam & auctoritatem hominibus ad-

dere. Existimat Erasmus à Fabio significari versum quemdam Homericum, quem Nausicææ de Ulyssæ dixit lib. 2 seu 6. Odyss. v. 29. *Turn.*

nere, non existimat ad curam suam pertinere.

Sed evenit plerumque, ut hac diligentia deterior etiam fiat oratio. Primum quia sunt optima minimè accersita, & simplicibus atque ab ipsa veritate profectis similia. Nam illa quæ curam fatentur, & ficta atque composita videri etiam volunt, nec gratiam consequuntur, & fidem amittunt, * propter id quòd sensus obumbrant, & velut læto gramine fata strangulant. Nam & quod rectè dici potest, circumimus amore verborum: & quod satis dictum est, repetimus: & quod uno verbo patet, pluribus oneramus: & pleraque * significare melius putamus, quàm dicere.

* Legi fortè
possit: præ-
ter.

* Rem cit-
cuiu quo-
dam desi-
gnare.

1. de Orat.
12.

Quid, quòd nihil jam proprium placeat, dum parum creditur disertum, quod & alius dixisset? A corruptissimo quoque poetarum figuras seu translationes mutuamur: tum demum ingeniosi scilicet, si ad intelligendos nos, opus sit ingenio. Atqui satis apertè Cicero præceperat, *in dicendo vitium vel maximum esse, à vulgari genere orationis, atque à consuetudine communis sensus abhorrere.* Sed ille durus, atque ineruditus: nos melius, quibus sordent omnia quæ natu-

ra dictavit ; qui non ornamenta quærimus , sed lenocinia : quasi verò sit ulla verborum , nisi rei cohærentium , virtus ; quæ ut propria sint , & dilucida , & ornata , & aptè collocentur , si tota vita laborandum est , omnis studiorum fructus amissus est.

* Atque plerosque videas hærentes circa singula , & dum inveniunt , & * Malim ;
acqui. dum inventa ponderant , ac dimetiuntur. Quod etiamsi idcirco fieret , ut semper optimis uterentur , abominanda tamen hæc infelicitas erat , quæ & cursum dicendi refrenat , & calorem cogitationis extinguit morâ & diffidentiâ. Miser enim , & (ut sic dicam) pauper orator est , qui nullum verbum æquo animo perdere potest. Sed ne perdet quidem , qui rationem loquendi primum cognoverit , tum lectione multa & idonea copiosam sibi verborum supellectilem compararit , & huic adhibuerit artem collocandi : deinde hæc omnia exercitatione plurima roborarit , ut semper in promptu sint , & ante oculos. Namque & hoc qui fecerit , ei res cum nominibus suis occurrent.

Sed opus est studio præcedente , & acquisita facultate , & quasi reposita. Namque ista quærendi , judicandi ,

Biv

comparandi anxietas, dum discimus adhibenda est, non cum dicimus. Alioqui, sicut qui patrimonium non parant, subinde quærent; ita in oratione, qui non satis laborarunt. ^a Si præparata vis dicendi fuerit, erunt in officio, sic ut non ad requisita respondere, sed ut semper sensibus inhærere videantur, atque ut umbra corpus sequi.

Tamen in hac ipsa cura est aliquid satis. Nam cum Latina, significantia, ornata, aptè sint collocata, quid amplius laboremus? Quibusdam tamen nullus finis calumniandi est, & cum singulis penè syllabis commorandi: qui etiam cum optima sint reperta, quærent aliquid quod sit magis antiquum, remotum, inopinatum; nec intelligunt ^b jacere sensus in oratione, in qua verba laudantur. Sit igitur cura elocutionis quam maxima, dum sciamus tamen

^a Totus hic locus, qui aliter ab aliis legitur, fortasse non caret mendis. Malim legere, *si præparata. Erunt in officio*, scilicet, *verba*: deest. *Ad requisita respondere*: deleterem *lubits*, *ad. Fabius lib. 10. cap. 3. eandem ferè sententiam his verbis clariùs exprimit: Celeritatem dabit*

consuetudo. Paulatim res faciliùs se ostendent, verba respondebunt, compositio sequetur: cuncta denique, ut in familia bene instituta, in officio erunt.

^b Humiles videri sententias, nulliusque pretii haberi in ea oratione, in qua verba tantum laudantur.

nihil verborum causâ esse faciendum ,
 cùm verba ipsa rerum gratiâ sint reper-
 ta : quorum ea sunt maximè probabi-
 lia , quæ sensum animi nostri optimè
 promunt , atque in animis iudicium ,
 quod volumus , efficiunt. Ea debent
 præstare sine dubio & admirabilem &
 jucundam orationem. Verùm admirabi-
 lem non sic quomodo prodigia mira-
 mur ; & jucundam orationem non de-
 formi voluptate , sed cum laude ad di-
 gnitatem conjuncta.

CAPUT I.

DE ELOCUTIONE.

*Spektatur elocutio in verbis aut singulis , aut
 conjunctis. In singulis intuendum ut sint latina ,
 perspicua , ornata , & ad id quod efficere volu-
 mus , accommodata. In conjunctis , ut emendata ,
 ut collocata , ut figurata. De ratione latinè atque
 emendatè loquendi pauca adjicit iis quæ antè
 dicta sunt.*

IGITUR quam Græci *ῥητορικὴ* vocant ,
 Latinè dicimus elocutionem. Eam
 spectamus in verbis , aut singulis , aut
 conjunctis. In singulis intuendum est ,
 ut sint Latina , perspicua , ornata , & ad
 id quod efficere volumus , accommo-
 data. In conjunctis , ut emendata , ut

B V.

* *Deratione*
Latinè atque
emendatè lo-
quendi vide
Cicer. l. 3.
de Orat. n.
 37.-48.

collocata, ut figurata. Sed * ea quæ de ratione Latinè atque emendatè loquendi fuerunt dicenda, in libro primo, cum de Grammatice loqueremur, executi sumus.

Verùm illic tantùm ne vitiosa essent, præcepimus: hîc non alienum est admonere, ut sint quàm minimè peregrina, & externa. Multos enim quibus loquendi ratio non desit, invenias; quos curiosè potius loqui dixeris, quàm Latinè: quomodo & illa Attica anus Theophrastum hominem alioqui discretissimum, annotata unius affectatione verbi, hospitem dixit; nec alio se idprehendisse interrogata respondit, quàm quòd nimium Atticè loqueretur. Et in Tito Livio miræ facundiæ viro putat inesse Pollio Asinius quandam Patavinitatem. Quare, si fieri potest, & verba omnia, & vox, hujus alumnum urbis oleant: ut oratio Romana planè videatur, non civitate donata.

* Id est, quandam phrasim, quæ redolebat potius Patavium quàm Romanam. Turn.

CAPUT II.

DE PERSPICUITATE.

I. *Perspicuitas pendet præsertim à proprietate verborum.* II. *Unde oriatur, & quomodo vitari possit obscuritas.*

I. **P**ERSPICUITAS * in verbis præcipuam habet proprietatem: sed proprietas ipsa non simpliciter accipitur. * De perspicuitate vide Cicer. l. 3. de Orat. §. 48. 50.

Primus enim intellectus est, sua cujusque rei appellatio, qua non semper utimur. Nam & obscœna vitabimus, & fordida, & humilia. Sunt autem humilia infra dignitatem rerum, aut ordinis. In quo vitio cavendo non mediocriter quidam errare solent, qui omnia quæ sunt in usu, etiamsi causæ necessitas postulet, reformidant: ut ille qui in actione ^b *Ibericas herbas*, se solo nequicquam intelligente, dicebat, nisi irridens hanc vanitatem Cassius Severus, *spartum* eum dicere velle indicasset. In hac autem proprietatis specie, quæ nominibus ipsis cujusque rei utitur, nulla

a Infra dignitatem personarum coram quibus agitur. | nexilis & vitilis, genistæ similis, frequentissimus in Hispania, teste Plinico.

b *Spartum* frutex est | Turn.

virtus est : atque ei contrarium est vitium id quod apud nos improprium, *ἀκρως* apud Græcos vocatur ; quale est :

4. *Æn.* 419.

Tantum sperare dolorem.

Non tamen quicquid non erit proprium, protinus & improprii vitio laborabit : quia primùm omnium multa sunt & Græcè & Latinè non denominata. Nam & qui jaculum emittit, jaculari dicitur : qui pilam aut sudem, appellatione privatim sibi assignata caret. Et ut lapidare quid sit manifestum est : ita glebarum testarumque jactus non habet nomen. Unde abusus, quæ *κατὰ χρῆσιν* dicitur, necessaria. Translatio quoque, in qua vel maximus est orationis ornatus, verba non suis rebus accommodat. Quare proprietas non ad nomen, sed ad vim significandi refertur : nec auditu, sed intellectu perpendenda est.

Secundo modo dicitur proprium inter plura quæ sunt ejusdem nominis, id, unde cætera ducta sunt : ut Vertex est contorta in se aqua, vel quicquid aliud similiter vertitur. Inde propter flexum capillorum, pars est summa capitis, & ex hoc quod est in montibus eminentissimum. Rectè, inquam, dixeris hæc omnia vertices : propriè tamen, unde

initium est. Sic ^a soleæ, & turdi pisces, & cætera.

Tertius est huic diversus modus, cùm res communis pluribus, in uno aliquo habet nomen eximium: ut carmen funebre propriè Nænia, & tabernaculum ducis, Augustale. Item quod commune est & aliis nomen, intellectu alicui rei peculiariter tribuitur: ut urbem, Romam accipimus; & venales, novitios; & Corinthia, æra; cùm sint urbes aliæ quoque, & venalia multa, & tam aurum & argentum, quàm æs Corinthium. Sed ne in his quidem virtus oratoris inspicitur.

At illud jam non mediocriter probandum, quod hoc etiam laudari modò solet ut propriè dictum, id est, quo nihil inveniri possit significantius: ut Cato dixit C. Cæsarem ad evertendam Rempublicam sobrium accessisse; ut Virgilius, *Deductum carmen*; & Horatius, *Acrem sibiæ, Hannibalémque ditum* . . .

6. Eclog. 5.
1. l. Od. 12.
3. l. Od. 4.

^a Solea piscis est planus, à similitudine soleæ pedis nostri. *Turdus* quoque piscis est saxatilis, à similitudine turdi avis. *Turn*.

^b Scribit Tranquillus Cæsarem vini parcissimum fuisse, ut dixerit Cato so-

lum Cæsarem sobrium accessisse ad evertendam Rempublicam. In nomine *sobrii* proprietas est: significatur enim magna cura, diligentia, & provisio, qualis esse solet in sobriis. *Turn*.

Interim autem quæ sunt in quoque genere præcipua, proprii locum accipiunt, ut Fabius inter plures imperatorias virtutes Cunctator est appellatus.

Possunt videri verba, quæ plus significant quàm eloquuntur, in parte ponenda perspicuitatis: intellectum enim adjuvant. Ego autem libentius emphasim retulerim ad ornatum orationis, quia non ut intelligatur efficit, sed ut plus intelligatur.

II. AT obscuritas fit etiam verbis ab usu remotis: ut si commentarios quis Pontificum, & vetustissima fœdera & exoletos scrutatus auctores, id ipsum petat ex eis, ut quæ inde contraxerit, non intelligantur. Hinc enim aliqui famam eruditionis affectant, ut quædam soli scire videantur. Fallunt etiam verba, vel regionibus quibusdam magis familiaria, vel artium propria, ut *a* Atabulus ventus, & navis Saccaria: quæ vel vitanda apud iudicem ignarum significationum earum, vel interpretanda sunt. Sicut in his quæ homonyma dicuntur: ut, Taurus animal sit, an mons, an signum in cœlo, an nomen

a Nomen proprium venti, qui Apuliam infestat. Vide Horat. l. 1. Saty. 5. v. 78.
ὄνο τῶ ἀγροῦ βάλμου.

b Quæ faccos fert: vel quæ faccis fert species aromaticas. Alii referunt etiam ad saccar, Turn.

hominis, an radix arboris, nisi distinctum non intelligitur.

Plus tamen est obscuritatis in contextu & continuatione sermonis, & plures modi. Quare nec si tam longus, ut eum prosequi non possit intentio: nec a traiectione tam tardus, ut in hyperbaton finis ejus differatur. Quibus adhuc peior est mistura verborum, qualis in illo versu:

Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus aras. 1. Æn. 1134

Etiam interjectione, qua & oratores & historici frequenter utuntur, ut medio sermone aliquem inserant sensum, impediri solet intellectus, nisi quod interponitur, breve est. Nam Virgilius illo loco, quo pullum equinum describit, 3. Georg. 794 cùm dixisset:

Nec vanos horret strepitus:
compluribus insertis, alia figura, quinto demum versu redit:

Tum si qua sonum procul arma dedere,

Stare loco nescit.

Vitanda imprimis ambiguitas, non hæc solum, quæ incertum intellectum facit, ut, *Chremetem audiivi percussisse.*

^a Intelligit transpositio- | gius transferantur, sensum
nem verborum quæ si lon- | obscurum efficiunt.

Demeam; sed illa quoque quæ etiam si turbare non potest sensum, in idem tamen verborum vitium incidit: ut si quis dicat *visum à se hominem librum scribentem*. Nam etiam si librum ab homine scribi pateat, malè tamen composuerat, fecerátque ambiguum quantum in ipso fuit.

Est etiam in quibusdam turba inanum verborum, qui dum communem loquendi morem reformidant, ducti specie nitoris, circumeunt omnia copiosa loquacitate quæ dicere volunt; ipsam deinde illam seriem cum alia simili jungentes, miscentésque, ultrà quàm ullus spiritus durare possit, extendunt.

In hoc malum etiam à quibusdam laboratur: neque id novum vitium est, cum jam apud ^a Titum Livium inveniam fuisse præceptorem aliquem, qui discipulos obscurare quæ dicerent, juberet, Græco verbo utens, *συστήσθαι*. Unde illa scilicet egregia laudatio: *Tanto melior; ne ego quidem intellexi*.

Alii brevitatis æmuli, necessaria quoque orationi subtrahunt verba, & velut fati sit scire ipsos quæ dicere velint,

^a In Epistolâ T. Livii ad mentionem facit. silium, cujus Fabius alibi

quantum ad alios pertineat, nihil putant. At ego ^a otiosum sermonem dixim, quem auditor suo ingenio non intelligit. Pervasit quidem jam multos ista persuasio, ut id jam demum eleganter atque exquisitè dictum putent, quod interpretandum sit. Sed auditoribus etiam nonnullis grata sunt hæc, quæ cum intellexerint, acumine suo delectantur, & gaudent non quasi audiverint, sed quasi invenerint.

Nobis prima sit virtus perspicuitas, propria verba, rectus ordo, non in longum dilata conclusio: nihil neque desit, neque superfluat. Ita sermo & doctis probabilis, & planus imperitis erit. Hæc est eloquendi observatio. Nam rerum perspicuitas quo modo præstanda sit, diximus in præceptis narrationis. *Tom. 1. p.* Similis autem ratio est in omnibus. ^{246.}

Nam, si neque pauciora quàm oportet, neque plura, neque inordinata aut indistincta dixerimus, erunt dilucida, & negligenter quoque audientibus aperta: quia id ipsum in consilio est habendum, non semper tam esse acrem iudicis intentionem, ut obscuritatem apud se ipse discutiat, & tenebris orationis inferat quoddam intelligentiæ suæ lumen,

^a Vanum, nihil significantem, cum non intelligatur.

sed multis eum frequenter cogitationibus avocari ; nisi tam clara fuerint quæ dicemus , ut in animum ejus oratio , ut sol in oculos , etiamsi in eam non intendatur , incurrat. Quare non ut intelligere possit , sed ne omninò possit non intelligere , curandum Propter quod etiam repetimus sæpe , quæ non satis percepisse eos qui cognoscunt putamus : *Quæ causa utique nostrâ est culpâ dicta obscurius . . . Quæ causa ad planiora & communia magis verba descendimus : cùm id ipsum optimè fiat , quod nos aliquando non optimè fecisse simulamus.*

CAPUT III.

DE ORNATU.

I. *Quam vim habeat ornatu. — Sit virilis , non effeminatus. — Pro materiæ genere variatus.* II. *Ornatus est in singulis verbis , & conjunctis. In singulis , cùm plura idem significant , debet fieri delectus.* III. *Verba , vel sunt propria , quibus dignitatem dat antiquitas. — Vel ficta ; & hinc agitur de ratione fingendi verba. — Vel translata , de quibus alio loco.* IV. *Antequam de ornatu conjunctè sermonis agat , attingit præcipua vitia , quæ ornatui contraria sunt.* V. *Ad ornatum venit : ad quem præcipuè valent ἐνάργεια seu hypotyposis. — Similitudines. — Βραχυλογία. — Ἐμφασις. — Ἀφελεία.* VI. *Postremò vim oratoris in augendo & minuendo , tesse , de quo in sequenti capite.*

I. VENIO nunc ad * ornatum, in quo sine dubio plus quàm in cæteris dicendi partibus sibi indulget orator. Nam emendatè quidem ac dilucidè dicentium, tenue præmium est, magisque vitiis carere est, quàm ut aliquam magnam virtutem adeptus esse videaris. Inventio cum imperitis sæpe communis: dispositio modicæ doctrinæ credi potest: & quæ sunt artes actiores, plerumque occultantur, ut artes sint: denique omnia hæc ad utilitatem causarum solam referenda sunt. Cultu verò atque ornatu se quoque commendat ipse qui dicit; & in cæteris iudicium doctorum, in hoc verò etiam populari laudem petit.

* De ornatu vide Cicer. l. 3. de Orat. n. 9. 104. & n. 147. 170. & in Orat. n. 75. 86.

Nec fortibus modò, sed etiam fulgentibus armis præliatus in causa est Cicero Cornelii: qui non affectus esset docendo iudicem tantùm, & utiliter demum ac Latine perspicue dicendo, ut populus Romanus admirationem suam non acclamatione tantùm, sed etiam plausu confiteretur. Sublimitas profectò, & magnificentia, & nitor, & auctoritas expressit illum fragorem. Nec tam insolita laus esset prosecuta dicentem, si usitata, & cæteris similis fuisset oratio. Atque ego illos credo,

Pro Corn. Balb. 7. &c.

qui aderant, nec sensitse quid facerent, nec sponte iudicioque plausisse: sed velut mente captos, & quo essent in loco ignaros, erupisse in hunc voluntatis affectum.

Sed ne causæ quidem parum confert idem hic orationis ornatus. Nam qui libenter audiunt, & magis attendunt, & facilius credunt: plerumque ipsa delectatione capiuntur, nonnunquam admiratione auferuntur. Nam & ferrum affert oculis terroris aliquid, & fulmina ipsa non tam nos confunderent, si vis eorum tantum, non etiam ipse fulgor timeretur. Rectèque Cicero his ipsis ad Brutum verbis quadam in epistola scribit: *Nam eloquentiam quæ admirationem*

Lib. 3. Rhet.

non habet, nullam iudico. Aristoteles quoque eandem petendam maximè putat.

SED hic ornatus (repetam enim) virilis, fortis, & sanctus fit: nec effeminatam levitatem, nec fucō eminentem colorem amet; sanguine & viribus niteat. Hoc autem adeo verum est, ut cum in hac maximè parte sint vicina virtutibus vitia, etiam qui vitiiis utuntur, virtutis tamen his nomen imponant. Quare nemo ex ^a corruptis dicat

^a *Corruptos* vocat, qui sectando, nimia affectatione cultûs & quasi mu-

me inimicum esse cultè dicentibus. Non nego hanc esse virtutem, sed illis eam non tribuo. An ego fundum cultiorem putem, in quo mihi quis ostenderit lilia, & violas, & amœnos fontes surgentes, quàm ubi plena messis, aut graves fructu vites erunt? Sterilem platannum, tonsasque myrtos, quàm maritam ulmum, & uberes oleas præoptaverim? Habeant illa divites: licet quid essent, si aliud nihil haberent?

Nullusne ego etiam fructiferis adhibendus est decor? quis negat? Nam & in ordinem certaque intervalla redigam eas arbores. Quid enim illo^a quincunce speciosius, qui, in quamcunque partem spectaveris, rectus est? Sed protinus in id quoque prodest, ut terræ succum æqualiter trahant. Surgentia in altum cacumina oleæ, ferro coercebo: in orbem se formosius fundet, & protinus fructum ramis pluribus feret. Decentior equus, cujus astricta sint ilia; sed idem velocior. Pulcher aspectu sit athleta, cujus lacertos exercitatio expres-

liebris lenocinis veræ & masculæ eloquentiæ dignitatem corruperant: quod vitium ætate Fabii maxime invaluerat.

ordo dispositarum in triangulum. Sic autem dicebatur à figura quinti numeri, V, quam singuli trianguli exprimunt. Vide Virg. l. 2.

^a Quincunx est arborum Georg. v. 277.

fit; idem certamini paratior. Nunquam vera species ab utilitate dividitur. Sed hoc quidem discernere modici iudicii est.

ILLUD observatione dignius, quòd hic ipse honestus ornatus pro materiae genere debet esse variatus. Atque ut à prima divisione ordiar, non idem demonstrativis, & deliberativis, & judicialibus causis conveniet. Namque illud genus ostentationi compositum, solam petit audientium voluptatem: ideòque omnes dicendi artes aperit, ornatumque orationis exponit; ut qui non infidietur, nec ad victoriam, sed ad solum finem laudis & gloriæ tendat. Quare quicquid erit sententiis popolare, verbis nitidum, figuris jucundum, translationibus magnificum, compositione elaboratum, velut institor quidam eloquentiæ, intuendum & penè pertractandum dabit. Nam eventus ad ipsum, non ad causam refertur.

At ubi res agitur, & vera dimicatio est, ultimus sit famæ locus. Propterea non debet quisquam, ubi maxima rerum momenta versantur, de verbis esse sollicitus. Neque hoc eò pertinet, ut in his nullus sit ornatus, sed uti pressior &

* Eo videtur
hic super-

severior, * eo minùs confessus, præci-

puè ad materiam accommodatus. Nam Num. Et huc fortè & superiore versu irrepsit.
 & suadendo sublimius aliquid senatus, concitatus populus, & in judiciis publicæ capitalisque causæ poscunt accuratius dicendi genus. At privatum consilium, causæque paucorum, ut frequenter accidit, calculorum, purus sermo, & dissimilis curæ magis decue- rit. An non pudeat certam creditam pecuniam periodis postulare? aut circa stillicidia affici? aut in mancipii redhibitione sudare? Sed ad propositum.

II. ET quoniam orationis tam ornatus quàm perspicuitas, aut in singulis verbis est, aut in pluribus positum, quid separata, quid conjuncta exigant, consideremus. Quanquam rectissimè traditum est, perspicuitatem propriis, ornatum translatis verbis magis egerè; sciamus inornatum esse, quod sit improprium. Sed cùm idem frequentissimè plura significant, quod *συμφορητικὰ* vocatur, jam sunt aliis alia honestiora, sublimiora, nitidiora, jucundiora, vocaliora. Nam ut syllabæ è literis melius sonantibus clariores sunt, ita verba è syllabis magis vocalia: & quo plus quæ-

a *Redhibitio* est ex ædilitio edicto, cùm quis tibi aut morbosum, petisque ut tibi pretium reddat, & servum recipiat. *Turn.*
 vendidit servum vitiosum,

que spiritus habet, auditu pulcrior. Et, quod facit syllabarum, idem verborum quoque inter se copulatio, ut aliud alii junctum meliùs sonet.

Diversus est tamen usus. Nam rebus atrocibus verba etiam ipso auditu aspera magis convenient. In universum quidem, optima simplicium creduntur, quæ aut maximè exclamant; aut sono sunt jucundissima. Et honesta quidem turpibus potiora semper, nec sordidis unquam in oratione erudita locus. Clara illa, atque sublimia, plerumque materiæ modo * cernenda sunt. Quod enim alibi magnificentum, tumidum alibi. Et quæ humilia circa res magnas, apta circa minores videntur. Et sicut in oratione nitida notabile est humiliter verbum, & velut macula; ita à sermone tenui sublime nitidumque discordat, fitque corruptum, quia in plano tumet.

Quædam non tam ratione quam sensu judicantur; ut illud,

3. *Æn.* 641. *Cæsà jungebant fœdera porcà,*
fecit elegans, fictio nominis: quòd si fuisset porco; vile erat. In quibusdam ratio manifesta est. Risimus, & meritò, nuper poetam qui dixerat:

*Prætextam in cista mures rosere
Camilli.*

At

* *Æstimanda.* *Dijudicanda.*

At Virgilii miramur illud :

Sapè exiguus mus.

1. Georg.
181.

Nam epitheton, *exiguus*, aptum, proprium, effecit ne plus expectaremus ; & casus singularis magis decuit ; & clausula ipsa unius syllabæ non usitata, addidit gratiam. Imitatus est itaque utrumque Horatius :

Nascetur ridiculus mus.

Art. post.
139.

Nec augenda semper oratio, sed submitienda nonnunquam est. Vim rebus aliquando & ipsa verborum humilitas affert. An cum dicit in Pisonem Cicero, *cum tibi tota cognatio in sarraco advehatur*, incidisse videtur in sordidum nomen, non eo contemptum hominis, quem destructum volebat, auxisse ? . .

III. CUM sint autem verba propria, ficta, translata, propriis dignitatem dat antiquitas. Namque & sanctiorem & magis admirabilem faciunt orationem, quibus non quilibet fuerat usus : eoque ornamento acerrimi iudicii P. Virgilius unice usus. *Olli enim, & Quianam, & Mi, & Pone*, pellucunt & aspergunt illam, quæ etiam in picturis est gratissima, vetustatis inimitabi-

a Mi pro mihi, l. 6. *Æn.* | gilius, hoc sensu non oc-
v. 104. *Pone* præpositio an- | currit. *Pone*, adverbium pro
tiqua, pro *post.* *Pone nos* | *retro*, non inuitatum.
recede. Plaut. Sed apud Vir-

Tom. II.

C

lem arti auctoritatem. Sed utendum modo, nec ex ultimis tenebris repetenda. Satis est vetus, *Quæso*: quid necesse est dicere? *Oppidò*, quo sunt usi paulum tempore nostro superiores, vereor ut jam non ferat quisquam. Certè *Antigerio*, cujus eadem significatio est, nemo nisi ambitiosus utetur. ^b *Ærumnas*, quid opus est? tanquam parum sit si dicatur labor. Horridum, *Reor*: tolerabile, *Autumo*: Tragicum, *Prolem ducendam*: *Universam ejus profapiam*, insulsum. Quid multa? totus propè mutatus est sermo. Quædam tamen adhuc vetera vetustate ipsâ gratiùs nitent, quædam etiam necessariò interim sumuntur: *enuncupare*, *effari*, & multa alia etiam audientibus grata inferi possunt, sed ita demùm, si non appareat affectatio.

FINGERE, ut ^c primo libro dixi, Græcis magis concessum est, qui sonis etiam

^a Quid necesse est eâ voce (*quæso*) uti? Nonne aliz multæ suppetunt: *rogo*, *precor*, *obsecro*? Capper.

^b A labore distat *ærumna*: unde hæc, *agritudo laboriosa* definitur à Tullio l. 4. Tusc. n. 18. Vide etiam l. 2. de finibus n. 118. Sæpius hæc vox à Tullio adhibetur.

^c Fabius lib. 1. sic de fidis verbis: (quem nos locum

omissimus) *Audendum tamen: namque, ut Cicero ait, etiam quæ primò dura visa sunt, usu molliuntur. Sed nimè nobis concessa est invidia. Quis enim ferat se quid simile illis merito laudatis viris dicere & eis ipsorum fingere audeamus? Jam ne balate quidem aut hinc inde fortiter diceremus, nisi iudicio vetustatis nitentur.*

quibusdam & affectibus non dubitaverunt nomina aptare; non aliâ libertate quàm quâ illi primi homines rebus appellationes dederunt. Nostri autem in jungendo aut derivando paulum aliquid ausi, vix in hoc satis recipiuntur; nam memini ^a juvenis admodum inter Pomponium & Senecam etiam præfationibus esse tractatum, an, *Gradus eliminat*, apud Accium in Tragoedia dici oportuisset. At veteres ne *Expectorat* quidem timuerunt. Et fanè ejusdem notæ est, *Exanimat*.

At in tractu & declinatione talia sunt, qualia apud Ciceronem *Beatitas*, ^{1. de Nat. Deor. 95.} & *beatitudo*: quæ dura quidem sentit esse, veruntamen usu putat posse moliri. Nec à verbis modò, sed à nominibus quoque derivata sunt quædam, ut à Cicerone ^b *Sullaturit*, & ab Asinio *Fimbriaturit* & *figulaturit*.

Multa ex Græco formata nova, at plurima à Sergio Flavio, quorum dura quædam admodum videntur, ut *Ens* & *essentia*: quæ cur tantopere aspernemur, nihil video, nisi quòd iniqui judices adversus nos sumus, ideòque

^a Hæc constructio verborum non usitata.

^b Ad Attic. lib. 9. ep. 12. *Syllaturit animus ejus &*

proscripturit. Derivatio est à Sulla vel Syl'la, qui cives Romanos proscriptit. *Turn.*

paupertate sermonis laboramus.

Quædam tamen perdurant. Nam & quæ vetera nunc sunt, fuerunt olim nova, & quædam in usu perquam recentia: ut Messala primus *reatum*, *municiparium* Augustus primus dixerunt. *Piraticam* quoque ut musicam & fabricam dici adhuc dubitabant mei præceptores. *Favorem* & *urbanum*, Cicero nova credit. Nam & in Epistola ad Brutum: *Eum*, inquit, *amorem*, & *eum* (*ut hoc verbo utar*) *favorem in consilium advocabo*. Et ad * Appium Pulchrum: *Te hominem non solum sapientem, verum etiam* (*ut nunc loquuntur*) *urbanum*. ^a Idem putat à Terentio primum dictum esse *obsequium*. Cæcilius ad Sisennam, *Albenti cælo*. *Cervicem* videtur Hortensius primus dixisse; nam veteres pluraliter appellabant.

Audendum itaque. Neque enim accedo Celso, qui ab oratore verba fingi vetat. Nam cum sint eorum alia (ut dicit Cicero) nativa, id est quæ significata sunt primo sensu; alia reperta, quæ ex his facta sunt; ut jam nobis ponere alia, quam quæ illi rudes homines primitivè fecerunt, fas non sit; at derivare,

^a Nec tamen hoc verum est; nam usurpatum fuerat *ante Terentium*, idcirco-
que Fabius adiecit, *putat*.
obsequium à Plauto & Nævio | *Turni*.

* T. b. 3. ep.
8. Tullius habet: ut nunc loquimur.

flectere, conjungere, quod natis postea concessum est, quando desuit licere? Et si quid periculosius finxisse videmur, quibusdam remediis præmuniendum est: *Ut ita dicam, Si licet dicere, Quodammodo, Permite mihi sic.* Quod idem etiam in iis quæ licentiùs translata erunt, proderit, quæ non tutò dici possunt. In quo non falli iudicium nostrum, sollicitudine ipsâ manifestum erit. Qua de re Græcum erit illud elegantissimum, quo præcipitur ita, *ἄπροσπληροῦν τῆ ὑπερβολῆ.*

TRANSLATA probari nisi in contextu sermonis non possunt. Itaque de singulis verbis satis dictum, quæ per se nullam virtutem habent. Sed ne inornata sunt quidem, nisi cum sunt infra rei, de qua loquendum est, dignitatem: excepto, si obscœna nudis nominibus enuntientur. Quod * viderint, qui non putant esse vitanda, quia nec sit vox ulla naturâ turpis; & si qua est rei deformitas, aliâ quoque appellatione quâcunque ad intellectum eundem nihilominus perveniat. Ego Romani pudoris more contentus, ut jam respondi tali-

* Vide, Cic. l. 9. ep. 22. ad famil.

a Id est, præmunire hyperholen, eique veniam deprecari, velut præveniendocastigationem & reprehensionem. Ex Arist. l. 3. Rhet.

bus, verecundiam silentio vindicabo.

IV. JAM hinc igitur ad conjuncti sermonis rationem transeamus. Cujus ornatus in hæc duo-prima dividitur, Quam concipiamus elocutionem, Quo modo efferamus. Nam primum est, ut liqueat, augere quid velimus, an minuere; concitatè dicere, an moderatè; latè, an severè; abundanter, an pressè; asperè; an leniter; magnificè, an subtiliter; graviter, an urbanè: tum quo translationis genere, quibus figuris, qualibus sententiis, quo modo, quâ postremò collocatione, id quod intendimus, efficere possimus.

Cæterùm dicturus quibus ornetur oratio, priùs ea quæ sunt huic contraria laudi, attingam: nam prima virtus est, vitio carere. Igitur ante omnia, ne speremus ornatam orationem fore, quæ probabilis non erit. Probabile autem *Partit. 19.* Cicero id genus dicit, quod non plus minùsve est quàm decet. Non quia commi expoliri que non debeat, (nam & hæc ornatis pars est) sed quia vitium est ubique quod nimium est. Itaque vult esse auctoritatem & pondus in verbis: sententias vel graves, vel aptas opinionibus hominum ac moribus. His enim salvis, licet assumere ea quibus illustrem

fieri orationem putat. Delectant translata, superlata, ad nomen adjuncta, duplicata, & idem significantia, ab ipsa actione, atque ab imitatione rerum non abhorrentia.

Sed quoniam vitia priùs demonstrare aggressi sumus, vel hoc vitium sit, quod * καρόφατον vocatur.

* Ut, Dorice castra.

Deformitati proximum est humilitatis vitium, ταπεινωσις vocant, quâ rei magnitudo vel dignitas minuitur: ut, *Saxea est verruca in summo montis vertice.* Cui naturâ contrarium, sed errore par est, parvis dare excedentia modum nomina, nisi cum ex industria risus inde captatur. Itaque nec parricidam, nequam dixeris hominem; nec deditum fortè meretrici, nefarium: quòd alterum parum, alterum nimium est. Proinde quædam hebes, sordida, jejuna, tristis, ingrata, * vilis oratio est. Quæ vitia facillimè fiunt manifesta contrariis virtutibus. Nam primum acuto, secundum nitido, tertium copioso, deinceps hilari, jucundo, accurato diversum est.

* Id est, neglecta: huic enim opponitur accurata oratio.

Vitanda & μειωσις, cum sermoni quidem deest aliquid quo minus plenus sit: quanquam id obscuræ potius quàm inornatæ orationis vitium est. Sed hoc quoque cum à prudentibus fit, schema

dici solet, sicut *ταυτολογία*, id est ejusdem verbi aut sermonis iteratio. Hæc enim, quanquam non magnopere summis auctoribus vitata interim, vitium videri potest; in quod sæpe incidit etiam Cicero securus tam parvæ observationis, sicut hoc loco: *Non solum igitur illud iudicium iudicii simile, iudices, non fuit.*

Pro Cluent.
96.

Pejor hac *ὁμοιολογία* est, quæ nullâ varietatis gratiâ lævat tædium, atque est tota coloris unius, quæ maximè apprehenditur carens arte oratoriâ. Eaque & in sententiis, & figuris, & compositione longâ, non animis solum sed etiam auribus est ingratissima.

Vitanda *μακρολογία*, id est longior quàm oporteat sermo, ut apud Livium: *Legati non impetratâ pace, retrò domum, unde venerant, abierunt.* Sed huic vicina periphrasis virtus habetur.

Est & *πλεονασμός* vitium, cum supervacuis verbis oneratur oratio: *Ego meis oculis vidi.* Satis est enim, *vidi.* Emendavit hoc non inurbanè in Hircio Cicero, qui cum in Panfam declamans, filium à matre decem mensibus in utero latum esse dixisset: *Quid? aliæ, inquit, in penula solent ferre?* Nonnunquam tamen illud genus, cujus exemplum priore

loco posui, affirmationis gratiâ adhibetur :

Vocemque his auribus hausi.

4. Æn. 359.

At vitium erit, quoties otiosum fuerit, & supererit; ^a non cum adjicietur.

Est etiam quæ ^b περιεργία vocatur, supervacua (ut sic dixerim) operositas, ut à diligenti curiosus, & à religione superstitio distat. Atque ut semel finiam, verbum omne quod neque intellectum adjuvat, neque ornatum, vitiosum dici potest.

Κακίζηλον, id est mala affectatio, per omne dicendi genus peccat. Nam & tumida, & exilia, & prædulcia, & abundantia, & arcessita, & exultantiæ sub idem nomen cadunt. Denique κακόζηλον vocatur, quicquid est ultra virtutem, quoties ingenium iudicio caret, & specie boni fallitur: omnium in eloquentia vitiorum pessimum. Nam cætera cum vitentur, hoc petitur. Est autem totum in elocutione. Nam rerum vitia sunt, stultum, commune, contrarium, supervacuum: corrupta

^a Non erit vitium, cum adjicitur ex indulgentia.

^b Περιεργία tam est in rebus quam in verbis. Fit autem cum nimia diligentia utimur. Idem enim vel ad

dendo, vel detrahendo, aut nimium excolendo, aut sæpius mutando, orationem viciamus, & reddimus inornatam. Turn.

C v

oratio in verbis maximè impropriis, redundantibus, comprehensione obscurâ, compositione fractâ, vocum similitium aut ambiguarum puerili captatione consistit. Est autem omne κακόζηλον utique falsum; etiamsi non omne falsum κακόζηλον, ut cum dicitur aliter quàm se natura habet, & quàm oportet, & quàm fat est. Totidem autem generibus corrumpitur oratio, quot ornatur. Sed de hâc parte & in alio à nobis opere plenius dictum est, & in hoc sæpe tractabitur, & adhuc spargetur omnibus locis. Loquentes enim de ornatu, subinde quæ sunt vitanda, similia virtutibus vitia, dicemus.

V. ^a ORNATUM est quod perspicuo ac probabili plus est. Ejus primi sunt gradus, in eo quod velis, ^b exprimendo, concipiendoque: tertius, qui hæc nitidiora faciat, quod propriè dixeris cultum.

Tom. 1. pag.
3254.

ITAQUE ἐν ἀρχαῖσιν, cujus in præceptis narrationis feci mentionem, quia plus

^a Oratio potest esse perspicua, & probabilis, id est nihil habere *plus minusve quàm decet*, ut ex Cicerone paulo antè definitur pag. 54. necdum esse ornata. Id quod duabus hisce

virtutibus adjicitur, efficit ornatum.

^b Fortè hîc aliquid mendii subest: certè inversus ordo. Prius est enim rem concipere animo, quàm eam verbis exprimere.

est evidentia, vel ut alii dicunt, repræsentatio quàm perspicuitas; & illud quidem patet, hæc se quodam modo ostendit: inter ornamenta ponamus. Magna virtus est, res de quibus loquimur, clarè, atque ut cerni videantur, enuntiare. Non enim satis efficit, neque ut debet plenè dominatur oratio, si usque ad aures volet, atque ea sibi iudex de quibus cognoscit, narrari credit, non exprimi, & oculis mentis ostendi. Sed quoniam pluribus modis accipi solet, non equidem in omnes eam particulas secabo, quarum ambitiosè à quibusdam numerus augetur, sed maximè necessarias attingam.

Est igitur unum genus, quo tota rerum imago quodam modo verbis depingitur:

Constitit in digitos extemplo arrectus 5. *Æn.* 426.
utroque,

& cætera, quæ nobis illam pugilum: congregantium faciem ita ostendunt, ut non clarior futura fuerit spectantibus. Plurimum in hoc genere, sicut in cæteris, eminet Cicero. An quisquam tam procul à concipiendis imaginibus rerum abest, ut cum illa in Verrem legit, *Stetit soleatus Prætor populi Romani cum pallio purpureo, tunicâque talari, mulierculâ nixus in litore*: non solùm

ipsum os intueri videatur, & locum, & habitum, sed quædam etiam ex iis quæ dicta non sunt, sibi ipse adstruat? Ego certè mihi cernere videor & vultum, & oculos, & deformes utriusque blanditias, & eorum qui aderant, tacitam averfationem, ac timidam verecundiam.

Interim ex pluribus efficitur illa quam conamur efficere facies, ut est apud eundem (namque ad omnium ornandi virtutum exempla vel unus sufficit) in descriptione convivii luxuriosi: *Videbar mihi videre alios intrantes, alios autem exeuntes, partim ex vino vacillantes, partim hesternâ potatione oscitantes. Versabatur inter hos Gallius unguentis oblitus, redimitus coronis. Humus erat immunda, lutulenta vino, coronis languidulis, & spinis cooperta piscium. Quid plus, videret qui intrasset?*

Sic urbium captarum crescit miseria. Sine dubio enim qui dicit expugnatam esse civitatem, complectitur omnia quæcunque talis fortuna recipit; sed in affectus minùs penetrat brevis hic velut nuntius. At si aperias hæc quæ verbo uno inclusa erant, apparebunt effusæ per domos ac templa flammæ, & ruentium tectorum fragor, & ex diversis

clamoribus unus quidam sonus, aliorum fuga incerta : alii in extremo complexu suorum cohærentes, & infantium feminarumque ploratus, & malè usque in illum diem servati fato senes, tum illa profanorum sacrorumque direptio, efferentium prædas, repetentiumque discursus, & acti ante suum quisque prædonem catenati, & conata retinere infantem suum mater, & sicubi majus lucrum est, pugna inter victores. Licet enim hæc omnia (ut dixi) complectatur everfio, minùs est tamen totum dicere, quàm omnia.

Consequemur autem ut manifesta sint, si fuerint verisimilia : & licebit etiam falsò adfingere quicquid fieri solet. Contingit eadem claritas etiam ex accidentibus :

Mihi frigidus horror

Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis. 3. Æn. 29.

Et, Trepidæ matres pressere ad pectora natos. 7. Æn. 518.

Atque hujus summæ, judicio quidem meo, virtutis facillima est via. Naturam intueamur, hanc sequamur. Omnis eloquentia circa opera vitæ est : ad se refert quisque quæ audit. Et id facillimè

accipiunt animi, quod cognoscunt.

PRÆCLARE verò ad inferendam rebus lucem, repertæ sunt similitudines, quarum aliæ sunt quæ probationis gratiâ inter argumenta ponuntur, aliæ ad exprimendam rerum imaginem compositæ, quod est hujus loci proprium.

2. *Æn.* 355.

Inde lupi cæ-

Raptores atra in nebula. Et,

4. *Æn.* 254.

Misit, avi similis, quæ circum littora,
circum

Piscescos scopulos humilis volat æquora
juxta.

Quo in genere id est præcipuè custodiendum, ne id quod similitudinis gratiâ ascrivimus, aut obscurum sit, aut ignotum. Debet enim, quod illustrandæ alterius rei gratiâ assumitur, ipsum esse clarius eo quod illuminat. Quare sanè poetis quidem permittamus hujusmodi exempla:

4. *Æn.* 143.

Qualis ubi hibernam Lyciam, Xan-
thique fluenta

Deserit, aut Delon maternam. invisit
Apollo.

Non idem decebit oratorem, ut occultis aperta demonstrat.

Tom. I. pag.
240.

Sed illud quoque, de quo in argumentis diximus, similitudinis genus or-

nāt orationem ; facitque sublimem, flo-
ridam , jucundam , mirabilem. Nam
quo quæque longius petita est , hoc plus
affert novitatis , atque inexpectata ma-
gis est. Illa vulgaria videri possunt , &
utilia quidem ad conciliandam fidem :
*Ut terram cultu , sic animum disciplinis
meliozem uberiorẽque fieri. Et , Ut me-
dici ab alienata morbis membra præcidunt ;
ita turpes ac perniciosos , etiamsi nobis san-
guine cohæreant , amputandos. Jam subli-
mius illud pro Archia : Saxa atque soli-
tudines voci respondent , bestia sæpe imma-
nes cantu flectuntur atque consistunt ; &c.*
Quod quidem genus à quibusdam de-
clamatoriâ , maximè licentiâ corruptum
est. Nam & falsis utuntur : nec illa iis
quibus * tandem similia videri volunt ,
applicant. Quorum utrumque in iis est ,
quæ me juvene ubique cantari solebant :
*Magnorum fluminum navigabiles fontes
sunt. Et , Generosioris arboris statim
planta cum fructu est.*

* Non habet
hic usitatam
sensum ista
vox.

In omni autem parabola aut præcedit
similitudo , & res sequitur : aut præcedit
res , & similitudo sequitur. Sed inte-
rim libera & separata est : interim, quod
longè optimum est , cum re cujus est
imago, connectitur , collatione invicem
respondente, quod facit redditio contra-

ria, quæ ἀνταπόδοσις dicitur. Præcedit similitudo illa, cujus modò feci mentionem:

Inde lupi ceu

Raptores atra in nebula.

v. 512. Sequitur in primo Georgicòn post longam de bellis civilibus atque externis conquestionem:

Ut cum carceribus sese effudère quadrigæ,

Addunt se in spatia, & frustra retinacula tendens

Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

Sed hæc sunt sine antapodofi.

Redditio autem illa rem utramque quam comparat, velut subjicit oculis, & pariter ostendit. Cujus præclara apud Virgilium multa reperio exempla: sed oratoriis potiùs utendum est. Dicit Cicero pro Murena: *Ut aiunt in Græcis artificibus eos aulædos esse qui citharædi fieri non potuerunt; sic nos videmus, qui oratores evadere non potuerunt, eos ad juris studium devenire.* Illud pro eodem, jam penè poetico spiritu, sed tamen cum sua redditione, quod est ad ornatum accommodatius: *Nam ut tempestates sæpe certo aliquo cæli signo commoventur, sæpe improvise, nulla ex certa ratio,*

n. 29.

n. 36.

ne, obscura aliqua ex causa concitantur: sic in hac comitiorum tempestate populari sæpe intelligas quo signo commota sit; sæpe ita obscura est, ut casu excitata esse videatur. Sunt & illæ breves: Vagique per sylvas ritu ferarum. Et illud Ciceronis in Clodium: Quo ex judicio velut incendio nudus effugit. Quibus similia possunt cui-cunque etiam ex quotidiano sermone succurrere.

HUIC subjacet virtus non solum aperte ponendi rem ante oculos, sed circuncise atque velociter. Ac merito laudatur brevis integritas; sed ea minus præstat quoties nihil dicit nisi quod necesse est, *βραχυλογία* vocant, quæ reddetur inter schemata. Est verò pulcherrima, cum plura paucis complectimur, quale illud Sallustii est: *Mithridates corpore ingenti perinde armatus*. Hoc malè imitantes sequitur obscuritas.

VICINA prædictæ, sed amplior virtus est *ἔμφασις*, altiorem præbens intellectum, quàm quem verba per se ipsa declarant. Ejus duæ sunt species: altera, quæ plus significat quàm dicit; altera, quæ etiam id quod non dicit.

Prior est & apud Homerum, cum ^{4. Odyss.} Menelaus Graios in equo fedisse dicit: ^{272. &c.} nam verbo uno magnitudinem ejus ostendit, Et apud Virgilium: 2. Æn., 261.

Demissum lapsi per funem :

5. *Æn.* 631. nam sic quoque altitudo demonstrata est. Idem Cyclopa cum *jacuisse* dicit *per antrum immensum*, prodigiosum illud corpus spatio loci mensus est.

15. Sequens posita est in voce aut omnino suppressâ, aut etiam abscissâ. Supprimatur vox, ut fecit pro Ligario Cicero: *Quodd si in tanta tua fortuna lenitas tanta non esset, quantam tu per te, per te, inquam, obtines. Intellego quid loquar. Tacuit enim illud, quod nihilominus accipimus, non deesse homines qui ad crudelitatem eum impellerent. Abscinditur per ἀποσιώπησιν, quæ quoniam est figura, reddetur suo loco.*

Est in vulgaribus quoque verbis emphasis: *Virum esse oportet. Et, homo est ille. Et, vivendum est.* Adeò similis est arti plerumque natura.

NON tamen fatis eloquentiæ est, ea de quibus dicat, clarè atque evidenter ostendere: sed sunt multi ac varii excolendæ orationis modi. Nam & ipsa illa ἀφέλεια simplex & inaffectedata habet quendam purum, qualis etiam in feminis amatur, ornatum. Et sunt quædam velut è tenui diligentia circa proprietatem significationemque munditiæ. Alia copiâ locuples, alia floribus læta:

DE AMPLIFICATIONE. 67

virium non unum genus. Nam quicquid in suo genere satis effectum est, valet.

VI. SED vis oratoris omnis in augendo minuendóque consistit. Utrique parti totidem modi, ex quibus præcipuos attingemus : reliqui similes erunt. Sunt autem positi in rebus, & verbis. Sed quæ sit rerum inventio ac ratio, tractavimus : nunc quid elocutio attollat aut deprimat, dicendum.

CAPUT IV.

DE AMPLIFICATIONE.

Prima amplificandi ratio est in nomine. — Præcipua quatuor amplificationis genera. I. Incrementum. II. Comparatio. III. Ratiocinatio. IV. Congeries. — Minuendi totidem modi sunt, quot augendi.

PRIMA est igitur amplificandi vel minuendi species in ipso rei nomine, ut cum eum qui sit cæsus, occisum ; eum qui sit improbus, latronem : contráque eum qui pulsavit, attigisse ; qui vulneravit, læsisse dicimus. Utriusque pariter exemplum est pro M. Cælio : n. 38. *Si vidua liberè, proterva petulanter, dives effuse, libidinosa meretricio more viveret, adulterum ego putarem ; si quis hanc pauld*

liberiùs salutasset? Nam & impudicam, meretricem vocavit; & eum cui longior cum illa fuerat usus, liberiùs salutasse.

Hoc genus increfcit, ac fit manifestius, si ampliora verba cum ipsis nominibus, pro quibus ea posituri fumus, conferantur; ut Cicero ad Verrem: *Non enim furem, sed raptorem: non adulterum, sed expugnatorem pudicitiae: non sacrilegum, sed hostem sacrorum, religionumque: non sicarium, sed crudelissimum carnificem civium sociorumque in vestrum iudicium adduximus.* Illo enim modo ut fit multum, hoc etiam plus ut fit efficitur.

Quatuor tamen maximè generibus video constare amplificationem, incremento, comparatione, ratiocinatione, congerie.

I. INCREMENTUM est potentissimum, cum magna videntur etiam quæ inferiora sunt. Id autem uno gradu fit aut pluribus. Per id venit non modò ad summum, sed interim quodammodo supra summum. Omnibus his sufficit vel
 7. *Verr.* 169 unum Ciceronis exemplum: *Facinus est vincire civem Romanum, scelus verberare, propè parricidium necare: quid dicam in crucem tollere?* Nam & si tantùm verberatus esset, uno gradu increverat, po-

DE AMPLIFICATIONE. 69

nendo etiam id esse facinus : quod erat inferius. Et si tantum *occisus esset*, per plures gradus ascenderat. Cum verò dixerit, *propè parricidium necare*, supra quod nihil est ; adjecit, *quid dicam in crucem tollere* ? Ita cum id quod maximum est, occupasset, necesse erat in eo quod ultra est, verba deficere.

Fit & aliter supra summum adjectio ; ut apud Virgilium de Lauso :

Quo pulchrior alter

*Non fuit, excepto Laurentis corpore
Turni.*

7. Æn. 649.

Summum est enim, *Quo pulchrior alter non fuit*. Huic deinde aliquid supra positum est.

Tertius quoque est modus, ad quem non per gradus itur, ut quod non est plus quam maximum, sed quo nihil majus est. *Matrem tuam occidisti? Quid dicam amplius? matrem tuam occidisti*. Nam & hoc augendi genus est, tantum aliquid efficere, ut non possit augeri.

Crescit oratio minus aperte, sed nescio an hoc ipso efficacius, cum citra distinctionem in contextu & cursu semper aliquid priore majus insequitur ; ut de vomitu in Antonium Cicero : *In cœtu* ^{2. Philip. 63.} *verò populi Romani, negotium publicum gerens, Magister equitum. Singula incre-*

mentum habent. Per se deforme, vel non in coetu vomere : in coetu etiam non populi : populi etiam non Romani : vel si nullum negotium ageret, vel si non publicum : vel si non magister equitum. Sed alius divideret hæc, & circa singulos gradus moraretur : hic in sublimē etiam currit, & ad summum pervenit non nixu, sed impetu.

II. VERUM ut hæc amplificatio in superiora tendit, ita quæ fit per comparationem, incrementum ex minoribus petit. Augendo enim quod est infra, necesse est extollat id quod supra positum est ; ut idem, atque in eodem loco :

Philip. 63. *Si hoc tibi inter cœnam & in illis immanibus poculis tuis accidisset, quis non turpe duceret ? In cœtu verò populi Romani. Et in Catilinam : Servi mehercule mei si me isto pacto metuerent, ut te metuunt omnes cives tui, domum meam relinquendam putarem.*

Interim proposito velut simili exemplo, efficiendum est, ut sit majus id quod à nobis exaggerandum est ; ut idem pro Cluentio, cum exposuisset Milesiam quandam à secundis hæredibus pro abortu pecuniam accepisse. *Quantò est, inquit, Oppianicus in eadem injuria majore supplicio dignus ? Siquidem*

DE AMPLIFICATIONE. 71

illa cum suo corpori vim attulisset, se ipsa cruciavit: hic autem idem illud effecit per alieni corporis vim atque cruciatum.

Nec putet quisquam hoc, quanquam est simile illi ex argumentis loco, quo majora ex minoribus colliguntur, idem esse. Illic enim probatio petitur, hîc amplificatio: sicut in Oppianico non id agitur in illa comparatione, ut ille male fecerit, sed ut pejùs. Est tamen quanquam diversarum rerum quædam vicinia.

Repetam igitur hîc quoque idem quosum illic usus exemplum, sed non in eundem usum. Nam hoc mihi ostendendum est, augendi gratiâ non tota modò totis, sed etiam partes partibus comparari; sicut hoc loco: *An verò vir amplissimus P. Scipio pontifex maximus Tiberium Gracchum mediocriter labefactantem statum Reipublicæ privatus interfecit: Catilinam orbem terrarum cæde atque incendio vastare cupientem nos COSS. perferemus?* Hîc & Catilina Graccho, & status Reipublicæ orbi terrarum, & mediocris labefactatio cædi & incendiis & vastationi, & privatus Consulibus comparatur: quæ si quis dilatare velit, plenos singula locos habent.

III. QUAS dixi per ratiocinationem

mentum habent. Per se deforme, vel non in cœtu vomere : in cœtu etiam non populi : populi etiam non Romani : vel si nullum negotium ageret, vel si non publicum : vel si non magister equitum. Sed alius divideret hæc, & circa singulos gradus moraretur : hic in sublimē etiam currit, & ad summum pervenit non nixu, sed impetu.

II. VERUM ut hæc amplificatio in superiora tendit, ita quæ fit per comparisonem, incrementum ex minoribus petit. Augendo enim quod est infrà, necesse est extollat id quod suprà positum est ; ut idem, atque in eodem loco :

Philip. 63. *Si hoc tibi inter cœnam & in illis immanibus poculis tuis accidisset, quis non turpe duceret ? In cœtu verò populi Romani. Et*

Catil. 17. *in Catilinam : Servi mehercle mei si me isto pacto metuerent, ut te metuunt omnes cives tui, domum meam relinquendam putarem.*

Interim proposito velut simili exemplo, efficiendum est, ut sit majus id quod à nobis exaggerandum est ; ut idem pro Cluentio, cùm exposuisset Milesiam quandam à secundis hæredibus pro abortu pecuniam accepisse. *Quantò est, inquit, Oppianicus in eadem injuria majore supplicio dignus ? Siquidem*

DE AMPLIFICATIONE. 71

illa cum suo corpori vim attulisset, se ipsa cruciavit: hic autem idem illud effecit per alieni corporis vim atque cruciatum.

Nec putet quisquam hoc, quanquam est simile illi ex argumentis loco, quo majora ex minoribus colliguntur, idem esse. Illic enim probatio petitur, hinc amplificatio: sicut in Oppianico non id agitur in illa comparatione, ut ille male fecerit, sed ut pejus. Est tamen quanquam diversarum rerum quædam vicinia.

Repetam igitur hinc quoque idem quod sum illic usus exemplum, sed non in eundem usum. Nam hoc mihi ostendendum est, augendi gratiâ non tota modo totis, sed etiam partes partibus comparari; sicut hoc loco: *An verò vir amplissimus P. Scipio pontifex maximus Tiberium Gracchum mediocriter labefactantem statum Reipublicæ privatus interfecit: Catilinam orbem terrarum cæde atque incendio vastare cupientem nos COSS. perferemus?* Hic & Catilina Graccho, & status Reipublicæ orbi terrarum, & mediocris labefactatio cædi & incendiis & vastationi, & privatus Consulibus comparatur: quæ si quis dilatare velit, plenos singula locos habent.

III. QUAS dixi per ratiocinationem

fieri amplificationes, videamus an satis proprio verbo significaverim. Nec sum in hoc sollicitus, dum res ipsa volentibus discere appareat. Hoc sum tamen fecutus, quod hæc amplificatio alibi posita est, alibi valet: ut aliud crescat, aliud augetur; inde ad id quod extolli volumus, ratio deducitur. Objecturus Antonio Cicero merum & vomitum: *Tu, inquit, istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate.* Quid fauces & latera ad ebrietatem? Minimè sunt otiosa. Nam respicientes ad hæc, possumus æstimare quantum ille vini in Hippixæ nuptiis exhausserit, quod ferre & coquere non posset illâ gladiatoriam corporis firmitate. Ergo si ex alio colligitur aliud, nec improprium, nec inusitatum nomen est ratiocinationis.

Sic ex insequentibus amplificatio ducitur. Siquidem tanta vis fuit vini erumpentis, ut non casum afferret aut voluntatem, sed necessitatem, ubi minimè deceret, vomendi: & cibus non recens, ut accidere interim solet, redderetur, sed qui usque in posterum diem redundaret.

Idem hoc præstant quæ antecesserunt: Nam cum Æolus à Junone rogatus,
Cayum

2. Philip. 63.

Cavum conversa cuspidem montem ^{1. Æn. 85.}
Impulit in latus, ac venti velut ag-
mine facto,

Qua data porta, ruunt:

apparet quanta sit futura tempestas.

Quid? cum res atrocissimas quasque in summam ipsi extulimus invidiam, elevamus consulto, quo graviora videantur quæ secutura sunt: ut à Cicero- ^{7. Verr. 116}
 ne factum est, cum illa diceret: *Levia sunt hæc in hoc reo crimina. Metum virgarum Navarchus nobilissimæ civitatis pretio redemit: humanum est. Alius, ne securi feriretur, pecuniam dedit: usitatum est.* Nonne usus est ratiocinatione, qua colligerent audientes, quantum illud esset quod inferebatur, cui comparata hæc, humana viderentur, atque usitata?

Sic quoque solet ex alio aliud augeri, ut cum Annibalis bellicis laudibus ampliatur virtus Scipionis. Et fortitudinem Gallorum Germanorumque miramur, quo sit major C. Cæsaris gloria.

Illud quoque est ex relatione ad aliquid, quod non ejus rei gratiâ dictum videtur, amplificationis genus. Non putant indignum Trojani principes; Graios Trojanosque propter Helenæ ^{Lib. 3. Il. 146. &c.}
 speciem tot mala tanto temporis spatio

sustinere. Quænam igitur illa forma credenda est? Non enim hoc dicit Paris, qui eam rapuit: non aliquis juvenis, aut unus è vulgo: sed senes, & prudentissimi, & Priamo affidentes. Verùm & ipse rex decenni bello exhaustus, amissis tot liberis, imminente summo discrimine, cui faciem illam, ex qua tot lacrymarum origo fluxisset, invisam atque abominandam esse oportebat: & audit hæc, & eam filiam appellans, juxta se locat, & excusat etiam, atque sibi esse malorum causam negat..

Quin ex instrumento quoque, heroum illorum magnitudo æstimanda nobis datur. Ad hoc pertinet clypeus Ajacis, & hasta Pelias Achillis. Qua virtute egregiè est usus in Cyclope Virgilius. Nam quod illud corpus mente concipiam, cujus

Lib. 7. II.

219.

Lib. 16. II.

140

3. Æn. 659. *Trunca manum pinus regit?*

Quid cum vix lorica duo multiplicem connixi humeris ferrent: quantus Demoleos, qui indutus eam

5. Æn. 265. *Cursu palantes Troas agebat?*

Quid M. Tullius de M. Antonii luxuria tantum fingere saltempotuiisset, quantum ostendit dicendo: *Conchyliatis Cr.*

2. Philip.

67.

Pompeii peristromatis servorum in cellis stratos lectos videres. Conchyliata peri-

stromata, & Cn. Pompeii, & in cellis fervorum, nihil potest dici ultra: & necesse est tamen ultra infinito plus in domino cogitare.

Est hoc simile illi quod ἔμφασις dicitur: sed illa ex verbo, hoc ex re conjecturam facit: tantoque plus valet, quanto res ipsa verbis est firmior.

IV. POTEST adscribi amplificationi congeries quoque verborum ac sententiarum idem significantium. Nam etiam si non per gradus ascendant, tamen velut acervo quodam allevantur.

Quid enim tuus ille, Tubero, districtus Pro Lig. n. 9.
in acie Pharsalica gladius agebat? cujus
latus ille mucro petebat? qui sensus erat
armorum tuorum? quæ tua mens? oculi?
manus? ardor animi? quid cupiebas? quid
optabas? Simile est hoc figuræ quam *συναθροισμὸν* vocant: sed illic plurium rerum est congeries, hîc unius multiplicatio. Hæc etiam crescere solet verbis omnibus altiùs atque altiùs insurgentibus: *Aderat janitor carceris, carnifex* 7. Verr. 117.
Prætoris, mors terrorque sociorum & civium Romanorum, licitor Sextius.

EADEM ferè est ratio minuendi. Nam totidem sunt ascendentibus, quot descendentibus gradus. Ideoque uno exemplo contentus ejus loci quo Cice,

2. Agr. 13. ro de oratione Rulli hæc dicit: *Pauci tamen, qui proximi adfiterant, nescio quid illum de lege Agraria voluisse dicere suspicabantur.* Quod si ad ^a intellectum referas, minutio est: si ad obscuritatem, incrementum.

Scio posse videri quibusdam speciem amplificationis hyperbolen quoque: nam & hæc in utramque partem valet. Sed quia ^b excedit hoc nomen, in tropos differenda est. Quos continuo subjungerem, nisi esset à cæteris separata ratio dicendi, quæ constat non propriis, sed translatis. Demus ergo breviter hoc desiderio jam penè publico: nec omittamus * eum quem plerique præcipuum ac penè solum putant orationis ornatum.

* Nempe qui consistit in sententiis.

^a Si Tullius probare voluit non intellectum esse Rullum, minutio est: si obscuritatem orationis exaggerare voluit, incremen-

tum est.

^b Hyperbole ultra verum & rei naturam excedit: & in hoc differt ab amplificatione.

CAPUT V.

DE SENTENTIIS.

I. Quot sunt genera sententiarum. Sententia, seu γνώμη. — Enthymema, & Epiphonema. — Νόημα. — Clausula. II. Alii sententias solas sectantur. — Alii eas omnino damnant. — Neutri rectè sentiunt.

I. SENTENTIAM veteres quod animo sensissent vocaverunt. Id cùm est apud oratores frequentissimum, tum etiam in usu quotidiano quasdam reliquias habet. Nam & juraturi ex animi nostri sententia, & gratulantes ex sententia dicimus. Non rarò tamen & sic locuti sunt, ut sensa sua dicerent: nam sensus, corporis videbantur. Sed consuetudo jam tenuit, ut mente concepta, sensus vocaremus: lumina autem, præcipuéque in clausulis posita, sententias. Quæ minus crebra apud antiquos, nostris temporibus modo carent. Ideoque mihi & de generibus earum, & de usu arbitror pauca dicenda.

Antiquissimæ sunt, quæ propriè, quamvis omnibus idem sit nomen, sententiæ vocantur, quas Græci γνώμης appellant. Utrumque autem nomen ex eo acceperunt, quòd similes sunt consiliis

aut decretis. Est autem hæc vox universalis, quæ etiam citra complexum causæ possit esse laudabilis. Interim ad rem tantum relata : ut , *Nihil est tam populare quàm bonitas*. Interim ad personam : quale est Afri Domitii : *Princeps qui vult omnia scire , necesse habet multa ignorare.* .

Observant esse eam aliquando simplicem , ut eam quam supra dixi ; aliquando ratione subjecta : * *Nam in omni certamine , qui opulentior est , etiam si accipit injuriam , tamen quia plus potest , facere videtur*. Nonnunquam duplicem :

* *Terent. Andr. Act. 1. Sc. 1. v. 42.* * *Obsequium amicos , veritas odium parit..*
Illud notabile ex diversis : Mors misera non est , aditus ad mortem miser est. Ac rectæ quidem sunt tales : Tam deest avaro quod habet , quàm quod non habet.

Sed majorem vim accipiunt commutatione figuræ : ut ,

Usque adeone mori miserum est ?
Acrius enim hoc , quàm per se , Mors misera non est. Et translatione à communi ad proprium. Nam cùm sit rectum , Nocere facile est , prodesse difficile ; vehementiùs apud Ovidium Medea dicit : Servare potui , perdere an possim rogas ?

Pro Lig. 38. Vertit ad personam Cicero : *Nihil ha-*

bet, Cæsar, nec fortuna tua majus, quàm ut possis: nec natura melius, quàm ut velis servare quàm plurimos. Ita quæ erant rerum propria, fecit hominis.

In hoc genere custodiendum est, & id quidem ubique, ne crebræ sint, ne palam falsæ... & ne passim & à quocunque dicantur. Magis enim decent eòs in quibus est ^a auctoritas, ut rei pondus etiam persona confirmet. Quis enim ferat puerum, aut adolescentulum, aut etiam ignobilem, si judicet in dicendo, & quodammodo præcipiat?

ENTHYMEMA quoque est omne quod mente concipimus: propriè tamen dicitur quæ est sententia ex contrariis, propterea quòd eminere videtur inter cætera: ut, ^b Homerus poeta, Urbs Roma. Non semper autem ad probationem adhibetur, sed aliquando ad ornatum: *Quorum igitur impunitas, Cæsar, tuæ clementiæ laus est, eorum te ipsorum ad crudelitatem acuet oratio: Non* ^c quia sit ra-

Pro Lig. 10.

^a Vide egregium exemplar sententiarum apud Livium, 21.-39.

^b Sententia ex contrariis propriè dicitur *Enthymema*, propterea quòd eminere videtur inter cætera *Enthymematum* genera: ut per Poëtam, Homerus; per Urbem, Roma intelligi

tur: quia inter Poëtas Homerus, inter Urbes Roma eminent. Hic locus desumptus est ex *Topicis* Tullii, n. 55.

^c Hæc sententia, quæ est ex contrariis, non adhibetur ad probationem, nec est nova ratio, & dissimilis earum quas antea at-

tio dissimilis, sed quia jam per alia, ut id injustum appareret, effectum erat. Et addita in clausula est epiphonematis modo non tam probatio, quàm extrema quasi insultatio. Est enim epiphonema, rei narratæ vel probatæ summa acclamatio:

1. *Æn.* 37. *Tantæ molis erat Romanam condere gentem!*

Pro Mil. n. *Facere enim probus adolescens periculose, quàm perpeti turpiter maluit.*

EST & quod appellatur à novis νόμα, qua voce omnis intellectus accipi potest. Sed hoc nomine donarunt ea quæ non dicunt, verùm intelligi volunt; ut in eum quem sæpius à ludo redemerat soror, agentem cum ea talionis, quòd ei pollicem dormienti recidisset: *a Eras dignus ut haberes integram manum.* Sic enim auditur: *Ut depugnares.*

VOCATUR aliquid & clausula, quæ si

tulerat Cicero; sed ad ornatum subjicitur, postquam Cicero aliis argumentis probavit hanc Tuberonis accusationem esse injustam.

a Nonnulli erant in lanistarum familia tanquam servi, ut vel inviti cogentur pugnare. Hic igitur sæpius redemptus fuerat à sorore. Cùm tamen pugnandi miro teneretur studio, iterum locabat ope-

ram suam lanistæ. Soror igitur pollicem illi abscidit, ne posset amplius digladiari. *Turn.* Sic T. Pomp. Atticus gloriabatur (ut refert Corn. Nepos) *se cum matre, quam extulit annorum XC, cùm esset LXVII, nunquam in gratiam rediisset*: quo significabat nunquam sibi cum ea dissidium fuisse.

est quod conclusionem dicimus, & rectè, & quibusdam in partibus necessaria est: *Quare prius de factò vestro fateamini necesse est, quàm Ligarii culpam ullam reprehendatis.* Sed nunc illud volunt, ut omnis locus, omnis sensus in fine sermonis feriat aurem. Turpe autem ac propè nefas ducunt, respirare ullo loco, qui acclamationem non petierit. Inde minuti, corruptique fensiculi, & extra rem petiti. Neque enim possunt tam multæ bonæ sententiæ esse, quàm necesse est multæ sint clausulæ.

Facit quasdam sententias sola geminatio; qualis est Senecæ in eo scripto quod Nero ad Senatum misit occisâ matre, cùm se periclitatum videri vellet: *Salvum me esse adhuc nec credo, nec gaudeo. Melior, cùm ex contrariis valet: * Habeo quem fugiam, quem sequar non habeo.*

Ad hoc plerique minimis etiam inventiunculis gaudent, quæ excussæ risum habent, inventæ facie ingenii blandiuntur. De eo qui naufragus, & antè agrorum sterilitate vexatus, in scholis fingitur se suspendisse: *Quem nec terra recipit, nec mare, pendeat.* Huic simile in illo, cui pater sua membra laceranti, venenum dedit: *Qui hæc edit, debet hoc bibere.* Et in luxuriosum, qui

* Ad Att.
l. 8. ep. 7.
de Pompeio
& Cæsare.

ἄποκαρτέρησιν simulasse dicitur : *Nectē laqueum, habes quod faucibus tuis irascaris. Sume venenum, decet luxuriosum bibendo mori.* . Finis non erit, si singulas corruptorum prosequar formas. Illud potius, quod est magis necessarium.

II. *D U Æ* sunt diversæ opiniones : aliorum sententias solas penè spectantium ; aliorum, omnino damnantium : quorum mihi neutrum admodum placet.

DENSITAS earum obstat invicem, ut in satis omnibus fructibusque arborum, nihil ad justam magnitudinem adlescere potest, quod loco, in quem crescat, caret. Nec pictura, in qua nihil circumlitum est, eminet. Ideoque artifices, etiam cum plura in unam tabulam opera contulerunt, spatiis distinguunt, ne umbræ in corpora cadant.

Facit res eadem concisam quoque orationem. Subsistit enim omnis sententia : ideoque post eam utique aliud est initium. Unde soluta ferè oratio, & è singulis non membris, sed frustis collata, structurâ caret ; cum illa rotunda

ἄποκαρτέρησιν est ex proposito mortis electio per inedia & famem. *Turn.* Item consumi ; laqueo, aut inedia, aut veneno sibi mortem consciscere.
ἄποκαρτέρησιν, obdurescere.

& undique circuncisa insistere invicem nequeant.

Præter hoc etiam color ipse dicendi quamlibet clarus, multis tamen ac variis velut maculis conspergitur. Porro ut affert lumen clavus a purpuræ loco insertus, ita certè neminem deceat intertexta pluribus notis vestis. Quare licet hæc enitère, & aliquatenus extare videantur, tamen lumina illa non flammæ, sed scintillis inter fumum emicantibus similia dixeris; quæ ne apparent quidem ubi tota luçet oratio, ut in sole sidera ipsa desinunt cerni: & quæ crebris parvisque conatibus se attollunt, inæqualia tantùm, & velut confragosa, nec admirationem consequuntur eminentium, & planorum gratiam perdunt.

Hoc quoque accidit, quòd solas captanti sententias, multas necesse est dicere leves, frigidas, ineptas; non enim potest esse delectus, ubi numero laboratur. Itaque videas & divisionem pro sententia poni, & argumentum, si tantùm in clausulæ calce pronuntietur. *Occidisti uxorem ipse adulter: non ferrem*

a Clavi, dicebantur in clavorum instar, qui suo tunicis Senatorum purpuro loco inserti, tunicam exerei quidam nodi, capitis nabant.

D vj

te etiamsi repudiasset. Divisio est. *Vis scire venenum esse amatorium ? viveret homo ; nisi illud bibisset.* Argumentum est. Nec multas plerique sententias dicunt , sed omnia tanquam sententias.

HINC quibusdam contrarium studium , qui fugiunt ac reformidant omnem hanc in dicendo voluptatem , nihil probantes nisi planum , & humile , & sine conatu. Ita dum timent ne aliquando cadant , semper jacent. Quod enim tantum in sententia bona crimen est ? non causæ prædest ? non judicem movet ? non dicentem commendat ?

At est quoddam genus , quo veteres non utebantur. Ad quam usque nos vocatis vetustatem ? Nam si ad illam extremam , multa Demosthenes , quæ ante eum nemo. Quomodo potest Ciceronem probare , qui nihil putet ex Catone Gracchisque mutandum ? Sed ante hos simplicior adhuc ratio loquendi fuit.

EGO verò hæc lumina orationis , velut oculos quosdam esse eloquentiæ credo. Sed neque oculos esse toto corpore velim , ne cætera membra suum officium perdant. Et si necesse sit veterem illum horrorem dicendi malim , quàm istam novam licentiam. Sed patet media quædam via : sicut in cultu victique

Accessit aliquis citra reprehensionem nitor, quem sicut possumus adjiciamus virtutibus. Prius tamen sit vitiis carere: ne, dum volumus meliores esse veteribus, simus tantum dissimiles.

Reddam nunc, quam proximam esse dixeram, partem de tropis, quos motus clarissimi nostrorum auctores vocant. Horum tradere præcepta & Grammatici solent. Sed à me, cum de illorum officio loquerer, dilata pars hæc est, quia de ornatu orationis gravior videbatur Tom. 6
pag. 49. locus, & majori operi servandus.

CAPUT VI.

DE TROPIS.

Tropi duplicis sunt generis. I. Alii significationis gratiâ assumuntur. Metaphora. Synecdoche. Metonymia. Antonomastia. Onomatopoiia. Catachresis. II. Alii decoris gratiâ. Epitheton. Allegoria. Ænigma. Ironia. Periphrasis. Hyperbaton. Hyperbole.

TROPUS * est verbi vel sermonis à propria significatione in aliam cum virtute mutatio. Circa quem inexplicabilis & Grammaticis inter ipsos, & Philosophis pugna est, quæ sint genera, quæ species, qui numerus, quis cui subjiciatur. Nos omissis, quæ nihil

De Tropis, vide Cicer. lib. 3. de Oratore, n. 155-170.

ad instituendum oratorem pertinent , cavillationibus , necessarios maximè atque in usum receptos exequemur : hoc modò in his annotasse contenti , quosdam gratiâ significationis , quosdam decoris assumi ; & esse alios in verbis propriis , alios in translatis ; vertique formas non verborum modò , sed & sensuum , & compositionis. Quare mihi videntur errasse , qui non alios crediderunt tropos , quàm in quibus verbum pro verbo poneretur. Neque illud ignoro , in iisdem ferè qui significandi gratiâ adhibentur , esse & ornatum : sed non idem accidet contrà ; eruntque quidam tantùm ad speciem accommodati.

I. INCIPIAMUS igitur ab eo qui cùm frequentissimus est , tum longè pulcherrimus : translationem dico , quæ Metaphora Græcè vocatur. Quæ quidem cùm ita est ab ipsa nobis concessa natura , ut indocti quoque ac non sentientes eâ frequenter utantur : tum ita jucunda atque nitida , ut in oratione quamlibet clara , proprio tamen lumine eluceat. Neque enim vulgaris esse , nec humilis , nec insuavis , rectè modò adscita sit , potest. Copiam quoque sermonis auget permutando , aut mutuando quod non habet : quòdque difficilli-

num est , præstat ne ulli rei nomen deesse videatur.

Transfertur ergo nomen aut verbum ex eo loco in quo proprium est , in eum in quo aut proprium deest , aut translatum proprio melius est. Id facimus aut quia necesse est , aut quia significantius , aut (ut dixi) quia decentius. Ubi nihil horum præstabit , quod transferetur , improprium erit. Necessitate rustici dicunt *Gemmam* in vitibus : quid enim dicerent aliud ? & *Sitire segetes* , & *Fructus laborare*. Necessitate nos , *Durum hominem* aut *asperum*. Non enim proprium erat quod daremus his affectibus nomen. Jam *Incensum ira* : & *Inflammatum cupiditate* : & *Lapsum errore* , significandi gratiâ. Nihil enim horum suis verbis , quàm his accersitis , magis proprium erat. Illa ad ornatum , *Lumen orationis* : & , *Generis claritatem* : & , *Concionum procellas* : & , *Eloquentiæ flumina* : ut Cicero pro Milone , *Clodium fontem gloriæ ejus* vocat : & alio loco , *Segetem ac materiam* . .

In totum autem metaphora brevior est quàm similitudo : eoque distat , quòd illa comparatur rei quam volumus exprimere ; hæc pro ipsa re dicitur. Comparatio est , cùm dico fecisse quid

hominem ut leonem : Translatio , cùm dico de homine , leo est.

Hujus vis omnis quadruplex maximè videtur. Cùm in rebus animalibus aliud pro alio ponitur : ut de agitatore :

Lib. 37. n. 34.

Gubernator magna contorsit equum vi:
& ut Livius Scipionem à Catone *adlatrari* solitum refert. Inanima pro aliis generis ejusdem sumuntur : ut ,

6. Æn. n. 1.

Classique immittit habenas.
Aut pro rebus animalibus inanima :
Ferro an fato virtus Argivum occidit.

Aut contrà :

*a Sedet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.*

Præcipueque ex his oritur mira subtilitas , quæ ^o audaciæ proxima , periculo translationis attollitur , cùm rebus sensu carentibus actum quendam & animos damus ; qualis est :

3. Æn. 728.

Pro lig. n. 9.

Pontem indignatus Araxes.
Et illa Ciceronis : *Quid enim tuus ille ;*

^a Lib. 2. Æn. v. 307. legitur *stupet*. Non video ubi hic res animata sumatur pro inanima : nisi fortè , quia *vertex* , quæ pars est summa capitis , sumitur pro montis cacumine.

^b Alii legunt : *quæ audaci*

& proximè periculum translatione attolluntur. Longè præferenda hæc lectio. Quem enim sensum efficient hæ voces *ex his* , nisi referantur ad sequentes , *quæ attolluntur ?*

Tubero , districtus in acie Pharsalica gladius agebat ? cujus latus ille mucro petebat ? qui sensus erat armorum tuorum ? Duplicatur interim hæc virtus apud Virgilium :

Ferrumque armare veneno. 9. Æn. 773.

Nam & veneno armare , & ferrum armare , translatio est. .

Ut modicus autem atque opportunus ejus usus illustrat orationem : ita frequens & obscurat , & tædio complet ; continuus verò in allegoriam & ænigmata exit. Sunt quædam etiam humiles translationes : ut id de quo modò dixi : *Saxea est verruca.* Et fordidæ. Non enim si Cicero rectè *Sentinam Reipublicæ* dixit , foeditatem hominum significans : idcirco probem illud quoque veteris oratoris : *Persecuisti Reipublicæ vomicas.* Optimèque Cicero demonstrat cavendum , ne sit deformis translatio : qualis est , *Stercus curiæ Glauciam.* Ne nimio major , aut , quod sæpius accidit , minor : ne dissimilis. Quorum exempla nimium frequenter deprehendet , qui scierit hæc vitia esse. Sed & copia quoque modum egressa vitiosa est , præcipuè in eadem specie. Sunt & duræ , id est à longinqua similitudine ductæ : ut ,

Capitis nives. Et ,

*Hor. l. 4.
Od. 13.*

Hor. l. 2.
Sat. 5. v. 4.

Jupiter hybernas cana nive conspuit
Alpes.

In illo verò plurimum erroris, quòd ea quæ poetis (qui & omnia ad voluntatem referunt, & plurima vertere etiam ipsa metri necessitate coguntur) permiffa sunt, convenire quidam etiam profæ putant. At ego in agendo nec

2. Il. 85. *Pastorem populi* auctore Homero dixerim: nec *Volucres * pennis remigare*, licèt Virgilius in apibus ac Dædalo speciosissimè sit usus. Metaphora enim aut vacantem occupare locum debet, aut si in alienum venit, plus valere eo quod expellit.

&c.
* Legendum videtur: *Nec volucres per aëra nare, nec pennis remigare.* Ex Virg. Georg. 4r. 58. & Æn. 6. 19.

QUOD aliquanto penè jam magis de Synecdoche dicam. Nam translatio permovendis animis plerumque & signandis rebus, ac sub oculos subjiciendis reperta est: Hæc variare sermonem potest, ut ex uno plures intelligamus; parte totum; specie genus; præcedentibus sequentia; vel contrà: omnia liberaiora poetis, quàm oratoribus. Nam profa, ut mucronem pro gladio, & tectum pro domo recipiet: ita non puppim pro navi, nec abietem pro tabellis. Et rursus ut pro gladio ferrum, ita non pro equo quadrupedem.

Maximè autem in orando valebit nu-

merorum illa libertas. Nam & Livius sæpe sic dicit: *Romanus pralio victor*; cùm Romanos vicisse significat. Et contrà Cicero ad Brutum: *Populo*, inquit, *imposuimus*, & *oratores visi sumus*: cùm de se tantùm loqueretur. Quod genus non orationes modò ornat, sed etiam quotidiani sermonis usus recipit.

NEC procul ab hoc genere discedit *μετωνομια*, quæ est nominis pro nomine positio. Cujus vis est, pro eo quod dicitur, causam propter quam dicitur, ponere. Hæc inventa ab inventore, & subjecta ab obtinentibus significat: ut,

Cererem corruptam undis. Et,

1. Æn. 181.

Receptus

Terra Neptunus classes Aquilonibus arceat.

Hor. Art. Poet. 63.

Quod fit retrò duriùs.

Refert autem in quantum dictus tropus oratorem sequatur. Nam ut Vulcanum pro igne vulgò audivimus: & *Vario Marte pugnatum*, eruditus est sermo: ita Liberum & Cererem pro vino & pane licentius, quàm ut fori severitas ferat: sicut ex eo quod continet, id quod continetur, usus recipit: ut bene moratas urbes, & Poculum epotum, & Seculum felix. At id quod contrà est, rarò audeat quis, nisi poeta:

*Jam proximus ardet*2. *Æn.* 311.*Ucalegon.*

Nisi fortè hoc potiùs est à possessore ,
quod possidetur : ut, Hominem devo-
rari, cujus patrimonium consumitur. .

Illud quoque & poetis & oratori-
bus frequens, quo eum qui efficit, ex
eo quod efficitur, ostendimus. Nam &
carminum auctores ,

*Hor. l. 1.
Od. 4.*

*Pallida mors æquo pulsat pede pau-
perum tabernas ,*

Regùmque turres. Et ,

6. *Æn.* 275.

*Pallentèsque habitant morbi , tristif-
que senectus.*

Et orator Præcipitem iram, Hilarem
adolescenciam, Segne otium dicet. .

Αντινομασία, quæ aliquid pro nomine
ponit, poetis utroque modo frequen-
tissima, & per Epitheton, quia detra-
cto eo cui apponitur, valet pro nomi-
ne; Tydides, Pelides: & ex his quæ
in quoque sunt præcipua :

1. *Æn.* 69.
&c.

Divùm pater atque hominum rex.

Et ex factis, quibus persona signatur :

4. *Æn.* 495.

Thalamo quæ fixa reliquit Impius.

Oratoribus etiamsi rarus ejus rei,
nonnullus tamen usus est. Nam ut Ty-
diden & Peliden non dixerint, ita
Everforem Carthaginis & Numantiæ
pro Scipione, & Romanæ eloquentiæ

principem pro Cicerone posuisse non dubitent. Cicero ipse certè usus est hac libertate : *Non multa peccas , inquit ille fortissimo viro senior magister : & , si peccas , te regere possum.* Neutrum enim nomen positum est , & utrumque intelligitur. Pro Mur.
60.

Ὄνοματῶσις quidem , id est fictio nominis , Græcis inter maximas habita virtutes , nobis vix permittitur. Et sunt plurima ita posita ab iis qui sermonem primi fecerunt , aptantes affectibus vocem. Nam *Mugitus & Sibilus & Murmur* inde venerunt. Deinde tanquam consummata sint omnia , nihil generare audemus ipsi , cùm multa quotidie ab antiquis ficta moriantur. Vix illa quæ *καταγόμενα* vocant , quæ ex vocibus in usum receptis quocunque modo declinantur , nobis permittimus : qualia sunt *Sullaturit , & Proscripturit.* Atque *Lau-* Suprà p. 512
reati postes , pro illo , *Lauro coronati* ; ex eadem fictione sunt.

Eo magis necessaria καὶ ἀχρηστῆς , quam Vide pag. 36.
rectè dicimus abusionem , quæ non habentibus nomen suum accommodat quod in proximo est. Sic ,

Equum divina Palladis arte 2. Æn. 152
Ædificant.

Et apud Tragicos , *Et jam leo pariet ;*
at pater est. Mille sunt hæc. Et *Aceta-*

bula, quicquid habet: & *Pyxides*, cuiuscunque materiæ sunt: & *Parricida*, matris quoque aut fratris interfector. Discernendumque est hoc totum à translatione genus: quòd abufio est, ubi nomen defuit; translatio, ubi aliud fuit.

II. CÆTERA jam non significandi gratiâ, sed ad ornandam modò, non augendam orationem affumuntur.

ORNAT enim ἐπιθετον, quod rectè dicimus Appositum: à nonnullis Sequens dicitur. Eo poetæ & frequentius & liberius utuntur. Namque illis fatis est, convenire verbo cui apponitur: itaque & *Dentes albi*, & *Humida vina* in his non reprehenduntur. Apud oratorem, nisi aliquid efficitur, redundat. Tum autem efficitur, si sine illo quod dicitur minus est; qualia sunt: *O scelus abominandum!* *O deformem libidinem!* Exornatur autem res tota maximè translationibus, *Cupiditas effrenata*. Et, *In-
1. Cat. 25. Pro Mil. 85. sanae substructiones*. Et solet fieri aliis adjunctis Epitheton tropis, ut apud Virgilium, *Turpis egestas*, & *Tristis senectus*.
6. Æn. 276.
3. Georg. 57.

Verumtamen talis est ratio huiusce virtutis, ut sine apposis nuda sit & velut incompta oratio. Ne oneretur tamen multis. Nam fit longa & impedita, ut in

quaestionibus eam judices similem agmini totidem lixas habenti, quot milites quoque: in quo & numerus est duplex, nec duplum virium. Quanquam non singula modò, sed etiam plura verba apponi solent: ut,

*Conjugio Anchisa Veneris dignate 3. Æn. 4754
superbo,
Cura Deum, bis Pergameis erepte
ruinis.*

Sed hoc quoque modo duo verba uni apposita, ne verbum quidem decuerint.

Sunt autem quibus non videatur hic omnino tropus, quia nihil vertat. Necessesse est enim semper, ut id quod est appositum, si à proprio divideris, per se significet, & faciat Antonomasiam. Nam si dicas, Ille qui Numantiam & Carthaginem evertit, Antonomasia est: si adjeceris Scipio, Appositum. Non potest ergo non esse junctum.

Ἀλλογορία, quam Inversionem interpretamur, aliud verbis, aliud sensu ostendit, ac etiam interim contrarium. Prius, ut:

*O navis, referent in mare te novi Hor. l. 1.
Fluctus. O quid agis? fortiter oc- Od. 14.
cupa portum.*

Totusque ille Horatii locus, quo navim, pro Republica: fluctuum tempestates, pro bellis civilibus: portum pro pace atque concordia dicit.

Habet usum talis allegoriæ frequenter oratio, sed rarò totius: plerumque apertis permista est. Tota apud Ciceronem talis est: *Hoc miror enim, querorque quemquam hominem ita pessundare alterum verbis velle, ut etiam navem perforet, in qua ipse naviget.* Illud commistum frequentissimum: *Equidem cæteras tempestates & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum semper Miloni putavi esse subeundas.* Nisi adjecisset *Duntaxat fluctibus concionum*, esset allegoria: nunc eam miscuit. Quo in genere & species ex arcessitis verbis venit, & intellectus ex propriis.

Illud verò longè speciosissimum genus orationis, in quo trium permista est gratia, similitudinis, allegoriæ, & translationis,

Pro Mur. 35. *Quod fretum, quem Euripum, tot motus, tantas, tam varias habere cre-*

** Apud Tullium legitur, agitationes fluctuum.* *ditis agitationes, commutationes, * fluctus, quantas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitorum? Dies intermissus unus, aut nox interposita sæpe * & per-*

** Vacat conjunctio, & nec legitur apud Tullium.* *turbat omnia, & totam opinionem parva nonnunquam commutat aura rumoris.*

Nam

Nam id quoque in primis est custodiendum, ut quo ex genere cœperis translationis, hoc definas. Multi enim cùm initium à tempestate sumpserunt, incendio aut ruinâ faciunt: quæ est inconsequencia rerum foedissima.

Cæterùm allegoria parvis quoque ingeniis, & quotidiano sermoni frequentissimè servit. Nam illa in agendis causis jam detrita, *Pedem conferre*, &, *Jugulum petere*, &, *Sanguinem mittere*, inde sunt: nec offendunt tamen. Est enim grata in eloquendo novitas & commutatio, & magis inopinata delectant. Ideoque jam in his amissimus modum, & gratiam rei nimiâ captatione consumpsimus.

Est in exemplis allegoria, si non ratione prædicta ponantur. Nam ut *Dionysium Corinthi esse*, quo Græci omnes utuntur: ita plurima similia dici possunt.

HÆC allegoria quæ est obscurior; ænigma dicitur: vitium meo quidem

a Sensus est: Exempla plerumque in allegoriam incidere, si ita constricta ponantur, ut ratio historiz non exprimat. Ut Lacedæmonii Philippo responderunt bellum minitanti:

Dionysium esse Corinthi: quo significabant fortunæ vicissitudinem & mutationem. Dionysius enim Siculorum tyrannus, regno expulsum, Corinthi Musicam & Literas docuit. *Turn.*

Tom. II.

E

judicio, si quidem dicere dilucidè virtus,
quo tamen & poetæ utuntur.

1. Eclog.
104.

*Dic quibus in terris, & eris mihi
magnus Apollo,
Tres pateat cœli spatium non amplius
ulnas.*

Et oratores nonnunquam: ut ^a Coelius
Quadrantariam Clytemnestram.

IN eo verò genere quo contraria ostenduntur, ironia est: Illusionem vocant: quæ aut pronuntiatione intelligitur, aut persona, aut rei natura. Nam si qua earum verbis dissentit, apparet diversam esse orationi voluntatem.

PLURIBUS autem verbis cum id quod uno aut paucioribus certè dici potest, explicatur, περιφραση vocant, circuitum loquendi, qui nonnunquam necessitatem habet, quoties dictu deformia operit; ut Sallustius, *ad requisita naturæ*. Interim ornatum petit solum, qui est apud poetas frequentissimus, ut:

2. Æn. 268.

*Tempus erat, quo prima quies mortu-
libus agris*

^a Alii legunt, *Cacilius*. Per *Clytemnestram quadrantariam* allegoricè intelligitur mulier adultera. Nam quadrans pretium olim erat libidinis, quod mere-

trici dabatur. Clytemnestram autem Agamemnonis uxorem ab adultero Ægyptho vitiatam esse nemo nescit. *Turn.*

*Incipit, & dono Divinum gratissima
serpit.*

Et apud oratores non rarus, semper tamen adstrictior. Quicquid enim significari brevius potest, & cum ornatu latius ostenditur, περίφρασις est: cui nomen Latine datum est non sane orationis aptum virtuti, circumlocutio. Verum hæc ut cum decorem habet, περίφρασις, ita cum in vitium incidit, περισσολογία dicitur. Obstat enim quicquid non adjuvat.

Ἰπερβαλον quoque, id est verbi transgressionem, quam frequenter ratio * comparationis & decor poscit, non immerito inter virtutes habemus. Fit enim frequentissime aspera, & dura, & dissoluta, & hians oratio, si ad necessitatem ordinis sui verba redigantur, & ut quodque oritur, ita proximis, etiam si vinciri non potest, alligetur. Differenda igitur quedam, & præsumenda, atque ut in structuris lapidum impolitiorum, loco quo convenit quicque ponendum. Non enim recidere ea, nec polire possumus, quæ coagmentata se magis jungant, sed utendum his qualia sunt, eligendæque fedes. Nec aliud potest sermonem facere numerosum, quam oportuna ordinis mutatio.

* Nonnulli legunt, *Compositionis*: quod huic loco magis convenit.

E ij

Verùm id cùm duobus verbis fit, ἀναστροφῆ dicitur, reuersio quædam : quælia sunt vulgò, *Mecum, Secum* : apud oratores & historicos, *Quibus de rebus*. At cùm decoris gratiâ distrahitur longiùs verbum, propriè hyperbati tenet nomen : ut, *Animadverti, iudices, omnem accusatoris orationem in duas divisam esse partes*. Nam *In duas partes divisam esse*, rectum erat, sed durum & incomptum. Poetæ quidem etiã verborum divisionem faciunt, & transgressionem :

Pro Cluent.
n. 1.

Hyperboreo septem subjecta trioni :
quod oratio nequaquam recipiet. .

7. *Georg.*
81.

HYPERBOLEN audacioris ornatùs summo loco posui. Et hæc ementiens superjectio. Virtus ejus ex diverso par augendi atque minuendi. Fit pluribus modis. Aut enim plus factò dicimus : *Vomens frustra esculentis gremium suum & totum tribunal implevit.*

2. *Philip.*
63.

2. *Æn.* 166.

Geminique minantur
In cælum scopuli.

Aut res per similitudinem attollimus :

8. *Æn.* 691.

Credas innare revulsas
Cycladas.

Aut per comparisonem, ut :

5. *Æn.* 319.

Fulminis ocyor alis.
Aut signis quasi quibusdam :

Illa vel intactæ segetis per summa volaret 7. Æn. 808.

*Gramina, nec teneras cursu læsisset
aristas.*

Vel translatione, ut ipsum illud volaret.

Crescit interim hyperbole, aliâ insuper additâ; ut Cicero in Antonium dicit:
*Quæ Charybdis tam vorax? Charybdim dico? quæ si fuit, fuit animal unum.
Oceanus medius fidius vix videtur tot res,
tam dissipatas, tam distantibus in locis
positas, tam citò absorbere potuisse,*

Exquisitam verò figuram hujus rei deprehendisse apud principem Lyricorum Pindarum videor in libro quem inscripsit ὑμερουσ. Is namque Herculis impetum adversus Meropas, qui in insula Cœdicuntur habitasse, non igni, nec ventis, nec mari, sed fulmini dicit similem fuisse: ut illa minora, hoc par esset. Quod imitatus Cicero, illa composuit in Verrem: *Versabatur in Sicilia longo intervallo non Dionysius ille, nec Phalaris (tulit enim illa quondam insula multos & crudeles tyrannos) sed novum quoddam monstrum ex vetere illa immanitate, quæ in iisdem versata locis dicitur. Non enim Charybdim tam infestam, neque Scyllam navibus, quàm istum in eodem freto fuisse arbitror.*

Nec pauciora sunt genera minuendi:

Vix ossibus hærent.

2. *Eclóg.* 102.

* Varro *fundum* appellatum esse censuit à *funda*: Itaque Cicero jecatur.

Et quod Cicero * in quodam joculari libello :

Fundum Varro vocat, quem possim mittere funda :

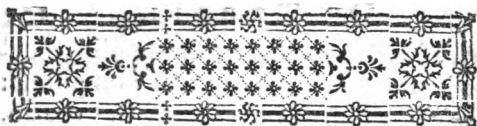
Ni tamen exciderit, quâ cava funda patet.

Sed hujus quoque rei servetur mensura quædam. Quamvis enim est omnis hyperbole ultra fidem, non tamen esse debet ultra modum: nec alia magis via in κακοζήλιαν itur. Piget referre plurima hinc orta vitia, cum præsertim minimè sint ignota & obscura. Monere satis est, mentiri hyperbolen, nec ita, ut mendacio fallere velit. Quo magis intuendum est, quousque deceat extollere, quod nobis non creditur. Pervenit hæc res frequentissimè ad risum: qui si captatus est, urbanitatis; sin aliter, stultitiæ nomen assequitur.

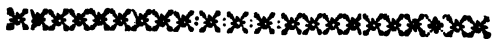
Est autem in usu vulgò quoque, & inter ineruditos, & apud rusticos, videlicet quòd naturâ est omnibus augendi res vel minuendi cupiditas insita, nec quisquam verò contentus est. Sed ignoscitur, quia non affirmamus. Tum est hyperbole virtus, cum res ipsa de qua loquendum est, naturalem modum

excessit. Conceditur enim amplius dicere, quia dici quantum est, non potest: meliùsque ultrà quàm citrà stat oratio. Sed de hac fatis, quia eundem locum pleniùs, in eo libro quo causas corruptæ eloquentiæ reddebamus, tractavimus.

MARCI FABII
QUINTILIANI
DE
INSTITUTIONE
ORATORIA
LIBER IX.

CAPUT I.

DE FIGURIS.

I. Quo differant figuræ à Tropis. II. Quid sit figura. Figuras esse vel sententiarum, vel verborum. III. Figuras sententiarum valere & ad probandum, & ad movendos affectus.

I. **C**UM sit proximo libro de tropis dictum, sequitur pertinens ad figuras, quæ schemata Græcè vocantur, locus, ipsâ rei naturâ conjunctus

superiori, Nam plerique has, tropos esse existimaverunt : quia sive ex hoc duxerint nomen, quod sint formati quodammodo ; sive ex eo quod verant orationem, unde & motus dicuntur : fatendum erit esse utrumque eorum etiam in figuris. Usus quoque est idem. Nam & vim rebus adjiciunt, & gratiam præstant. Nec desunt qui tropis figuræ nomen imponant. . . Quo magis signanda est utriusque rei differentia. Est igitur Tropus, sermo à naturali & principali significatione translatus ad aliam, ornandæ orationis gratiâ : vel (ut plerique Grammatici finiunt) dictio ab eo loco, in quo propria est, translata in eum, in quo propria non est. Figura (sicut nomine ipso patet) est conformatio quædam orationis remota à communi, & primùm se offerente ratione. Quare in tropis ponuntur verba alia pro aliis. . . Horum nihil in figuras cadit. Nam & propriis verbis, & ordine collocatis fieri figura potest. .

II. EST autem non mediocris inter auctores dissensio, & quæ vis nominis ejus, & quot genera, & quàm multæ sint species. Quare primùm intuentum est, quid accipere debeamus fi-

guram. Nam duobus modis dicitur : Uno , qualiscunque forma sententiæ , sicut in corporibus , quibus quoquo modo sint composita , utique habitus est aliquis. Altero , quod propriè schema dicitur , in sensu vel sermone aliqua à vulgari & simplici specie cum ratione mutatio : sicut nos sedemus , incumbimus , respicimus. Itaque cùm in eisdem casus , aut tempora , aut numeros , aut etiam pedes , continuò quis aut certè nimium frequenter incurrit , præcipere solemus variandas figuras esse vitandæ similitudinis gratiâ. In quo ita loquimur , tanquam omnis sermo habeat figuram. Itémque eâdem figurâ dicimus cursitare , quâ lectitare , id est eâdem ratione declinari. Quare illo intellectu priore & communi nihil non figuratum est. .

Sed si habitus quidam , & quasi gestus sic appellandi sunt , id demum hoc loco accipi schema oportebit , quod sit in simplici ac in promptu posito dicendi modo poeticè vel oratoriè mutatum. Sic enim verum erit aliam esse orationem ἀσχηματιστον , id est carentem figuris , quod vitium non inter minima est : aliam ἐσχηματισμένην , id est figuratam. . Ergo figura fit arte aliquâ novata forma dicendi. .

Duæ * sunt ejus partes : *διαβολα*, id est sententiarum : & *λέξιως*, id est verborum. . Quare sicut omnem orationem, ita figuras quoque versari necesse est in sensu, & in verbis.

* De figuris sententiarum & verborum, vide Cicer. l. 3. de Orat. n. 201-208.

III. UT verò naturâ prius est concipere animo res, quàm enuntiare, ita de iis figuris antè loquendum est, quæ ad mentem pertinent : quarum quidem utilitas tum magna, tum multiplex, in nullo non orationis opere vel clarissimè elucet. Nam etsi minimè videtur pertinere ad probationem, quâ figurâ quicquæ dicatur, facit tamen credibilia quæ dicimus, & in animos judicum quæ non observatur, irrepit. Namque ut in armorum certamine & adversos ictus, & rectas ac simplices manus tum videre, tum etiam cavere ac propultare facile est : averfæ tectæque minùs sunt observabiles ; & aliud ostendisse quàm petas, artis est : sic oratio quæ astu caret, pondere, mole, & impulsu præliatur ; simulanti, variantique conatus, in latera atque in terga incurrere datur, & arma ^a advocare, & velut nutu fallere. Jam verò affectus nihil magis ducit.

^a Melius legitur *avocare*, id est avertere arma adversarii in eam partem corporis, quam tu simulato ictu petis, ut aliam nudatam aggrediaris.

Nam si frons, oculi, manus multum ad motum animorum valent, quanto plus orationis ipsius vultus ad id, quod intendimus efficere, compositus? Plurimum tamen ad commendationem facit, five in conciliandis agentis moribus, five ad promerendum actioni favorem, five ad levandum varietate fastidium, five ad quædam vel decentius indicanda, vel tutius. *.

C A P U T II.

DE FIGURIS SENTENTIARUM.

I. *Quæ figuræ valeant ad probandum. Interrogatio. Prolepsis. Dubitatio. Communicatio. Sustainatio. Permissio.* II. *Quæ figuræ augendis affectibus accommodatæ sint. Exclamatio. Παρρησία. Prosopopœia. Apostrophe. Hypotyposis. Ironia. Apostrophe. Ethopœia. Dissimulatio artificii. Emphasis.* III. *Explicat quid sit schema: (unde controversiæ figuratæ) quod adhibetur tribus de causis. 1. Si dicere palam parum tutum est. 2. Si non decet. 3. Veneratis gratiâ.*

I. **I**NCIPIAMUS ab iis quibus acrior & vehementior fit probatio: Simplex est sic rogare:

1. *Æn.* 373.

Sed vos qui tandem? quibus aut venistis ab oris?

Figuratum autem, quoties non scisci-

tandi gratiâ assumitur, sed instandi.

Quid enim tuus ille, Tubero, districtus Pro Lig. n.
in acie Pharsalica gladius agebat? & 9.

Quousque tandem abutere, Catilina, pa- 1. Catil. n.
trientiâ nostrâ? & Patere tua consilia non 10.

sentis? & totus denique hic locus. Quan-

tò enim magis ardet, quàm si diceretur:

Diù abuteris patientiâ nostrâ: & Patent tua consilia? Interrogamus etiam. .
aut invidiæ gratiâ, ut Medea apud Senecam:

Quas peti terras jubes? v. 453.

aut miserationis, ut Sinon apud Virgilium:

Heu quæ me tellus, inquit, quæ me 2. Æn. 69.
æquora possunt

Accipere?

Totum hoc plenum est varietatis.

Nam & indignationi convenit:

Et quisquam numen Junonis adoret? 1. Æn. 52.

Et admirationi:

Quid non mortalia pectora cogis, 3. Æn. 56.

Auri sacra fames?

Est interim acrius imperandi genus:

Non arma expedient, totâque ex urbe 4. Æn. 592.
sequentur?

Est aliqua etiam in respondendo figura, cum aliud interroganti, ad aliud, quia sit utilius, occurritur. Tum augendi criminis gratiâ; ut testis in reum ro-

gatus, an ab reo fustibus vapulasset: *Et innocens*, inquit. Tum declinandi, quod est frequentissimum: Quæro an occideris hominem, respondetur: *Latronem*. An fundum occupaveris, respondetur: *Meum*.

Cæterum etiam interrogandi seipsum & respondendi sibi, solent esse non ingratae vices; ut Cicero pro Ligario: *Apud quem igitur hæc dico? nempe apud eum qui cum hoc sciret, tamen me ante quam vidit, Reipublicæ reddidit*. Aliter pro Cœlio facta interrogatio est. *Dices aliquis: Hæc igitur est tua disciplina? sic tu instituis adolescentes? & totus locus*. Deinde: *Ego si quis, iudices, hoc robore animi, atque hac indole virtutis ac continentiae fuit, &c*, Cui diversum est, cum alium rogaveris, non expectare responsum, & statim subjicere. *Domus tibi deerat? at habebas. Pecunia superabat? at egebas*. Quod schema quidam per subjectionem vocant.

*Vide exemplum hujus figurae, Verr. 7. n. 2. pro Arch. n. 15. In exordiis orat. pro Rosc. Amer. & Divin. in Verr.

MIRE verò in causis valet* Præsumptio, quæ *πρόληψις* dicitur, cum id quod objici potest, occupamus. Id neque in aliis partibus parum est, & præcipue proœmio convenit.

AFFERT aliquam fidem veritatis & Dubitatio, cum simulamus quærere nos

DE FIGURIS SENTENTIARUM, 111

unde incipiendum, ubi definendum; quid potissimum dicendum, an omnino dicendum sit: cujusmodi exemplis plena sunt omnia; sed unum interim sufficit: *Equidem quod ad me attinet, quod me vertam nescio. Negem fuisse infamiam judicii corrupti, &c.* Pro Cluenti: n. 4.

A QUO schemate non procul abest illa quæ dicitur Communicatio, cum aut ipsos adversarios consulimus, ut Domitius Afer pro Cloantilla: *At illa nescit trepida quid liceat sceminae, quid conjugem deceat: fortè vos in illa solitudine obvios casus miseræ mulieri obtulit. Tu frater, vos paterni amici, quod consilium datis?* Aut cum iudicibus quasi deliberamus, quod est frequentissimum: *Quid suadetis? & Vos interrogo: Quid tandem fieri oportuit?* ut Cato: *Cedo, si vos in eo loco essetis, quid aliud fecissetis?* Et alibi: *Communem rem agi putatote, ac vos huic rei præpositos esse.*

Sed nonnunquam communicantes aliquid inexpectatum subjungimus, quod & per se schema est; ut in Verrem Cicero: *Quid deinde? quid censesis? furtum fortasse, aut prædam aliquam?* Deinde cum diu suspendisset iudicum animos, subiecit quod multò esset improbius. Hoc Celsus sustentatio-

*Vide exord.
pro Cal.

nem vocat. Est autem duplex: nam contra frequenter cum * expectationem gravissimorum fecimus, ad aliquid quod sit leve, aut nullo modo criminofum, descendimus. Sed quia non tantum per communicationem fieri solet, *καταλογον* alii nominaverunt, id est inopinatum.

*Vide l. 4.
Rhet. n. 45.
pro Flacco n.
96.

EST penè idem fons illius quam * Permissionem vocant, qui Communicationis, cum aliqua ipsis iudicibus relinquimus æstimanda, aliqua nonnunquam adversariis quoque.

Pro Mil. 47.
Pro Mur. 14.

1. Cat. 2.
2. Philip.
64.

II. QUÆ verò sunt augendis affectibus accommodatæ figuræ, constant maxime simulatione. Namque & irasci nos, & gaudere, & timere, & admirari, & dolere, & indignari, & optare, quæque sunt similia his, fingimus. Inde sunt illa: *Liberatus sum, Respiravi. Et, Bene habet: & Quæ amentia est hæc? & O tempora! ô mores! & Miserum me! consumptis enim lacrymis, infixus tamen pectori hæret dolor.* Quod Exclamationem quidam vocant, ponuntque inter figuras orationis. Hæc quoties vera sunt, non sunt in ea forma, de qua nunc loquimur: assimulata, & arte composita, procul dubio schemata sunt existimanda.

QUOD idem dictum sit de oratione libera, quam Cornificius licentiam vocat, Græci παρρησίαν. Quid enim minùs figuratum, quàm vera libertas? Sed frequenter sub hac facie latet adulatio. Nam Cicero, cùm dicit pro Ligario: *Suscepto bello, Cæsar, gesto jam etiam ex parte magna, nullâ vi coactus, consilio ac voluntate meâ ad ea arma profectus sum, quæ erant contra te sumpta; non solum ad utilitatem Ligarii respicit, sed magis laudare victoris clementiam non potest. In illa verò sententia: Quid autem aliud egimus, Tubero, nisi ut quod hic potest, nos possimus?* admirabiliter utriusque partis facit bonam causam: sed hoc * eum demeretur, cujus mala fuerat.

4. Rhet.
48.-51.

n. 7.

n. 10.

* Cæsarem.

ILLA adhuc audaciora, & majorum (ut Cicero existimat) laterum, Fictiones personarum, quæ προσωποποιήσας dicuntur. Mirè namque tum variant orationem, tum excitant. His etiam aduersariorum * cogitationes velut secum loquentium protrahimus: quæ tamen ita demum à fide non abhorrent, si ea locutos finxerimus, quæ cogitasse eos non sit absurdum. Et nostros * cum aliis sermones, & aliorum inter se credibiliter inducimus: & * suadendo, objur-

* Vide Verr.
7. n. 103.* Vide pro
Mil. n. 99.
100. Verr. 7.
n. 109. Pro
Quint. n. 71.
72. & 77.78.
* Vide pro

Cal. n. 33.
36. Verr. 7.
n. 117.

* Id est,
mortuos. Vi-
de pro Cal.
n. 33. l. 4.
Rhet. n. 67.

* Vid. Catil.
1. n. 18. &
27. l. 4. Rhet.
n. 67.

* 1. Cat.
27.

1. Cat. 18.

* Vide pro
Mil. n. 93.
94.

4. Æn. 474.

gando, querendo, laudando, miserando;
personas idoneas damus. Quin deduce-
re deos in hoc genere dicendi, & * in-
feros excitare concessum est. * Urbes
etiam, Populique vocem accipiunt. .

Sed in his quæ natura non permittit,
hoc modo mollior fit figura: * *Etenim si
mecum patria, quæ mihi vitâ meâ multò est
charior, si cuncta Italia, si omnis Respu-
blica sic loquatur: M. Tulli, quid agis?*

Illud audacius genus: *Quæ tecum, Ca-
tilina, sic agit, & quodam modo tacita lo-
quitur: Nullam jam aliquot annis faci-
nus exitit, nisi per te.* Commodè etiam
aut * nobis aliquas ante oculos esse re-
rum personarumve imagines fingimus,
aut eadem adversariis aut iudicibus non
accidere miramur; qualia sunt: *Videtur
mihi. Et, Nonne videtur tibi?* Sed ma-
gna quædam vis eloquentiæ desidera-
tur. Falsa enim & incredibilia naturâ
necessè est aut magis moveant, quia su-
pra vera sunt; aut pro vanis accipian-
tur, quia vera non sunt. .

Sed formas quoque fingimus sæpè,
ut Famam Virgilius: ut Voluptatem ac
Virtutem (quemadmodum à * Xeno-

α Xenophon *ἠρωμενία*. β. | dine, quarum altera ad for-
refert Prodicum finxisse vo- | titudinem invitaret, altera
luptatem & virtutem cum | ad inertiam. Turn.
Hercule collocatas in solitu-

phonte traditur) Prodicus : ut Mortem ac Vitam, quas contendentes in Satyra tradit Ennius. .

AVERSUS quoque à iudice sermo, *Pro Lig. n. 9.* qui dicitur ἀποστροφῆ, mirè movet ; sive adversarios invadimus : *Quid enim tuus ille, Tubero, in acie Pharsalica gladius agebat ?* Sive ad invocationem aliquam convertimur : *Vos enim jam ego Albani tumuli atque luci.* Sive ad invidiosam implorationem : *O leges Porciæ, legesque Sempronie !* *7. Verr. 161.*

ILLA verò (ut ait Cicero) sub oculos subjectio, tum fieri solet, cùm res non gesta indicatur, sed ut sit gesta ostenditur : nec universa, sed per partes : quem locum proximo libro subjecimus evidentiæ, & Celsus hoc nomen isti figuræ dedit. Ab aliis ὑπολήψεις dicitur, proposita quædam forma rerum ita expressa verbis, ut cerni potius videatur, quàm audiri : *Ipse inflammatus scelere ac furore, in forum venit : ardebant oculi : toto ex ore crudelitas emicabat.* *7. Verr. 109. & 160.* Nec solùm quæ facta sint aut fiant, sed etiam quæ futura sint, aut futura fuerint, imaginamur. Mirè tractat hæc Cicero pro Milone, quæ *n. 67. & 88.-90.* facturus fuerit Clodius si præturam invasisset. .

Εἰρωνείαν inveni qui dissimulationem

vocarent: quo nomine quia parum totius hujus figuræ videntur vires ostendi, nimirum sicut in plerisque, Græcâ erimus appellatione contenti. Igitur εἰρωνεία quæ est schema, ab illa quæ est tropus, genere ipso nihil admodum distat: in utroque enim contrarium ei quod dicitur, intelligendum est: species verò prudentiùs intuenti, diversas esse facile est deprehendere.

Primum, quod tropus apertior est; & quanquam aliud dicit ac sentit, non tamen aliud simulat. Nam & omnia circà ferè recta sunt; ut illud in Catilinam: *A quo repudiatus, ad sodalem tuum virum optimum M. Marcellum demigrasti.* In duobus demum verbis est ironia: ergo etiam brevior est tropus. At in figurâ, totius voluntatis fictio est, apprens magis quàm confessa; ut illic verba sint verbis diversa, hîc sensus sermoni, ut joci: & tota interim causæ confirmatio, tum etiam vita universa ironiam habere videtur, qualis est vita Socratis. Nam ideo dictus εἰρων, id est agens imperitum, & admirator aliorum tanquam sapientum: ut quemadmodum ἀλληγορίαν facit continua μεταφορά, sic hoc schema faciat troporum ille contextus.

1. Cat. 19

* Delendas
putem has
ditas voces,
ut joci

Εἰσρωεῖς est, & cùm similes imperantibus vel permittentibus sumus :

I, sequere Italiam ventis.

4. *Æn.* 381.

Et cùm ea quæ nolumus videri in adversariis esse, concedimus eis. Id acriùs fit, cùm eadem in nobis sunt, & in adversario non sunt :

Méque timoris

11. *Æn.* 383.

Argue tu, Drance, quando tot cædis acervos

Teucrorum tua dextra dedit.

Quòd idem contrà valet, cùm aut ea quæ à nobis absunt, aut etiam quæ in adversarios recidunt, quasi fatemur :

Me duce Dardanius Spartam expu- gnavit adulter.

10. *Æn.* 91.

Nec in personis tantùm, sed & in rebus versatur hæc contraria dicendi, quàm quæ intelligi velis, ratio : ut totum pro Q. Ligario proœmium ; & illæ elevationes : *Videlicet. O Dii boni !*

Scilicet hic superis labor est.

4. *Æn.* 379.

Ἀπρόσωπον, quam idem Cicero Reticientiam appellat, & ipsa ostendit affectus : Vel iræ, ut :

Quos ego . . sed motos præstat componere fluctus.

1. *Æn.* 139.

Vel sollicitudinis, & quasi religionis : *An hujus ille legis, quam Clodius à se inventam gloriatur, mentionem facere ausus.*

esset vivo Milone, ne dicam consule? De nostrum enim omnium... non audeo totum dicere. Cui simile est in proœmio pro Ctesiphonte Demosthenis..

IMITATIO morum alienorum, quæ ἠδικοποιία, vel ut alii malunt, μιμησις dicitur, jam inter leviores affectus numerari potest. Est enim posita ferè in eludendo: sed versatur & in factis, & in dictis. In factis, quod est ὑποτυπώσεις vicinum. In dictis, quale est apud Terentium:

Eunuch. Act.
l. sc. 2. v. 75.

At ego nesciebam quorsum tu ires:

Parvula

Hinc est abrepta, eduxit mater pro sua,

Soror dicta est; cupio abducere ut reddam suis..

SUNT & illa jucunda, & ad commendationem cum varietate, tum etiam ipsam naturam plurimum profunt, quæ simplicem quandam, & non præparatam ostendendo orationem, minus nos suspectos judici faciunt. Hinc est quasi poenitentia dicti; ut pro Cœlio: *Sed quid ego ita gravem personam induxi? Et quibus utimur vulgò: Imprudens incidi. Vel cum quærere nos quid dicamus, fingimus: Quid reliquum est? &, Nunquid omisi? Et cum ibidem in Verrem*

n. 55.

ait Cicero: *Unum etiam mihi reliquum hujusmodi crimen est, & Aliud ex alio succurrit mihi.*

Unde etiam venusti transitus fiunt: non quia transitus ipse sit schema; ut Cicero narrato Pisonis exemplo, qui annulum sibi cudi ab aurifice in tribunali suo jufferat, velut hoc in memoriam adductus, adjecit: *Hic modò me 6. Verr. 5to commonuit Pisonis annulus; quod totum effluxerat. Quàm multis istum putatis hominibus honestis de digitis annulos aureos abstulisse? Et cum aliqua velut ignoramus: Sed earum rerum artificem, quem? 6. Verr. 2. 5to quemnam? rectè admones; Polycletum esse dicebant.* Quod quidem non in hoc tantum valet. Quibusdam enim dum aliud agere videmur, aliud efficimus: sicut hic Cicero consequitur, ne cum morbum in signis atque tabulis objiciat Verri, ipse quoque earum rerum studiosus esse credatur. Et Demosthenes, jurando per interfectos in Marathone & Salamine, id agit, ut minore invidiâ cla-

Pro Ctesiph. Ad Cheronæam urbem Bœotizæ Philippus Macedonum Rex superavit Athenienses. Ex eo prælio Demosthenes abjecto clypeo profugit. Miltiades autem in Mara-

thone campo Atticæ regionis superavit exercitum Darii Persarum Regis. Themistocles in Salaminio freto profligavit exercitum Xerxis. Turn.

dis apud Cheroneam acceptæ laboret. 7

Est emphasis etiam inter figuras ; cum ex aliquo dicto latens aliquid eruitur ; ut apud Virgilium :

4. *Æn.* 550. *Non licuit thalami expertem sine crimine vitam*

Degere more feræ ?

Quamquam enim de matrimonio queritur Dido, tamen huc erupit ejus affectus, ut sine thalamis vitam non hominum putet, sed ferarum. Aliud apud Ovidium genus, apud quem & Myrrha nutrici amorem patris sic confitetur :

10. *Metam.* 422. *O, dixit, felicem conjuge matrem !*

III. HUIC^a vel confinis, vel eadem est, quâ nunc utimur plurimum. Jam enim ad id genus, quod & frequentissimum est, & expectari maximè credo, veniendum est : in quo per quandam suspicionem, quod non dicimus, accipi volumus : non utique contrarium, ut in *ειρωετα* ; sed aliud latens, & auditori quasi inveniendum : quod jam ferè solum schema à nostris vocatur, & unde controversiæ figuratæ dicuntur. Ejus triplex usus est. Unus, si dicere palam parum tutum est. Alter, si non decet.

^a Totus hic locus translatus est ex tractatione Dionysii Halicarnassæi, quâ agit de schematicis, id est de figuratis controversiis. *Turn.*

Tertius,

Tertius, qui venustatis modò gratiâ adhibetur, & ipsa novitate ac varietate magis quàm si relatio sit recta, deletat.

1. **EX HIS** quod est primum, frequens in scholis est... Vera negotia nunquam adhuc habuerunt hanc silentii necessitatem, sed aliam huic similem: verùm multò ad agendum difficiliorem, cùm personæ potentes obstant, sine quarum reprehensione teneri causa non possit. Ideòque hoc parcìus & circumspèctius faciendum, quia nihil interest quomodo offendas. Et *a* aperta figura perdit hoc ipsum, quod figura est. Ideòque à quibusdam tota res repudiatur, sive intelligatur, sive non. Sed licet modum adhibere. Inprimis, ne sint manifestæ. Non erunt autem, si ex verbis dubiis, & quasi duplicibus petentur; qualis est in suspecta nuru: *Duxi uxorem, qua patri placuit.* Res ipsæ perducant judicem ad suspicionem, & amoliamur cætera, ut hoc solum supersit; in quo multùm etiam affectus juvant, & interrupta silentio dictio, & cunctationes. Sic enim fiet, ut judex quærat illud nescio quid,

a Si continuando figura definit esse ars, statim ac-
apertior fieret, figuræ no- que apparet.
men amitteret. Ars enim

Tom. II.

F

quod ipse fortasse non crederet, si audiret: & ei quod à se inventum existimat, credat.

Sed ne si optimæ quidem sint, esse debent frequentes. Nam densitate ipsa figuræ aperiuntur, nec offensæ minùs habent, sed auctoritatis. Nec pudor videtur quòd non palàm objicias, sed diffidentia. In summa, sic maximè iudex credit figuris, si nos putat nolle dicere. Equidem quandoque & in personas incidi tales, & in rem quoque (quod est magis rarum) quæ obtineri nisi hac arte non posset. Ream tuebar, quæ subjecisse dicebatur marito testamentum, & dicebantur chirographum, marito expirante, hæredes dedisse, & verum erat. Nam quia per leges institui uxor non poterat hæres, id fuerat actum, ut ad eam bona per hoc tacitum fideicommissum pervenirent. Et caput quidem veri * facile erat, si hoc diceremus palam, sed peribat hæreditas. Ita ergo fuit nobis agendum, ut iudices illud intelligerent factum, delatores non possent apprehendere ut dictum: & contigit utrumque. Quod non inseruissem, veritus opinionem jactantiæ, nisi probare voluissem, in foro quoque esse his figuris locum.

* Facile erat intellectu.

Quædam etiam quæ probare non possis, figurâ potius spargenda sunt. Hæret enim nonnunquam telum istud occultum, & hoc ipso quòd non apparet, eximi non potest. At si idem dicas palam, & defenditur, & probandum est.

2. Cùm autem obstat nobis personæ reverentia (quod secundum posuimus genus) tantò cautiùs dicendum est, quantò validiùs bonos inhibet pudor quàm metus. Hic verò tegere nos iudex quod sciamus, & verba vi quadam veritatis erumpentia credat coercere. Nam quanto minùs aut ipsi in quos dicimus, aut iudices, aut assistentes oderint hanc maledicendi lasciviam, si nolle nos credant? Aut quid interest quomodo dicatur, cùm & res & animus intelligitur?..

Confinia sunt his celebrata apud Græcos schemata, per quæ res asperas molliùs significant. Nam Themistocles suasse existimatur Atheniensibus, *ut urbem apud deos deponerent*: quia durum erat dicere, ut relinquerent. Et qui victorias aureas in usum belli conflare volebat, ita declinavit, *victoriis utendum esse*. Totum autem allegoriæ simile est, aliud dicere, aliud intelligi velle.

Quæsitum etiam est, quomodo contra figuras responderi oporteat. Et qui,

F ij

Lib. 6. Herod.

dam semper ex diverso aperiendas putaverunt, sicut latentia vitia rescinduntur. Idque sanè frequentissimè faciendum est. Aliter enim dilui objecta non possunt, utique cùm quæstio in eo consistit, quod figuræ petunt. At cùm maledicta sunt tantùm, non intelligere interim, bonæ conscientiæ est. Atque etiam, cùm fuerint crebriores figuræ, quàm ut dissimulari possint, postulandum est, ut illud nescio quid, quod adversarii obliquis sententiis significare voluerint, si fiducia sit, objiciant palam, aut certè non exigant, ut quod ipsi non audent dicere, id iudices non modò intelligant, sed etiam credant..

3. TERTIUM est genus, in quo sola meliùs dicendi petitur occasio. Ideòque id Cicero non putat esse positum in contentione. Tale est illud, quo idem utitur in ^a Clodium: *Quibus iste, qui omnia sacrificia nosset, facile à se deos placari posse arbitratur...* Levissimum autem longè genus ex verbo, etiamsi est apud *Pro Cal. 32.* Ciceronem in Clodium: *Præsertim quam*

^a Hæc ait propterea quòd Clodius ingressus erat in opertum bonæ Deæ, quod non licebat viris. Unde factè Cicero fingit peritum esse sacrificiorum. *Turn.*

omnes amicam omnium potiùs quàm cuiusquam inimicam putaverunt. . .

CAPUT III.

DE FIGURIS VERBORUM.

I. *Duplex earum genus. Grammaticum unum. Laus ejusmodi figurarum. Aliquot exempla afferuntur. II. Rhetoricum alterum; quod fit, 1. Per adjunctionem. Geminatio. Anaphora. Epistrophe. Symploce. Repetitio, quæ est multiplex. Epanalepsis. Epanodos. Polyphton. Anadiplosis. Synonymia. Expositio. Polysyndeton. Gradatio. 2. Per detractionem. Synecdoche, seu Elleipsis. Asyndeton. Συνεργμίνον, seu Adjunctio. 3. Aut per similitudinem: Paronomasia. Antianclasis. Aut per paria: πίσιον, ἑμισιότελευτον, ἑμισιόπρωτον, ἰσίοχλον. Aut per contraria: Antitheton. III. Quo pacto figuris sit utendum.*

I. **V**ERBORUM verò figuræ, & mutatae sunt semper, & utcumque valuit consuetudo, mutantur. Itaque si antiquum sermonem nostro comparemus, penè jam quicquid loquimur, figura est: ut, *huic rei invidere*, non, ut omnes vèteres, & Cicero præcipuè, *hanc rem*: &, *Incumbere illi*, non *in illum*: &, *Plenum vino*, non *vini*: &, *Huic non hunc adulari*, jam dicitur, & mille alia. Utinàmque non pejora vincant! Verùm schemata λέξεως duorum

sunt generum : alterum loquendi rationem vocant ; alterum , quod collocationem , maximè exquisitum est. Quorum tametsi utrumque convenit orationi , tamen possis illud grammaticum , hoc rhetoricum magis dicere.

Prius fit iisdem generibus , quibus vitia. Effet enim omne schema vitium , si non peteretur , sed accideret. Verùm auctoritate , vetustate , consuetudine plerumque defenditur , sæpe etiam ratione quadam. Ideoque cùm sit à simplici , rectoque loquendi genere deflexa , virtus est , si habet probabile aliquid quod sequatur. Una tamen in re maximè utilis , ut quotidiani & semper eodem modo formati sermonis fastidium levet , & nos à vulgari dicendi genere defendat. Quo si quis parcè , & cùm res poscet , utetur , velut asperso quodam condimento , jucundior erit : at qui nimium affectaverit , ipsam illam gratiam varietatis amittet. Quanquam sunt quædam figuræ ita receptæ , ut penè jam hoc ipsum nomen effugerint : quæ etiam si fuerint crebriores , aures consuetas minus ferient. Nam & secretæ , & extra vulgarem usum positæ , ideoque magis nobiles , ut novitate aurem excitant , ita copiâ fatiant : nec se obvias fuisse dicen-

ti, sed conquisitas, & ex omnibus latebris extractas, congestasque declarant.

Fiunt ergo & circa genus figuræ in nominibus. Nam & *Oculis capti talpæ*, ^{1. Georg. 183} & *Timidi damæ* dicuntur à Virgilio: ^{8. Eclog. 28.} sed subest ratio, quia sexus uterque ab tero significatur. Tam enim mares esse talpas damasque quàm feminas certum est. Et in verbis; ut *Fabricatus est gladius*: & *Inimicos punitus est* Quod mirum minùs est, quòd in natura verborum est, & quæ facimus, patiendi modo sæpe dicere, ut *Arbitror, Suspikor*; & contrà faciendi, quæ patimur, ut *Vapulo*: ideòque frequens permutatio est, & pleraque utroque modo efferuntur: *Luxuriatur, luxuriat: Fluctuatur, fluctuat: Assentior, assentio: Revertor, reverto.* Est figura & in numero: vel cum singulari pluralis subjungitur, *Gladio pugnacissima gens, Romani.* Gens enim ex multis. Vel è diverso:

^a *Quoi non risère parentes,
Nec deus hunc mensa, dea nec digna
ta cubili est.*

^a Mirè torquentur in his versibus Grammatici. Nam permulti putant cui legendum esse in dativo singulari: Fabius verò accipit in nominativo plurali; & statim subjicit *hunc, pro hos. Turn.* Vide Ruzum in hunc locum Virgilii. Eclog. 4. v. 62.

F IV.

* *Legendum
videtur*, hos.

Ex illis enim qui non risere, * hunc non dignatus deus, nec dea dignata. Et mutatione partium, ut in satyra :

*Perf. Sat. 1.
V. 10.*

Et nostrum istud vivere triste

Aspexi :

cum infinito verbo sit usus pro appellatione. Nostram enim vitam vult intelligi. Utimur & verbo pro participio, ut :

5. Æn. 249.

*Magnum dat ferre talentum ;
tanquam ferendum. Et participio pro
verbo : Volo datum...*

Hæc schemata & his similia, quæ erunt per mutationem, adjectionem, detractionem, ordinem, & convertunt in se auditorem, nec languere patiuntur subinde aliqua notabili figura excitatum, & habent quandam ex illa vitii similitudine gratiam, ut in cibus interim acor ipse jucundus est. Quod continget, si neque supra modum multæ fuerint, nec ejusdem generis, aut junctæ, aut frequentes : quia satietatem ut varietas earum, ita raritas effugit.

II. ILLUD est acrius genus, quod non tantum in ratione positum est loquendi, sed ipsis sensibus tum gratiam, tum etiam vires accommodat.

I. E QUIBUS primum sit quod fit per adjectionem. Plura sunt genera. Nam

& * verba geminantur, vel amplifican- * Geminatio.
 di gratiâ; ut *Occidi, occidi, non Sp.* Pro Mil. n.
Melium; alterum est enim quod indi- 72.
 cat, alterum quod affirmat. Vel mise-
 randi, ut:

Ah Corydon, Corydon.

1. Eclog. 69.

Quæ eadem figura nonnunquam per
 ironiam ad elevandum convertitur. Si-
 milis geminationis post aliquam inter-
 jectionem repetitio est, sed paulò etiam
 vehementior: *Bona, miserum me!* (con- 1. Philip 64.
sumptis enim lacrymis, tamen infixus ani-
mo hæret dolor) bona, inquam, Cn. Pom-
peii acerbissimæ voci subjecta præconis. . .
Vivis, & vivis non ad deponendam, sed ad 1. Ca. 4.
confirmandam audaciam.

Et * ab iisdem verbis plura acriter & * Anaphora:
 instanter incipiunt: *Nihilne te nocturnum* 1. Cat. 1.
præsidium palatii, nihil urbis vigiliæ, ni-
hil timor populi, nihil consensus bonorum
omnium, nihil hic munitissimus habendi
senatûs locus, nihil horum ora vultûsque
moverunt?

Et * iisdem desinunt: *Quis eos postula-* * Epistrophe:
vit? Appius. Quis. produxit? Appius. Pro Mil. 59.

Quanquam hoc exemplum ad aliud
 quoque * schema pertinet, cujus initia * Symploce:
 inter se & fines iidem sunt; *Quis &*
Quis, Appius & Appius. Quale est:
Qui sunt qui fœdera sæpe ruperunt? Car- 4. Rhet. 20.

thaginenses. Qui sunt qui in Italia crudelē bellum gesserunt? Carthaginenses. Qui sunt qui Italiam deformaverunt? Carthaginenses. Qui sunt qui sibi ignosci postulant? Carthaginenses.

* Repetitio,
quæ est multi-
plex.
Pro Mur., 22.

* Etiam in contrapositionis vel comparationis solet respondere primorum verborum alterna repetitio: *Vigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas: ille, ut eò quod intendit, maturè cum exercitu perveniat. Te gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitat. Tu actionem instituis, ille aciem instruit. Tu caves ne consultores tui, ille ne urbes aut castra capiantur. Sed hac gratia non fuit contentus orator, vertit in contrarium eandem figuram: Ille tenet & scit ut hostium copiarum, tu ut aquarum pluviarum arceantur. Ille exercitatus est in propugnandis finibus, tu in regendis.*

Possunt media quoque respondere; ut:

7. En. 759. *Te nemus Angitiarum, vitrea te Fucinus unda.*

7. Ver. 43. *Vel ultimis: Hac navis onusta prædâ Siciliensi: cum ipsa quoque esset ex præda. Nec quisquam dubitavit idem posse fieri iteratis utrinque mediis.*

7. Ver. 118: *Respondent primis & ultima: Multa Epanalepsis, est repetitio quæ fit in initio præceden-*

ei & graves dolores inventi parentibus, & propinquis multi.

Est & illud repetendi genus, quod semel proposita iterat & dividit:

Iphitus & Pelias mecum; quorum 2. Æn. 435.

Iphitus ævo

Iam gravior, Pelias & vulnere tardus Ulyssi.

* *Ἐπανάδος* dicitur Græcè, nostri Regressionem vocant. Nec solum in eodem sensu, sed etiam in diverso eadem verba contrà sumuntur: *Principum dignitas erat penè par, non par fortassè eorum qui sequebantur.* Pro Lig. 19.

Interim * variatur casibus hæc & generibus iteratio: *Magnus est labor dicendi, magna res est. . . . Pater hic tuus? patrem hunc appellas? patris tu hujus filius es?* Fit casibus modò hoc schema, quod *ἑπανάδος* vocant. . . . * Polypoton.

Prioris sententiæ verbum ultimum, ac sequentis primum frequenter est. *

tis, & sine sequentis sententiæ. Ut pro Marcello n. 17. *Vidimus tuam victoriam præliorum exitu terminatam: gladium vaginâ vacuum in urbe non vidimus.*

a *Epanodos* propriè est, cum per eadem recurrimus, verba ordine inverso relegendes. Cic. pro L. Man. n.

67. *Ecquam putatis civitatem pacatam fuisse, quæ locuples sit? Ecquam locupletem, quæ illis pacata esse videatur? Et Paterculus l. 2. c. 117. de Varo Syriæ præfecto: Quam (provinciam) pauper divitem ingressus, dives pauperem reliquit.*

* Anadiplosis. seu reduplicatio.

idem. Quo quidem schemate utuntur poetæ sæpius :

10. Eclog.
72.

*Pierides vos hæc facietis maxima
Gallo,
Gallo, cujus amor tantum mihi cres-
cit in horas.*

1. Cat. 2. Sed ne oratores quidem rarò : *Hic ta-
men vivit. Vivit? imo etiam in Senatum
venit...*

Congregantur quoque ^a verba idem
1. Cat. 10. significantia : *Quæ cum ita sint , Catili-
na, perge quo cœpisti : egredere aliquando
ex Urbe. Patent portæ, proficiscere. Et in
2. Cat. 1. eundem alio libro : Abiit, excessit, eru-
pit, evasit...*

Nec verba modò, sed et sensus quo-
que idem facientes acervantur : *Pertur-
batio istum mentis, & quædam scelerum
offusa caligo, & ardentes furiarum faces
excitarunt...* Congeruntur & idem &
diversum significantia. *Quæro ab ini-
micis, sintne hæc investigata, comperta,
patefacta, sublata, deleta, extincta per
me...*

Hoc exemplum aliam quoque efficit
* Atyadeton. * figuram, quæ quia conjunctionibus
caret, Dissolutio vocatur ; apta, cum

^a *Synonymia*, cum plura
junguntur, idem vel penè
idem significantia.

^b *Expolitic*. Vide Cic. pro

Fig. n. 9. pro Mil. n. 10.
Potest etiam annumerari in-
ter figuras sententiarum.

quid instantiùs dicimus. Nam & singula inculcantur, & quasi plura fiunt. Ideòque utimur hac figura non in singulis modò verbis, sed sententiis etiam; ut Cicero dicit contra concionem Metelli: *Qui indicabantur, eos vocari, custodiri, ad Senatum adduci jussi: in Senatu sunt positi.* Et totus hic locus. Contrarium est * schema, quod conjunctionibus abundat. Illud ἀσύνδετον, hoc πολυσύνδετον dicitur.

* Polysyndeton.

*Tectumque larémque,
Armáque, Amyclæumque canem,
Cressámque pharetram...* Utrumque horum coacervatio. Fons quidem unus, quia acriora facit, & instantiora quæ dicimus, & vim quandam præ se ferentia, velut sæpius erumpentis affectûs.

3. Georg.
344.

Gradatio quæ dicitur κλίμαξ, apertiore habet artem, & magis affectatam, ideòque esse rarior debet. Est autem ipsa quoque adjectionis: repetit enim quæ dicta sunt, & priusquam ad aliud descendat, in prioribus resistit. Ejus exemplum ex Græco notissimo transferatur: *Nec hæc dixi quidem, sed nec scripsi: nec scripsi quidem, sed nec obii legationem: nec obii quidem, sed nec persuasi Thebanis.* Sunt tamen erudita & Latina: *Africano virtutem industria, vir-*

Demost. pro
Ctesiph.

4 Rhet. 34.

eus gloriam, gloria æmulos comparavit: &

2. AT QUÆ per detractionem fiunt figuræ, brevitatis novitatisque maximè gratiâ petuntur: quarum una est. ^a *Synecdoche, cùm subtractum verbum aliquod satis ex cæteris intelligitur; ut Cælius in Antonium: Stupere gaudio Græcus. Simul enim auditur Cæpit. .*

* Ascendeton.

* Altera est per detractionem figura, de qua modò dictum est, cui conjunctiones eximuntur.

* Id est, Adjunctio.

Tertia quæ dicitur * *συνελευγμένον*. In qua unam ad verbum plures sententiæ referuntur, quarum unaquæque desideraret illud, si sola poneretur. Id accidit aut præposito verbo ad quod reliqua

Pro Cluent. respiciant: *Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.* Aut illator,

1. *Cat. 22.* quo plura clauduntur: *Neque enim is es, Catilina, ut te aut pudor unquam à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore revocaverit.* Medium quoque potest esse, quod & prioribus & sequentibus sufficiat. . .

3. TERTIUM est genus figurarum, quæ aut similitudine aliqua vocum, aut paribus, aut contrariis vertunt in se.

^a *Synecdoche idem videtur ac Elleipsis, cui oppositur. Pleonasmus. Hunc*

cine hominem? hanc cine im-	pudentiam? hanc cine audaciam? subaudi; feremus.
pudentiam?	
audaciam?	

aures, & animos excitant. Huic nomen est ^a παρονομασία, quæ dicitur Agnominatio...

Cui confinis est ἀντανανκλασις, ejusdem verbi contraria significatio. Cùm Proculeius quereretur de filio, quòd is mortem suam expectaret, & ille dixisset, se verò non expectare: Imò, inquit, rogo expectes. Non ex eodem, sed ex diverso vicinum accipitur, cùm supplicio afficiendum dicas, quem supplicatione dignum judicaris. Aliter quoque voces aut eadem diversa in significatione ponuntur, aut productione tantum, vel correptione mutata: quod etiam in jocis frigidum, equidem tradi inter præcepta miror, eorumque exempla vitandi potius quàm imitandi gratiâ pono. *Amari jucundum est, si curetur ne quid insit amari. Avium dulcedo ad avium ducit.*

Sed elegantius, quod est positum * *Id est, ad*
* ia. distinguendam rei proprietatem:

^a Παρονομασία, sive Agnominatio: quæ aliam efficit sententiam literæ unius pluriusve adjectione, detractio, transpositione, immutatione. Adjectione: ut apud Terent. Heaut. Act. 2. sc. 2. v. 115. *Tibi erunt parata verba, huic homini verbera.* Detractione: Cic.

Res mihi invisæ visæ sunt. Et, O fortunatam, natam me Consule Romam Transpositione: Cic. l. 1. ad Att. ep. 10. *Consul autem ipse parvo animo & pravo; facie magis quàm facetiis ridiculus.* Immutatione: 3. Phil. 12. *Ex oratore. actor factus.*

E. Cat. 30. *Hanc Reipublicæ pestem paulisper reprimi ; non in perpetuum comprimi posse. Et quæ præpositionibus in contrarium mutantur : Non emissus ex urbe , sed immissus in urbem esse videatur. Melius atque acrius , quod cùm figurâ jucundum est , tum etiam sensu valet : Emit morte immortalitatem. Illa levior est : Non Pisonum , sed pistorum. Et , Ex oratore arator. Pessimum verò : Ne Patres Conscripti videantur circumscripti. Rarò evenit , sed vehementer venit. Sic contingit ut aliquis sensus vehemens & acer venustatem aliquam non eodem ex verbo non dissonam accipiat. Et cur me prohibeat pudor uti domestico exemplo ? Pater meus contra eum qui se legationi immortitutum dixerat , deinde vix paucis diebus insumptis re infecta redierat : Non exigo uti immoriaris legationi ; immorare. Nam & valet sensus ipse , & in verbis tantùm distantibus jucundè consonat vox , præsertim non captata , sed velut oblata : cùm altero suo sit usus , alterum ab adversario acceperit.*

MAGNÆ veteribus curæ fuit , gratiam dicendi è paribus ^a contrariis acquire-

^a Fabius tertium genus figuratum distribuerat in tria membra. Tertium est *similitudine aliqua vocum , aut paribus , aut contrariis vertunt in se aures. Hactenus primum membrum exe-*

Te. Gorgias in hoc immodicus, copiosus utique prima ætate Isocrates fuit. Delectatus est his etiam M. Tullius, verum & modum adhibuit non ingratae (nisi copia redundet) voluptati, & rem alioqui levem, sententiarum pondere implevit. Nam per se frigida & inanis affectatio cum in acres incidit sensus, innata videtur esse, non accersita.

Similium * ferè quadruplex ratio est. * Per similia intelligit hic paria. Nam est primum, quoties verbum verbo simile, aut non diffimile valde, quaeritur; ut:

Puppésque tuæ, pubésque tuorum. 1. Æn. 403.
 Et, *Sic in hac calamitosa fama, quasi in aliqua perniciosissima flamma.* Et, *Non enim tam spes laudanda, quam res est.* Aut certè par est extremis syllabis consonans: *Non verbis, sed armis.* Et hoc quoque quoties in sententias acres incidit, pulcrum est: *Quantum possis, in eo semper experire ut profis.* Hoc est παράσιον, ut plerisque placuit.

Secundum, ut clausula similiter cadat, ^a vel iisdem in ultimam partem

cutus est: nunc transit ad secundum. Itaque videtur aut delendum esse *contrariis*; aut addendam conjunctionem &: è *paribus* & *contrariis*.

^a Procul dubio mendosus est hic locus. Hunc certè sensum habet ὁμοίως ἰσχυρῶς, seu *similiter definens*, in hoc positum est, ut clausula similiter cadens, verbis eju-

Pro Mil. a. collatis, ὁμοιοτέλειον similem duarum
 5 sententiarum vel plurium finem: *Non
 modo ad salutem ejus extinguendam, sed
 etiam gloriam per tales viros infringendam.*

Tertium est, quod in ^a eisdem casus
 cadit, ὁμοιοπτωλον dicitur. . . Ut est apud
 Afrum: *Amisso nuper infelicis aulae, si non
 praesidio inter pericula, tamen solatio vitae
 inter adversa.* Ea verò videntur optima,
 in quibus initia sententiarum & fines
 consentiunt: ut hic, *praesidio, solatio.*

Pro Cec. init. Etiam ut sint, quod est quartum,
 membris æqualibus, quod ἰσόκωλον di-
 citur: *Si quantum in agro locisque deser-
 tibus audacia potest, tantum in foro atque ju-
 diciis impudentia valeret: ἰσόκωλον est, &
 ὁμοιοπτωλον habet: non minus nunc in cau-
 sa cederet Aulus Cecinna Sexti Ebutii im-
 pudentiae, quam tum in vi facienda cessit
 audaciae. ἰσόκωλον, ὁμοιοπτωλον, ὁμοιοτέλειον.*
 Accedit & ex illa figura gratia qua no-
 mina dixi mutatis casibus repeti: *Non
 minus cederet, quam cessit.*

dem soni in ultimam par-
 tem collatis, similem effi-
 ciat duarum sententiarum
 vel plurium finem.

^a ὁμοιοπτωλον, neque sem-
 per finem habet similem;
 est enim tantum casus si-

milis, etiamsi dissimilis sit
 sonus: ut, *Pollet auctori-
 tate, circumfluit opibus,*
*abundat amicis; nec tan-
 tum in fine deprehenditur,*
 sed vel initio, vel medio.

CONTRAPOSITUM autem (ἀντίθετον dicitur) non uno fit modo. Nam & fit si singula singulis opponuntur; ut: *Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.* Et bina binis: *Non nostri ingenii, vestri auxilii est.* Et sententiæ sententiis: *Dominetur in concionibus: jaceat in judiciis. . Odit populus Romanus privatam luxuriam, publicam magnificentiam diligit. .* Fit etiam assumpta illa figura, quâ verba declinata repetuntur, quod ἀντιμεταβολή dicitur: *Non ut edam vivo, sed ut vivam edo.* Et quod apud Ciceronem conversum ita est, ut cum mutationem casus habeat, etiam similiter desinat: *Ut in judiciis, & sine invidia culpa plectatur, & sine culpâ invidia ponatur.* Quod & eodem clauditur verbo; ut quod dicit de ^a Sexto Roscio: *Etenim cum artifex ejusmodi sit, ut solus dignus videatur esse qui scenam introeat; tum vir ejusmodi est, ut solus videatur dignus, qui ed ^b non accedat. . .*

Pro Cluenti

15.

Pro Cluenti

n. 5.

Pro Mur. 76.

Pro Cluenti

1.

Pro Quintio

78.

III. EGO illud de figuris adjiciam

^a Lege Q. de eodem sic Tullius pro Q. Roscio Com. n. 17. Qui medius fidius (audacter dico) plus fidei, quàm artis; plus veritatis, quàm disciplina possidet in se: quem populus Romanus meliorem virum,

quàm histrionem esse arbitratur: qui ita dignissimus est scenâ propter artificium, ut dignissimus sit curiâ propter abstinentiam.

^b Scenici artifices, ut Comædi, infamiâ notabantur. Turn.

breviter, sicut ornant orationem opportunè positæ, ita ineptissimas esse, cum immodicè petuntur. Sunt qui neglecto rerum pondere, & viribus sententiarum, si vel inania verba in hos modos depravarint, summos se judicent artifices, ideóque non desinunt eas neçtere: quas sine sententia sectari tam est ridiculum, quàm quærere habitum gestúmque sine corpore.

Sed ne hæc quidem quæ rectè fiunt, defendendæ sunt nimis. Nam & vultûs mutatio, oculorúmque conjectus multùm in actu valet: sed si quis ducere os exquisitis modis, & frontis ac luminum inconstantia trepidare non desinat, rideatur. Et oratio habeat rectam quandam velut faciem: quæ ut stupere immobili rigore non debeat; ita sæpius in ea quam natura dedit, specie continenda est.

Sciendum verò in primis, quid quisque in orando postulet locus, quid persona, quid tempus. Major enim pars harum figurarum posita est in delectatione. Ubi verò atrocitate, invidiâ, miseratione pugnandum est, quis ferat contrapositis, & pariter cadentibus, & consimilibus irascentem, flentem, rogantem? cum in his rebus cura verborum dero-

get affectibus fidem : & ubicunque ars ostentatur, veritas abesse videatur.

CAPUT IV.

DE COMPOSITIONE.

I. Cur post Tullium de Compositione scribat. — Refellit eos qui orationem incompositam & magis naturalem, & magis virilem esse contendunt. — Valet compositio & ad delectationem, & ad affectus. — Etiam veteribus curæ fuit. II. Oratio alia vincita, soluta alia. — In compositione spectantur ordo, junctura, numerus. III. De ordine in verbis singulis & contextis. IV. De junctura: Ea est in verbis, incisio, membris, periodis. Primum de junctura in verbis: tum de incisio & membris pauca. V. De numeris. 1. Quod sit discrimen inter numerum & rhythmum. Divisio rhythmorum. 2. Verborum delectus fit ad compositionem. — Ratio pedum difficilior in oratione quam in versu. 3. Numerus dominatur in fine & initio: valet etiam in medio. 4. Versus absit ab oratione. 5. De pedibus, & eorum structura. 6. Quatenus compositioni numerosæ opera danda sit. 7. Quo compositionis genere, & ubi utendum sit. Et ibi agit de incisio, membris, periodis.

I. DE * COMPOSITIONE non equidem post Marcum Tullium scribere auderem (cui nescio an ulla pars operis hujus sit magis elaborata) nisi & ejusdem ætatis homines scriptis ad ipsum etiam literis reprehendere id collocandi genus ausi fuissent, & post eum plures multa ad eandem rem pertinentia

* De compositione & numeris vide C. 3. de Or. 171. 187. & præsertim in Or. 140.-238.

memoriæ tradidissent. Itaque accedam in plerisque Ciceroni, atque in iis ero, quæ indubitata sunt, brevior: in quibusdam paulum fortasse dissentiam. Nam etiam cum iudicium meum ostendero, suum tamen legentibus relinquam.

NEQUE ignoro quosdam esse, qui curam omnem compositionis excludant, atque illum horridum sermonem ut fortè effluerit, modò magis naturalem, modò etiam magis virilem esse contendunt. Qui si id demum naturale esse dicunt, quod à natura primum ortum est, & quale ante cultum fuit, tota hæc ars orandi subvertetur. Neque enim locuti sunt ad hanc regulam & diligentiam primi homines, nec procœmiis præparare, docere expositione argumentis probare, affectibus commovere scierunt. Ergo his omnibus, non sola compositione caruerunt: quorum si fieri nihil meliùs licebat, ne domibus quidem casas, aut vestibus pellicum tegmina, aut urbibus montes ac sylvas mutari oportuit. Quæ porro ars statim fuit? quid non cultu nitescit? cur vites coercemus manu? cur eas fodimus? rubos arvis excidimus? terra & hæc generat. Mansuefacimus animalia? indomita nascuntur. Verùm, id est maximè naturale,

quod fieri natura optimè patitur.

Fortius verò quí incompositum potest esse, quàm junctum, & bene collocatum? Neque si parvi pedes vim detrahant rebus, ut Sotadeorum, & ^b Galliamborum, & quorundam in oratione simili penè licentia lascivientium, ^c compositionis est judicandum. (æterùm quanto vehementior fluminum cursus est pronò alveo, ac nullas moras objiciente, quàm inter obstantia saxa fractis aquis ac reluctantibus: tanto quæ connexa est, & totis viribus fluit, fragorâ atque interruptâ melior oratio. Cur ergo vires ipsas specie solvi putent, quando nec ulla res sine arte satis valeat, & comitetur semper artem decor? An non eam quæ emissa optimè est, hastam speciosissimè contortam ferri videmus? & arcu dirigentium tela, quò certior manus, hoc est habitus ipse formosior? Jam in certamine armorum,

^a Sotadei versus sunt nunc iambici, nunc trochaici, nunc dactylici, nunc anapestici: qui retrorsum etiam leguntur, & efficiunt aliud quoddam genus carminis *Turn.*

^b In quibusdam *Callimachiorum* legitur, à Callimacho poeta, qui versus iambicos exiles composuit.

Sunt tamen *Galliambi* versus quidam trochaici apud Terentium. Nonnulli legunt *Polyambos*, qui versus sunt iambici, qui retrorsus leguntur. *Turn.*

^c Non est hoc vitium compositionis, sed ejusmodi versuum, qui constant parvis pedibus, & lascivi sunt.

atque in omni palæstra, quid satis rectè cavetur ac petitur, cui non artifex motus, & certi quidam pedes adsint? Quare mihi compositione velut a amentis quibusdam nervisve intendi & concitari sententiæ videntur.

IDEO eruditissimo cuique persuasum est, valere eam quàm plurimum, non ad delectationem modò, sed ad motum quoque animorum. Primùm, quia nihil intrare potest in affectum, quod in aure velut quodam vestibulo statim offendit. Deinde quòd naturâ ducimur ad modos. Neque enim aliter eveniret, ut illi quoque organorum soni, quanquam verba non exprimunt, in alios tamen atque alios motus ducerent auditorem. In certaminibus sacris non eadem ratione concitant animos ac remittunt: nec eosdem modos adhibent cùm bellicum est canendum, & cùm posito genu supplicandum: nec idem signorum concentus est procedente ad prælium exercitu, idem receptui carmen. Pythagoreis certè moris fuit, & cùm evigilassent, animos ad lyram excitare, quo essent ad agendum erectiores; & cùm somnum peterent, ad eandem priùs lenire men-

a *Amentum*, vinculum quo hasta media ligatur & torquetur. *Amentaque torquent.* 9. *Æn.* 665.

tes;

tes, ut si quid fuisset turbidiorum cogitationum, componerent.

Quòd si numeris & modis inest quædam tacita vis, in oratione est vehementissima: quantumque interest, sensus idem quibus verbis efferatur, tantum, verba eadem qua compositione vel in ^a exitu jungantur, vel sine claudantur. Nam quædam & sententiis parva, & elocutione modica, virtus hæc sola commendat. Denique quod cuique visum erit vehementer, dulciter, speciosè dictum, solvat & turbet: aberit omnis vis, jucunditas, decor. Solvit quædam sua in Oratore Cicero: *Nam neque me* n. 232. *divitiæ movent, quibus omnes Africanos & Lælios multi venalitiū mercatorisque superarunt.* Immuta paululum, ut sit: *multi superaverunt mercatores, venalitiique, & sequentes deinceps periodos: quas si ad illum modum perturbes, velut fracta aut transversa tela projeceris.* Idem corrigit quæ à Graccho composita duriùs putat. Illum decet: nos hac simus probatione contenti, quòd in scribendo quæ se nobis solutiora obtulerint, com-

^a Per *Exitum* videtur intelligere decursum periodi ab initio, unde quodammodo exit, ad finem ubi

substitit. In illo enim decursu secum invicem verba junguntur: at in fine clauduntur.

ponimus. Quid enim attinet eorum exempla quærare, quæ sibi quisque experiri potest? Illud notasse satis habeo, quo pulciora & sensu & elocutione dissolveris, hoc orationem magis deformem fore. Quia negligentia collocationis ipsâ verborum luce deprehenditur.

Or. 186. & 219. ITAQUE ut confiteor penè ultimam oratoribus artem compositionis, quæ perfecta sit, contigisse: ita illis priscis habitam inter curas, in quantum adhuc profecerant, puto. Neque enim mihi quamlibet magnus auctor Cicero persuaserit, Lysiam, Herodotum, Thucydidem, parum studiosos ejus fuisse. Genus fortasse sint secuti non idem quod Demosthenes, aut Plato: quanquam & ii ipsi inter se dissimiles fuerunt.

Nam neque illud in Lysia dicendi textum tenue atque rarum, lætioribus numeris corrupendum erat. Perdidisset enim gratiam, quæ in eo maxima est, simplicis atque inaffectati coloris: perdidisset fidem quoque. Nam scribebat aliis, non ipse dicebat; ut oportuerit esse illa rudibus & incompositis similia: quod ipsum compositio est.

At historiæ (quæ currere debet ac ferri) minùs convenissent interersistentes clausulæ, & debita actionibus respira-

tio, & cludendi inchoandique sententias ratio. In concionibus quidem etiam similiter cadentia quædam, & contraposta deprehendas. In Herodoto verò cum omnia (ut ego quidem sentio) leniter fluant, tum ipsa *ἰσαδελειος* habet eam jucunditatem, ut latentes etiam numeros complexa videatur. Sed de propositorum diversitate post paulum. Nunc quæ prius iis qui rectè componere volent, discenda sint.

II. EST igitur ante omnia oratio alia vincta, atque contexta: soluta alia, qualis in sermone & epistolis; nisi cum aliquid supra naturam suam tractant, ut de Philosophia, de Republica, similibusque. Quod non eò dico, quia non illud quoque solutum habeat suos quosdam, & forsitan difficiliore etiam pedes; neque enim aut hiare semper vocalibus, aut destitui temporibus volunt sermo & epistola: sed non fluunt, nec cohærent, nec verba de verbis trahunt; ut potiùs laxiora in his vincula, quàm nulla sint. Nonnunquam in causis quoque minoribus decet eadem simplicitas, quæ non illis, sed aliis utitur numeris, dissimulatque eos, & tantum communit occultius.

At illa connexa series tres habet for-

G ij

mas : Incisa , quæ κόμματα dicuntur :
 Membra , quæ κῶλα : & περίοδον , quæ
 est vel ambitus , vel circumductum , vel
 continuatio , vel conclusio.

In omni porro compositione tria sunt
 necessaria , ordo , junctura , numerus.

III. PRIMUM igitur de ordine. Ejus
 observatio in verbis & singulis & con-
 textis. Singula sunt quæ diximus ἀσύν-
 δετα. In his cavendum est , ne decrescat
 oratio , & fortiori subjungatur aliquid
 infirmius , ut sacrilego fur , aut latroni
 petulans. Augeri enim debent senten-
 tiæ & insurgere ; ut optimè Cicero :
 2. Philip. 63. *Tu , inquit , istis faucibus , istis lateribus ,
 ista gladiatoria totius corporis firmitate.*
 Aliud enim majus alio supervenit. At si
 cæpisset à toto corpore , non bene ad
 latera faucésque descenderet. Est &
 alius naturalis ordo , ut viros ac femi-
 nas , diem ac noctem , ortum & occasum
 dicas potius , quàm retrorsum. Quæ-
 dam ordine permutato fiunt superva-
 cua , ut Fratres gemini. Nam si præces-
 serint *Gemini* , *Fratres* addere non est
 necesse. Illa nimia quorundam fuit ob-
 servatio , ut vocabula verbis , verba rur-
 sus adverbis , nomina appositis , & pro-
 nominibus rursus essent priora. Nam fit
 contra quoque frequenter non indeco-

rè. Necnon & illud nimia est superstitio-
tionis, ut quæque sint tempore, ea etiam
facere ordine priora: non quin frequen-
ter sit hoc melius, sed quia interdum
plus valent antè gesta, ideoque levio-
ribus * supponenda sunt.

* Id est post-
ponenda,
subjicienda.

Verbo sensum cludere, multò, si
compositio patiatur, optimum est. In
verbis enim sermonis vis inest. At si id
asperum erit, cedat hæc ratio numeris,
ut sit apud summos Græcos Latinos-
que oratores frequentissimè. Sine dubio
enim omne quod non cludet, hyper-
baton est. Ipsum hoc inter tropos vel fi-
guras, quæ sunt virtutis, receptum est.
Non enim ad pedes verba dimensa sunt:
ideoque ex loco transferuntur in locum,
ut jungantur quo congruunt maximè:
sicut in structura faxorum rudium etiam
ipsa enormitas invenit cui applicari, &
in quo possit insistere. Felicissimus ta-
men sermo est, cui & rectus ordo, &
apta junctura, & cum his numerus
opportunè cadens contingit.

Quædam verò transgressiones & lon-
gæ sunt nimis, ut in superioribus dixi-

Lib. 8. cap.
2. pag. 39.

* Omne verbum quod non aliò transferetur; quod est
scilicet cludet periodum, quod hyperbaton. Alii legunt:
non erit numerosum & so- in hyperbato.
morum in fine periodi,

mus libris: & interim etiam compositione vitiosæ, quæ in hoc ipsum petuntur, ut exultent atque lasciviant; quales illæ Mecænatis: *Sole & auroa rubent plurima. Inter sacra movit aqua fraxinos. Ne exequias quidem unus inter miserimos viderem meas.* Quod inter hæc pessimum est, quia in re tristi ludit compositio.

Sæpe tamen est vehemens aliquis sensus in verbo: quod si in media parte sententiæ latet, transiri intentione, & obscurari circumjacentibus solet: in clausula positum assignatur auditori, & infigitur; quale est illud Ciceronis: *Ut tibi necesse esset in cor. spectu populi Romani vomere postridie.* Transfer hoc ultimum, minus valebit. Nam totius ductus hic est quasi mucro, ut per se foedæ vomendi necessitati, jam nihil ultra expectantibus, hanc quoque adjiceret deformitatem, ut cibus teneri non posset *postridie.*

Hæc arbitror, ut in brevi, de ordine fuisse dicenda: qui si vitiosus est, licet & juncta sit, & aptè cadens oratio, tamen meritò incomposita dicatur.

IV. JUNCTURA sequitur: ea est in verbis, incisus, membris, periodis. Omnia namque ista & virtutes & vitia

in complexu habent. Atque ut ordinem sequar ; Primum sunt , quæ imperitis quoque ad reprehensionem notabilia videntur , id est quæ commissis inter se verbis duobus, ex ultima prioris , ac prima sequentis syllaba, deforme * aliquod nomen efficiunt : tum vocalium concursus ; qui cum accidit , hiat, & interfistit , & quasi laborat oratio. Pessimè longæ , quæ easdem inter se literas committunt , sonabunt. Præcipuus tamen erit hiatus earum , quæ cavo aut patulo maximè ore efferuntur. E , * plenior litera est ; I , angustior : ideoque obscurius in his vitium. Minus peccabit qui longis breves subjiciet , & adhuc qui præponet longæ brevem. Minima est in duabus brevibus offensio. Atque cum aliæ subjunguntur aliis, perinde asperiores erunt, prout oris hiatu simili aut diverso pronuntiabuntur.

* Ut apud Virg. *Dorica castra. Caca caligine.*

* *Alii legunt, planior. Fortè legi possit, lenior.*

Non tamen id ut crimen ingens expavescendum est : ac nescio negligentia in hoc , an sollicitudo sit pejor. Inhibeat enim necesse est hic metus impetum dicendi , & à potioribus avertat. Quare ut negligentia * pars est hoc pati : ita humilitatis ubique perhorrescere. Nisi miósque non immeritò in hac cura putant omnes Isocratem secutos , præci-

* *Pars omitti potest.*

puéque Theopompum. At Demosthenes & Cicero modicè respexerunt ad hanc partem. Nam & coeuntes literæ, quæ *συνελοιφή* dicitur, etiam leniorem faciunt orationem, quàm si omnia verba suo fine cludantur; & nonnunquam hiulca etiam decent, faciuntque ampliora quædam: ut, *Pulchra oratione acta omnino jaçtare*. Tum longæ per se & velut* optimæ syllabæ aliquid etiam mediæ temporis inter vocales, quasi interfistatur, assumunt. Qua de re utar Ciceronis potissimùm verbis: *Habet, inquit, ille tanquam hiatus & concursus vocalium molle quiddam, & quod indicet non ingratham negligentiam, de re hominis magis quàm de verbis laborantis.*

* Legere magis, optimæ; cui magis convenit paucicula velut.

Oras. 77.

* Fortè pro ut. Virtus Xerxis.
* Similes & ejusdem soni, ut s cum f.

Cæterùm consonantes quoque, eæque præcipuè quæ sunt asperiores, in commissura verborum rixantur: * &, *f* ultima cum *x* proximâ, quarum tristior etiam, si * binæ collidantur, stridor est, ut, *ars studiorum*. Quæ fuit causa &

a συνελοιφή Grammatici vocabant, cum duæ vocales in unam syllabam coalescebant, *τάσμα* pro τὸ ἄσμα: Fabius ipse aliquanto pòst in hoc eodem capite affert hoc exemplum: *Ubi libido*

dominatur, innocentia levis prafidium est. Dixerat hanc periodum cludi duplici anapæsto. Nam *synalæpha* facit ut ultima syllaba pro una sonent.

Servio subtrahendæ, *s*, literæ, quoties ultima esset, aliâque consonante susciperetur. Quod reprehendit * Lauranius: Messala defendit. Nam neque Lucilium putant uti eadem ultima, cum dicit, *Serenu' fuit, & dignu' loco*. Quintilianus Cicero in Oratore plures antiquorum tradit sic locutos. Inde, *Belligerare po' meridiem*. Et illa Censorii Catonis, *Die' hanc*, æquè, *m*, litera in *e*, mollita. Quæ in veteribus libris recepta mutare imperiti solent: & dum librariorum inscientiam insectari volunt, suam confitentur. Atqui eadem illa litera quoties ultima est, & vocalem verbi sequentis ita contingit, ut in eam transire possit, etiamsi scribitur, tamen parum exprimitur: ut,

Maleum ille.

Et

Quantum erat.

adeò ut penè cujusdam novæ literæ sonum reddat. Neque enim eximitur, sed obscuratur, & tantùm aliqua inter duas vocales velut nota est, ne ipsæ coeant.

Videndum etiam, ne syllabæ verbi prioris ultimæ, sint primæ sequentis. Id ne quis præcipi miretur, Ciceroni in epistolis excidit: *Res mihi. invisæ. visæ sunt.*, *Brute*. Et in carmine:

G V

Argent. editio
habet L.
Africanus.

n. 161.

O fortunatam natam me Consule
Romam.

Etiam monosyllaba, si plura sunt malè continuabuntur, quia necesse est compositio multis clausulis concisa subsultet. Ideoque etiam brevium verborum ac nominum vitanda continuatio: & ex diverso quoque longorum; afferunt enim quandam dicendi tarditatem.

Illa quoque vitia sunt ejusdem loci, si cadentia similiter, & similiter desinentia, & eodem modo declinata, multa jungantur. Nec verba quidem verbis aut nomina nominibus, similiæque his continuari decet: cum virtutes etiam ipsæ tædium pariant, nisi gratiâ varietatis adjunctæ.

Membrorum, incisorumque junctura non eo modo est observanda, quo verborum: quanquam & in his extrema & prima coeunt. Sed plurimum refert compositionis, quæ quibus anteponas. Nam ^a & vomens frustis esculen-

^a Constructio verborum manca. Fortè deest aliquid. Sensus minimè obscurus. In primo exemplo vis ipsa rerum postulabat, ut hunc sequeretur ordinem: *gremium suum & totum tribunal implevit*. Contra in se-

cundo, si invertisset ordinem, oratio magis insurgerebat: nam majus est *saxa voci respondere, quàm bestias cantu flecti*. Sed ratio compositionis hunc ordinem postulabat, ut numerosius caderet oratio.

eis, vinum redolentibus, gremium suum & totum tribunal implevit. Et contrà (nam frequentius utar iisdem diversarum quoque rerum exemplis, quo sint magis familiaria) *Saxa atque solitudines voci respondent, bestiae saepe immanes cantu* ^{Pro Arch.} *flectuntur atque consistunt.* Magis id insurgat, si verteretur. Nam etsi plus est saxa quàm bestias commoveri, inest tamen compositioni decor.

V. SED TRANSEAMUS ad numeros. Omnis structura, ac dimensio & copulatio vocum constat aut numeris, (numeros $\rho\upsilon\theta\mu\acute{\iota}\varsigma$ accipi volo) aut $\mu\acute{\epsilon}\tau\rho\omega$, id est dimensione quadam.

I. QUOD etiamsi constat utrumque pedibus, habet tamen non simplicem differentiam. Nam rhythmus, id est numeri, spatio temporum constant; metra etiam ordine: ideòque alterum esse quantitatis videtur, alterum qualitatis. ^a $\rho\upsilon\theta\mu\acute{\iota}\varsigma$ aut par est, ut Dactylus: unam enim syllabam parem * brevibus habet. Est quidem vis eadem & aliis pedibus, sed nomen illud tenet. Longam esse duorum temporum, brevem unius,

* Vox duabus videtur hic decisse.

^a Eandem rem sic paucis Tullius in Orat. n. 183. *Pes qui adhibetur ad numeros, paritur in tria: ut necesse sit partem pedis aut æqualem esse alteri parti, aut altero tanto, aut sesqui esse majorem. Ita fit æqualis dactylus, duplex iambus, sesquipleus pæon.*

G vj

etiam pueri sciunt. Aut fescuplex, ut Pæon, cujus vis est ex longa & tribus brevibus: quique ei contrarius, ex tribus brevibus & longâ, vel alio quoquo modo tempora tria ad duo relata fescuplum faciunt. Aut duplex, ut Iambus; nam est ex brevi & longa: quique est ei contrarius. Sunt hi & metrici pedes: sed hoc interest, quòd rhythmo indifferens est, Dactylusne ille priores habeat breves, an sequentes; tempus enim solum metitur, ut à ^a sublatione ad positionem iisdem sit spatium pedum: in versu pro Dactylo poni non poterit Anapæstus aut Spondeus; nec Pæon eadem ratione à brevibus incipiet ac desinet. Neque solum alium pro alio pedem metrorum ratio non recipit, sed ne Dactylum quidem aut fortè Spondeum, alterum pro altero. Itaque si quinque continuos Dactylos, ut sunt in illo,

10. Æn. 7. 1.

*Panditur interea domus omnipotentis
olympi,*

confundas, solveris versum.

2. COLLOCATIO autem verba jam

^a Hoc est, ab initio ad finem: quia initio tollitur vox, deprimitur in fine. Vel potius alludit ad motum Muscorum, qui pedis vel manus sublatione & positione tempora metiuntur.

probata, & electa, & velut assignata sibi debet connectere : nam vel dura inter se commissa potiora sunt ^a inutilibus. Tamen & eligere quædam, dum ex iis quæ idem significant atque idem valeant, permiserim; & adjicere, dum non otiosa; & detrahere, dum non necessaria; sed & figuris mutare & casus & numeros, quorum varietas frequenter gratiâ compositionis adscita, etiam sine numero, solet esse jucunda. Etiam ubi aliud ratio, aliud consuetudo poscit, utrum volet sumat compositio : *Vitavisse* vel *vitasse*, *Deprehendere* vel *deprendere*. * *Conus* etiam syllabarum non negabo, & quicquid sententiis aut eloquentiæ non nocebit. Præcipuum tamen in hoc opus est, scire quod quoque loco verbum maximè quadret. Atque is optimè componet, qui hoc solum ^b componendi gratiâ faciet.

* Συναλωσις, intelligit de qua dixit antea, pag. 150.

Ratio verò pedum in oratione est multò quàm in versu difficilior. Primum quòd versus paucis continetur, oratio longiores habet sæpe circuitus :

^a Nihil significantibus, nihil ad rem pertinentibus, nullam vim habentibus.

^b Legendum putem : qui non hoc solum, &c. Fabius

ipse sub finem hujus capituli : sed neque longioribus quàm oportet hyperbasis compositioni serვიamus, ne quæ ejus gratiâ fecerimus, propter eam fecisse videamur.

deinde, quòd versus semper similis sibi est, & una ratione decurrit; orationis compositio nisi varia est, & offendit similitudine, & affectatione deprehenditur.

ET IN omni quidem corpore, totòque (ut ita dixerim) tractu numeris inserta est. Neque enim loqui possumus nisi è syllabis brevibus ac longis, ex quibus pedes fiunt. Magis tamen & desideratur in clausulis, & apparet; primum, quia sensus omnis habet suum finem, possidétque naturale intervallum, quo à sequentis initio dividatur: deinde, quòd aures continuam vocem secutæ, ductæque velut prono decurrentis orationis flumine, tum magis judicant, cùm ille impetus stetit, & intuendi tempus dedit. Non igitur durum fit, neque abruptum, quo animi velut respirant ac reficiuntur. Hæc est sedes orationis, hoc auditor expectat, hinc laus omnis * declamat.

* Malim
exclamat :
hinc laudator
exclamat :
hinc clamores
excitantur.

Proximam clausulis diligentiam postulant initia, nam & ad hæc intentus auditor est. ^a Sed eorum facilius ratio

^a In iis quæ sequuntur, | fortasse lucis afferet. Is autem videtur esse sensus: Mutatio punctorum, & | Facilius est observare numeros voculæ, nonnihil | meros in periodorum in-

est. Non enim cohærent aliis, nec præcedentibus serviunt, sed novum exordium sumunt: cùm illa, quamlibet sit composita, ipsam gratiam perdat, si ad eam ruptâ viâ veniamus. Namque cùm sit, ut videtur, severa Demosthenis compositio,

πρῶτον μὲν, ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, Pro Ctesiphō
τοῖς θεοῖς εὐχομαι πάνσι καὶ πάσαις, & illa, inquit.

quæ ab uno (quod sciam) Bruto minùs probatur, cæteris placet; καὶ μὴ ὡς βάλλη μηδὲ τοξυῆ: non desunt qui Ciceronem carpant in his: * Familiaris cæperat esse

balneatori: &, a non minùs dura Archipi- * Apud Ci-
cer. pro Cal.
n. 62. legi-
tur: familia-
ris facta erat
balneatori.

tiis: non enim pendent à præcedentibus, nec cum iis cohærent. At clausula (sic enim explicari debet pronomen, illa) quamlibet sit composita & numerosa, ipsam illam gratiam perdet, si ad eam ruptâ viâ, id est duro & abrupto initio ac decursu veniamus. Nam cùm duæ phrasēs Demosthenis, quas citat, habeant severam compositionem, id est gravem, numerosam, & plenam dignitatis; non desunt qui carpant ac damnent Ciceronem in duabus phrasibus, quæ eundem finem habent, nempe Creticum cum Spondeo. Hujus autem tam diversæ in re pari sententiæ causas affert duas. 1. Priora sunt in eo

severiora (sic enim legendum conjicio, pro *ideo*.) In periodis Demosthenis priora, id est quæ præcedunt clausulam, sunt severiora, magis composita & sonora, quàm in periodis Tullii. 2. Tullius concludit istas periodos dictionibus, quæ habent singulæ quinque syllabas, quod etiam in carminibus est *permolle* & languidum, ac minùs numerosum & severum.

a Hunc locum non comperi apud Ciceronem. Verr. 7. n. 63.-78. fit sæpe mentio archipiraræ, & sic periodus definit n. 69. *terrestrem archipiratam*. Fortè hæ voces, *non minùs dura*, sunt Fabii, non Ciceronis.

rata. Nam *Balneatori* & *Archipiratae* idem finis est qui *πῶσι καὶ ἀδοσαίς*, & qui *μὲν δὲ τοξέωη* : sed priora sunt ideò severiora. Est in eo quoque non nihil, quòd hìc singulis verbis bini pedes continentur, quod etiam in carminibus est permolle : nec solùm ubi quinæ syllabæ

Horat. Sat. 1. v. 100. nectuntur, ut in his, *Fortissima Tyndaridarum* : sed etiam ubi quaternæ, cùm versus cluditur *Apennino*, & *Armamentis*, & *Oriona*. Quare hoc quoque vitandum est, ne plurium syllabarum verbis utamur in fine.

Mediis quoque non ea modò curafit, ut inter se cohæreant, sed ne pigra, ne longa sint : ne, quod nunc maximum vitium* est, brevium contextu resultant, ac sonum reddant penè puerilium crepitaculorum. Nam ut initia clausulæque plurimum momenti habent, quoties incipit sensus aut definit ; sic in mediis quoque sunt quidam conatus qui leviter insistant : ut currentium pes, etiamsi non moratur, tamen vestigium facit. Itaque non modò membra atque incisa bene incipere atque cludi decet, sed etiam in iis quæ non dubiè contexta sunt, nec respiratione utuntur, illi vel occulti gradus. Quis enim dubitet unum sensum & unius spiritus esse :

*Vide hujus vitii exemplum. pag. 149.

Animadverti, iudices, omnem accusatoris orationem in duas divisam esse partes? Tamen & duo prima verba, & tria proxima, & deinceps duo rursus, ac tria, suos quasi numeros habent spiritum sustinentes. Sicut ^a apud rhythmicos, æstimantur hæ particulæ: prout sunt graves, acres, lentæ, celeres, remissæ, exultantes; proinde id quod ex illis conficitur, aut severum, aut luxuriosum, aut quadratum, aut solutum erit.

Pro Cluentio.
inist.

Quædam etiam clausulæ sunt claudæ atque pendentis, si relinquantur: sed sequentibus suscipi ac sustineri solent; eoque facto vitium quod erat in fine, continuatio emendat. *Non vult P. R. ob-* ^{7. Verr. 116.}
foletis criminibus accusari Verrem. Durtum, si definas: sed cum est continuatum iis quæ sequuntur, quanquam naturâ ipsâ divisa sint; Nova postulat, inaudita desiderat: salvus est cursus. Ut ^{7. Verr. 117.}
adeas, tantum dabis: male cludet; nam & trimetri versus pars ultima est. Excipit: Ut cibum vestitumque intro ferre li-

^a Mutanda hîc puncta censui, ut aliquis posset sensus erui, qui aliter esset intricatissimus. Ut in Musica, sic in oratione, prout singulæ partes sunt magis aut minus numero-

sæ, ita etiam totum, quod ex illis conficitur, magis aut minus numerosum est. Animadvertite *severum* hîc quoque in bonam partem sumi, ut paulo superius,

ceat, tantum. Præceps adhuc ; firmatur ac sustinetur ultima : *Recusabat nemo.*

4. VERSUM in oratione fieri, multo foedissimum est totum ; sicut etiam in parte , deforme : utique si pars posterior in clausula deprehendatur, aut rursus prior in ingressu. Nam quod est contrà, sæpe etiam decet : quia & cludit interim optimè prima pars versus , dum intra paucas syllabas , præcipuè senarii atque octonarii. *In^a Africa fuisse*, initium senarii est, primum pro Q. Ligario caput cludit. *Esse videatur*, (nam nimis frequens) octonarium inchoat. . Et ultima versuum, initio conveniunt orationis : *Etsi vereor, iudices.* Et, *Animadverti, iudices.* Sed initia initiis non conveniunt. T. Livius hexametri exordio coepit : *Facturusne operæ pretium sim.* Nam ita edidit, éstque melius quàm quo modo emendatur. Nec clausulæ clausulis ; ut Cicero : *Quo me vertam nescio*, qui trimetri finis est. . Pejùs claudit finis hexametri, ut Brutus in epistolis : *Neque enim illi malunt habere tutores aut*

Pro Mil. 1.
Pro Cluent.
n. 2.

Pro Lig. n. 2.

^a *In Africa fuisse*, est initium versus octonarii, & cludit plerasque Tullii periodos, sed frequentius adhibetur : nam hoc ei ab invidis vitio datum est.

defensores ; quanquam sciunt placuisse Catoni.

5. SED QUIA orationem jam constare pedibus dixi , aliqua de iis quoque ; quorum nomina quoniam varia esse traduntur , constituendum est quo quemque appellemus. Et quidem Ciceronem sequar : nam is eminentissimos Græcorum est secutus , excepto quòd pedes mihi trisyllabos non videtur excedere , quanquam ille Pæone ^a Dochimóque , quorum prior in quatuor , secundus in quinque incurrit , utatur. Nec tamen ipse dissimulat quibusdam numeros videri , non pedes : nec immeritò. Quicquid enim supra tres syllabas habet , id ex pluribus est pedibus. Ergo cùm consentent quatuor pedes * binis , octo ternis ; Spondeum , longis duabus : Pyrrhichium , quem alii Pariambum vocant , * brevibus : Iambum , brevi longa ^aque : huic contrarium è longa & brevi , hunc Choreum nos , ut alii Trochæum , nominemus. Ex iis verò qui ternas syllabas habent , Dactylum , longa duabusque brevibus : huic tempori-

a Dochimus apud Ciceronem & Fabium primam habet brevem , deinde duas longas , quartam brevem , ultimam longam : ut , amicos leves. Grammatici nonnulli volunt duas primas esse breves , ut , *hyacinthini. Turn.*

bus parem, sed retroactum, appellari constat Anapæstum. Media inter longas brevis faciet Amphimacrum: sed frequentius ejus nomen est Creticus. Longa inter breves, Amphibrachys: duabus longis brevem sequentibus, Bacchius; totidem longis brevem præcedentibus, huic contrarius Palimbacchius erit. Tres breves Trochæum, quem Tribrachym dici volunt, qui Choreo Trochæi nomen imponant: totidem longæ Molosson efficiunt.

Horum pedum nullus non in orationem venit. Sed quò quique sunt temporibus pleniore longisque syllabis magis stabiles, hoc graviolem faciunt orationem; breves celerem ac mobilem. Utrumque locis utile. Nam & illud, ubi opus est velocitate, tardum & segne: & hoc, ubi pondus exigitur, præceptum ac resultans meritò damnetur...

Nec verò in literis syllabisque natura mutatur, sed refert quæ cum qua optimè coeat. Plurimum igitur auctoritatis, ut dixi, & ponderis habent longæ, celeritatis breves: quæ si miscentur quibusdam longis, currunt; si continuantur, exultant..

Nec solum refert quis cludat, sed quis antecedit. Retrorsum autem ne-

que plus tribus, iique si non ternas syllabas habebunt, repetendi sunt: (absit tamen poetica observatio) neque minus duobus, alioqui pes erit, non numerus. Potest tamen vel unus esse Dichoreus, si unus est qui constat ex duobus Choreis. Itémque Pæon, qui est ex Choreo & Pyrrhichio, quem aptum initiis putant. Vel contrà qui est ex tribus brevibus & longa, cui clausulam assignant: de quibus ferè duobus scriptores hujus artis loquuntur: alios omnes, quocumque sint temporum, quæ ad orationem pertineant, Pæonas appellant. Est & Dochimus, qui fit ex Bacchio & Iambo, vel Iambo & Cretico, stabilis in clausulis, & severus.

Spondeus quoque, quo plurimum est Demosthenes usus, moram semper per se habet: optimè præcedet eum Creticus; ut in hoc: *De quo * ego nihil dicam nisi depellendi criminis causâ.* Illud est quod suprâ dixi*, multum referre, unò ne verbo pedes fiat duo comprehensi, an uterque liber. Sic enim fit forte, *Criminis causa*; molle, *Archipirata*; mollius, si Tribrachys præcedat, *facilitates, temeritates.* Est enim quoddam

* Apud Tul.
Lumpro Cæl.
n. 31. legitur
de qua.
* pag. 160.

* Absit tamen religiosa poetarum observatio: nam permutari pedes possunt.

in ipsa divisione verborum latens tempus, ut in ^a Pentametri medio Spondeo : qui nisi alterius verbi fine, alterius initio constet, versum non efficit.

Cludet Dichoreus, si pes idem sibi ipsi jungetur, quo Asiatici sunt usi plurimum. Cujus exemplum Cicero ponit : *Orat. 214. Patris dictum sapiens, temeritas filii comprobavit.* Accipiet ante se Choreus & Pyrrhichium : *Omnes propè cives virtute, gloria, dignitate superabat.*

Cludet & Dactylus, nisi eum observatio ultimæ Creticum facit ; ut *Muliercula nixus in littore.* Habebit antè bene Creticum & Iambum, Spondeum malè, pejus Choreum. Cludit Amphibrachus :

Pro Lig. n. 1. Q. Ligarium in Africa fuisse, si non eum malumus esse Bacchium.

Pro Mur. n. 1. Creticus est initiis optimus : Quod precatus à diis immortalibus sum. Et clausulis : *Philip. 63. In conspectu populi Romani vomere postridie.* Apparet verò quàm bene eum præcedant, vel Anapæstus, vel ille qui videtur finis aptior, Pæon. Sed & se

Pro Lig. 38. ipse sequitur : Servare quàm plurimos.

Nec ego cum præcedentes pedes posui, legem dedi, ne alii essent : sed quid ferè accideret, quod in præsentia vide-

^a Pentametrum constat quinque pedibus.

Sī nōn errā sēt fecērāt illā mīnūs.

retur optimum , ostendi. Et quidem optimè est sibi junctus Anapæstus , ut qui sit Pentametri finis , vel ^a Rhythmus , qui nomen ab eo traxit : *Nam ubi libido dominatur, innocentia leve præsidium est.* Nam synalœphe facit , ut ultimæ syllabæ pro una sonent. Melior fiet præcedente Spondeo vel Bacchio ; ut si mutes idem : *Leve innocentia præsidium est. . .*

6. TOTUS verò hic locus non ideo tractatur à nobis : ut oratio , quæ ferri debet ac fluere , dimetiendis pedibus ac perpendendis syllabis consenescat. Nam id tum miseri , tum in minimis occupati est. Neque enim qui se totum in hac cura consumpserit , potioribus vacabit : siquidem relicto rerum pondere , ac nitore contempto , *tesserulas* (ut ait ^b Lucilius) *struet , & vermiculatè inter se lexeis committet.* Nonne ergo refrigeretur sic calor , & impetus pereat ? ut equorum cursum qui dirigit , minuit ,

^a Per rhythmum anapæsticum significare videtur carmen anapæsticum monometrum , quod constat duobus anapæstis. Turn.

^b Alludit ad hos Lucilii versus : *Quàm lepidè lexeis composita, ut tesserula omnes Arte pavimento atque emblemate vermiculato.* Appel-

lat autem *tesserulas* , lapillos quadratos, aptè formatos , quibus struuntur pavimenta , quæ dicuntur esse ressellata , *Vermiculatum* autem appellamus opus , quod constat minutis quidem , sed variis formis , representatque diversas species. Turn.

& passus qui æquat, cursum frangit : quasi numeri non fuerint in compositione deprehensi. Sicut poema nemo dubitaverit imperito quodam initio fufum, & aurium mensura, & similiter decurrentium spatiorum observatione esse generatum, mox in eo repertos pedes. Satis igitur in hoc nos componit multa scribendi exercitatio, ut ex tempore etiam similia fundamus.

* *Malim*,
sunt.

Neque verò tam * sint intuendi pedes, quàm universa comprehensio : ut versum facientes, totum illum decursum, non sex vel quinque partes, ex quibus constat versus, aspiciunt. Antè enim carmen ortum est, quàm observatio carminis. Indèque ^a illud,

Orat. 171.

*Versibu' quos olim Fauni vatesque
canebant.*

Ergo quem in poemate locum habet ^b versificatio, eum in oratione compositio. Optimè autem de illa judicant au-

^a Hoc versu Ennius significare volebat se primum apud Latinos aptè carmen condidisse, quasi priores poetæ uterentur versibus impolitatis & incomptis, cuiuscemodi olim citra observationem à Faunis reddebantur in oraculis. *Turn.*

^b *Versificatio*, est observatio legis & pedum in carmine. Unde *versificatores*, appellantur, qui carmina condunt ex lege, etsi tamen non tam aptè *poeta* vocati debeant. Nam poeta nescio quid augustius habet. *Turn.*

res,

res, quæ & plena sentiunt, & parum expleta desiderant, & fragosis offenduntur, & lenibus mulcentur, & contortis excitantur, & stabilia probant, clauda deprehendunt, redundantia & nimia fastidiunt. Ideoque docti rationem componendi intelligunt, indocti voluptatem.

Quædam verò arte tradi non possunt. Mutandus est * casus, si durius is quo cœperamus, feratur. Num in quem transeamus ex quo, præcipi potest? Figuræ laboranti etiam compositioni variatæ sæpe succurrunt. Quæ? cùm orationis, tum etiam sententiæ. Num præscriptum ejus rei ullum est? Occasionibus utendum, & cum re præsentis deliberandum. Enimvero spatia ipsa, quæ in hac quidem parte plurimum valent, quod possunt, nisi aurium habere iudicium? Cur alia paucioribus verbis satis plena, vel nimium, alia pluribus brevibus & abscissa sunt? Cur in circumductionibus etiam cùm sensus finitus est, aliquid tamen loci vacare videtur? *Neminem vestrum ignorare arbitror, iudices, hunc per hosce dies sermonem vulgi, atque hanc opinionem populi Romani fuisse. Cur, hosce, potius quam hos? neque enim erat asperum. Rationem fortasse non*

* *Casum intellige vel nomen, vel potius periorum.*

3. *Verr. n. 1.*

reddam, sentiam esse melius. Cur non satis sit, *sermonem vulgi fuisse?* compositio enim patiebatur. Ignorabam, sed ita ut audio, hoc animus accipit plenum sine hac geminatione non esse. Ad sensum igitur referenda sunt. Nequeas satis fortè quid severum, quid jucundum sit, intelligere: facias quidem naturâ duce melius quàm arte, sed naturæ ipsi ars inerit.

7. ILLUD prorsus oratoris, scire, ubi quoque genere compositionis sit utendum. Ea duplex observatio: altera, quæ ad pedes refertur; altera, quæ ad comprehensiones quæ efficiuntur ex pedibus. Et de iis prius. Diximus igitur esse Incisa, Membra, Circuitus.

^b Incisum (quantum mea fert opi-

^a Prius dicet de comprehensionibus, quæ ex pedibus efficiuntur.

^b Quoniam quæ hîc à Fabio de periodis, membris, & incisis dicuntur, paulò sunt obscuriora; paucis contraham quæ de iisdem in schola tradi solent. *Periodus* est circuitus verborum & sententiarum, sensum perfectum efficiens. *Si quantum in agro locisque desertis audacia potest, tantum in foro atque in judiciis impudentia valeret; non minus in causa*

cederet. Aul. Caccinna Sext. Ebutii impudentiæ, quantum in vi facienda cessit audacia. Pro Cæcin. i. Vide & initium orat. de Provinciæ Consul.

Periodus constat membris, seu colis, & commatibus, seu incisis, quæ & articuli nominantur.

Membrum est oratio perfecti sensus, ac suspensi tamen, sic ut nondum tota sententia percipiatur. *Si quantum in agro locisque desertis audacia potest.*

Comma dicitur, cum sim-

bio) erit sensus non expleto numero conclusus: plerisque pars membri. Tale est enim quo Cicero utitur: *Domus tibi deerat? at habebas. Pecunia superabat? at egebas.* Fiunt autem etiam singulis verbis incisa; ut: *Diximus, testes dare volumus.* Incisum est, *diximus.* Orat. 223.

Membrum autem est sensus numeris conclusus, sed à toto corpore abruptus, & per se nihil efficiens. Id enim, *O calidos homines!* perfectum est: at remotum à cæteris, vim non habet: ut per se manus, & pes, & caput. Et, *O rem* Orat. 225.

gula membra, aut singula phrasas, vel etiam dictiones, interpunctionibus distinguuntur. *O scelus! 6 pestis! 6 labes!* in Pil. 56. *Abiit, excessit, evasit, erupit.* 2. Catil. 1.

Periodus vel est simplex, vel composita. *Simplex* est unius membri. V. G. Alexander temperanter vivendo venerationem apud posteros habuisset.

Composita est duorum, trium, aut quatuor membrorum: raro, aut potius nunquam ad quinque membra aut plura producit. Tunc enim non tam *periodus*, quam *periodica oratio* dicitur.

Bimembris. Si temperan-

ter vixisset Alexander, apud posteros venerationem habuisset.

Trimembris. Si quantum virtute bellicâ cæteris Imperatoribus præcelluit Alexander, tantum & eosdem temperantiæ laude superavisset, summam venerationem apud posteros habuisset.

Quadrimembris. Si quantum virtute bellicâ cæteris Imperatoribus præcelluit Alexander, tantum & eosdem temperantiæ laude superavisset; non minus venerationis apud posteros habuisset, quam apud suos habuisse dicitur amoris, imperii, dignitatis.

H ij

excogitatam! ó ingenia metuenda! Quando ergo incipit corpus esse? cum venit extrema conclusio: *Quem, quaso, nostrum sefellit, id vos ita esse facturos?* quam a Cicero brevissimam putat. Itaque ferè incisa & membra mista sunt, & conclusionem utique desiderant.

Periodo plurima nomina dat Cicero, ambitum, circuitum, comprehensionem, continuationem, circumscriptio- nem. Genera ejus duo sunt: alterum simplex, cum sensus unus longiore ambitu circumducitur; alterum, quod constat membris & incisis, quæ plures sensus habent. *Aderat janitor carceris, & carnifex Prætoris, & reliqua.* Habet periodus membra minimùm duo. Medius numerus videtur quatuor: sed recipit frequenter & plura. Modus ei à *Orat. 222.* Cicerone aut quatuor senariis versibus, aut ipsius spiritus modo terminatur. Præstare debet, ut sensum concludat: sit aperta, ut intelligi possit: non immodica, ut memoriâ contineri. Membrum longius justo, tardum: brevius, instabile est.

a Sic de hoc eodem loco Tullius in *Orat. 225.* *Extrema sequitur comprehensio, sed ex duobus membris, quæ non potest esse* brevior. Dissolvenda hæc periodus, ut duo membra reperiantur: *Id fecistis: & neminem nostrum sefellie.*

Ubicunque acriter erit & instanter pugnacitèrque dicendum, membratim * cæsümque dicemus. Nam hoc in oratione plurimùm valet: adeoque rebus accommodanda compositio, ut asperis asperos etiam numeros adhiberi oporteat, & cum dicente æquè audientem inhorrescere. Membratim plerumque narrabimus, aut ipsas periodos majoribus intervallis, & velut laxioribus nodis resolvemus, exceptis quæ non docendi gratiâ, sed ornandi narrantur: ut in Verrem, Proserpinæ raptus. Hæc enim lenis & fluens contextus decet.

* Vide exempla in orat. pro Mil. 37. pro Lig. 96.

G. Verr. 106.

Periodus apta proœmüs majorum causarum, ubi sollicitudine, commendatione, miseratione res eget. Item communibus locis, & in omni amplificatione: sed poscitur tum austera, si accuses; tum fusa, si laudes. Multum & in epilogis pollet. Totum autem adhibendum est, quo fit amplius compositionis genus, cum iudex non solum rem tenet, sed etiam captus est oratione, & se credit actori, & voluptate jam ducitur.

Historia non tam finitos numeros, quàm orbem quemdam contextumque desiderat. Namque omnia ejus membra connexa sunt, quoniam lubrica est, ac fluit: ut homines qui manibus invicem

apprehensis gradum firmant, continent & continentur. Demonstrativum genus omne fusiores habet liberioresque numeros. Judiciale & concionale, ut materiâ varium est, sic etiam ipsâ colloca-tione verborum.

pag. 170.

Ubi jam nobis pars ex duabus (quas modò fecimus) secunda tractanda est. Nam quis dubitat alia lenius, alia concitatiùs, alia sublimiùs, alia pugnaciùs, alia graviùs esse dicenda? Gravibus, sublimibus, ornatis, longas magis syllabas convenire? ita ut lenia ^a spatium, sublimia & ornata claritatem quoque vocum poscant, potiùs quàm his contraria. Magis ^b laudarem brevibus argu-menta, partitiones, jocos: & quicquid est sermoni magis simile.

Itaque componemus proœmium variè, atque ut sensus ejus postulabit. . . Nam judicis animus variè præparatur: tum miserabiles esse volumus, tum modesti, tum acres, tum graves, tum blandi: tum flectere, tum ad diligentiam hortari. Hæc, ut sunt diversa natura, dissimilem componendi quoque rationem desiderant. An similibus Cicero

^a Spatium longius in pronuntians.

^b Hic aliquid mendi subest. Pro laudarem, malim

legere donarem. Breviores pedes magis conveniunt argumentis, &c.

usus est numeris in exordio pro Milone, pro Cluentio, pro Ligario?

Narratio ferè tardiores, atque, ut sic dixerim, modestiores desiderat pedes, & nominibus maximè mixtos. Nam & verbis ut sæpius pressa est, ita interim insurgit: sed docere & infigere animis res semper cupit: quod minimè festinantium opus est. Ac mihi videtur tota narratio constare longioribus membris, brevioribus periodis.

Argumenta acria & citata, pedibus quoque ad hanc naturam accommodatis utentur, non tamen ita ut Trochæis, quæ celeria quidem, sed sine viribus sunt. Verùm quamvis sint brevibus longisque mixta, non tamen plures longas quàm breves * habentia. Illa sublinia spatiosas clarasque voces * habent, amant amplitudinem Dactyli quoque, ac Pæonis, etiamsi majori ex parte syllabis brevibus, temporibus tamen satis pleni. Aspera contrà lambis maximè concitantur: non solùm quòd sint è duabus modò syllabis, eoque frequentiorrem quasi pulsus habent, quæ res lenitati contraria est: sed etiam quòd omni-

* E superiore versu reponendum hic cenſeo habentia.

• Pro habentia, quod huc forte ex inferiore versu irrepſit, legendum putem, misceri brevibus & longis syllabis; non tamen plures longas quàm breves habeant. Argumenta possunt

H iv

bus partibus insurgunt, & à brevibus in longas nituntur & crescunt. Ideoque meliores Choreis, qui à longis in breves cadunt. Summissa, qualia in epilogis, lentas & ipsa & minus exclamantes exigunt...

Denique ut semel finiam, sic ferè componendum, quo modo pronuntian- dum erit. An non in proœmiis plerum- que summissi (nisi cum in accusatione concitandus est iudex, aut aliquâ indignatione complendus), in narratione pleni atque expressi, in argumentis cita- ti, atque ipso etiam motu celeres su- mus? ut in locis ac descriptionibus fusi ac fluentes, in epilogis plerumque de- jecti & infracti? Atqui ^a corporis quo- que motui sua quædam tempora; & ad signa pedum, non minus saltationi, quàm modulationibus adhibet musica ratio numeros. Quid? non vox ad * actus accommodatur naturæ ipsarum de quibus dicimus rerum? quo minus id mirum in pedibus orationis, cum de- beant sublimia ingredi, lenia duci, acria

* In actione.
In pronuntia-
tione.

^a Motus corporis con- | tellexit pedum motum
stat variis numeris: salta- | numerosum in saltatione,
tio quoque. Parem igitur | aut pedum percussiones,
varietatem in oratione | quibus metimur tempora.
servare debemus. Cum | *Turn.*
signa pedum dixit, aut in-

currere, delicata fluere. Itaque ubi est
neceſſe, affectamus etiam tumorem,
qui Spondeis atque Iambis maximè con-
tinetur.

a *Hyperoargus ſceptra mihi liquit
Pelops...*

Asperum verò & maledicum etiam in
carmine Iambis graſſatur :

*Quis hoc poteſt videre? quis poteſt
pati?*

Niſi impudicus, & vorax, & aleo?

In univerſum autem, ſi ſit neceſſe,
duram potiùs atque aſperam compoſi-
tionem malim eſſe, quàm effeminatam
& enervem, qualis apud multos : &
quotidie magis laſcivimus, *b* ſyntono-
rum modis ſaltitantes. Ac ne tam bonæ
quidem ulla erit, ut debeat eſſe conti-
nua, & in eoſdem ſemper pedes ire.
Nam & verſificandi genus eſt, unam le-
gem omnibus ſermonibus dare : & id
cùm manifeſta affectatione (cujus rei
maximè cavenda ſuſpicio eſt) tum
etiam ſimilitudine tædium ac ſatietatem
creat. Quoque eſt dulcius, magis * pe-

* Alii le-

a Seneca aliter citat hunc
verſum epift. 80. *En impero
Argis : regna mihi liquit
Pelops.*

b *Syntoni* ſymphoniaci
ſunt, qui inſtrumentis pul-
ſis harmoniamque effi-

cientibus convenientem,
modos ſuggerunt ſaltanti-
bus. Alii appellant *Synto-
nos*, qui motu corporis con-
venienti reſpondent tonis &
modulationi canentium.
Turn.

H v

gant, *perdit*.
Mendum hinc
aliquid sus-
picor.

rit, amittitque & fidem, & affectus, motusque omnes, qui est in hac cura deprehensus: nec potest ei credere, aut propter eum dolere & irasci iudex, cui putat hoc vacare. Ideoque ^a initia quaedam quasi solvenda de industria sunt, illa quidem maximi laboris, ne laborata videantur.

Sed neque longioribus quam oportet hyperbatis compositioni serviamus, ne quæ ejus gratiâ fecerimus, propter eam fecisse videamur. Et certè nullum aptum atque idoneum verbum prætermittemus gratiâ lenitatis. Neque enim erit ullum tam difficile, quod non commodè inferi possit, nisi quòd in evitandis ejusmodi verbis non decorem compositionis quærimus, sed facilitatem. Non tamen mirabor Latinos magis indulgisse compositioni, quam Atticos, quamvis minùs in verbis habeant varietatis & gratiæ. Nec vitium dixerim, si Cicero à Demosthene paululum in hac parte defecit. Sed quæ sit differentia nostri Græcique sermonis, explicabit summus liber.

^a Sæpe numero in proce- | lendi, aut certè obscurandi,
miis simplicitas esse debet: | ne eos intelligat iudex.
nam ea magis solet irrepere | *Turn.* Pro *initia*, multi co-
in animos auditorum. Illic | dices habent *vincla*.
igiur aut numeri sunt tel-

DE COMPOSITIONE. 1-9

Compositio (nam finem imponere egresso destinatum modum volumini festino) debet esse honesta, jucunda, varia. Ejus tres partes, ordo, conjunctio, numerus. Ratio, in adjectione, detractio, mutatione. Usus, pro natura rerum quas dicimus. Cura ^a magna, ut sentiendi atque loquendi prior sit. Dissimulatio curæ præcipua, ut numeri spontè fluxisse, non arcessiti & coacti esse videantur.

a Cura magna compositio- [cura sentiendi atque loquendi debet esse; ita ut tamen | di prior sit.

Et vij

MARCI FABII
QUINTILIANI
DE
INSTITUTIONE
ORATORIA
LIBER X.

CAPUT I.
DE COPIA VERBORUM.

I. *Facilitas dicendi comparatur legendo, scribendo, dicendo. (Ad lectionem refertur auditio & imitatio: ad scriptionem emendatio & cogitatio.) Oratori autem parandæ sunt opes, quæ constant rerum & verborum copia. De rebus nunc non agitur. II. Verborum copia parari cum judicio debes. — Paratur autem auditione & lectione. — Quæ sint utriusque commodæ. — Optimum quemque legendum, & quomodo. — Etiam in optimis non*

laudanda omnia. — Quantum & quatenus oratori conferant, Poëta. — Historici. — Philosophi. IV. Pauca de lectione veterum & novorum. — De varietate opinionum super his. V. Eminentissimos Græcorum scriptores suis quemque virtutibus designat. 1. Poëtas: Heroicos. — Elegiacos. — Iambicos. — Lyricos. — Tragicos. — Comædos. 2. Historicos. 3. Oratores. 4. Philosophos. VI. Eundem in Latinis persequitur ordinem.

I. **S**ED hæc eloquendi præcepta, si-
cut cognitioni sunt necessaria, ita non satis ad vim dicendi valent, nisi illis firma quædam facilitas, quæ apud Græcos *ἔξις* nominatur, accesserit: quam scribendo plus, an legendo, an dicendo consequamur, solere quæris-
scio. Quod esset diligentius nobis examinandum, si quâlibet earum rerum possemus unâ esse contenti. Verùm ita sunt inter se connexa & indiscreta omnia, ut, si quid ex his defuerit, frustra sit in cæteris laboratum. Nam neque solida atque robusta fuerit unquam eloquentia, nisi multo stylo vires acceperit: & citra lectionis exemplum labor ille carens rectore fluit. Qui autem scierit quo sint quæque modo dicenda, nisi tanquam in procinctu paratam quidem ad omnes casus habuerit eloquentiam, velut clausis thesauris incubabit.

Non autem ut quicque præcipuè necessarium est, sic ad efficiendum oratorem maximi protinus erit momenti. Nam certè, cùm sit in eloquendo positum oratoris officium, dicere ante omnia est; atque hinc initium ejus artis fuisse manifestum est: proximam deinde imitationem; novissimam scribendi quoque diligentiam. Sed ut perveniri ad summa nisi ex principiis non potest; ita procedente jam opere, minima incipiunt esse quæ prima sunt.

Verùm nos non quomodo sit instituendus orator, hoc loco dicimus: (nam id quidem aut satis, aut certè uti *Lib. 1. & 2.* potuimus, à nobis dictum est) sed ut Athletam qui omnia jam perdidicerit à præceptore, nimirum quo genere exercitationis ad certamina præparandus sit: ita eum qui res invenire & disponere sciet, verba quoque & eligendi, & collocandi rationem perceperit, instruamus quâ ratione quæ didicerit, facere quàm optimè & quàm facillimè possit. Non ergo dubium est, quin ei velat opes sint quædam parandæ, quibus uti ubicunque desideratum erit, possit. Eæ constant copiâ rerum ac verborum.

II. SED res propriæ sunt cujusque causæ, aut paucis communes; verba in

universas paranda : quæ si rebus singulis essent singula , minorem curam postulerent ; nam cuncta sese cum ipsis protinus rebus offerrent. Sed cum sint aliis alia aut magis propria , aut magis ornata , aut plus efficientia , aut melius sonantia ; debent esse non solum nota omnia , sed in promptu , atque (ut ita dicam) in conspectu , ut cum se iudicio dicentis ostenderint , facilis ex his optimorum sit electio.

Equidem scio quosdam collecta quæ idem significarent vocabula solitos edificere , quo facilius & occurreret unum ex pluribus ; & cum essent usi aliquo , si breve intra spatium rursus desideraretur , effugiendæ repetitionis gratiâ sumerent aliud quo idem intelligi posset. Quod cum est puerile , & cuiusdam infelicis operæ , tum etiam utile parum : turbam enim modò congregat , ex qua sine discrimine occupet proximum quodque.

Nobis autem copia cum iudicio paranda est , vim orandi , non circulatoriam volubilitatem spectantibus. Id autem consequemur optima legendo atque audiendo. Non enim solum nomina ipsa rerum cognoscemus hâc curâ , sed cui quodque loco sit aptissimum.

Omnibus enim ferè verbis, præter pauca quæ sunt parum verecunda, in oratione locus est. Nam scriptores quidem Iamborum, veterisque Comœdiæ, etiam in ^a illis sæpè laudantur: sed nobis nostrum opus interim tueri satis est. Omnia verba (exceptis de quibus dixi) sunt alicubi optima. Nam & humilibus interim, & vulgaribus est opus: & quæ cultiore in parte videntur sordida, ubi res poscit, propriè dicuntur.

HÆC ut sciamus, atque eorum non significationem modò, sed formas etiam ^b mensurâsque norimus, ut ubicunque erunt posita convenient, nisi multa lectione atque auditione assequi non possumus: cùm omnem sermonem auribus primùm accipiamus. Propter quod ^c infantes à mutis nutricibus jussu regum in solitudine educati, etiamsi verba quædam emisisse traduntur, tamen loquendi facultate caruerunt.

Sunt autem alia hujus naturæ, ut idem pluribus vocibus declarent, ita

^a Quæ parum verecunda sunt.

^b Intelligit varias declinationum & conjugationum formas ac mensuras.

^c Psammetichus, Rex Ægyptiorum (ut tradit Herodotus initio lib. 2.) qui-

buslam infantulis, quos in solitudine educabat, nutrices præfecit mutas. Illi post bimatum, cùm esurirent, fortè *beccos* pronuntiaverunt, quod significat linguam Phrygiâ panem & cibum. *Turn.*

ut nihil significationis, quo potius utaris, interfit, ut *ensis & gladius*. Alia, quæ etiamfi propria rerum aliquarum sint nomina, τροπικῶς tamen ad eundem intellectum feruntur, ut *ferrum & mucro*. Nam per abusionem *Sicarios* etiam omnes vocamus, qui cædem telo quocunque commiserint. Alia circuitu verborum plurimum ostendimus; quale est,

Et pressi copia lactis. 3. Eclog. 820

Plurima verò mutatione figuramus: *Scio, Non ignoro: &, Non me fugit, Non me præterit: &, Quis nescit? Nemini dubium est.* Sed etiam ex proximo mutuari licet. Nam *& intelligo, & sentio, & video*, sæpè idem valent quod *Scio*. Quorum nobis ubertatem ac divitias dabit lectio, ut his non solùm cùm occurrerint, sed etiam cùm oporteat, utamur. Non semper enim hæc inter se idem faciunt: nec sicut de intellectu animi rectè dixerim *Video*: ita de visu oculorum, *Intelligo*. Nec ut *mucro gladium*, sic *mucronem gladius* ostendit.

Sed ut copia verborum sic paratur, ita non verborum tantùm gratiâ legendum vel audiendum est. Nam omnium quæcunque docemus, hoc sunt exempla potentiora etiam ipsis quæ traduntur

artibus , cùm eò qui discit perductus est , ut ea intelligere sine demonstrante , & sequi jam suis viribus possit ; quia quæ doctòr præcipit , orator ostendit.

ALIA verò legentes , alia audientes magis adjuvant. Excitat qui dicit , spiritu ipso , nec imagine & ambitu rerum , sed rebus incendit. Vivunt enim omnia , & moventur , excipimúsque nova illa velut nascentia , cum favore ac sollicitudine. Nec fortunâ modò judicii , sed etiam ipsorum qui orant , periculo afficimur. Præter hæc , vox & actio decora , comoda , ut quisque locus postulabit , pronuntiandi vel potentissima in dicendo ratio , & , ut semel dicam , pariter omnia decent.

In lectiõne certius judicium , quod audienti frequenter aut suus cuique favor , aut ille laudantium clamor extorquet. Pudet enim dissentire , & velut tacitâ quâdam verecundiâ inhibemur plus nobis credere ; cùm interim & vitiosa pluribus placeant , & à corrogatis laudentur etiam quæ non placent. Sed è contrario quoque accidit , ut optimè dictis gratiam prava judicia non referant. Lectio libera est , nec actionis impetu transcurrit , sed repetere sæpiùs

licet, five dubites, five memoriæ penitus affigere velis. Repetamus autem, & tractemus : & ut cibos mansos ac propè liquefactos demittimus, quo facilius digerantur ; ita lectio non cruda, sed multâ iteratione mollita, & velut confecta, memoriæ imitationique tradatur.

Ac diu non nisi optimus quisque, & qui credentem sibi minimè fallat, legendus est ; sed diligenter, ac penè ad scribendi sollicitudinem : nec per partes modò scrutanda omnia, sed perlectus liber utique ex integro resumendus, præcipuè que oratio, cujus virtutes frequenter ex industria quoque occultantur. Sæpè enim præparat, dissimulat, insidiatur orator, eaque in prima parte actionis dicit, quæ sunt in summâ profutura. Itaque suo loco minus placent, adhuc nobis quare dicta sint ignorantibus. Ideoque erunt cognitæ omnibus repetenda.

Illud verò utilissimum, nosse eas causas quarum orationes in manus sumpsimus, & quoties continget, utrinque habitas legere actiones, ut Demosthenis atque Æschinis, inter se contrarias, ut Servii Sulpitii & Messalæ, quorum alter pro Aufidia, contrà dixit alter ; &

Pollionis & Cassii, reo Aspernate, aliásque plurimas. Quin etiam si minùs pares videbuntur, aliquæ tamen ad cognoscendam litium quæstionem rectè requirentur: ut contra Ciceronis orationes, Tuberonis in Q. Ligarium, & Hortensii pro Verre.

Quin etiam easdem causas ut quisque egerit, utile erit scire. Nam pro domo Ciceronis dixit Callidius, & pro Milone orationem Brutus exercitationis gratiâ scripsit, etiamsi egisse eum Cornelius Celsus falsò existimat. Et Pollio ac Messala defenderunt eosdem. Et nobis pueris insignes pro Volufeno Catulo, Domitiâ Afri, Crispi Passieni, Decimi Lælii, orationes ferebantur.

NEQUE id statim legenti persuasum sit, omnia quæ magni auctores dixerint, utique esse perfecta. Nam & labuntur aliquando, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum suorum voluptati, nec semper intendunt animum, & nonnunquam fatigantur: cùm Ciceroni dormire interim Demosthenes, Horatio etiam Homerus ipse videatur. Summi enim sunt, homines tamen; acciditque iis qui quicquid apud illos repererunt, dicendi legem putant, ut deteriora imitentur (id enim est faci-

Or. 104.

Art. Poët.
359.

liis) ac se abundè similes putent, si vitia magnorum consequantur.

Modestè tamen & circumspècto iudicio de tantis viris pronuntiandum est, ne (quod plerisque accidit) damnent quæ non intelligunt. Ac si necesse est in alterutram errare partem, omnia eorum legentibus placere, quàm multa displicere maluerim.

III. PLURIMUM dicit oratori conferre Theophrastus lectionem poetarum: multique ejus iudicium sequuntur, neque id immeritò. Namque ab his & in rebus spiritus, & in verbis sublimitas, & in affectibus motus omnis, & in personis decor petitur, præcipuèque velut attrita quotidiano actu forensi ingenia, optimè rerum talium blanditiâ reparantur. Ideoque in hac lectione Cicero requiescendum putat.

*2. de Orat.
n. 14. & pro
Arch. n. 6.*

Meminerimus tamen non per omnia poetas esse oratori sequendos, nec libertate verborum, nec licentiâ figurarum: totumque illud studiorum genus ostentationi comparatum, præter id quod solum petit voluptatem, eamque fingendo non falsa modò, sed etiam quædam incredibilia, sectatur, patrocínio quoque aliquo juvari: quòd alligati ad certam pedum necessitatem, non semper

propriis uti possint, sed depulsi à recta via, necessariò ad eloquendi quædam diverticula confugiant; nec mutare quædam modò verba, sed extendere, corripere, convertere, dividere cogantur: nos verò armatos stare in acie, & summis de rebus decernere, & ad victoriam niti decet.

Neque ergo arma squalere situ ac ruginè velim; sed fulgorem his inesse, qui terreat, qualis est ferri, quo mens simul visusque perstringatur; non qualis auri argentique, imbellis, & potiùs habenti periculosus.

HISTORIA quoque alere orationem quodam molli jucundòque succo potest. Verùm & ipsa sic est legenda, ut sciamus plerasque ejus virtutes oratori esse vitandas. Est enim proxima poetis, & quodammodo carmen solutum: & scribitur ad narrandum, non ad probandum; totùmque opus non ad actum rei, pugnamque præsentem, sed ad memoriam posteritatis, & ingenii famam componitur. Ideòque & verbis liberioribus, & remotioribus figuris narrandi tædium evitat.

Tom. 1. pag.
247.

Itaque, ut dixi, neque illa Sallustiana brevitatis, quâ nihil apud vacuas aures atque eruditas potest esse perfectius,

apud occupatum variis cogitationibus judicem, & sæpius ineruditum, captanda nobis est: neque illa Livii lactea ubertas satis docebit eum, qui non speciem expositionis, sed fidem quærit. Adde quòd M. Tullius ne Thucydidem quidem aut Xenophontem utiles oratori *Orat. 30. 31.* putat, quanquam illum bellicum canere, ^{32.} hujus ore Musas esse locutas existimet.

Licet tamen nobis in digressionibus uti vel historico nonnunquam nitore, dum in iis de quibus erit quæstio, meminerimus non athletarum toros, sed militum lacertos esse; nec versicolorem illam, quâ Demetrius Phalereus dicebatur uti, vestem bene ad forenses pulverem facere.

Est & alius ex historiis usus, & is quidem maximus, sed non ad præsentem pertinens locum, ex cognitione rerum exemplorúmque, quibus imprimis instructus esse debet orator, ne omnia testimonia expetat à litigatore, sed pleraque ex vetustate diligenter sibi cognita sumat; hoc potentiora, quòd ea sola criminibus odii & gratiæ vacant.

A PHILOSOPHORUM verò lectione ut essent nobis multa petenda, vitio factum est oratorum, qui quidem illis optimâ sui operis parte cesserunt. Nam &

de justis, honestis, utilibus, quæque sunt his contraria, & de rebus divinis maximè dicunt, & argumentantur acriter: & altercationibus atque interrogationibus oratorem futurum optimè Socratici præparant. Sed his quoque adhibendum est simile iudicium, ut etiam cum in rebus versetur iisdem, non tamen eandem esse conditionem sciamus litium ac disputationum, fori & auditorii, præceptorum & periculorum.

IV. CREDO exacturos plerosque, cum tantum esse utilitatis in legendo iudicemus, ut id quoque adjungamus operi, qui sint legendi, quæ in quoque auctore præcipua virtus. Sed persequi singulos, infiniti fuerit operis. Quippe cum in Bruto M. Tullius tot millibus versuum de Romanis tantum oratoribus loquatur, & tamen de omnibus ætatis suæ, quibuscum vivebat, exceptis Cæsare atque Marcello, silentium egerit: quis erit modus, si & illos, & qui postea fuerunt, & Græcos omnes, & Philosophos, & Poetas persequi velim? Fuerit igitur brevitatis illa tutissima, quæ est apud Livium in epistola ad filium scripta, legendos Demosthenem atque Ciceronem: tum ita, ut quisque esset Demostheni & Ciceroni simillimus.

Non

Non est tamen dissimulanda nostri quoque iudicii summa. Paucos enim, vel potius vix ullum ex iis qui vetustatem pertulerunt, existimo posse reperi, qui iudicium adhibentibus non allaturus sit utilitatis aliquid: cum se Cicero ab illis quoque vetustissimis auctoribus, ingeniosis quidem, sed arte carentibus, plurimum fateatur adjutum. Nec multo aliter de nobis sentio. Quotus enim quisque inveniri tam demens potest, qui ne minimam quidem alicujus certae fiduciam partis memoriam posteritatis speraverit? qui si quis est, intra primos statim versus deprehendetur, & citius nos dimittet, quam ut ejus nobis magno temporis detrimento constet experimentum. Sed non quicquid ad aliquam partem scientiae pertinet, protinus ad faciendam etiam *ῥᾶσις* (de qua loquimur) accommodatum est.

VERUM antequam de singulis loquar, pauca in universum de varietate opinionum dicenda sunt. Nam quidam solos veteres legendos putant, neque in ullis aliis esse naturalem eloquentiam, & robur viris dignum, arbitrantur. Alios recens haec lascivia, deliciaeque, & omnia ad voluptatem multitudinis imperitiae composita, delectant. Sunt etiam

qui rectum dicendi genus sequi volunt. Alii pressa demum & tenuia, & quæ minimum ab usu quotidiano recedant, sana & verè Attica putant. Quosdam elatior ingenii vis, & magis concitata, & plena spiritûs capit. Sunt & lenis, & nitidi, & compositi generis non pauci amatores. De qua differentia differam diligentius, cùm de genere dicendi quærendum erit.

Lib. 12. c.
10.

V. INTERIM summam quid à qua lectione petere possint, qui confirmare facultatem dicendi volunt, attingam. Paucos enim, qui sunt eminentissimi, excerpere in animo est. Facile est autem studiosis, qui sint his simillimi, judicare: ne quisquam quæretur omissos fortè aliquos eorum, quos ipse valdè probet. Fateor enim plures legendos esse, quàm qui à me nominabuntur. Sed nunc genera ipsa lectionum, quæ præcipuè convenire intendentibus ut oratores fiant existimem, persequar.

Il. l. 21. v.
195.

I. IGITUR ut Aratus ^a ab Jove incipiendum putat, ita nos ritè cœpturi ab Homero videmur. Hic enim (quemadmodum ex Oceano dicit ipse amnium vim fontiumque cursus initium capere)

^a Aratus sic incipit Astrologica. Εἰς Διὸς ἀρχαίον α.]
Ab Jove principium.

omnibus eloquentiæ partibus exemplam & ortum dedit. Hunc nemo in magnis sublimitate, in parvis proprietate superaverit. Idem lætus ac pressus, jucundus & gravis, tum copia, tum brevitate mirabilis; nec poëticâ modò, sed oratoriâ virtute eminentissimus.

Nam ut de laudibus, exhortationibus, consolationibus taceam, nōne vel nonus liber, quo missa ad Achillem legatio continetur: vel in primo, inter duces illa contentio: vel dictæ in secundo sententiæ, omnes litium ac consiliorum explicant artes? Affectus quidem vel illos mites, vel hos concitatos, nemo erit tam indoctus, qui non in sua potestate hunc auctorem habuisse fateatur.

Age verò, nōne in utriusque sui operis ingressu paucissimis versibus legem procemiorum non dico servavit, sed constituit? Nam & benevolum auditorum invocatione dearum, quas præsidere vatibus creditum est, & intentum proposita rerum magnitudine, & docilem summa celeriter comprehensa facit. Narrare verò quis brevius, quàm qui mortem nuntiat Patrocli: quis significantius potest, quàm qui Curetum Il. l. 16. v. 8. 21. Etolorumque prælium exponit? Jam Il. l. 9. v. 525. 66.

I ij

similitudines, amplificationes, exempla, digressus, signa rerum & argumenta, cæteraque probandi ac refutandi, sunt ita multa, ut etiam qui de artibus scripserunt, plurima earum rerum testimonia ab hoc Poeta petant. Nam epilogus quidem quis unquam poterit illis Priami rogantis Achillem precibus æquari.

*Il. l. 24. v.
486. &c.*

Quid? in verbis, sententiis, figuris, dispositione totius operis, nonne humani ingenii modum excedit? ut magni sit viri, virtutes ejus non æmulatione (quod fieri non potest) sed intellectu sequi. Verum hic omnes sine dubio, & in omni genere eloquentiæ procul à se reliquit, Heroicos tamen præcipuè, videlicet quia clarissima in materiâ simili comparatio est.

RARÒ assurgit Hesiodus, magnaque pars ejus in nominibus est occupata: tamen utiles circa præcepta sententiæ, lenitæque verborum & compositionis probabilis; datûrque ei palma in illo medio dicendi genere.

Contrà in Antimacho vis & gravitas, & minimè vulgare eloquendi genus habet laudem. Sed quamvis ei secundas ferè Grammaticorum consensus deferat, & affectibus, & jucunditate, & dis-

positione , & omnino arte deficitur , ut planè manifestò appareat , quanto sit aliud proximum esse , aliud secundum.

Panyasin ex utroque mistum putant , in eloquendo neutrius æquare virtutes : alterum tamen ab eo materiâ , alterum disponendi ratione superari.

^a Apollonius in ordinem à Grammaticis datum non venit , quia Aristarchus atque Aristophanes poetarum iudices , neminem sui temporis in numerum redegerunt : non tamen contemnendum edidit opus æquali quadam mediocritate.

Arati materia motu caret , ut in qua nulla varietas , nullus affectus , nulla persona , nulla cujusquam sit oratio : sufficit tamen operi , cui se parem credidit:

Admirabilis in suo genere Theocritus , sed Musa illa rustica & pastoralis non forum modò , verùm ipsam etiam urbem reformidat.

AUDIRE videor undique congerentes nomina plurimorum poetarum. Quid ? Herculis acta non bene Pisan-

^a Apollonius Rhodius Grammaticorum , qui scripsit *Argonautica*. Vixit autem tempore Aristarchi & Aristophanis Byzantii | veram in auctores criticen exercuerunt sub Ptolemæo Philometore.

dros ? Quid ? ^a Nicandrum frustra secuti Macer atque Virgilius ? Quid ? Euphorionem transibimus ? quem nisi probasset Virgilius , idem nunquam certè conditorum Chalcidico versu carminum fecisset in Bucolicis mentionem. Quid ? Horatius frustra Tyrteum Homero subjungit ?

Nec sanè quisquam est tam procul à cognitione eorum remotus , ut non indicem certè ex bibliotheca sumptum transferre in libros suos possit. Nec ignoro igitur quos transeo , nec utique damno , ut qui dixerim esse in omnibus utilitatis aliquid : sed ad illos jam perfectis constitutisque viribus revertemur. Quod etiam in cœnis grandibus sæpe facimus : ut cum optimis satiati simus , varietas tamen nobis ex vilioribus grata sit.

TUNC & Elegiam vacabit in manus fumere , cujus princeps habetur Callimachus. Secundas confessione plurimorum Philætas occupavit. Sed dum assequimur illam firmam (ut dixi) facilitatem , optimis assuescendum est ; & multâ magis , quàm multorum lectione

^a Nicander poeta Colophonius fuit. Scripsit *The xiaca* , & *Alexipharmaca* : præterea *Georgica* , quæ imitatus est Virgilius. *Turn.*

firmanda mens , & ducendus est color.

ITAQUE ex tribus receptis Aristarchi judicio scriptoribus Iamborum , ad * ἔξιν maximè pertinebit unus Archilochus. Summa in hoc vis elocutionis , cum validæ , tum breves vibrantesque sententiæ , plurimum sanguinis atque nervorum : adeo ut videatur quibusdam , quòd quoquam minor est , materiæ esse , non ingenii vitium.

* Ad facilitatem comparandam.

NOVEM verò Lyricorum longè Pindarus princeps , spiritûs magnificentia , sententiis , figuris , beatissima rerum verborumque copia , & velut quodam eloquentiæ flumine ; propter quæ Horatius eum meritò credit nemini imitabilem.

Lib. 4. Od. 2.

Stesichorum , quàm sit ingenio validus , materiæ quoque ostendunt , maxima bella , & clarissimos canentem duces , & epici carminis onera lyrâ sustinentem. Reddit enim personis in agendo simul loquendoque debitam dignitatem ; ac si tenuisset modum , videtur æmulari proximus Homerum potuisse ; sed redundat , atque effunditur ; quod ut est reprehendendum , ita copię vitium est.

Alcæus in parte operis aureo plectro

Horat. l. 2. Od. 13.

meritò donatur, quia tyrannos insectatur: multum etiam moribus confert: in eloquendo quoque brevis, & magnificus, & diligens, plurimumque Homero similis: sed in lusus & amores descendit, majoribus tamen aptior.

Simonides tenuis, alioqui sermone proprio, & jucunditate quadam commendari potest: præcipua tamen ejus in commovenda miseratione virtus, ut quidam in hac eum parte omnibus ejusdem operis auctoribus præferant.

ANTIQUA Comœdia cum sinceram illam sermonis Attici gratiam propè sola retinet, tum facundissimæ libertatis, etsi est in insectandis vitiis præcipua, plurimum tamen virium in cæteris partibus habet. Nam & grandis, & elegans, & venusta, & nescio an ulla, post Homerum tamen, quem ut Achillem semper excipi par est, aut similior sit oratoribus, aut ad oratores faciendos aptior. Plures ejus auctores: Aristophanes tamen, & Eupolis, Cratinusque præcipui.

TRAGÆDIAS primus in lucem Æschylus protulit, sublimis, & gravis, & grandiloquus sæpe usque ad vitium: sed rudis in plerisque, & incompositus: propter quod correctas ejus fabu-

las in certamen deferre posterioribus poetis Athenienses permisere, suntque eo modo multi coronati.

Sed longè clariùs illustraverunt hoc opus Sophocles atque Euripides : quorum in dispari dicendi via uter sit poeta melior, inter plurimos quæritur. Idque ego fanè, quoniam ad præsentem materiam nihil pertinet, in iudicatum relinquo. Illud quidem nemo non fateatur necesse est, iis qui se ad agendum comparant, utiliorem longè Euripidem fore. Namque is & in sermone (quod ipsum reprehendunt, quibus gravitas, & cothurnus & sonus Sophoclis videtur esse sublimior) magis accedit oratorio generi : & sententiis densus, & in iis quæ à sapientibus tradita sunt, penè ipsis est par, & in dicendo ac respondendo cuilibet eorum qui fuerunt in foro disertis, comparandus. In affectibus verò cum omnibus mirus, tum in iis qui miseratione constant, facilè præcipuus.

HUNC & admiratus maximè est (ut sæpe testatur) & secutus, quanquam in opere diverso, Menander : qui vel unus, meo quidem iudicio, diligenter lectus, ad cuncta quæ præcipimus, effingenda sufficiat : ita omnem vitæ imaginem expressit : tanta in eo inveniendi

copia , & eloquendi facultas : ita est omnibus rebus , personis , affectibus accommodatus. Nec nihil profectò videntur , qui orationes quæ Charisii nomine eduntur , à Menandro scriptas putant. Sed mihi longè magis orator probari in opere suo videtur : nisi fortè aut illa mala iudicia , quæ Epitreontas , Epicleros , Lochos habent ; aut meditationes in Psophoda , & Nomothete , & Hypobolimæo , non omnibus oratoriis numeris sunt absolutæ.

Ego tamen plus adhuc quiddam collaturum declamatoribus puto , quoniam his necesse est secundum conditionem controversiarum plures subire personas , patrum , filiorum , maritorum , militum , rusticorum , divitum , pauperum , irascentium , deprecantium , mitium , asperorum. In quibus omnibus mirè custoditur ab hoc poeta decorum. Atque ille quidem omnibus ejusdem operis auctoribus abstulit nomen , & fulgore quodam suæ claritatis tenebras obduxit.

HABENT tamen alii quoque Comici , si cum venia legantur , quædam quæ possis decerpere : & præcipuè Philemon , qui ut pravis sui temporis iudiciis Menandro sæpe prælatus est , ita

consensu omnium meruit credi secundus.

2. HISTORIAM multi scripsere præclare, sed nemo dubitat duos longè cæteris præferendos, quorum diversa virtus laudem penè est parem consecuta. Densus & brevis, & semper instans sibi Thucydides: dulcis, & candidus, & fusus Herodotus: ille concitatis, hic remissis affectibus melior: ille concionibus, hic sermonibus: ille vi, hic voluptate.

Theopompus his proximus, ut in historia prædictis minor, ita oratori magis similis; ut qui antequam est ad hoc opus sollicitatus, diu fuerit orator. Philistas quoque meretur qui turbæ^a quamvis bonorum post hos auctorum eximatur, imitator Thucydidis: & ut multò infirmior, ita aliquatenus lucidior.

Ephorus, ut Isocrati visum, calcari- bus eget. Clitarchi probatur ingenium, fides infamatur. Longo post intervallo temporis natus Timagenes, vel hoc est ipso probabilis, quòd intermissam hystorias scribendi industriam nova laude reparavit. Xenophon non excidit mihi, sed inter philosophos reddendus est.

^a Dignus est qui post tres superiores cæteris præferatur.
Turn.

3. SEQUITUR Oratorum ingens manus, cùm decem simul Athenis ætas una tulerit : quorum longè princeps Demosthenes, ac penè lex orandi fuit : tanta vis in eo, tam densa omnia, ita quibusdam nervis intenta sunt, tam nihil otiosum, is dicendi modus, ut nec quid desit in eo; nec quid redundet, invenias. Plenior Æschines, & magis fusus, & grandiori similis, quo minùs strictus est : carnis tamen plus habet, lacertorum minus. Dulcis inprimis & acutus Hyperides : sed minoribus causis, ut non dixerim utilior, magis par.

His ætate Lysias major, subtilis atque elegans, & quo nihil, si oratori satis sit docere, quæras perfectius. Nihil enim est inane, nihil accersitum : puro tamen fonti, quàm magno flumini propior. Isocrates in diverso genere dicendi nitidus & comptus, & palæstræ quàm pugnæ magis accommodatus, omnes dicendi videres sectatus est : neq; immeritò. Auditoriis enim se, non judiciis compararat : in inventione facilis, honesti studiosus, in compositione adeo diligens, ut cura ejus reprehendatur.

Neque ego in his de quibus sum locutus, has solas virtutes, sed has præci-

puas puto : nec cæteros parum fuisse magnos. Quinetiam & Phalereum illum Demetrium (quanquam is primus inclinasse eloquentiam dicitur) multum ingenii habuisse & facundiæ fateor, vel ob hoc memoria dignum, quòd ultimus est ferè ex Atticis qui dici possit orator: quem tamen in illo medio genere dicendi præfert omnibus Cicero.

Orat. 92.

4. PHILOSOPHORUM, ex quibus plurimum se traxisse eloquentiæ, M. Tullius confitetur, quis dubitet Platonem esse præcipuum, sive acumine differendi, sive eloquendi facultate divina quadam & Homericâ? multum enim supra profam orationem, & quam pedestrem Græci vocant, surgit: ut mihi non hominis ingenio, sed quodam Delphico videatur oraculo instinctus.

Orat. 12.

Quid ego commemorem Xenophonis jucunditatem illam in affectatam, sed quam nulla possit affectatio consequi? ut ipsæ finxisse sermonem Gratiae videantur: & quod de Pericle veteris Comœdiæ testimonium est, in hunc transferri iustissimè possit, in labris ejus sedisse quandam persuadendi Deam.

Quid reliquorum Socraticorum elegantiam? Quid Aristotelem? quem dubito scientia rerum, an scriptorum co-

pia, an eloquendi suavitate, an inventionum acumine, an varietate operum, clariorem putem. Nam in Theophrasto tam est eloquendi nitor ille divinus, ut ex eo nomen quoque traxisse dicatur.

Minus indulgere eloquentiæ Stoici veteres: sed cum honesta suaferunt, tum in colligendo probandoque quæ instituerant, plurimum valuerunt; rebus tamen acuti magis, quam (id quod fanè non affectarunt) oratione magnifici.

VI. IDEM nobis per Romanos quoque auctores ordo ducendus est.

I. ITAQUE ut apud illos Homerus, sic apud nos Virgilius auspiciatissimum dederit exordium, omnium ejus generis poetarum Græcorum nostrorumque illi haud dubiè proximus. Utar enim verbis iisdem, quæ ex Afro Domitio juvenis accepi; qui mihi interroganti, quem Homero crederet maximè accedere: *Secundus*, inquit, *est Virgilius, propior tamen primo quàm tertio*. Et hercle ut illi naturæ cœlesti atque immortalis cesserimus, ita curæ & diligentiae vel ideo in hoc plus est, quòd ei fuit magis laborandum: & quantum eminentioribus vincimur, fortasse æqualitate pensamus.

Cæteri omnes longè sequentur. Nam Macer & Lucretius legendi quidem, sed non ut phrasin, id est corpus eloquentiæ faciant: elegantes in sua quisque materia, sed alter humilis, alter difficilis. Attacinus a Varro in iis per quæ nomen est affecutus, interpretis operis alieni, non spernendus quidem, verùm ad augendam facultatem dicendi parum locuples. Ennium sicut sacros vetustate lucos adoremus, in quibus grandia & antiqua robora jam non tantam habent speciem, quantam religionem.

Propiores alii, atque ad hanc phrasin, de qua loquimur, magis utiles. Lascivus quidem in Heroicis quoque Ovidius, & nimium amator ingenii sui, laudandus tamen in partibus. Cornelius autem Severus, etiamsi versificator quàm poeta melior, si tamen, ut est dictum, ad exemplar primi libri bellum Siculum perscripsisset, vindicaret sibi jure secundum locum. Sed eum consummari mors immatura non passa est; puerilia tamen ejus opera & maximam

† a Attacinus Varro vixit tempore Ovidii. Scripsit autem *Argonautica*, ut interpres Apollonii Rhodii. Appellatus est Attacinus ab Attace, vico Gallie Narbonensis, ut vult Eusebius; ut alii, ab Attace fluvio. *Turn.*

indolem ostendunt, & mirabilem præcipuè in ætate illa recti generis voluntatem.

Multum in Valerio Flacco nuper amissimus. Vehemens & poeticum ingenium Saleii Bassi fuit, nec ipsum senectute maturum. Rabirius ac Pædo non indigni cognitione, si vacet. Lucanus ardens, & concitatus, & sententiis clarissimus, &, ut dicam quod sentio, magis oratoribus quàm poetis annumerandus.

Hos nominavimus, quia ^a Germanicum Augustum ab institutis studiis deflexit cura rerum, parùmque diis visum est esse eum maximum poetarum. Quid tamen iis ipsis ejus operibus, in quæ * donatus imperio juvenis successerat, sublimius, doctius, omnibus denique numeris præstantius? Quis enim caneret bella melius, quàm qui sic gerit? Quem præsidentes studiis deæ propiùs audirent? Cui magis suas artes ape-

* Quæ inchoarat, cum est imperio donatus.

^a Domitianum Imperatorem intelligit, qui Germanicus dici voluit, quasi Germaniam domuisset. Se quoque Palladis filium appellari jussit, ut testantur ejus numismata, unde paulo pòst: *Cui magis suas artes aperiret familiare nu-*

men Minerva. Turnebus (si tamen ille auctor est Notarum quæ ei attribuuntur) hunc locum de Germanico Cæsare Drusi filio intelligendum dixit. Miror hoc cuiquam venire in mentem potuisse.

rîret familiare numen Minervæ ? Dicent hæc pleniùs futura sæcula. Nunc enim cæterarum fulgore virtutum laus ista perstringitur. Nos tamen sacra literarum colentes feras, Cæsar, si non tacitum hoc præterimus, & Virgiliano certè versu testamur,

Inter vidtrices hederam tibi serpere lauros. Eclog. 8^c
v. 13.

ELEGIA Græcos quoque provocamus ; cujus mihi tersus atque elegans maximè videtur auctor Tibullus. Sunt qui Propertium malint. Ovidius utroque lascivior : sicut durior Gallus.

SATYRA quidem tota nostra est, in qua primus insignem laudem adeptus est Lucilius, qui quosdam ita deditos sibi adhuc habet amatores, ut eum non ejusdem modò operis auctoribus, sed omnibus poetis præferre non dubitent. Ego quantum ab illis, tantum ab Horatio dissentio, qui Lucilium *fluere lutulentum, & esse aliquid quod tollere possis*, Lib. 1. Sat.
v. 4. v. 11. putat. Nam & eruditio in eo mira, & libertas, atque inde acerbitas, & abunde falis.

Multo est tersior, ac purus magis Horatius, & ad notandos hominum mores præcipuus. Multum & veræ gloriæ, quamvis uno libro, Persius meruit.

Sunt clari hodiéque, & qui olim nominabuntur.

Alterum illud est, & prius Satyræ genus, quod non sola carminum varietate mistum condidit Terentius Varro, vir Romanorum eruditissimus. Plurimos hic libros & doctissimos composuit, peritissimus linguæ Latinæ, & omnis antiquitatis, & rerum Græcarum, nostrarumque: plus tamen scientiæ collaturus, quàm eloquentiæ.

IAMBUS non sanè à Romanis celebratus est ut proprium opus, à quibusdam interpositus: cujus acerbitas in Catullo, Bibaculo, Horatio: quanquam illi ^a epôdos intervenire reperiatur.

AT Lyricorum idem Horatius ferè solus legi dignus. Nam & insurgit aliquando, & plenus est jucunditatis & gratiæ, & variis figuris & verbis felicissimè audax. Si quem adjicere velis, is erit Cæsius Bassus, quem nuper vidimus: sed eum longè præcedunt ingenia viventium.

TRAGÆDIÆ scriptores Accius atque Pacuvius clarissimi, gravitate senten-

^a *Epôdus*, vocatur versus minor, qui majori subjungitur, & quasi accinit; ab *ἐπίω*, *accino*. Horatius autem in libro, qui inde dicitur *Epodon*, versibus trimetris iambicis præsertim sæpe subjungit dimetros.

tiarum verborumque pondere, & auctoritate personarum. Cæterum nitor, & summa in excolendis operibus manus, magis videri potest temporibus, quàm ipsis defuisse. Virium tamen Accio plus tribuitur: Pacuvium videri doctiorem, qui esse docti affectant, volunt. Jam Varii Thyestes cuilibet Græcorum comparari potest. Ovidii Medea videtur mihi ostendere quantum vir ille præstare potuerit, si ingenio suo temperare quàm indulgere maluisset. Eorum quos viderim, longè princeps Pomponius Secundus: quem senes parum Tragicum putabant, eruditione ac nitore præstare confitebantur.

IN COMŒDIA maximè claudicamus: licèt Varro Musas, Ælii * Stolonis sententia, Plautino dicat sermone locuturas fuisse, si Latine loqui vellent: licèt Cæcilium veteres laudibus ferant: licèt Terentii scripta ad Scipionem Africanum referantur: quæ tamen sunt in hoc genere elegantissima, & plus adhuc habitura gratiæ, si intra a versus trimetros stetissent. Vix levem consequimur umbram, adeo ut mihi sermo ipse Ro-

* Quidam legunt Stilonis,

a Terentius more Comi- | bent octo pedes. Opraret Fa-
corum utitur versibus iam- | bius ut trimetros tantum
bicus cujuslibet mensuræ, | adhibuisset, qui constant
v. g. tetrametris, qui ha- | sex pedibus.

manus non recipere videatur illam folis concessam Atticis venerem, quando eam ne Græci quidem in alio genere linguæ obtinuerint. ^a Togatis excellit Afranius : utinámque non inquinasset argumenta foedis amoribus, mores suos fassus.

2. AT NON historia cefferit Græcis, nec opponere Thucydidi Sallustium verear : nec indignetur sibi Herodotus æquari T. Livium, cùm in narrando miræ jucunditatis, clarissimique candoris, tum in concionibus suprà quàm narrari potest eloquentem : ita dicuntur omnia cùm rebus tum personis accommodata : sed affectus quidem, præcipuè eos qui sunt dulciores, ut parcissimè dicam, nemo historicorum commendavit magis. Ideoque immortalẽ illam Sallustii velocitatem, diversis virtutibus consecutus est. Nam mihi egregiè dixisse videtur Servilius Novianus, pares eos magis quàm similes : qui & ipse à nobis auditus est, clari vir ingenii, & sententiis creber, sed minùs pressus, quàm historiæ auctoritas postulat ; quam paulum ætate præce-

^a *Togata comædia* sunt cantur, quæ ad imitationem Græcorum sunt compositæ *Turn.*
totæ Latinæ, scilicet moribus & ritu Romano compositæ : ut *palliata* vo-

dens eum Bassus Aufidius egregiè utique in libris belli Germanici præstitit, genere ipso probabilis in omnibus, sed in quibusdam suis ipse viribus minor.

^a Superest adhuc, & exornat ætatis nostræ gloriam, vir sæculorum memoria dignus, qui olim nominabitur, nunc intelligitur. Habet amatores, nec imitatores: ut libertas, quanquam circumcisis quæ dixisset, ei nocuerit. Sed elatum abunde spiritum & audaces sententias deprehendas etiam in iis quæ manent. Sunt & alii scriptores boni: sed nos genera degustamus, non bibliothecas excutimus.

3. ORATORES verò vel præcipuè Latinam eloquentiam parem facere Græcæ possunt. Nam Ciceronem cuicumque eorum fortiter opposuerim. Nec ignoro quantam mihi concitem pugnam, cum præsertim id non sit propositi, ut eum Demostheni comparem hoc tempore: neque enim attinet, cum Demosthenem in primis legendum, vel ediscendum potius putem.

Quorum ego virtutes plerasque ar-

^a Nonnulli Plinium indicari putant; plerique Tacitum: & hoc verisimilius. Et fortasse multa | tunc è scriptis suis metu temporum detraxerat, quæ postea restituta sunt.

bitror similes, consilium, ordinem, dividendi, præparandi, probandi rationem, omnia denique quæ sunt inventionis. In eloquendo est aliqua diversitas: densior ille, hic copiosior: ille concludit astrictius, hic latius pugnat: ille acumine semper, hic frequenter & pondere: illi nihil detrahi potest, huic nihil adjici: curæ plus in illo, in hoc naturæ.

Salibus certè & commiseratione (qui duo plurimum affectus valent) vincimus. Et fortasse * epilogos illi mos civitatis abstulerit. Sed & nobis illa quæ Attici mirantur, diversa Latini sermonis ratio minùs permiserit. In epistolis quidem, quanquam sunt utriusque, nulla contentio est.

* Non licebat Athenis affectum movere, ac ne epilogo quidem uti.
Turn.

Cedendum verò in hoc quidem, quòd & ille prior fuit, & ex magna parte Ciceronem, quantus est, fecit. Nam mihi videtur M. Tullius, cùm se totum ad imitationem Græcorum contulisset, effinxisse vim Demosthenis, copiam Platonis, jucunditatem Isocratis. Nec verò quòd in quoque optimum fuit, studio consecutus est tantùm, sed plurimas vel potiùs omnes ex seipso virtutes extulit immortalis ingenii beatissima ubertate, Non enim pluvias (ut ait Pin-

darus) aquas colligit, sed vivo gurgite exundat, dono quodam Providentiæ genitus, in quo totas vires suas eloquentia experiretur.

Nam quis docere diligentius, movere vehementius potest? Cui tanta unquam jucunditas affuit? ut ipsa illa quæ extorquet, impetrare eum credas: & cum transversum vi sua judicem ferat, tamen ille non rapi videatur, sed sequi. Jam in omnibus quæ dicit, tanta auctoritas inest, ut dissentire pudeat: nec advocati studium, sed testis aut judicis afferat fidem. Cum interim hæc omnia, quæ vix singula quisquam intentissima cura consequi posset, fluunt illaborata: & illa, qua nihil pulcrius auditu est, oratio, præ se fert tamen felicissimam facilitatem.

Quare non immeritò ab hominibus ætatis suæ regnare in judiciis dictus est: apud posteros verò id consecutus, ut Cicero jam non hominis, sed Eloquentiæ nomen habeatur, Hunc igitur spectemus: hoc propositum sit nobis exemplum. Ille se profecisse sciat, cui Cicero valde placebit.

MULTA in Asinio Pollione inventio, summa diligentia: adeo ut quibusdam etiam nimia videatur: & consilii & ani-

mi satis : à nitore & jucunditate Ciceronis ita longè abest , ut videri possit sæculo prior.

At Messala nifidus , & candidus , & quodammodo præ se ferens in dicendo nobilitatem suam : viribus minor.

C. verò Cæsar si foro tantùm vacasset , non alius ex nostris contra Cicero-
nem nominaretur. Tanta in eo vis est ,
id acumen , ea concitatio , ut illum eo-
dem animo dixisse , quo bellavit , appa-
reat. Exornat tamen hæc omnia mira
fermonis , cujus propriè studiosus fuit ,
elegancia.

Multum ingenii in Cælio , & præci-
puè in accusando multa urbanitas : di-
gnusque vir , cui & mens melior , &
vita longior contigisset.

Inveni qui Calvum præferrent om-
nibus ; inveni qui contra crederent eum
nimia contra se calumnia verum san-
guinem perdidisse. Sed est & sancta &
gravis oratio , & castigata , & frequen-
ter vehemens quoque. Imitator est au-
tem Atticorum : fecitque illi properata
mors injuriam , si quid adjecturus , non
si quid detractus fuit.

Et Servius Sulpitius insignem non
immeritò famam tribus orationibus
meruit. Multa , si cum judicio legatur ,
dabit

dabit imitatione digna Cassius Severus, qui si cæteris virtutibus colorem & gravitatem orationis adjecisset, ponendus inter præcipuos foret. Nam & ingenii plurimum est in eo, & acerbitas mira, & urbanitas, & vis summa: sed plus stomacho quàm consilio dedit: præterea' ut amari sales, ita frequenter amaritudo ipsa ridicula est.

Sunt & alii multi disertissimi, quos persequi longum est. Eorum quos viderim, Domitius Afer, & Julius Africanus, longè præstantissimi. Verborum arte ille, & toto genere dicendi præferendus, & quem in numero veterum locare non timeas: hic concitator, sed in cura verborum nimius, & compositione nonnunquam longior, & translationibus parum modicus.

Erant clara & nuper ingenia. Nam & Trachallus plerumque sublimis, & satis apertus fuit, & quem velle optima crederes: auditus tamen major. Nam & vocis, quantam in nullo cognovi, felicitas, & pronuntiatio vel scenis suffectura, & decor: omnia denique ei, quæ sunt extrà, superfuerunt. Et Vibius Crispus, compositus, & jucundus, & delectationi natus, privatis tamen causis quàm publicis melior.

Tom. II.

K

Julio Secundo si longior contigisset ætas, clarissimum profectò nomen oratoris apud posteros foret. Adjecisset enim, atque adjiciebat cæteris virtutibus suis, quod desiderari potest. Id est autem, ut esset multo magis pugnax, & sæpius ad curam rerum ab elocutione respiceret. Cæterùm interceptus quoque magnum sibi vindicat locum. Ea est facundia, tanta in explicando quod velit, gratia: tam candidum, & lene, & speciosum dicendi genus: tanta verborum etiam quæ assumpta sunt, proprietates: tanta in quibusdam ex periculo petitis significantia.

Habebunt qui post nos de oratoribus scribent, magnam eos qui nunc vigent materiam verè laudandi. Sunt enim summa hodie, quibus illustratur forum, ingenia. Namque & consummati jam patroni veteribus æmulantur, & eos juvenum ad optima tendentium imitatur ac sequitur industria.

4. SUPERSUNT qui de Philosophia scripserunt: quo in genere paucissimos adhuc eloquentes literæ Romanæ tulerunt. Idem igitur M. Tullius, qui ubique, etiam in hoc opere Platonis æmulus extitit. Egregius verò, multoque quàm in orationibus præstantior Bru-

tus, suffecit ponderi rerum: scias eum sentire quæ dicit. Scripsit non parum multa Cornelius Celsus, Scepticos secutus, non sine cultu ac nitore. Plancus in Stoicis rerum cognitioni utilis. In Epicureis levis quidem, sed non injucundus tamen auctor est Catus.

Ex industria Senecam in omni genere eloquentiæ versatum distuli, propter vulgatam falsò de me opinionem, qua damnare eum, & invisum quoque habere sum creditus. Quod accidit mihi, dum corruptum, & omnibus vitiis fractum dicendi genus revocare ad severiora iudicia contendo. Tum autem solus hic ferè in manibus adolescentium fuit. Quem non equidem omnino conabar excutere, sed potioribus præferri non sinebam, a quos ille non desiterat incessere, cum diversi sibi conscius generis, placere se in dicendo posse iis quibus illi placerent, desideret. Amabant autem eum magis, quàm imitabantur: tantùmque ab illo defluebant, quantum ille ab antiquis descenderat. Foret enim optandum, pares, aut saltem proximos illi viro fieri. Sed placebat prop-

. a Gellius lib. 12. ait Senecam conatum esse vituperare Cicronem - atque Virgilium, ac multis in locis reprehendere. Turn.

ter sola vitia, & ad ea se quisque dirigebat effingenda, quæ poterat. Deinde cum se jactaret eodem modo dicere, Senecam infamabat.

Cujus & multæ alioqui, & magnæ virtutes fuerunt; ingenium facile & copiosum, plurimum studii, & multarum rerum cognitio: in qua tamen aliquando ab iis quibus inquirenda quædam mandabat, deceptus est. Tractavit etiam omnem ferè studiorum materiam. Nam & orationes ejus, & poemata, & epistolæ, & dialogi feruntur. In philosophia parum diligens, egregius tamen vitiorum infectator fuit.

Multæ in eo claræque sententiæ: multa etiam morum gratiâ legenda: sed in eloquendo corrupta pleraque, atque eo perniciosissima, quòd abundant dulcibus vitiis. Velles eum suo ingenio dixisse, alieno judicio. Nam si aliqua contempsisset, si parum * concupisset, si non omnia sua amasset, si rerum pondera minutissimis sententiis non fregisset, consensu potiùs eruditorum, quàm puerorum amore comprobaretur.

Verùm sic quoque jam robustis, & severiore genere satis firmatis legendus, vel ideo, quòd exercere potest

* Si quædam orationis lenocinia minus studiosè sectatus esset.

utrinque iudicium. Multa enim (ut dixi) probanda in eo , multa etiam admiranda sunt : eligere modò curæ sit , quod utinam ipse fecisset. Digna enim fuit illa natura , quæ meliora vellet , quæ quod voluit effecit.

CAPUT II.

DE IMITATIONE.

I. Eam utilem esse & necessariam. — Ne sis tamen contentus iis quæ ab aliis inventa sunt : ipse aliquid invenias. — Contende etiam , quos imitaris , non consequi tantum , sed superare. II. Videndum quos , & quid in iis imitemur. — Quisque in imitando consulat vires suas. III. Decorum materiæ servandum. — Cavendum , ne cui nos uni generi dedamus : — aut uni auctori. IV. Imitatio non sit in verbis tantum , sed multo magis in rebus.

I. EX HIS cæterisque lectione dignis auctoribus & verborum sumenda copia est , & varietas figurarum , & componendi ratio , tum ad exemplum virtutum omnium mens dirigenda. Neque enim dubitari potest , quin artis pars magna contineatur imitatione. Nam ut invenire primum fuit , estque præcipuum : sic ea quæ bene inventa sunt , utile sequi. Atque omnis vitæ ra-

tio sic constat, ut quæ probamus in aliis, facere ipsi velimus. Sic literarum ductus, ut scribendi frat usus, pueri sequuntur: sic musici vocem docentium, pictores opera priorum, rustici probatam experimento culturam in exemplum intuentur. Omnis denique disciplinæ initia ad propositum sibi præscriptum formari videmus. Et hercle necesse est aut similes aut dissimiles bonis simus. Similem rarò natura præstat, frequenter imitatio.

SED hoc ipsum, quod tantò facilior nobis rationem rerum omnium facit, quàm fuit iis, qui nihil quod sequerentur, habuerunt, nisi cautè & cum iudicio apprehenditur, nocet. Antea omnia igitur imitatio per se ipsa non sufficit, vel quia pigri est ingenii, contentum esse iis quæ sunt ab aliis inventa. Quid enim futurum erat temporibus illis, quæ sine exemplo fuerunt, si homines nihil nisi quod jam cognovissent, faciendum sibi aut cogitandum putassent? Nempe nihil fuisset inventum. Cur igitur nefas est reperiri aliquid à nobis, quod antè non fuerit? An illi rudes sola mentis natura ducti sunt in hoc, ut tam multa generarent: nos ad quærendum non eo ipso concitemur, quod

certè scimus invenisse eos qui quæsierunt? Et cùm illi, qui nullum cujusquam rei habuerunt magistrum, plurima in posteros tradiderint, nobis usus illarum rerum ad eruendas alias non proderit: sed nihil habebimus nisi beneficii alieni? Quemadmodum quidam pictores in id solum student, ut describere tabulas mensuris ac lineis sciant.

TURPE etiam illud est, contentum esse id consequi, quod imiteris. Nam rursus, quid erat futurum, si nemo plus effecisset eo quem sequebatur? Nihil in poetis supra Livium Andronicum, nihil in historiis supra Pontificum annales haberemus: ratibus adhuc navigaremus: non esset pictura, nisi quæ lineas modò extremas umbræ quam corpora in sole fecissent, circumscriberet. Ac si omnia percenseas, nulla sit ars qualis inventa est, nec intra initium stetit: nisi fortè nostra potissimum tempora damnamus hujus infelicitatis, ut nunc demum nihil crescat. Nihil enim crescit sola imitatione. Quòd si prioribus adjicere fas non est, quomodo sperare possumus ullum oratorem perfectum? cùm in his quos maximos adhuc novimus, nemo sit inventus, in quo nihil aut desideretur, aut reprehendatur.

Sed etiam ^a qui summa non appetent, contendere potius quàm sequi debent. Nam qui agit ut prior sit, forsitan etiamsi non transierit, æquabit. Eum verò nemo potest æquare, cujus vestigiis sibi utique insistendum putat. Neesse est enim semper sit posterior, qui sequitur.

Adde quòd plerumque facilius est plus facere, quàm idem. Tantam enim difficultatem habet similitudo, ut ne ipsa quidem natura in hoc ita evaluerit, ut non res quæ simillimæ videantur, utique discrimine aliquo discernantur.

Adde quòd quicquid alteri simile est, neesse est minus sit eo quod imitatur, ut umbra corpore, & imago facie, & actus histrionum veris affectibus. Quod in orationibus quoque evenit. Namque iis quæ in exemplum assumimus, subest & natura, & vera vis: contra omnis imitatio ficta est, & ad alienum propositum accommodatur. Quo fit ut minus sanguinis ac virium declamationes habeant, quàm orationes: quòd in illis vera, in his assimulata materia est.

Adde quòd ea quæ in oratore maxima sunt, imitabilia non sunt, ingenium,

^a Sed etiam qui non tendent ad summam perfectionem. contendere potius debent ut superent alios, quàm eos tantum sequi.

invento, vis, facilitas, & quicquid arte non traditur. Ideoque plerique cum verba quædam ex orationibus excerpserunt, aut aliquos compositionis certos pedes, mirè à se quæ elegerunt, effingi arbitrantur: cum & verba interdiciant, invalescantque temporibus, ut quorum certissima sit regula in consuetudine, eaque non suâ naturâ sint bona aut mala, (nam per se soni tantum sunt) sed prout oportune propriæque aut secus collata sunt: & compositio cum rebus accommodata sit, tum ipsa varietate gratissima.

II. QUAPROPTER exactissimo iudicio circa hanc partem studiorum examinanda sunt omnia. Primum, quos imitemur. Nam sunt plurimi, qui similitudinem pessimi cuiusque, & corruptissimi concupierint. Deinde in ipsis quos elegerimus, quid sit ad quod efficiendum nos comparemus. Nam in magnis quoque auctoribus incidunt aliqua vitiosa, & à doctis inter ipsos etiam mutuò reprehensa: atque utinam tam bona imitantes dicerent meliùs, quam mala pejùs dicunt.

Nec verò saltem iis quibus ad evitanda vitia iudicii satis fuit, sufficiat imaginem virtutis effingere, & solam, ut:

K v.

fic dixerim, cutem, vel potius illas
 * Epicuri figuras, quas è summis corpo-
 ribus dicit effluere. Hoc autem iis acci-
 dit, qui non introspectis penitus virtu-
 tibus, ad primum se velut aspectum ora-
 tionis aptarunt; & cum iis felicissime
 cessit imitatio, * qui verbis atque nume-
 ris sunt non multum differentes, vim
 dicendi atque inventionis non asse-
 quuntur, sed plerumque declinant in-
 pejus, & proxima virtutibus vitia com-
 prehendant, fiuntque pro grandibus
 tumidi, pressis exiles, fortibus temera-
 rii, lætis corrupti, compositis * exul-
 tantes, simplicibus negligentes.

Ideoque qui horridè atque incompo-
 sitè quilibet frigidum illud & inane
 extulerunt, antiquis se pares credunt:
 qui carent cultu atque sententiis, At-
 ticis scilicet: qui præcis conclusioni-
 bus obscuri, Sallustium atque Thucy-
 didem superant: tristes ac jejuni Pollio-
 nem æmulantur: otiosi & supini, si
 quid modò longiùs circumduxerunt,
 jurant Ciceronem ita locuturum fuisse.
 Noveram quosdam, qui se pulchrè ex-

* Epicurus dicebat assi-
 duè è corporibus simulacra
 & idola, velut exuvias
 quasdam effluere, quæ ocu-
 los pellerent, atque ita
 visionem efficerent. Hoc
 autem duntaxat ex opinio-
 ne Democriti, Turn.

quæ nobis ipsis paranda sunt, ut laboris, sic utilitatis etiam longè plurimum affert stylus. Nec immeritò M. Tullius i. de Orat. 150. hunc optimum effectorem ac magistrum dicendi vocat. Cui sententiæ personam L. Crassi in disputationibus quæ sunt de Oratore assignando, iudicium suum cum illius auctoritate conjunxit.

Scribendum ergo quàm diligentissimè, & quàm plurimum. Nam ut terra altiùs effossa, generandis alendisque feminibus fœcundior est: sic profectus non à summo petitus, studiorum fructus effundit uberius, & fidelius continet. Nam sine hac ^a quidem conscientia, illa ipsa ex tempore dicendi facultas inanem modò loquacitatem dabit, & verba in labris nascentia. Illic radices, illic fundamenta sunt: illic opes velut sanctiore quàm ærario reconditæ, unde ad subitos quoque casus, cùm res exiget, proferantur. Vires faciamus ante omnia, quæ sufficiant labori certaminum, & usu non exhauriantur. Nihil enim rerum ipsa natura voluit magnum effici citò, præposuitque pulcherrimo cuique operi difficultatem: quæ nascendi quoque hanc fecerit legem, ut majo-

^a Nisi quis sibi conscius sit se multum in scribendo laborem insumpsisse.

ra animalia diutius visceribus parentum continerentur.

II. SED cùm fit duplex quæstio, quomodo, & quæ maximè scribi oporteat, jam hinc ^a ordinem sequar. Sit primò vel tardus, dum diligens stylus: quæramus optima, nec protinus se offerentibus gaudeamus: adhibeatur iudicium inventis, dispositio probatis. Delectus enim rerum verborumque habendus est, & pondera singulorum examinanda.

Postea subeat ratio collocandi, versenturque omni modo numeri: non ut quodque se proferet verbum, occupet locum. Quæ quidem ut diligentius exequamur, repetenda sæpius erunt scriptorum proxima. Nam præter id quòd sic melius junguntur prioribus sequentia, calor quoque ille cogitationis, qui scribendi mora refrixit, recipit ex integro vires, & velut repetito spatio sumit impetum; quòd in certamine saliendi fieri videmus, ut conatum longius petant, & ad illud quòd contenditur spatium, cursu ferantur: utque in jaculando brachia reducimus, & expulsuri tela, nervos retrò tendimus.

^a Primam quæstionem, capite: quinto alteram, nempe quia sit modus, & aerepe quæ maximè scribi oporteat, tractat hoc.

Interim tamen , si fuerit flatus , danda sunt vela , dum nos indulgentia illa non fallat. Omnia enim nostra , dum nascuntur , placent : alioqui nec scriberentur. Sed redeamus ad iudicium , & retractemus suspectam facilitatem. Sic scripsisse Sallustium accepimus ; & sanè manifestus est etiam ex opere ipso labor. * Virgilium quoque paucissimos die composuisse versus, auctor est Varus. *Vide Gell. l. 17. c. 10.*

Oratoris quidem alia conditio est. Itaque hanc moram & sollicitudinem in iis impero. Nam primùm hoc constituendum , hoc obtinendum est , ut quàm optimè scribamur. Celeritatem dabit consuetudo. Paulatim res faciliùs se ostendent , verba respondebunt , compositio sequetur , cuncta denique , ut in familia bene instituta , in officio erunt. Summa hæc est rei : citò scribendo , non fit bene ut scribatur ; bene scribendo , fit ut citò.

Sed tum maximè cùm facultas illa contigerit , resistamus , ac provideamus , & ferocientes equos frenis quibusdam coerceamus : quod non tam moram faciet , quàm novos impetus dabit.

III. NEC ENIM rursus eos qui robur aliquod in stylo fecerint , ad infelicem calumniandi se pœnam alligandos

puto. Nam quomodo sufficere civilibus officiis possit, qui singulis actionum partibus infenescat? Sunt autem quibus nihil sit satis: omnia mutare, omnia aliter dicere quàm occurrit, velint: increduli quidam, & de ingenio suo pessimè meriti, qui diligentiam putant, facere sibi scribendi difficultatem. Nec promptum est dicere, utros peccare validiùs putem, quibus omnia sua placent, an quibus nihil. Accidit enim etiam ingeniosis adolescentibus frequenter, ut labore consumantur, & in silentium usque descendant nimia bene dicendi cupiditate.

QUA de re memini narrasse mihi Iulium Secundum, illum æqualem meum, atque à me, ut notum est, familiariter amatum, miræ facundiæ virum, infinitæ tamen curæ, quid esset sibi à patre suo dictum. Is fuit Julius Florus, in eloquentia Galliarum (quoniam ibidemum exercuit eam) princeps; alioqui inter paucos disertus, & dignus illa propinquitate. Is cum Secundum scholæ adhuc * operatum, tristem fortè vidisset, interrogavit, Quæ causa frontis tam adductæ: nec dissimulavit adolescens, tertium jam diem esse, ex quo omni labore materiæ ad scriben-

* Quidam legunt: adhuc operam dantem.

dum destinata non inveniret exordium : quo sibi non præsens tantum dolor , sed etiam desperatio in posterum fieret. Tum Florus arridens : *Nunquid tu , inquit , meliùs dicere vis , quàm potes ?* Ita se res habet , curandum est , ut quàm optimè dicamus : dicendum tamen pro facultate. Ad profectum enim , opus est studio , non indignatione.

Ut possimus autem scribere etiam plura , & celerius , non exercitatio modò præstabit , in qua sine dubio multum est , sed etiam ratio : si non resupini , spectantésque tectum , & cogitationem murmure agitates , expectaverimus quid obveniat ; sed quid res poscat , quid personam deceat , quod sit tempus , qui judicis animus , intuiti , humano quodam modo ad scribendum accesserimus. Sic nobis & initia , & quæ sequuntur , natura ipsa præstabit. Certa sunt enim pleraque , & , nisi coniveamus , in oculos incurrunt : ideòque nec indocti nec rustici diu quærunt unde incipiant : quo pudendum est magis , si difficultatem facit doctrina. Non ergo putemus semper optimum esse , quod latet : immutescamus alioqui , si nihil dicendum videatur , nisi quod non invenimus.

DIVERSUM est huic eorum vitium ; qui primò decurrere per materiam stylo quàm velocissimo volunt , & sequentes calorem atque impetum , ex tempore scribunt : (hanc sylvam vocant) repetunt deinde , & componunt quæ effuderant : sed verba emendantur & numeri , manet in rebus temerè congestis quæ fuit levitas. Protinus ergo adhibere curam rectius erit , atque ab initio sic opus ducere , ut ^a cælandum , non ex integro fabricandum sit. Aliquando tamen affectus sequemur , in quibus ferè plus calor quàm diligentia valet.

IV. SATIS apparet ex eo quòd hanc scribentium negligentiam damno , quid de illis dictandi deliciis sentiam. Nam in stylo quidem quamlibet properato dat aliquam cogitationi moram non consequens celeritatem ejus manus : ille cui dictamus urget ; atque interim pudet etiam dubitare , aut resistere , aut mutare , quasi conscium infirmitatis nostræ timentes. Quo fit , ut non rudia tantum , & fortuita , sed impropria interim , dum sola est connectendi sermonis cupiditas , effluant : quæ nec scri-

^a Metaphora est ducta à cælatoribus aut vasculariis. Nam vascularii constare solent optimè opus , deinde illud exsculpere & expolire. *Turnæ*

hentium curam, nec dicentium impetum consequantur. At idem ille qui excipit, si tardior in scribendo, aut inertior in legendo velut offensator fuerit, inhibetur cursus: atque omnis quæ erat concepta mentis intentio, morâ & interdum iracundiâ excutitur.

Tum illa quæ apertioremanimi motum sequuntur, quæque ipsa animum quodammodo concitant, quorum est jactare manum, torquere vultum, simul vertere latus, & interim objurgare, quæque Perſius notat, cùm leviter dicendi genus significat, *Nec pluteum*, inquit, *cædit, nec demorſos ſapit ungues*: etiam ridicula ſunt, niſi cùm ſoli ſumus. i. Satyrâ
106.

Denique ut ſemel quod eſt potentiffimum dicam, ſecretum, quod dictando perit, atque liberum arbitris locum, & quàm altiffimum ſilentium ſcribentibus maximè convenire nemo dubitaverit.

Non tamen protinus audiendi, qui credunt aptiffima in hoc nemora, ſylvâſque, quòd illa cœli libertas, locorumque amœnitas, ſublimem animum, & beatiorem ſpiritum parent. Mihi certè jucundus hic magis, quàm ſtudiorum hortator videtur eſſe ſeceſſus.

Namque illa ipsa quæ delectant, necesse est avocent ab intentione operis destinati. Neque enim se bona fide in multa simul intendere animus totum potest: & quocumque respexerit, desinit intueri quod propositum fuerat. Quare sylvarum amœnitas, & præterlabentia flumina, & inspirantes ramis arborum auræ, volucrumque cantus, & ipsa latè circumspiciendi libertas, ad se trahunt: ut mihi remittere potius voluptas ista videatur cogitationem, quàm intendere. Demosthenes melius, qui se in locum ex quo nulla exaudiri vox, nihilque prospici posset, recondebat, ne aliud agere mentem cogerent oculi.

V. IDEOQUE lucubrantes silentium noctis, & clausum cubiculum, & lumen unum velut tectos maxime teneat. Sed cum in omni studiorum genere, tum in hoc præcipue bona valetudo, quæque eam maxime præstat, frugalitas necessaria est: cum tempora ab ipsa rerum natura ad quietem refectionemque nobis data, in acerrimum laborem convertimus. Cui tamen non plus irrogandum est, quàm quod somno supererit, haud deerit. Obstat enim diligentiae scribendi etiam fatigatio: & abundè, si vacet, lucis spatia sufficiunt:

occupatos, in noctem necessitas agit. Est tamen lucubratio, quoties ad eam integri ac refecti venimus, optimum secreti genus.

Sed silentium, & secessus, & undique liber animus, ut sunt maximè optanda, ita non possunt semper contingere: ideòque non statim si quid obstrepet, abjiciendi codices erunt, & deplorandus dies: verùm incommodis repugnandum, & hic faciendus usus, ut omnia quæ impediunt, vincat intentio; quam si tota mente in opus ipsum direxeris, nihil eorum quæ vel oculis vel auribus incurfant, ad animum perveniet. An verò si frequenter etiam fortuita hoc cogitatio præstat, ut obvios non videamus, & itinere deerremus: non consequemur idem si & voluerimus?

Non est indulgendum causis desidiæ. Nam si non nisi refecti, non nisi hilares, non nisi omnibus aliis curis vacantes, studendum existimaverimus, semper erit propter quod nobis ignoscamus. Quare in turba, itinere, conviviiis, vel concione etiam faciat sibi cogitatio ipsa secretum. Quid alioqui fiet, cum in medio foro, tot circumstantibus judiciis, jurgiis, fortuitis etiam clamori-

bus , erit subito continua oratione dicendum , si particulas quas ceris mandamus , nisi in solitudine reperire non possumus ? Propter quæ idem ille tantus amator secreti Demosthenes , in litore , in quod se maximo cum sono fluctus illideret , meditans , consuecebat concionum fremitus non expavescere.

VI. ILLA quoque minora (sed nihil in studiis parvum est) non sunt transenda , scribi optimè ceris , in quibus facillima est ratio delendi : nisi fortè visus infirmior membranarum potius usum exiget ; quæ ut juvant aciem , ita crebra relatione , quoad intinguntur calami , morantur manum , & cogitationis impetum frangunt.

Relinquendæ autem in utrolibet genere vacuæ tabellæ , in quibus libera adjiciendi sit excursio. Nam interim pigritiam emendandi angustia faciunt , aut certè novorum interpositione priora confundunt.

Ne latas quidem ultra modum esse ceras velim : expertus juvenem studiosum alioqui prælongos habuisse sermones , quia illos numero versuum metiebatur : idque vitium , quod frequenti admonitione corrigi non potuerat , mutatis codicibus esse sublatum.

Debet

Debet vacare etiam locus in quo notentur quæ scribentibus solent extra ordinem, id est ex aliis, quàm qui sunt in manibus, locis occurrere. Irrumpunt enim optimi nonnunquam sensus, quos neque inferere oportet, neque differre tutum est: quia interim elabuntur; interim memoriæ sui intentos, ab alia inventione * declinant. Ideoque optimè sunt in deposito.

* Avertunt.

CAPUT IV.

DE EMENDATIONE.

SEQUITUR emendatio, pars studiorum longè utilissima. Neque enim sine causa creditum est, ^a stylum non minùs agere cùm delet. Hujus autem operis est adjicere, detrahere, mutare. Sed facilius in his simpliciùsque judicium, quæ replenda vel dejiciendâ sunt: premere verò tumentia, humilia extollere, luxuriantia adstringere, inordinata dirigere, soluta componere, exultantia coercere, duplicis operæ. Nam & damnanda sunt quæ placue-

^a Styli pars altera est acuminata, quâ scribimus; altera obtusa & latior, quâ dulemus. Hinc illud Horatiani: *sape stylum veritas, iterum quæ digna legè sint scripturus.* Turn.

rant, & invenienda quæ fugerant. Nec dubium est, optimum esse emendandi genus, si scripta in aliquod tempus reponantur, ut ad ea post intervallum velut nova atque aliena redeamus, ne nobis scripta nostra tanquam recentes foetus blandiantur.

Sed neque hoc contingere semper potest, præsertim oratori, cui sæpius scribere ad præsentis usus necesse est, & ipsa emendatio finem habet. Sunt enim qui ad omnia scripta tanquam vitiosa redeant, & quasi nihil fas sit relictum esse quod primum est, melius existiment quicquid est aliud: idque faciunt quoties librum in manus resumpserint, similes medicis etiam integra secantibus. Accidit itaque ut cicatricosa sint, & exanguia, & curâ pejora. Sit igitur aliquando quod placeat, aut certè quod sufficiat: ut opus poliat lima, non exerat.

Temporis quoque esse debet modus. Nam quod Cinnæ Smyrnam novem annis accepimus scriptam, & Panegyricum Isocratis, qui parcissimè, decem annis dicunt elaboratum, ad oratorem nihil pertinet: cujus nullum erit, si tam tardum fuerit auxilium.

C A P U T V.

QUÆ PRECIPUE SCRIBENDA SINT.

I. Principio vertere Græca in Latinum sermonem proderit. — Vertere etiam ex Latinis. Cicero refutatur. — Nostra etiam pluribus modis tractare. II. Simplicissima quæque materia ad parandam facultatem optima. — Theses. Confirmatio & confutatio sententiarum. Loci communes. — Declamationes. — Historiæ. Dialogi. Carmina. — Ne diutius adolescentes in declamationibus immorentur. — Causas quas agi audierint, vel alias, in utramque partem tractent. — Rursum de declamationibus.

PROXIMUM ^a est ut dicamus quæ præcipuè scribenda sint. Hoc exuberantis quidem est operis, ut explicemus quæ sint materiæ: quæ prima, aut secunda, aut deinceps tractanda sint. Nam id factum est etiam primo libro, quo puerorum; & secundo, quo jam robustorum studiis ordinem dedimus. Sed de quo nunc agitur, unde copia ac facilitas maximè veniat, vertere Græca in Latinum veteres nostri oratores optimum judicabant. Id se L. ^{1. de Orat.} Crassus in illis Ciceronis de oratore li-^{155.}

^a Initio tertii capitis duo | dam partem nunc aggredi-
proposuerat: quomodo & | tur.
quæ scribi oporteret, Secun-

bris dicit fecitasse. Id Cicero suâ ipse personâ frequentissimè præcipit. Quin etiam libros Platonis atque Xenophonis edidit hoc genere translatos. Id Mefalæ placuit, multæque sunt ab eo scriptæ ad hunc modum orationes: adeo ut ^a etiam cum Hyperidis illa pro Phryne difficillima Romanis subtilitate contenderet.

Et manifesta est exercitationis hujusce ratio. Nam & rerum copiâ Græci auctores abundant, & plurimum artis in eloquentiam attulerunt, & hos transferentibus, verbis uti optimis licet. Omnibus enim utimur nostris. Figuras verò, quibus maximè ornatur oratio, multas ac varias excogitandi etiam necessitas quædam est: quia plerumque à Græcis Romana dissentiant.

SED & illa ex Latinis conversio, multum & ipsa contulerit. Ac de carminibus quidem neminem credo dubitare, quo solo genere exercitationis dicitur usus esse Sulpitius. Nam & sublimis spiritus attollere orationem potest, & ^b verba poeticâ libertate audaciora,

^a Adeo ut subtilitate, Hyperidis pro Phryne.
quam Atticæ linguæ præcipiam difficile est Romanis
atsequi, contenderet etiam poetæ in quibusdam verbis
cum illa celebri oratione. ^b Libertas quâ utuntur
audacioribus, indicat eadem res posse ab oratoribus.

præsumunt eandem propriè dicendi facultatem. Sed & ipsis sententiis adijcere licet oratorium robur, & omiſſa ſupplere, & effuſa ſubſtringere. Neque ego *παρὰ φρασιν* eſſe interpretationem tantùm volo, ſed circa eoſdem ſenſus certamen atque æmulationem.

Ideoque ab illis diſſentio, qui verte-
re orationes Latinas vetant, quia opti-
mis occupatis, quicquid aliter dixerimus, neceſſe ſit eſſe deterius. Nam neque ſemper eſt deſperandum, aliquid illis quæ dicta ſunt, melius poſſe reperi: neque adeo jejunam ac pauperem natura eloquentiam fecit, ut una de re bene dici niſi ſemel non poſſit. Niſi fortè hiſtrionum multa circa voces eaſdem variare geſtus poteſt: orandi minor vis, ut dicatur aliquid præter quod in eadem materia nihil dicendum ſit.

Sed eſto, neque melius quod invenimus ſit, nec par: eſt certè proximis locus. An non ipſi nos bis ac ſæpius de eadem re dicimus, & quidem continuas nonnunquam ſententiâs? Niſi fortè contendere nobiſcum poſſumus, cum aliis non poſſumus. Nam ſi uno tantùm genere bene dicetur, fas erit exiſtima-

bus verbis propriis exprimi. Itaque malim legere: *eadem*.

matus, ac jam in foro clarus. Alitur enim atque enitescit velut pabulo lætiore facundia, & assidua contentionum asperitate fatigata renovatur.

Quapropter historiæ nonnunquam libertas in aliqua exercendi styli parte ponenda: & dialogorum libertate gestendum. Ne carmine quidem ludere, contrarium fuerit: sicut athletæ remissa quibusdam temporibus ciborum atque exercitationum certa necessitate, otio & jucundioribus epulis reficiuntur. Ideoque mihi videtur M. Tullius tantum intulisse eloquentiæ lumen, quod in hos quoque studiorum secessus excurrit. Nam si nobis sola materia fuerit ex litibus, necesse est deteratur fulgor, & dure scat articulus, & ipse ille mucro ingenii quotidiana pugna retundatur.

Sed quemadmodum forensibus certaminibus exercitatos, & quasi militantes reficit ac reparat hæc velut sagina dicendi; sic adolescentes non debent nimium in falsa rerum imagine detineri, & inanibus simulachris: usque adeo ut difficile ab his digressos sit assuefacere, ne ab illa in qua prope consenuerint umbra, vera discrimina velut quendam solem reformident. Quod accidisse etiam Porcio Latroni, qui primus clari nomi-

nis professor fuit, traditur: ut cum ei summam in scholis opinionem obtinenti, causa in foro esset oranda, impensè petierit, uti subsellia in basilicam transferrentur. Ita illi cœlum novum fuit, ut omnis ejus eloquentia contineri tecto ac parietibus videretur.

Quare juvenis qui rationem inventiendi eloquendique à præceptoribus diligenter acceperit (quod non est infiniti operis, si docere sciant) & exercitationem quoque modicam fuerit consecutus, oratorem sibi aliquem (quod apud majores fieri solebat) deligat, quem sequatur, quem imitetur: judiciis intersit quàm plurimis, & sit certaminis cui destinatur, frequens spectator: tum causas vel easdem quas agi audierit, stylo & ipse componat, vel etiam alias, veras modò, & utrinque tractet: &, quod in gladiatoribus fieri videmus, in ^a rebus actis exerceatur. Melius hoc, quàm rescribere veteribus orationibus, ut fecit Sestius contra Ciceronis actionem habitam pro eodem, cum alteram partem satis nosse non posset ex sola defensione.

Citiùs autem sic idoneus erit juvenis,

^a In veris negotiis.

quem præceptor coegerit in declamando quàm simillimum esse veritati, & per totas ire materias: quarum nunc facillima & maximè favorabilia decerpunt. Obstat huic, quod secundo libro posui, frequens turba discipulorum, & consuetudo classium certis diebus audiendarum, nonnihil etiam persuasio patrum numerantium potiùs declamationes, quàm æstimantium. Sed (quod dixi primo, ut arbitror, libro) nec ille se bonus præceptor majore numero, quàm sustinere possit, onerabit: & nimiam loquacitatem recidet, ut omnia quæ sunt in controversia, non, ut quidam volunt, quæ in rerum natura, dicantur: & ^a vel longiore potiùs dierum spatio laxabit dicendi necessitatem, vel materias dividere permittet. Una enim diligenter effecta plus proderit, quàm plures inchoatæ, & quasi degustatæ. Propter quod accidit, ut nec suo loquacique ponatur, nec illa quæ prima sunt, servant suam legem, juvenibus flosculos omnium partium in ea quæ sunt dicturi congerentibus: quo fit, ut

^a Debet vel longius partem dare ad meditandam scribendamque totam materiam: vel permittere ut materia ad scribendum destinate partem modò aliquam intra certum quoddam tempus afferant.

timentes ne sequentia perdant, priora confundant.

CAPUT VI.

DE COGITATIONE.

PROXIMA stylo cogitatio est, quæ & ipsas vires ab hoc accipit, & est inter scribendi laborem, extemporalemque fortunam media quædam, & nescio an usus frequentissimi. Nam scribere, nec ubique, nec semper possumus: cogitationi temporis ac loci plurimum est. Hæc paucis admodum horis magnas etiam causas complectitur. Hæc quoties intermissus est somnus, ipsis noctis tenebris adjuvatur. Hæc inter medios rerum actus aliquid invenit vacui, nec otium patitur. Neque verò rerum ordinem modò (quod ipsum fatis erat) intra se ipsa disponit: sed verba etiam copulat, totamque ita contextit orationem, ut nihil ei præter manum desit. Nam memoriæ quoque plerumque inhæret fidelius, quòd nulla scribendi securitate laxatur.

Sed ne ad hanc quidem vim cogitandi perveniri potest aut subito aut citò. Nam primùm facienda multo stylo forma est, quæ nos etiam cogitantes se-

Lvj

quatur: tum assumendus usus paulatim, ut pauca primùm complectamur animo, quæ reddi fideliter possint; mox per incrementa tam modica, ut onerari se labor ille non sentiat, augenda, usu & exercitatione multâ continenda^a est; quæ quidem maxima ex parte memoriâ constat: ideóque aliqua mihi in illum locum differenda sunt. Eò tamen pervenit, ut is cui non refragetur ingenium, acri studio adjutus tantum consequatur, ut ea etiam quæ cogitarit, quæque^b scripserit atque edidicerit, in dicendo fidem servent. Cicero certè Græcorum Metrodorum Scepsium & Eriphylum Rhodium, nostrorumque Hortensium tradidit, quæ cogitaverant, ad verbum in agendo retulisse.

Lib. II. c. 2.

2. de Orat.
150.

Sed si fortè aliquis inter dicendum effulserit extemporalis color, non superstitiosè excogitatis demum est inhærendum. Neque enim tantum habent cœcuræ, ut non sit dandus & fortunæ lo-

^a Necessarium videtur aut delere prorsus hanc vocem est, aut in ejus locum substituere sane, ut hic constare ordo Grammaticus possit: *Pauca primùm complectamur animo. . . . mox per incrementa. . . . augenda, supple sunt; dea que usu & exercitatione multâ*

continenda sunt: quæ quidem exercitatio, &c.

^b Sensus postulare videtur, *æquè ac quæ scripserit. Fidem servent: i. e. fideliter se exhibeant.*

^c Neque enim accuratè elaborata oratio tantum habet pretii, ut, &c.

cus : cùm sæpè etiam scriptis ea quæ subito nata sunt , inferantur. Ideoque totum hoc exercitationis genus ita instituendum est , ut & digredi ex eo , & redire in id facillè possimus. Nam ut primum est domo afferre paratam dicendi copiam , & certam : ita refutare temporis munera , longè stultissimum est. Quare cogitatio in hoc præparetur , ut nos fortuna decipere non possit , adjuvare possit.

Id autem fiet memoriæ viribus , ut ea quæ complexi animo sumus , fluant secura , ne sollicitos , & respicientes , & una spe suspensos recordationis , non sinant providere : alioqui vel extemporalem temeritatem malo , quàm malè cohærentem cogitationem. Pejùs enim quæritur fetrorsus : quia cùm illa desideramus , ab aliis avertimur ; & ex memoria potiùs res petimus , quàm ex materia. Plura sunt autem , si utrumque quærendum est , quæ inveniri possunt , quàm quæ inventa sunt.

CAPUT VII.

DE FACULTATE DICENDI EX
TEMPORE.

- I. *Quàm sit utilis & necessaria.* II. *Quomodo comparetur.* III. *Quomodo conservetur.*

I. **M**AXIMUS verò studiorum fructus est, & velut præmium quoddam amplissimum longi laboris, ex tempore dicendi facultas: quam qui non erit consecutus, mea quidem sententia, civilibus officiis renuntiabit, & solam scribendi facultatem potius ad alia opera convertet. Vix enim bonæ fidei viro convenit, auxilium in publicum polliceri, quod in præsentissimisque quibusque periculis desit: ut indicare portum, ad quem navis accedere, nisi lenibus ventis vecta, non possit. Siquidem innumerabiles accidunt subitæ necessitates, vel apud magistratus, vel * repræsentatis judiciis, continuò agendi: quarum si qua, non dico cuicumque innocentium civium, sed amicorum ac propinquorum alicui evenerit, stabitne mutus, & salutarem petentibus vocem, statim, si non succurratur, perituris, moras & secessum & silentium quæret, dum illa verba fabricentur, & memo-

* Ante diem
acceleratis.

riæ insidant, & vox ac latus præparetur? Quæ verò patitur hoc ratio, ut quisquam sit orator imparatus ad casus?

Quid, cùm adversario respondendum erit, fiet? Nam sæpe ea quæ opinati sumus, & contrà quæ scripsimus, fallunt, ac tota subitò causa mutatur. Atque ut gubernatori ad incursum tempestatum, sic agenti ad varietatem causarum ratio mutanda est. Quid porro multus stylus, & assidua lectio, & longa studiorum ætas facit, si manet eadem quæ fuit incipientibus difficultas? Perisse profectò confitendum præteritum laborem, cui semper idem laborandum est. Neque ego hoc ago, ut ex tempore dicere mallet, sed ut possit.

II. ID autem maximè hoc modo consequemur. Nota sit primùm dicendi via. Neque enim priùs contingere cursus potest, quàm scierimus, quò sit, & quà perveniendum. Nec satis est non ignorare quæ sint causarum judicialium partes, aut quæstionum ordinem rectè disponere, quanquam ista sunt præcipua; sed quid quoque loco primum sit, quid secundum, ac deinceps: quæ ita sunt naturâ copulata, ut mutari aut intervelli sine confusione non possint. Quisquis autem viam quâ sit ingrediendum

discet, ducetur ante omnia rerum ipsa serie velut duce: propter quod homines etiam modicè exercitati, facillimè tenorem in narrationibus servant. Deinde, quid quoque loco quærat, scient: nec circumspiciant, nec offerentibus se aliunde sensibus turbabuntur: nec confundent ex diversis orationem, velut salientes huc illuc, nec usquam insistentes. Postremò habebunt modum & finem, qui esse citra divisionem nullus potest. Expletis pro facultate omnibus quæ proposuerint, pervenisse se ad ultimum sentient.

Et hæc quidem ex arte: illa verò ex studio, ut copiam sermonis optimi, quemadmodum præceptum est, comparemus: multo ac fideli stylo sic formetur oratio, ut scriptorum colorem, etiam quæ subito effusa sint, reddant: ut cum multa scripserimus, etiam multa dicamus. Nam consuetudo & exercitatio facilitatem maximè parit: quæ si paululum intermissa fuerit, non velocitas illa modo tardatur, sed & * *vapηνμα* ipsum coit atque concurrat.

* Torpor.
Stupor.

Quanquam enim opus est naturali quadam mobilitate animi, ut dum proxima dicimus, struere ulteriora possimus, semperque nostram vocem provisa

& formata cogitatio excipiat; vix tamen aut natura, aut ratio in tam multiplex officium diducere animum queat, ut inventioni, dispositioni, elocutioni, ordini verborum rerumque, tum iis quæ dicit, quæ subjuncturus est, quæ ultrà spectanda sunt, adhibitâ vocis, pronuntiationis, gestus observatione, una sufficiat. Longè enim præcedat oportet intentio, ac præ se res agat; quantumque dicendo consumitur, tantum ex ultimo prorogetur: ut donec perveniamus ad finem, non minùs prospectu procedamus quàm gradu, si non inter-sistentes offensantesque brevia illa atque concisa singultantium modo ejecturi sumus.

Est igitur quidam usus irrationabilis, quem Græci *ἄλογον τριβήν* vocant, quo manus in scribendo decurrit, quo oculi totos simul in lectione versus, flexusque eorum & transitus intuentur, & antè sequentia vident, quàm priora dixerunt. Quo constant miracula illa in scenis pilariorum ac ventilatorum, ut ea quæ emiserint, ultro venire in ma-

<p><i>a Pilarii</i>, sunt præstigiatores, qui adhibitis pilulis & spherulis miracula efficiunt. At <i>ventilatores</i> sunt qui tanta arte præstigiis</p>	<p>utuntur, ut ea quæ in manibus habent, dispareant, & inventum abire videantur, <i>Turn</i>,</p>
---	---

nus credas, & quâ jubentur decurrere.

Sec hic usus ita proderit, si ea de qua locuti sumus, ars antecesserit, ut ipsum illud quod in se rationem non habet, in ratione versetur. Nam mihi ne dicere quidem videtur, nisi qui dispositè, ornatè, copiosèque dicit. Sed nec tumultuarii, nec fortuiti sermonis contextum mirabor unquam, quem jurgantibus etiam mulierculis superfluere video: quem si calor ac spiritus tulit (frequenter enim accidit, ut successum extemporalem consequi cura non possit) deum tunc affuisse, cum id evenisset, veteres oratores, ut Cicero dicit, aiebant.

Sed ratio manifesta est. Nam bene concepti affectus, & recentes rerum imagines continuo impetu feruntur, quæ nonnunquam morâ styli refrigescunt, & dilatæ non revertuntur. Uti que verò cum infelix illa verborum cavillatio accessit, & cursus ad singula vestigia restitit, non potest ferri contorta vis. Sed ut optimè vocum singularum cedat electio, non continua, sed composita est. Quare capiendæ sunt illæ (de quibus dixi) rerum imagines, quas vocari φαντασίας indicavimus, omniâque de quibus dicturi erimus, personæ, quæstiones, spes, metus, habenda in

oculis, in affectus recipienda. Pectus est enim quod disertos facit, & vis mentis. Ideoque imperitis quoque, si modò sunt aliquo affectu concitati, verba non defunt. Tum intendendus animus, non in aliquam rem unam, sed in plures simul continuas: ut, si per aliquam rectam viam mittamus oculos, simul omnia quæ sunt in ea, circaque intuemur, non ultimum tantum videmus, sed usque ad ultimum.

Addit ad dicendum etiam pudor stimulos, addit & dicendorum expectata laus: mirumque videri potest, quòd cum stylus secreto gaudeat, atque omnes arbitros reformidet, extemporalis actio auditorum frequentiam, ut miles * congestu signorum, excitatur. Namque & difficiliorem cogitationem exprimit & expolit dicendi necessitas, & secundos impetus auget placendi cupido. Adeo præmium omnia spectant, ut eloquentia quoque, quanquam plurimum habeat in se voluptatis, maximè tamen præsentis fructu laudis opinionisque ducatur.

Nec quisquam tantum fidat ingenio, ut id sibi speret incipienti statim posse contingere; sed, sicut in cogitatione præcepimus, ita facultatem quoque ex-

* Congerebatur signa militaria ante primam aciem ubi præliandum erat.

temporalem à parvis initiis paulatim perducemus ad summam, quæ nec perfici nec contineri nisi usu potest: cæterum pervenire eò debet, ut cogitatio non utique melior sit eâ, sed tutior, cum hanc felicitatem non in prosa modo multi sint consecuti, sed etiam in carmine, ut Antipater Sidonius, & Licinius Archias. Credendum enim Ciceroni est: non quia nostris quoque temporibus non & fecerint quidam hoc, & faciant; quod tamen ipsum non tam probabile puto, (neque enim habet aut usum res, aut necessitatem) quam exhortandis in hanc spem, qui foro præparantur, utile exemplum.

Neque verò tantam esse unquam fiduciam facilitatis velim, ut non breve saltem tempus, quod nusquam ferè deerit, ad ea quæ dicturi sumus dispicienda sumamus: quod quidem in judiciis ac foro datur semper. Neque enim quisquam est, qui causam quam non didicerit, agat. Declamatores quosdam perversa ducit ambitio, ut expositâ controversiâ protinus dicere velint: quin etiam, quod est in primis frivolum ac scenicum, verbum petant quo incipiant. Sed tam contumeliosos in se ridet invicem eloquentia: & qui stultis eruditi videri

3. de Orat.
194. Pro
Arch. 18.

volunt, stulti eruditis videntur.

Si qua tamen fortuna tam subitam fecerit agendi necessitatem, mobiliore quodam opus erit ingenio, & vis omnis intendenda rebus, & in præsentia remittendum aliquid ex cura verborum, si sequi utrumque non dabitur. Tum & tardior pronuntiatio moras habet, & suspensa ac veluti dubitans oratio, ut tamen deliberare, non hæsitare videamur. * Hoc, dum egredimur è portu, si nos nondum aptatis fatis armamentis aget ventus: deinde paulatim simul euntes aptabimus vela & disponemus rudentes, & impleri sinus optabimus. Id potius, quàm se inani verborum torrenti dare quasi tempestatibus quò volent auferendum.

* Hoc, quod dixi, agimus.

III. SED non minore studio continetur hæc facultas, quàm paratur. Ars enim semel percepta non labitur; stylus quoque intermissione paulum admodum de celeritate deperdit: promptum hoc, & in expedito positum, exercitatione sola continetur. Hæc uti sic optimum est, ut quotidie dicamus audientibus pluribus, maximè de quorum simus iudicio ac opinione solliciti; rarum est enim ut fatis se quisquam vereatur: vel soli tamen dicamus potius, quàm non omnino dicamus.

Est alia exercitatio cogitandi, totâsque materias vel silentio (dum tamen quasi dicat, intra seipsum) persequendi, quæ nullo non & tempore, & loco, quando non aliud agimus, explicari potest: & est in parte utilior quàm hæc proxima. Diligentius enim componitur, quàm illa, in qua contextum dicendi intermittere veremur. Rursus illa prior plus confert vocis firmitate, oris facilitate, motu corporis, qui & ipse, ut dixi, excitat oratorem & jactatione manûs, pedis supplosione, sicut caudâ leones facere dicuntur, hortatur.

Studendum verò semper, & ubique. Neque enim ferè tam est ullus dies occupatus, ut nihil lucri, vel ut Cicero *Orat.* 34. Brutum facere tradit, operæ ad scribendum aut ad legendum, aut ad dicendum rapi aliquo momento temporis possit. Siquidem C. Carbo etiam in tabernaculo solebat hac uti exercitacione dicendi. Ne id quidem tacendum est, quod eidem Ciceroni placet, nullum nostrum usquam negligentem esse sermonem: quicquid loquemur, ubicunque, sit pro sua scilicet portione perfectum.

Scribendum certè nunquam est magis, quàm cum multa dicemus ex tem-

pore. Ita enim servabitur pondus, & innatans illa verborum facilitas in altum reduçetur: sicut rustici proximas vitis radices amputant, quæ illam ^b in summum solum ducant, ut inferiores penitus descendendo firmentur. Ac nescio an utrumque cum curâ & studio fecerimus, invicem profit, ut scribendo dicamus diligentius, dicendo scribamus facilius. Scribendum ergo quoties licebit: si id non dabitur, cogitandum; ab utroque exclusi debent tamen adniti, ut neque deprehensus orator, neque litigator destitutus esse videatur.

Plerumque autem multa agentibus accidit, ut maximè necessaria, & utique initia scribant: cætera quæ domo afferunt, cogitatione complectantur, subitis ex tempore occurrant. Quod fecisse M. Tullium ^c commentariis ipsius apparet. Sed feruntur aliorum quoque, & inventi fortè ut eos dicturus quisque composuerat, & in libros digesti, ut causarum quæ sunt actæ à Servio Sulpitio, cujus tres orationes extant. Sed

^a Levior & quasi in superficie natans, gravior & profundior fiet.

^b Quæ illam in superficiem terræ adducerent.

^c Commentarii, libri

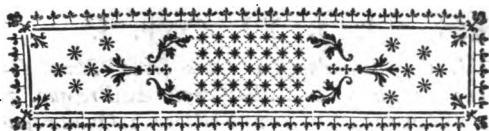
sunt, qui summas rerum complectuntur. Illi conficiebantur ab oratoribus ad causæ dispositionem & memoriam. Turn.

hi de quibus loquor, commentarii ita sunt exacti, ut ab ipso mihi in memoriam posteritatis videantur esse compositi. Nam Ciceronis ad præsens modò tempus aptatos libertus Tyro contraxit: quos non ideo excuso, quia non probem, sed ut sint magis admirabiles.

In hoc genere prorsus recipio hanc brevem annotationem, libellosque qui vel manu teneantur, & ad quos interim respicere fas sit. Illud quod Lenas præcipit, displicet mihi, quæ scripserimus, in summas sive commentarios & capita conferre. Facit enim & dicendi negligentiam hæc ipsa fiducia, & lacerat ac deformat orationem. Ego autem ne scribendum quidem puto, quod simus memoriâ profecuturi. Nam hîc quoque accidit, ut revocet nos cogitatio ad illa elaborata, nec sinat præsentem fortunam experiri. Sic anceps inter utrumque animus æstuat, cùm & scripta perdidit, & non quærit nova. Sed de memoria destinatus est libro proximo locus, nec huic parti subjungendus, quia sunt aliâ priùs nobis dicenda.

MARCI

MARCI FABII
QUINTILIANI
DE
INSTITUTIONE
ORATORIA
LIBER XI.

CAPUT I.

DE APTE DICENDO.

I. Quàm sit necessarium aptè dicere. II. Considerandum diligenter, quid nobis in dicendo proponamus. — In primis quid deceat. — Et ibi de Socrate agit. — Decorum pendet ex circumstantiis. III. Vitanda omnis sui jaclatio, praesertim eloquentiae. — Cicero contra obtrectatores defenditur. — Concedi potest eloquentiae fiducia. — Vitanda arrogantia qua orator se de causa judicasse affirmat. — Item impudens, tumultuosa, iracunda actio. — Multo magis adulatio, scurrilitas, obscœnitas.

Tom. II.

M

IV. *Considerandum*, 1. *Quis dicat. Nam eloquentiæ genus aliud alios decet.* 2. *Pro quo.* 3. *Apud quem.* 4. *Quo tempore ac loco.* 5. *Qua in causa.* Plus ornamenti admittunt demonstrativa materia. — *Cultus ac nitor in quibusdam causis minimè tolerandus.* 6. *Maximè, contra quos.* — *Quo pacto adversùs parentes, propinquos, aut alios ejusmodi dicere liceat.* — *Quomodo tractandi, quos offendere veremur.* V. *Quomodo persona inimici, aut parum honesti, vel aliquod ejus factum laudandum.* — *Quomodo tractanda judicis persona.* — *Qua ratione in aliis reprehendi possint, quæ ipsi fecerimus.* — *Quomodo totos ordines insectari liceat.* — *Indecorum est omne quod est nimium.*

I. **P**ARATA, sicut superiore libro continetur, facultate scribendi, cogitandique, & ex tempore etiam, cum res poscet, orandi: proxima est cura, ut dicamus aptè: quam virtutem elocutionis quartam Cicero demonstrat, quæque est meo quidem judicio maximè necessaria. Nam cum fit ornatus orationis varius & multiplex, conveniâtque alius alii: nisi fuerit accommodatus rebus atque personis, non modò non illustrabit eam, sed etiam destruet, & vim rerum in contrarium vertet. Quid enim prodest esse verba & Latina, & significantia, & nitida, figuris etiam numerisque elaborata, nisi cum iis in quæ judicem

3. de Orat.

duci formarique volumus, consentiant? si genus sublime dicendi parvis in causis, parvum limatumque grandibus, lætum tristibus, lene asperis, minax supplicibus, summissum concitatis, trux atque violentum jucundis adhibeamus? Ut monilibus & margaritis, ac veste longa, quæ sunt ornamenta femininarum, deformentur viri: nec habitus triumphalis, quo nihil cogitari potest augustius, feminas deceat.

Hunc locum Cicero breviter in ter- n. 210.
tio de Oratore libro perstringit: neque tamen quicquam videri potest omisisse, dicendo, *non omni causæ, nec auditori, nec personæ, nec tempori congruere orationis unum genus.* Nec ferè pluribus in Oratore eadem. Sed illic L. Crassus, n. 70.-74.
& 123. &c.
cùm apud summos oratores, hominesque eruditissimos dicat, satis habet partem hanc velut notare inter agnoscentes. Et hîc Cicero alloquens Brutum, testatur esse hæc ei nota, ideoque brevius à se dici, quanquam sit fusus locus, tracteturque à Philosophis latius. Nos institutionem professi, non solum scientibus ista, sed etiam discipulis tradimus: ideoque paulo pluribus verbis debet haberi venia.

II. QUARE notum sit nobis ante
M ij

omnia, quid conciliando, docendo, movendo judici conveniat: quid quaque parte orationis petamus. Ita neque vetera, aut translata, aut ficta verba incipiendo, narrando, argumentando ^a tractabimus: neque ^b decurrentis contexto nitore circuitus, ubi dividenda erit causa, & in partes suas digerenda: neque humile atque quotidianum sermonis genus, & compositione ipsa dissolutum epilogis dabimus: nec jocos lacrymas, ubi opus erit miseratione, sicabimus. Nam ornatus omnis non tam suam quam rei cui adhibetur conditione constat: nec plus refert quid dicas, quam quo loco. Sed totum hoc aptè dicere, non elocutionis tantum genere constat, sed est cum inventione commune. Nam si tantum habent etiam verba momentum, quantum res ipsae majus? quarum quæ esset observatio, suis locis subinde subjecimus.

I L L U D est diligentius docendum, eum demum dicere aptè, qui non solum quid expediat, sed etiam quid deceat, inspexerit. Nec me fugit plerumque hæc esse conjuncta. Nam quod de-

^a Usurpabimus. Nisi forte legendum sit, *ascribimus.* | Periodos contexto nitore decurrentes.
^b Legendum, *decurrentes.*

et, ferè prodest: neque alio magis animi Judicium conciliari, aut si res in contrarium tulit, alienari solent. Aliquando tamen & hæc dissentiunt. Quoties autem pugnabunt, ipsam utilitatem vincet quod decet.

Nam quis nescit nihil magis profuturum ad absolutionem Socrati fuisse, quàm si esset usus illo judiciali genere defensionis, & oratione summissa conciliaffet Judicium animos sibi, criménque ipsum sollicitè redarguisset? Verùm id eum minimè decebat: ideóque sic egit, ut ^a qui pœnam suam honoribus summis esset æstimaturus. Maluit enim vir sapientissimus, quod superesset ex vita, sibi perire, quàm quod præterisset: & quando ab hominibus sui temporis parum intelligebatur, posterorum se judiciis reservavit, brevi detrimento jam ultimæ senectutis, ævum seculorum omnium consecutus. Itaque quamvis Lyfias, qui tum in dicendo præstantissimus habebatur, defensionem illi scriptam attulisset, uti ea no-

^a Athenis mos erat, si fraus capitalis non esset, ut damnati rei interrogarentur quam pœnam, & quam quasi æstimationem commeruisse se maximè confite-

rentur. Respondit autem Socrates se meruisse ut publicè aleretur in Prytaneo, qui honos apud Græcos maximus habebatur. r. *de Orat.* 231.

luit, cùm bonam quidem, sed parum sibi convenientem judicasset. Quo vel solo patet non persuadendi, sed benedicendi finem in oratore servandum, cùm interim persuadere deforme sit. Non fuit hoc utile absolutioni: sed (quod est majus) homini fuit.

Et nos secundùm communem potiùs loquendi consuetudinem, quàm ipsam veritatis regulam, divisione hac utimur, ut ab eo quod deceat, utilitatem separemus. Nisi fortè prior ille Africanus, qui patria cedere, quàm cum Tribuno plebis humillimo contendere de innocentia sua maluit, inutiliter sibi videtur consuluisse: aut P. Rutilius vel cùm illo pene Socratico genere defensionis est usus, vel cùm revocante eum P. Sylla manere in exilio maluit, quid sibi maximè conduceret nesciebat. Hi verò parva illa, quæ abjectissimus quisque animus utilia credit, si cum virtute conferantur, despicienda judicaverunt: ideòque perpetua seculorum admiratione celebrantur. Neque nos simus tam humiles, ut quæ laudamus, inutilia credamus. Sed hoc qualecunque discrimen, rarò admodum evenit. Cæterùm idem ferè (ut dixi) in omni genere causarum & proderit & decebit.

*Liv. l. 38.
n. 50-60.*

Est autem quod omnes & semper & ubique suadere ac dicere honestè face- réque deceat, contráque neminem unquam ullo in loco turpiter. Minora ve- rò, quæque sunt ex mediis, plerumque sunt talia, ut aliis sint concedenda, aliis non sint: aut pro persona, tempore, loco, causa, magis ac minùs vel excu- sanda debeant videri, vel reprehenden- da. Cùm dicamus autem de rebus aut alienis, aut nostris, dividenda est ratio eorum, dum sciamus pleraque neutro loco convenire.

III. IN PRIMIS igitur omnis sui vitiosa jactatio est, eloquentiæ tamen in oratore præcipuè: affertque audien- tibus non fastidium modò, sed plerum- que etiam odium. Habet enim mens nostra naturâ sublime quiddam & ere- ctum, & impatiens superioris. Ideoque abjectos aut summittentes se libenter allevamus, quia hoc facere tanquam majores videmur, & quoties discessit æmulatio, succedit humanitas. At qui se supra modum extollit, premere ac des- picere creditur: nec tam se majorem, quàm minores cæteros facere. Inde ^a in-

^a Locus hic obscurus, & nec possunt contendere, fortè corruptus. Humilio- invident ei qui se supra- zes, qui nec cedere volunt, cæteros extollit. Superiores

vident humiliores : nam hoc vitium est eorum , qui nec cedere volunt , nec possunt contendere : rident superiores , improbant boni . Plerumque verò deprehendas arrogantium fallacem de se opinionem : ^a sed in his veri quoque sufficit conscientia .

REPREHENSUS est in hac parte non mediocriter Cicero : quanquam is quidem rerum à se gestarum major , quàm eloquentiæ fuit in orationibus utique jactator . Ac plerumque illud quoque non sine aliqua ratione fecit . Aut enim tuebatur eos quibus erat usus adiutoribus in opprimenda conjuratione ; aut respondebat invidiæ , cui tamen non fuit par , servatæ patriæ poenam passus exilium : ut illorum quæ egerat in Consulatu , frequens commemoratio , possit videri non gloriæ magis quàm defensionis data . Eloquentiam quidem cum plenissimam diversæ partis advocatis concederet , sibi nunquam in agendo immo-

<p>rident ejus arrogantiam : boni improbant . Sic enim malui legere , ut habent quidam codices manuscripti , quàm bonos , ut habent omnes , ni fallor , editi codices .</p> <p>^a Ex arrogantibus alii falsa sibi attribuunt , & est</p>	<p>hæc ridicula vanitas ; alii vera , nec minùs ideo sunt arrogantes , quia verè quidem , sed præclare nimis de se ipsi sentiunt . Ad arrogantiam quippe sufficit ut sibi quis ipsi nimium sit conscius suæ in dicendo solertiæ .</p>
--	---

dicè arrogavit. Illius sunt enim : *Si quid* Pro Arch. n. 1.
est in me ingenii , Judices , quod sentio
quàm sit exiguum. Et : *Nam quo minùs* Pro Quint. n. 4.
ingenio possum , subsidium mihi diligentia
comparavi. Quin etiam contra Q. Cæ-
 cilium de accusatore in Verrem consti-
 tuendo , quamvis multum esset in hoc
 quoque momenti , uter ad agendum
 magis idoneus veniret , dicendi tamen
 facultatem magis illi detraxit , quàm ar-
 rogavit sibi ; seque non consecutum , sed
 omnia fecisse ut posset eam consequi ,
 dixit. In epistolis aliquando familiariter
 apud amicos , nonnunquam in dialogis ;
 aliena tamen persona , verum de elo-
 quentia sua dicit.

Et apertè tamen gloriari , nescio an
 sit magis tolerabile vel ipsa vitii hujus
 simplicitate , quàm illa ^a jactatione per-
 versa , si abundans opibus pauperem se ,
 nobilis obscurum , & potens infirmum ,
 & disertus imperitum planè & infan-
 tem vocet. Ambitiosissimum gloriandi
 genus est etiam ^b deridere. Ab aliis ergo

^a Quàm occultè & simu-
 latè gloriari illa jactatione
 perversa , si , &c. legi fortè
 possit , *jactatio perversa.* Se-
 quentia sic quoque leguntur :
si abundans opibus paupe-
rem se neget , nobilis obscu-
rum & potens infirmum ,

quàm si se disertus , &c. Sed
 tunc delendæ videntur hæ
 voces , *quàm illa jactatione*
perversa.

^b Deridere alios quasi in-
 feriores , eosq[ue] substantian-
 do in contemptum addu-
 cere.

M V

laudemur. Nam ipsos, ut Demosthenes ait, erubescere etiam, cùm ab aliis laudamur, decet.

Neque hoc dico, non aliquando de rebus à se gestis oratori esse dicendum, sicut eidem Demostheni pro Ctesiphonte: quod tamen ita emendavit, ut necessitatem id faciendi ostenderet, invidiamque omnem in eum regeret, qui hoc se coegisset. Et M. Tullius sæpe dicit de oppressa conjuratione Catilinæ, sed modò id virtuti Senatûs, modò providentiæ deorum immortalium assignat. Plerumque contra inimicos atque obtræctatores plus vindicat sibi. Erant enim tuenda cùm objicerentur. In carminibus utinam ^a pepercisset, quæ non desierunt carpere maligni:

*Cedant arma togæ, concedat laurea
linguæ.*

Et:

*O fortunatam natam me Consule
Romam!*

& Jovem illum, à quo in consilium deorum advocatur: & Minervam, quæ omnes eum artes edocuit. Quæ sibi ille, secutus quædam Græcorum exempla, permiserat.

^a Cicero Carmine scripsit tres libros de temporibus suis, ut scribit ad Lentulum epist. 9. à 1. sub si- nem. In his autem non parcebat suis ipse laudibus. Turn.

VERUM eloquentiæ ut indecora jactatio, sic nonnunquam concedenda fiducia est. Nam quis reprehendat hæc : *Quid putem? contemptumne me? non video, nec in vita, nec in gratia, nec in rebus gestis, nec in hac mea mediocritate ingenii, quid despiciere possit Antonius.* Et paulo post apertius : *An decertare mecum voluit contentione dicendi? Hoc quidem beneficium est. Quid enim plenius, quid uberius, quam mihi pro me, & contra Antonium dicere?* 2. Philip.
n. 2.

Arrogantes & illi, qui se judicasse de causa, nec aliter affuturos fuisse proponunt. Nam & inviti iudices audiunt præsumentem partes suas : nec hoc oratori contingere inter adversarios, quod Pythagoræ inter discipulos contigit, potest, *Ipsè dixit.* Sed istud magis minusve vitiosum est pro personis dicentium. Defenditur enim aliquatenus ætate, dignitate, auctoritate : quæ tamen vix in ullo tanta fuerint, ut non hoc affirmationis genus temperandum sit aliqua moderatione, sicut omnia in quibus patronus argumentum ex seipso petet. Quod fuisset tumidius, si criminis loco esse negasset Cicero, Equitis Romani esse filium se defendente ; ille fecit hoc etiam favorable, conjungens

M. vj.

do cum iudicibus dignitatem suam :

Pro Cal. n. 4. *Equitis autem Romani esse filium, criminis loco poni ab accusatoribus, neque his iudicantibus oportuit, neque defendentibus nobis.*

Impudens, tumultuosa, iracunda actio, omnibus indecora : sed ut quisque ætate, dignitate, usu præcedit, magis in ea reprehendendus. Videas autem rixatores quosdam neque Iudicum reverentiâ, neque agendi more ac modo contineri, quos ipso mentis habitu manifestum sit tam in suscipiendis, quàm in agendis causis nihil pensi habere. Profert enim mores plerumque oratio, & animi secreta detegit. Nec sine causa Græci prodiderunt, ut vivat, quemque etiam dicere.

Humiliora illa vitia, summissa adu-
latio, affectata scurrilitas, in rebus ac
verbis parum modestis ac pudicis vilis
pudor, in omni negotio neglecta aucto-
ritas : quæ ferè accidunt iis qui nimium
aut blandi esse, aut ridiculi volunt.

IV. IPSUM etiam eloquentiæ genus
alios aliud decet.

I. NAM neque tam plenum, & ere-
ctum, & audax, & præculturum senibus
convenerit, quàm pressum, & mite, &
limatum, & quale intelligi vult Cicero

In Brut. n. 8,

cùm dicit orationem suam cœpisse canescere : sicut vestibis quoque non purpura coccòque fulgentibus illa ætas factis apta sit. In juvenibus etiam uberiora paulo , & penè periclitantia feruntur. At in iisdem siccum , & sollicitum , & contractum dicendi propositum , plerumque affectatione ipsa severitatis invidium est : quando etiam morum senilis auctoritas immatura in adolescentibus creditur.

Simpliciora militares decent. Philosophiam ex professo (ut quidam faciunt) ostentantibus , parum decori sunt plerique orationis ornatus , maximeque ex affectibus , quos illi vitia dicunt. Verba quoque exquisitiora , & compositio numerosa tali proposito diversa. Non enim solum illa lætiora , qualia à Cicerone dicuntur , *Saxa atque solitudines voci respondent* : sed etiam illa , quanquam plena sanguinis , *Vos enim jam Albani tumuli atque luci , vos , inquam , imploro atque testor , vòsque Albanorum obruta aræ , sacrorum Populi Romani sociæ & æquales* : non convenient barbæ illi atque tristitiæ.

At vir civilis , verèque sapiens , qui se non otiosis disputationibus , sed administrationi Reipublicæ dediderit (à qua

longiffimè isti qui philofophi vocantur, & recesserunt) omnia quæ ad efficiendum oratione quod propofuerit valent, libenter adhibebit: cùm priùs quod honestum fit, efficere in animo suo constituerit.

Est quod principes deceat: aliis non concesseris. Imperatorum ac triumphalium separata est aliqua ex parte ratio eloquentiæ: sicut Pompeius abundè difertus rerum suarum narrator: & hic qui bello civili se interfecit, Cato, eloquens senator fuit.

Idem dictum, sæpe in alio liberum, in alio furiosum, in alio superbum est.

*Hiad. 8.
225. &c.*

Verba adversùs Agamemnonem à Thersite habita videntur: da illa Diomedii, aliive cui pari, magnum animum ferre

3. de Orat. 4.

præ se videbuntur. *Ego te Consullem putem, inquit L. Crassus Philippo, cùm tu me non putes Senatorem? Vox honestissimæ libertatis: non tamen ferres quemcunque dicentem. Negat se magni facere aliquis. a poetarum, utrum Cæsar ater an albus homo sit: infania. Verte, ut*

a Significat Catullum, qui sic in Cæsarem scripsit:

Nil nimium, Cæsar, studeo tibi velle placere;

Nec scire utrum sis albus an ater homo.

Quo proverbialiter significavit se non magni facere: probus esset Cæsar, an improbus. *Turn.*

idem Cæsar de illo dixerit, arrogantia est. Major in personis observatio est apud Comicos. Tragicósque. Multis enim utuntur, & variis.

Eadem & eorum qui orationes aliis scribebant, fuit ratio, & declamantium est. Non enim semper ut advocati, sed plerumque ut litigatores dicimus. Ve-

rùm etiam in his causis quibus * advoca- * Quas ut patroni, ut advocati agimus. mur, eadem differentia diligenter est custodienda. Utimur enim fictione per-

sonarum, & velut ore alieno loquimur:

dandique sunt iis quibus vocem accom-

modamus, sui mores. Aliter enim P. Pro Cal. 33. 38.

Clodius, aliter Appius Cæcus, aliter

Cæcilianus ille, aliter Terentianus pa-

ter fingitur. Quid asperius lictore Ver-

ris: *Ut adeas, tantum dabis?* Quid for- 7. Verr. 117.

tius illo, cujus inter ipsa verberum sup-

plicia una vox audiebatur, *Civis Roma-* 7. Verr. 161.

nus sum? Quàm dignæ Milonis in perora- Pro Mil. 93.

tione ipsa voces eo viro, qui pro Re-

publica seditiosum civem toties com-

pepscuisse, quique insidias virtute supe-

raisset? Denique non modò quot in cau-

sa, totidem in Prosopopœia sunt varie-

tates: sed hoc etiam plures, quòd in his

puerorum, feminarum, populorum,

mutarum etiam rerum assimulamur affe-

ctus, quibus omnibus debetur suus de-

cor.

2. **EADEM** in iis pro quibus agemus observanda sunt. Aliter enim pro alio sæpe dicendum est, ut quisque honestus, humilis, invidiosus, favorabilis erit, adjecta propositorum quoque & anteaetæ vitæ differentia. Jucundissima verò in oratore humanitas, facilitas, moderatio, benevolentia. Sed illa quoque diversa bonum virum decent, malos odisse, publica vice commoveri, ultum ire scelera & injurias: & omnia, ut initio dixi, honesta.

3. Nec tantum, quis & pro quo, sed etiam apud quem dicas, interest. Facit enim & fortuna discrimen, & potestas: nec eadem apud principem, magistratum, senatorem, privatum * tantum, liberum, ratio est: nec eodem sono publica judicia, & arbitrorum disceptationes aguntur. Nam ut orantem pro capite sollicitudo deceat, & cura, & omnes ad amplificandam orationem quasi machinæ: ita in parvis rebus judiciisque vana sint eadem, rideaturque meritò qui apud disceptatorem de re levissima sedens dicturus, utatur illa Ciceronis confessione: *Non modò se animo commoveri, sed etiam corpore ipso perhorrescere.*

Quis verò nesciat quin aliud dicendi genus poscat gravitas senatoria, aliud

* Pro tantam, quidam legunt, tamen liberum.

¶ Verr. 41.

aura popularis? cùm etiam singulis judicantibus, non idem apud graves viros, quod leviores: non idem apud eruditum, quod militarem ac rusticum deceat: sitque nonnunquam summittenda & contrahenda oratio, ne iudex eam vel intelligere, vel capere non possit.

4. TEMPUS quoque ac locus egent observatione propria. Nam & tempus tum lætum, tum triste, tum liberum, tum angustum est. Atqui ad hæc omnia componendus orator. Et loco publico privato, celebri an secreto, aliena civitate an tua, in castris denique an foro dicas, interest plurimum; ac suam quicque formam, & proprium quemdam modum eloquentiæ poscit: cùm etiam in cæteris actibus vitæ non idem in foro, curia, campo, theatro, domi, face-re conveniat; & pleraque quæ naturâ non sunt reprehendenda, atque ideo interim sunt necessaria, alibi quàm mos permiserit, turpia habeantur.

5. ILLUD jam diximus, quanto plus pag. 46. nitoris & cultus demonstrativæ materiæ, ut ad delectationem audientium compositæ, quàm, quæ sunt in actu & contentione, suasoriæ judicialesque permittant.

Hoc adhuc adjiciendum, aliquas

etiam quæ sunt egregiæ dicendi virtutes , quo minùs deceant , effici conditione causarum. An quisquam tulerit reum in discrimine capitis , præcipuè qui apud victorem & principem pro se ipse dicat , frequenti translatione , fictis ac repetitis ex vetustate verbis, compositione quæ sit maximè à vulgari usu remota , decurrentibus periodis , quàm lætissimis locis sententiisque dicentem ? Non perdant hæc omnia necessarium periclitanti sollicitudinis colorem , petendumque etiam innocentibus misericordiæ auxilium ? Commoveaturne quisquam ejus fortunâ , quem tumidum ac sui jactantem , & ambitiosum institorem eloquentiæ in ancipiti sorte videat ? Non : imò oderit reum verba aucupantem , & anxium de fama ingenii , & cui esse diserto vacet. Quod mirè M. Cælius in defensione causæ , qua reus de vi fuit , comprehendisse mihi videtur : *Ne cui vestrum , atque etiam omnium qui ad rem agendam adsunt , mens aut vultus molestior , aut vox immoderatio aliqua , aut denique , quod nimium* est , jactantior gestus fuisse videatur.*

* Malim legere *minimium.*

Atqui sunt quædam actiones in satisfactione , deprecatione , confessione positæ : sententiolisne flendum erit ?

Epiphonemata aut Enthymemata exorabunt ? Non quicquid meris adjicietur affectibus, omnes eorum diluet vires, & miserationem securitate laxabit ? Age, si de morte filii sui, vel injuria quæ morte sit gravior, dicendum patri fuerit, aut in narrando gratiam illam expositionis, quæ continget ex sermone puro atque dilucido, quæret, breviter ac significanter ordinem rei protulisse contentus ? aut argumenta diducet in digitos, & propositionum ac partitionum captabit leporem ? & , ut plerumque in hoc genere moris est, * intentione omniremissa loquetur ? Quò fugerit interim dolor ille ? ubi lacrymæ substiterint ? unde se in medium tam secunda observatio * artium miserit ? Non ab exordio usque ad ultimam vocem continuus quidam gemitus, & idem tristitiæ vultus fervabitur, si quidem volet dolorem suum etiam in audientes transfundere ? quem si usquam remiserit, in animum judicantium non reducet.

* Vi, impetu, affectu.

* Præceptorum artis.

Quod præcipuè declamantibus (neque enim me poenitet ad hoc quoque opus meum, & curam susceptorum semel adolescentium respicere) custodiendum est, quo plures in schola finguntur affectus, quos non ut advocati,

sed ut passi subimus. Cùm etiam hoc genus simulari litium soleat, cùm jus mortis à senatu quidam, vel ob aliquam magnam infelicitatem, vel etiam pœnitentiam, petunt: in quibus non solum non cantare, quod vitium pervasit, aut lascivire, sed ne argumentari quidem nisi mistis, & quidem ita, ut in ipsa probatione magis emineant, affectibus decet. Nam qui intermittere in agendo dolorem potest, videtur posse etiam deponere.

6. NESCIO tamen an hujus (de quo loquimur) decôris custodia maximè circa eos, contra quos dicimus, examinanda sit. Nam sine dubio in omnibus statim accusationibus hoc agendum est, ne ad eas libenter descendisse videamur. Ideoque mihi illud Cassii Severi non mediocriter displicet: *Dii boni, vivo; & quo me vivere juvet, Aspernatem reum video.* Non enim justa ex causa vel necessaria videri potest postulasse eum, sed quadam accusandi voluptate. Præter hoc tamen, quod est commune, propriam moderationem quædam causæ desiderant. Quapropter & qui curationem bonorum patris postulabit, doleat ejus valetudine: & quamlibet gravia filio pater objecturus, miserrimam sibi

ostendat esse hanc ipsam necessitatem :
 nec hoc paucis modò verbis , sed toto
 colore actionis , ut id eum non dicere
 modò , sed etiam verè dicere appareat.
 Nec * causanti pupillo sic tutor irascatur
 unquam , ut non remaneant amoris ve-
 stigia , & sacra quædam patris ejus me-
 moria.

* Accusan-
 ti. In causam
 vocanti.

UNUM huic loco, quod est sanè sum-
 mæ difficultatis , adjiendum videtur ,
 quibus modis ea quæ sunt natura parum
 speciosa , quæque non dicere, si utrum-
 libet esset liberum , maluissemus , non
 tamen sint indecora dicentibus. Quid
 asperiores habere frontem potest , aut
 quid atres hominum magis respuunt ,
 quàm cum est filio filiæve advocatis in
 matrem perorandum ? Aliquando ta-
 men necesse est , ut in causa Cluentii
 Habiti ; sed non semper illa via , qua
 contra Saffiam Cicero usus est : non
 quia non ille optimè , sed quia pluri-
 mum refert , qua in re , & quomodo læ-
 dat. Itaque illa , cum filii caput palam
 impugnaret , fortiter fuit repellenda.
 Duo tamen quæ sola supererant , divinè
 Cicero servavit. Primùm , ne oblivisce-
 retur reverentiæ quæ parentibus debe-
 tur : deinde , ut repetitis altiùs causis ,
 diligentissimè ostenderet , quàm id quod

Pro Cluent.
 11.-18.

erat in matrem dicturus, non oporteret modò fieri, sed etiam necesse esset. Primàque hæc expositio fuit, quanquam ad præsentem quæstionem nihil pertinebat. Adeo in causa difficili atque perplexa nihil priùs intuendum credidit, quàm quid deceret! Fecit itaque nomen parentis non filio invidiosum, sed ipsi in quam dicebatur.

Potest tamen aliquando mater & in re levioze, aut minùs infesta, contra filium stare: tum lenior atque summissior decebit oratio. Nam & satisfaciendo, aut nostram minuemus invidiam, aut etiam in diversum eam transfereamus: &, si graviter dolere filium palam fuerit, credetur abesse ab eo culpa, fiétque ultro miserabilis. Avertere quoque in alios crimen decet, ut fraude aliquorum concita credatur; & omnia nos passuros, nihil asperè dicturos, testandum, ut etiamsi non possimus non convitari, nolle videamur. Etiam, si quid objiciendum erit, officium est patroni, ut id filio invito, sed fide cogente, facere credatur. Ita poterit uterque laudari. Quod de matre dixi, de utroque parente accipiendum est. Nam inter patres etiam filiosque, cùm intervenisset emancipatio, litigatum scio.

In aliis quoque propinquitatibus custodiendum est, ut inviti, & necessario, & parcè judicemur dixisse; magis autem aut minùs, ut cuique personæ debetur reverentia. Eadem pro libertis adversùs patronos observantia. Et ut semel plura complectar, nunquam debeat sic adversùs tales agere personas, quo modo contra nos agi ab hominibus conditionis ejusdem iniquo animo tulissemus.

Præstatur hoc aliquando etiam * dignitatibus, ut libertatis nostræ ratio reddatur, ne quis nos aut petulantes in lædendis his, aut etiam ambitiosos putet. Itaque Cicero, quanquam erat in Cottam gravissimè dicturus, neque aliter agi P. Oppii causa poterat, longa tamen præfatione excusavit officii sui necessitatem. Aliquando etiam inferioribus, præcipuèque adolescentulis, parcere aut mederi decet. Utitur hac moderatione n. 7. & 8. Cicero pro Cælio contra * Atracinum, ut * Apud Ciceronem legitur, Atracinius. eum non inimicè corripere, sed penè patriè monère videatur. Nam & juvenis, & nobilis, & non injusto dolore venerat ad accusandum.

SED in iis quidem, in quibus vel judici, vel etiam assistentibus ratio nostræ moderationis probari debet, minor est

labor : illic plus difficultatis ubi ipsos contra quos dicimus, veremur offendere. Duæ simul hujusmodi personæ Ciceroni pro Murena dicenti obstiterunt, *Pro Mur.* M. Catonis, Serviique Sulpitii. Quàm *23. & 43.* decenter tamen Sulpitio cum omnes concessisset virtutes, scientiam petendæ Consulatus ademit? Quid enim aliud esset, quo se victum homo nobilis, & *B. 7.* juris antistes magis ferret? Ut verò rationem defensionis suæ reddidit, cum se studuisse petitioni Sulpitii contra honorem Murenæ, non idem debere accusationi contra caput, diceret! Quàm *Pro Mur.* molli autem articulo tractavit Catonem, *60. 66.* cujus naturam summè admiratus, non ipsius vitio, sed Stoicæ sectæ, quibusdam in rebus factam duriorem videri volebat? ut inter eos non forensam contentionem, sed studiosam disputationem crederes incidisse.

Hæc est profectò ratio, & certissimum præceptorum genus, illius viri observatio, ut cum aliquid detrahere salva gratia velis, concedas alia omnia; in hoc solo vel minus peritum quàm in cæteris, adjuncta, si poterit fieri, etiam causa cur ita sit: vel paulo pertinaciorum, vel credulum, vel iratum, vel impulsum ab aliis. Hoc illis commune remedium.

medium est, si in tota actione æqualiter appareat non honor modò, sed etiam caritas; præterea causa sit nobis justa sic dicendi; neque id moderatè tantum faciamus, sed etiam necessariò.

V. DIVERSUM ab hoc, sed facilius, cum hominum aut alioqui turpium, aut nobis inuisorum quædam facta laudanda sunt. Decet enim rem ipsam probare in qualicumque persona. Dixit Cicero pro Gabinio, & P. Vatinio, inimicissimis antea sibi hominibus, & in quos orationes etiam scripserat. Verùm causa justa fit fatendo non se de ingenii fama, sed de fide esse sollicitum. Difficilior ei ratio in iudicio Cluentiano fuit, cum Scamandrum necesse haberet dicere nocentem, cuius egerat causam. Verùm illud * elegantissimè, cum eorum à quibus ipse productus esset, preces, tum etiam adolescentiam suam excusat: detracturus alioqui plus auctoritatis, si in causa præsertim suspecta, se eum esse, qui temerè nocentes reos susciperet, fateretur.

n. 49.-51.
* *Supple;*
fecit. Codex
manuscrip-
tus, quem ci-
tat Gibson,
habet, preci-
bus, tum e-
tiam adoles-
centia sua ex-
cusat,

APUD iudicem verò, quod a aut propter alienum commodum in causa

a Deesse hinc aliquid videtur. Loquitur de Iudice, cuius vel proprium com- modum agitur, vel alienum, id est amicorum aut propinquorum.

Tom. II.

N

quam susceperimus, aut suam, ut persuadendi ardua ratio, ita dicendi expeditissima. Fiduciâ enim justitiæ ejus, non causæ, nihil non timere simulabimus. Ipse erit gloria inflandus, ut tanto clarior futura sit fides ac religio in pronuntiando, quanto minus vel offensæ vel utilitati suæ indulserit.

Hoc modo & apud eos à quibus appellatum erit, si fortè ad eosdem remittentur, adjicienda ratio vel necessitatis alicujus, si id causæ cedit, vel erroris, vel suspicionis. Tutissimum ergo pœnitentiæ confessio, & satisfactio culpæ: perducendusque omni modo judex ad iræ pudorem.

Accidit etiam nonnunquam, ut eandem causam, de qua pronuntiavit, cognoscat iterum: tum illud quidem commune, apud alium nos judicem disputaturos de illius sententia non fuisse; neque enim emendari ab alio quàm ab ipso fas esse: cæterum ex causa, ut quæque permittet, aut ignorata quædam, aut defuisse testes, aut (quod timidissimè, & si nihil aliud planè fuerit, dicendum est) patronos non satisfecisse.

POTEST evenire, ut in aliis reprehendenda sint, quæ ipsi fecerimus: ut objicit Tubero Ligario, quòd in Africa fue-

rit. . Id quàm decenter fieri possit, equidem non inuenio, nisi aliquid reperiat, quod interfit; persona, ætas, tempus, causa, locus, animus. Tubero Iuvenem se patri hæsisse, illum à senatu missum non ad bellum, sed ad frumentum coemendum ait: ut primùm licuerit, à partibus recessisse: Ligarium & perseverasse, & non pro Cn. Pompeio, inter quem & Cæsarem dignitatis fuerit contentio, cum salvam uterque Rempublicam vellet, sed pro Juba atque Afris inimicissimis populo Romano stetit. Cæterum vel facillimum est ibi alienam culpam accusare, ubi fateris tuam. Verum id jam iudicis est, non actoris. Quòd si nulla contingit excusatio, sola colorem habet poenitentia. Potest enim videri satis emendatus, qui in odium eorum in quibus erraverat, ipse conversus est...

ILLUD etiam in jocos monui, quàm Tom. 1. pag. 414 & 415. turpis esset fortunæ infectatio, & ne in totos ordines, aut gentes, aut populos petulantia incurreret. Sed interim fides patrocini cogit, quædam de universo genere aliquorum hominum dicere, ut libertinorum, vel militum, vel publicanorum, vel similiter aliorum: in quibus omnibus commune remedium est,

N ij

ut ea quæ lædunt, non libenter tractare videaris; nec in omnia impetum facias, sed in id quod expugnandum est; & * reprehendens, alia laude compenses.

* *Subaudi, quædam, & fortè sic legi debet. Fortè leg. reprehendens aliqua, laude, &c.*

Si milites cupidos dicas esse, non mirum, quòd periculorum ac sanguinis majora sibi deberi præmia putent: eisdem petulantes, & hoc fieri, quòd bellis magis quàm paci assueverint. Libertinis detrahenda est auctoritas: licet his testimonium reddere industriæ, per quam exierint de servitute.

Pro Flac. n. 9.

Quod ad nationes externas pertinet, Cicero variè. Detracturus Græcis testibus fidem, doctrinam his concedit ac literas: seque ejus gentis amatorem esse profitetur. Sardos contemnit, Allobrogas ut hostes insectatur: quorum nihil tunc cum diceretur, parum aptum, aut remotum à cura decòris fuit.

Pro Font. 16. 23.

Verborum etiam moderatione detrahi solet, si qua est rei invidia: si asperum, dicas * nimium severum; injustum, persuasione labi; pertinacem, ultra modum tenacem esse propositi; ^b plerum-

* *Malim le. g. 1 e. nimis.*

^a Cicero variè hanc rem tractavit pro variis causis. Sic interpungendum hunc locum censui, cum sic legatur, *Cicero variè detracturus, &c.*

^b *Suspectus mihi hic lo-*

cus. Si ipsos, nempe contra quos dicis, non infenso & hostili animo urgeas, sed velut coneris ratione vincere, moderatè loquendo, & eorum vitia molliendo.

que velut ipsos coneris ratione vincere , quod est mollissimum.

INDECORUM est super hæc omnia , nimium : ideóque etiam quòd natura rei satis aptum est , nisi modo quoque temperetur , gratiam perdit. Cujus rei observatio judicio magis quodam sentiri , quàm præceptis tradi potest , quantum satis sit , & quantum recipiant aures. Non habet hæc res mensuram , & quasi pondus : quia ut in cibis , alia aliis magis complent.

Adjiciendum etiam breviter videtur , quòd ferè dicendi virtutes diversissimæ , non solùm suos amatores habeant , sed ab eisdem sæpe laudentur. Nam Cicero quodam loco scribit id esse optimum , quod cùm te faciliè credideris consequi imitatione , non possis. Alio verò , non se id egisse , ut ita diceret quomodo se quilibet posse consideret , sed quomodo nemo. Quod potest pugnare inter se videri. Verum utrumque , ac meritò laudatur. Causâ enim modóque distat : quia simplicitas illa , & velut securitas inafsectatæ orationis , mirè tenues causas decet ; majoribus illud admirabile dicendi genus magis convenit. In utroque eminent Cicero : ex quibus alterum imperiti se posse consequi credent , neutrum qui intelligunt.

Orat. 76.

N iij

CAPUT II.

DE MEMORIA.

I. *Naturâ & arte constat. Quanta sit ejus utilitas, quanta vis.* II. *Artificiosæ memoriæ primus inventor Simonides.* III. *Quæ sit ejus ratio ac methodus. — Parum hanc probat Fabius.* IV. *Simpliciora præcepta adjicit. Per partes ediscere, appositis quibusdam signis. — Iisdem ceris, quibus scripseris, ediscere. — Sive tacitè, sive alium legentem audiendo ediscas, memoriâ subinde experiri.* V. *Divisio, & compositio memoriâ præcipuè adjuvant. — Maxima ars memoriæ, exercitatio. — In pluribus minimè fidelis recens memoriâ. — An ad verbum ediscere oporteat. — Quantum valeat memoriâ.*

* De memoriâ vide Augustinum lib. 10. Confess. à cap. 12. ad 20.

I. **M**EMORIAM * quidam naturæ modò esse munus existimaverunt, éstque in ea non dubiè plurimum: sed ipsa excolendo, sicut alia omnia, augetur: & totus de quo diximus, adhuc inanis est labor, nisi cæteræ partes hoc velut spiritu continentur. Nam & omnis disciplina memoriâ constat, frustra que docemur, si quicquid audimus, præterfluat: & exemplorum, legum, responsorum, dictorum, benéque factorum velut quasdam copias, quibus abundare, quâsque in promptu semper habere debet orator, eadem illa vis re-

præsentat. Neque immeritò thesaurus hic eloquentiæ dicitur.

Sed non firmè tantùm continere, verumetiam citò percipere, multa acturos oportet: nec quæ scripseris modò, iterata lectione complecti, sed in cogitatis quoque rerum ac verborum contextum sequi, & quæ sint ab adversa parte dicta, meminisse, nec utique eo quo dicta sunt ordine refutare, sed opportunis locis ponere. Quid? extemporalis oratio non alio mihi videtur mentis vigore constare. Nam dum alia dicimus, quæ dicturi sumus intuenda sunt: ita cum semper cogitatio ultra id quod est, longiùs quærit, quicquid interim reperit, quodammodo apud memoriam deponit, quod illa quasi media quædam manus acceptum ab inventione tradit elocutioni.

Non arbitròr autem mihi in hoc immorandum, quid sit, quod memoriam faciat; quanquam plerique imprimi quædam vestigia nostro animo, quæ velut in ceris annulorum signa serventur, existimant. Neque erò tam credulus, ut quasi a habitu tardiolem firmio-

† a Philosophi quidam pro | cat, nunc meliorem, nunc
corpore constitutione, quam | deteriolem esse memoriam
Fabius habitum fortè vo: | aiunt. Turn.

remque memoriam fieri putem.

* Dormientibus.

Ejus autem quod ad animum pertinet, magis admirare naturam, subito res vetustas tanto ex intervallo repetitas reddere se & offerre, nec tantum requirentibus, sed etiam sponte interim: nec vigilantibus, sed etiam quiete*, compositis magis: eoque^a illa quoque animalia, quæ carere intellectu videmus, meminerunt, & agnoscunt, & quamlibet longo itinere diducta, ad assuetas sibi sedes revertuntur. Quid? non hæc varietas mira est, excidere proxima, vetera inhærare? hesternorum immemores, acta pueritiæ recordari? Quid? quod quædam requisita se occultant, & eadem fortè succurrunt: nec manet semper memoria, sed aliquando etiam redit?

Nesciretur tamen quanta vis esset ejus, quanta divinitas illa, nisi in hoc lumen orandi vim extulisset. Non enim rerum modò, sed etiam verborum ordinem præstat: nec ea pauca contexit, sed durat propè in infinitum, & in longissimis actionibus prius audiendi patientia, quàm memoriæ fides deficit.

^a Id quidem meritò, quia memoria est ex sensibus interioribus, qui sunt brutis cum hominibus communes. *Turn.*

Quod & ipsum argumentum est, subesse artem aliquam, juvarique ratione naturam; cum iidem docti facere illud, indocti & inexercitati non possimus.

Quanquam invenio apud Platonem, *In Phædr.* *& Timæo.* ob stare memoriæ usum literarum: videlicet quòd illa quæ scriptis reposuimus, velut custodire desinimus, & ipsa securitate dimittimus. Nec dubium est, quin plurimum in hac parte valeat mentis intentio, & velut acies luminum à prospectu rerum, quas intuetur, non averfa. Unde accidit, ut quæ per plures dies scribimus ediscendi causa, cogitatione ipsa contineat.

II. ARTEM * autem memoriæ primus ostendisse dicitur Simonides: cuius ** De hac fabula, & de memoria artificiali, vide Cicer. l. 3. Rhet. 28. 40. & l. 2. d. Orat. 351. 360.* vulgata fabula est, cum pugili coronato carmen, quale componi victoribus sollet, mercede pacta scripsisset, abnegata ei pecuniæ pars est, quòd, more Pœtis frequentissimo digressus, in laudes Castoris & Pollucis exierat; quapropter partem ab iis petere, quorum facta celebrasset, jubebatur: & persolverunt, ut traditum est. Nam cum esset grande convivium in honorem ejusdem victoriæ, atque adhibitus ei cœnæ Simonides, nuntio est excitus, quòd eum duo juvenes equis advecti desiderare majo-

rem in modum dicebantur : & illos quidem non invenit , fuisse tamen gratos erga se , exitu comperit. Nam vix eo limen egresso , triclinium illud supra convivas corruit , atque ita contudit , ut non ora modò oppressorum , sed membra etiam omnia requirentes ad sepulturam propinqui , nullâ notâ possent discernere. Tum Simonides dicitur memor ordinis quo quisque discubuerat , corpora suis reddidisse.

Est autem magna inter auctores dissensio , Glaucóne Carystio , an Leocrati , an Agatharcho , an Scopæ scriptum sit id carmen : & Pharsali fuerit hæc domus , ut ipse quodam loco significare Simónides videtur , atque Apollodorus , & Eratosthenes , & Euphorion , & Larissæus Eurypylus tradiderunt : an ^{*}Craneone , ut Apollas Callimachus , quem secutus Cicero hanc famam latius fudit. Scopam nobilem Thessalum perisse in eo convivio constat ; adjicitur sororis filius : putant & ortos plerosque ab illo Scopæ , qui major ætate fuerit. Quamquam mihi totum de Tyndaridis fabulosum videtur : neque omnino hujus rei meminit usquam Poeta ipse , profectò non taciturus de tanta sua gloria.

III. EX HOC Simonidis factò nota-

* Cùm cenaret Cranone in Thessalia Simonides apud Scopam. 2. de Orat. 352.

tum videtur, juvari memoriam signatis animo sedibus, idque * credere suo quisque experimento. Nam cum in loca aliqua post tempus reversi sumus, non ipsa agnoscimus tantum, sed etiam quæ in his fecerimus reminiscimur, personæque subeunt, nonnunquam tacitæ quoque cogitationes in mentem revertuntur. Nata est igitur, ut in plerisque, ars ab experimento.

* Videtur adjiciendum, potest.

Loca * discunt quam maximè spatiofa, multa varietate signata, domum fortè magnam, & in multos diductam recessus. In ea quicquid notabile est, animo diligenter affigitur, ut sine cunctatione ac morâ partes ejus omnes cogitatio possit percurrere. Et primus hic labor est, non hæere in occurso. Plus enim quam firma debet esse memoria, quæ aliam memoriam adjuvet.

* Eligunt loca ad exercendam memoriam, ea que discunt.

Tum quæ scripserunt, vel cogitatione complectuntur, & de alio signo quomoneantur, notant: quod esse vel ex re tota potest, ut de navigatione, militiâ, vel a ex verbo aliquo. Nam etiam excidentibus, unius admonitione verbi in memoriam reponuntur. Sit autem

* Et, id est etiam.

a Signum illud vel ex quo, ut si periodus incipit a verbo solet, potest chora, si de navigatione sol esse signum. agatur; vel ex verbo ali-

signum navigationis, ut anchora; militiae, ut aliquid ex armis.

Hæc itaque digerunt: primum sensum vel locum vestibulo quasi assignant, secundum atrio, tum impluvia circum-eunt, nec cubiculis modò, aut ^b exedris, sed stratis etiam similibusque per ordinem committunt.

Hoc facto, cum est repetenda memoria, incipiunt ab initio loca hæc recensere, & quod cuique crediderunt, re-poscunt, & eorum imagine admonentur: ut quamlibet multa sint quorum meminisse oporteat, sint singula connexa quodam choro, ne errent conjungentes prioribus sequentia solo ^c edificandi labore.

Quod de domo dixi, & in operibus publicis, & in itinere longo, ut urbium ambitu, & picturis fieri potest. Etiam fingere sibi has imagines licet.

Opus est ergo locis, quæ vel fingantur, vel sumuntur: imaginibus, vel simulacris, quæ utique fingenda sunt. Imagines notæ sunt, quibus ea quæ

^a *Impluvium*, pars est in

ædibus sub dio ad lumen admittendum, quò pluvia ex tectis decedit. *Turn.*

^b *Exedra*, aula est magna, à frequentia sedium

appellata. *Turn.*

^c Conjungentes ea solo edificandi labore, non ordine, quo inter se connexa sunt & cohærent.

ediscenda sunt, notamus: ut quomodo Cicero dixit, *locis pro cera, simulacris pro literis utamur*. Illud quoque ad verbum ponere, optimum fuerit: *Locis est utendum multis, illustribus, explicatis, modicis intervallis: imaginibus * aliquid agentibus, acribus, insignitis, quæ occurrere, celeritèrque percutere animum possint*. Quo magis miror quomodo Metrodorus in XII signis per quæ Sol meat, trecentos & sexagenos invenerit locos. Vanitas nimirum fuit atque jactatio circa memoriam suam potiùs arte quàm natura gloriantis.

2. de Orat. 354.

2. de Orat. 358.

* Apud Ciceronem pro aliquid, est autem. Intelligit imagines rerum animatarum ageatium.

EQUIDEM hæc ad quædam prodesse non negaverim, ut si rerum nomina multa per ordinem audita, reddenda sint. Namque in iis quæ didicerunt locis reponunt res illas: mensam, ut hoc utar, in vestibulo: in atrio, pulvinum, & sic cætera: deinde relegentes, inveniunt ubi posuerint. Et ^a forsitam in hoc sunt adjuvi, qui auctione dimissa, quid cuique vendidissent, testibus argenta-

^a Hortensius à Sisenna provocatus, totum diem in auctione sedit: ac dimissa auctione, res venditas, emptorum nomina, rerum pretia eodem ordine reddidit. Quod autem

de *argentariis* addit, ita intelligendum est, eos interfuisse emptionibus, tabulas confecisse, pecunias quibusdam mutuasce. Turn.

reriorum tabulis reddiderunt. Quod præstitisse Hortensium * dicunt.

* Senec. in
proamio Con-
trovers.

Minus enim proderit in ediscendis quæ orationis perpetuæ erunt. ^a Nam & sensus non eandem imaginem quam res habent, cum alterum fingendum sit, & horum tamen utrumque commonet. Sed cum sermonis alicujus habitu verborum contextus eadem arte quomodo comprehendetur? Mitto quòd quædam nullis simulacris significari possunt, ut certæ conjunctiones. Habeamus enim fanè, ut qui ^b notis scribunt, certas ima-

^a Locus hic mihi videtur perobscurus. Ad ediscendum ea quæ sunt orationis perpetuæ, duo sunt necessaria, ut & sensum orationis, & contextum verborum quibusdam signis notemus. Utrumque autem perdifficile. Nam 1. res quidem ipsæ, de quibus agitur, interdum imaginem habent quasi propriam & naturalem, quæ exprimantur, ut navigatio anchoram, militia gladium: at sensus sermonis, seu periodi alicujus, non item habet imaginem qua representetur, sed ea est fingenda ad arbitrium. Porro utrumque signum, & quod ex ipsa rerum natura assumitur, & quod

ad arbitrium fingitur, nos admonet sive rerum ipsarum, sive sensus orationis. 2. Esto ut sermonis sensus quem videtur hic Fabius appellare *habitum sermonis*, possit quibusdam simulacris notari: quomodo verborum contextus & series poterit eadem arte comprehendendi? Alii legunt: *sed sermonis alicujus habitus verborum contextus*, &c. Unde conjici potest hunc locum esse corruptum.

^b Exceptores ad compendia scripturæ infinitas propè notas habebant, quibus significabantur vocabula: & hac de causa dicebantur *notarii*. Turn.

gines omnium, & loca scilicet infinita, per quæ verba, quæ sunt in quinque contra Verrem secundæ actionis libris, explicentur, ut meminerimus etiam omnium quasi depositorum: nōne impediri quidem eorum, quæ * dicit, decursum necesse est duplici memoriæ cura? Nam quomodo potuerunt copulata fluere, si propter singula verba ad singulas formas respiciendum erit? Quare & Carneades, & Scepius (de quo modo dixi) Metrodorus, quos Cicero dicit usos hac exercitatione, sibi habeant sua: nos simpliciora tradamus.

* Refertur, ni fallor, ad ea quæ Cicero dicit in Verrinis.

2. de Orat. 360.

IV. SI LONGIOR complectenda memoriâ fuerit oratio, proderit per partes ediscere; (laborat enim maximè onere) & hæ partes non sint perexiguæ. Alioqui nimis multæ erunt, & eam distinguunt atque concident. Nec utique certum imperaverim modum, sed maximè ut quisque finiatur locus: nisi fortè tam sit numerosus, ut ipse quoque dividi debeat. Dandi sunt certi quidam termini, ut contextum verborum (qui est difficillimus) continuet crebra meditatio, partes deinceps ipsas repetitus ordo conjungat.

Non est inutile, quo faciliùs hæreant, aliquas apponere notas, quarum recor-

datio commoneat, & quasi excitet memoriam. Nemo enim ferè tam infelix, ut quod cuique loco signum destinaverit, nesciat: ut si ^a erit tardus ad hoc, eo quoque adhuc remedio utatur, ut ipsæ excitent notæ.

* Apponere.

Hinc est ex illa arte non inutile, * attendere signa ad eos qui exciderunt sensus: anchoram, (ut suprâ posui) si de nave dicendum esset: spiculum, si de prælio. Multum enim signa faciunt, & ex alia memoria venit alia: ut cum translatus annulus vel alligatus commoneat nos cur id fecerimus.

Hæc magis adhuc adstringunt, quæ memoriam ab aliquo simili transferunt ad id quod continendum est: ut in nominibus, si Fabius fortè sit tenendus, referamus ad illum Cunctatorem, qui excidere non potest, aut ad aliquem amicum, qui idem vocetur. Quod est facilius in Apris, & Ursis, & Nasone, aut Crispo, ut id memoriæ affigatur; unde sunt nomina. ^b Origo quoque aliquando declinatorum, tenendi magis causa

^a Ut, si erit tardus ad ediscendum aliquem locum, signum, seu nota quam apposuerit ei loco, ipsius memoriam excitet.

^b Derivatio quoque &

origo firmant memoriam. Itaque Cicer. Ver. Aur. revocabunt in memoriam: Ciceronem, Verrium, Aurelium. Turn.

est, ut in Cicerone, Verriō, Aurelio,
* si debet inferi.

* Alii legunt, si debent inferi. Mendum hic suspicor.

ILLUD neminem non juvabit, iisdem quibus scripserit ceris, ediscere. Sequitur enim vestigiis quibusdam memoriam, & velut oculis intuetur, non paginas modò, sed versus propè ipsos, qui tum dicit similis legenti. Jam verò si litura aut adjectio aliqua aut mutatio interveniat, signa sunt quædam quæ intuentes errare non possumus.

EST ratio, ut ^a illi, de qua primùm locutus sum, arti non dissimilis; ita (si quid me experimenta docuerunt) & expeditior & potentior, ediscere tacitè. ^b Nam id quoque est, quod tum erat, optimum, si non subirent velut otiosum animum plerumque aliæ cogitationes, propter quas excitandus est voce, ut duplici motu juvetur memoria, dicendi & audiendi. Sed hæc vox fit modica, & magis murmur. Qui autem legente alio ediscit, in parte tardatur, quòd acrior est oculorum quàm aurium sensus: in parte juvari potest, quòd cum

^a Qui memoria artificiali utitur, tacitè ediscit, cum ea quæ audit, in imaginibus & locis collocat. Ideo dixit hanc rationem illi similem esse. *Turn.*

^b Hæc ratio est optima, sed magnum habet adiutum incommodum. Habet hic locus obscuritatis aliquid.

semel aut bis audierit, continuò illi memoriam suam experiri licet, & cum legente contendere. Nam & alioqui id maximè faciendum est, ut nos subinde tentemus: quia continua lectio, & quæ magis, & quæ minùs hærent, æqualiter transit. In experiendo teneâsne, & major intentio est, & nihil supervacui temporis perit, quo etiam quæ tenemus, repeti solent: ita sola quæ exciderunt, retractantur, ut crebra iteratione firmentur: quanquam solent hoc ipso maximè hære, quòd exciderunt. Illud ediscendo scribendóque commune est, utrique plurimum conferre bonam valetudinem, digestum cibum, animum cogitationibus aliis liberum.

V. VERUM & in his quæ scripsimus, complectendis, multum valent, & in iis quæ cogitamus, continendis, propè solæ (excepta, quæ potissima est, exercitatione) divisio & compositio.

Nam qui rectè diviserit, nunquam poterit in rerum ordine errare. Certa sunt enim non solum in digerendis quæstionibus, sed etiam in exequendis, si modò rectè dicimus, prima ac secunda, & deinceps: cohæretque omnis rerum copulatio, ut ei nihil nec subtrahi sine manifesto intellectu, nec inferi

possit. An verò Scævola in lusu duodecim scruporum, cùm prior calculum promovisset, essetque victus, dum rus tendit, repetito totius certaminis ordine, quo dato errasset, recordatus rediit ad eum quicum luserat, isque ita factum esse confessus est: minùs idem ordo valebit in oratione, præsertim totus nostro arbitrio constitutus, cùm tantum ille valeat alternus?

Etiam quæ bene composita erunt, memoriam serie sua ducent. Nam sicut faciliùs versus ediscimus, quàm prosam orationem: ita prosam vinctam, quàm dissolutam. Sic contingit, ut etiam quæ ex tempore videbantur effusa, ad verbum repetita reddantur. Quod meæ quoque mediocritatem memoriæ sequebatur, si quando interventus aliquorum, qui hunc honorem mererentur, iterare declamationis partem coegisset. Nec est mendacio locus, salvis qui interfuerunt.

SI QUIS tamen unam maximamque à me artem memoriæ quærat, exercitatio est, & labor: multa ediscere, multa cogitare, & (si fieri potest) quotidie, potentissimum est. Nihil æquè vel augetur curâ, vel negligentia intercudit. Quare & pueri statim, ut præcepi, quàm plu-

rima ediscant : & quæcunque ætas operam juvandæ studio memoriæ dabit , devoret initio tædium illud & scripta & lecta sæpius revolvendi , & quasi eundem cibum remandendi.

Quod ipsum hoc fieri potest levius , si pauca primum , & quæ tædium non afferant , cœperimus ediscere : tum quotidie adjicere singulos versus , quorum accessio labori sensum incrementi non afferat , in summam ad infinitum usque perveniat : & poetica prius , tum oratorum , novissimè etiam solutiora numeris , & magis ab usu dicendi remota , qualia sunt Jurisconsultorum. Difficiliora enim debent esse quæ exercent , quo sit levius ipsum illud in quod exercent : ut Athletæ ponderibus plumbeis assuefaciunt manus , quibus vacuis & nudis in certamine utendum est.

NON omittam etiam , quod quotidianis experimentisprehenditur , minimè fidelem esse paulo tardioribus ingeniis recentem memoriam. Mirum dictum est , nec in promptu ratio , quantum nox interposita afferat firmitatis ; sive quiescit labor ille , cujus sibi ipsa fatigatio obstabat , sive maturatur atque concoquitur , seu firmissima ejus pars est recordatio : quæ statim referri non pote-

rant, contextuntur postero die; confirmátque memoriam idem illud tempus, quod esse in causa solet oblivionis. Etiam illa prævelox ferè citò effluit, & velut præsentis officio functa nihil in posterum debeat, tanquam dimissa discedit. Nec est mirum magis hæerere animo, quæ diutius affixa sint.

EX HAC ingeniorum diversitate nata dubitatio est, an ad verbum sit ediscendum dicturis, an vim modò rerum atque ordinem complecti satis sit: de quo sine dubio non potest in univèrsum pronuntiari.

Nam si memoria suffragatur, tempus non desit, nulla me velim syllaba effugiat: alioqui etiam scribere sit supervacuum. Idque præcipuè à pueris obtinendum, atque in hanc consuetudinem memoria exercitatione redigenda, ne nobis discamus ignoscere. Ideoque & admoneri, & ad libellum respicere, vitiosum, quòd libertatem negligentia facit: nec quisquam se parum tenere judicat, quod ne sibi excidat non timet.

^a Notat Asconius oratores malos olim habuisse monitores, id est posticos subjectores. *Turn.*

^b Qui non timet ne, quod dicturus est, sibi excidat, is judicat se id satis

accuratè memoria tenere. Inde oritur negligentia & securitas eorum, qui vel adhibent admonitorem, vel ad libellum respicere sibi permittunt: nihil enim timendum habent.

Inde interruptus actionis impetus, & resistens ac salebrofa oratio, & qui dicit ediscenti similis, etiam omnem bene scriptorum gratiam perdit vel hoc ipso, quòd scripsisse se confitetur. Memoria autem facit etiam prompti ingenii famam, ut illa quæ dicimus, non domo attulisse, sed ibi protinus sumpsisse videamur: quod & oratori & ipsi causæ plurimum confert. Nam & magis miratur, & minùs timet iudex, quæ non putat adversùs se præparata. Idque in actionibus inter præcipua servandum est, ut quædam etiam, quæ optimè vinximus, velut soluta enuntiemus: & cogitantibus nonnunquam, & dubitantibus similes quærere videamur quæ attulimus. Ergo quid sit optimum, neminem fugit.

Si verò aut memoria naturâ durior erit, aut non suffragabitur tempus, etiam inutile erit ad omnia se verba alligare, cum oblivio unius eorum cujusbet, aut deformem hæsitacionem, aut etiam silentium inducat. Tutiusque multo, comprehensis animo rebus ipsis, libertatem sibi eloquendi relinquere. Nam & invitus perdit quisque id quod elegerat verbum, nec facilè reponit aliud, dum id quod scripserat, quærit.

Sed ne hoc quidem infirmæ memoriæ remedium est, nisi in iis qui sibi facultatem aliquam dicendi ex tempore paraverunt. Quòd si cui utrumque defuerit, huic omittere totum omnino actionum laborem, ac si quid in literis valet, ad scribendum potius suadebo convertere. Sed hæc rara infelicitas erit.

CÆTERUM quantum naturâ studiòque valeat memoria, vel Themistocles testis, quem unum intra annum optimè locutum esse Persicè constat: vel Mithridates, cui duas & viginti linguas, quot nationibus imperabat, traditur notas fuisse: vel Crassus ille dives, qui cùm Asiæ præesset, quinque Græci sermonis differentias sic tenuit, ut qua quisque apud eum lingua postulasset, eadem sibi jus redditum ferret: vel Cyrus, quem omnium militum tenuisse creditum est nomina. Quin semel auditos quamlibet multos versus protinus dicitur reddidisse Theodectes. Dicebantur etiam esse nunc qui facerent, sed mihi nunquam ut ipse interesset contigit: habenda tamen fides est vel in hoc, ut, qui crediderit, & speret.

CAPUT III.

DE PRONUNTIATIONE.

I. *Quantam vim habeat Pronuntiatio. — Naturæ & curæ præsidio indiget. — Dividitur in vocem & gestum.* II. *In voce spectatur natura, & usus. — Quæ cura vocis oratori conveniat. — Exercendæ vocis quæ sit optima ratio.* III. *Vox, ut oratio, debet esse, 1. Emendata. 2. Dilectissima. 3. Ornata. — Et hîc agit de pluribus vitiis pronuntiationis, inter quæ monotonia, & cantatio. 4. Aptâ: hoc est, iis rebus de quibus dicitur, accommodata.* IV. *De gestu. — Quantam vim habeat. — De singulis corporis partibus quæ ad gestum pertinent. — De cultu & vestitu oratoris.* V. *Pronuntiatio tam gestu, quàm voce, debet rebus & personis accommodari. — Quatuor itaque consideranda. — 1. Causæ generis. 2. Partes orationis. — Et hîc docet quid orator observare debeat assurgendo, antequam dicat. — Quid in Exordio. — Quid in Narratione. — Quid in Confirmatione. — Quid in Epilogo. 3. Sententiæ. 4. Verba ipsa.* VI. *In agendo aliud alios decet. — Modus in omnibus adhibendus.*

* De pronuntiatione vide Cicer. 3. de Oratore. 213-228.

3. de Orat. 222. Orat. 55.

I. **P**RONUNTIATIO * à plerisque actio dicitur. Sed prius nomen à voce, sequens à gestu videtur accipere. Namque actionem Cicero aliàs quasi sermonem, aliàs eloquentiam quandam corporis dicit, Idem tamen duas ejus partes facit, quæ sunt eadem pronuntiationis,

nuntiationis, vocem, atque motum. Quapropter utraque appellatione indifferenter uti licet.

Habet autem res ipsa miram quandam in oratoribus vim ac potestatem. Neque enim tam refert qualia sint quæ intra nosmetipsos composuimus, quàm quo modo efferantur: nam ita quisque ut audit, movetur. Quare neque probatio ulla, quæ modò venit ab oratore, tam firma est, ut non perdat vires suas, nisi adjuvetur asseveratione dicentis. Affectus omnes languescant necesse est, nisi voce, vultu, totius propè habitu corporis inardescant. Nam cùm hæc omnia fecerimus, felices, si tamen nostrum illum ignem iudex conceperit! nedum eum supini securique moveamus, ac non & ipse nostra oscitatione solvatur.

Documento sunt vel scenici actores, qui & optimis poetarum tantum adjiciunt gratiæ, ut nos infinitè magis eadem illa audita quàm lecta delectent; & vilissimis etiam quibusdam impetrent aures, ut quibus nullus est in bibliothecis locus, sit etiam frequens in theatris. Quòd si in rebus quas fictas esse scimus & inanes, tantum pronuntiatio potest, ut iram, lacrymas, sollicitudinem afferat,

quanto plus valeat necesse est ubi & credimus?

Equidem vel mediocrem orationem commendatam viribus actionis affirmaverim plus habituram esse momenti, quàm optimam eâdem illâ destitutam.

3. de Orat.
213. Siquidem & Demosthenes, quid esset in toto dicendi opere primum, interrogatus, pronuntiationi palmam dedit, eidemque secundum ac tertium locum, donec ab eo quæri desineret: ut eam videri possit non præcipuam, sed solam judicasse. Ideoque ipse tam diligenter apud Andronicum Hypocriten studuit, ut admirantibus ejus orationem Rhodiis, non immeritò Æschines dixisse videatur: *Quid si ipsum audissetis?* Et M. Cicero in dicendo actionem dominari putat. Hac Cn. Lentulum plus opinionis consecutum, quàm eloquentiâ tradit. Eadem C. Gracchum in deflenda fratris nece, totius populi Romani lacrymas concitasse: Antonium & Crasum multum valuisse, plurimum verò Q. Hortensium: cujus rei fides est, quòd ejus scripta tantum * intra famam sunt, qui diu princeps oratorum, aliquando æmulus Ciceronis existimatus est, novissimè quoad vixit, secundus: ut appareat placuisse aliquid eo dicente,

Ibid.
Ibid.
Brut. 234.
3. de Orat.
214.
Brut. 141.
Ibid. 303.
* Minora famâ.

quod legentes non invenimus. Et hercle cum valeant multum verba per se, & vox propriam vim adjiciat rebus, & gestus motusque significet aliquid, profecto perfectum quiddam fieri, cum omnia coierint, necesse est.

SUNT tamen qui rudem illam, & qualem impetus cujusque animi tulit, actionem judicent fortiolem, & solam viris dignam: sed non alii ferè, quam qui etiam in dicendo curam, & artem, & nitorem, & quicquid studio paratur, ut affectata & parum naturalia solent improbare, vel qui verborum atque ipsius etiam soni rusticitate, ut L. Cottam dicit Cicero fecisse, imitationem antiquitatis affectant. Verum illi persuasione sua fruuntur, qui hominibus, ut sint oratores, satis putant nasci: nostro labori dent veniam, qui nihil credimus esse perfectum, nisi ubi natura curà juvetur.

In hoc igitur non contumaciter consentio, primas partes esse naturæ. Nam certè bene pronuntiare non poterit, cui aut in scriptis memoria, aut in iis quæ subito dicenda erunt, facilitas prompta defuerit, nec si inemendabilia oris incommoda obstabunt. Corporis etiam potest esse aliqua tanta deformitas, ut

O ij

3. de Orat.
42. & 46.
Brut. 259.

nulla arte vincatur. Sed ne vox quidem nisi liberalis, actionem habere optimam potest. Bonâ enim firmâque, ut volumus, uti licet: mala vel imbecilla & inhibet multa, ut insurgere, exclamare; & aliqua cogit, ut summittere, deflectere, & raucas fauces ac latus fatigatum deformi cantico reficere. Sed nos de eo nunc loquimur, cui non frustra præcipitur.

CUM sit autem omnis actio, ut dixi, in duas divisa partes, vocem, gestumque: quorum alter oculos, altera aures movet, per quos duos sensus omnis ad animum penetrat affectus, prius est de voce dicere, cui etiam gestus accommodatur.

II. IN EA prima observatio est, qualem habeas; secunda, quomodo utaris.

NATURA vocis spectatur quantitate & qualitate. Quantitas est simplicior. In summa enim grandis, aut exigua est: sed inter has extremitates mediæ sunt species, & ab ima ad summam, ac retrò, multi sunt gradus. Qualitas magis varia est. Nam est & candida & fusca, & plena & exilis, & lenis & aspera, & contracta & fusa, & dura & flexibilis, & clara & obtusa. Spiritus etiam longior, breviorque. Nec causas cur quic-

que eorum accidat, persequi, proposito operi necessarium est: eorumne sit differentia in quibus aura illa concipitur, an eorum per quæ velut organa meat; an ipsi propria natura, an prout movetur; lateris, pectorisve firmitas, an capitis etiam plus adjuvet. Nam opus est * omnibus; sicut non oris modò suavitate, sed narium quoque, per quas quod superest vocis egreditur. Dulcis tamen esse debet, non exprobrans sonus.

* Opus est his partibus universis, non singulis tantum.

UTENDI voce multiplex ratio. Nam præter illam differentiam, quæ est tripartita, acutæ, gravis, flexæ; tum intentis, tum remissis, tum elatis, tum inferioribus modis est opus, spatiis quoque lentioribus aut citatoribus, sed iis ipsis media interjacent multa: & ut facies, quanquam ex paucissimis constat, infinitam habet differentiam, ita vox, etsi paucas, quæ nominari possint, continet species, propria cuique est: & non hæc minùs auribus, quàm oculis illa dignoscitur.

AUGENTUR autem, sicut omnium, ita vocis quoque bona, curâ; & negligentiam minuuntur. Sed cura non eadem oratoribus, quæ * phonaſcis, convenit; tamen multa sunt utrisque communia, firmitas corporis, ne ad spadonum, &

* Phonaſci dicuntur præceptores exercendæ vocis.

mulierum, & ægrorum exilitatem vox nostra tenuetur: quod ambulatio, unctio, veneris abſtinentia, facilis ciborum digestio, id eſt frugalitas, præſtat. Præterea ut ſint fauces integræ, id eſt molles ac leves, quarum vitio & frangitur, & obſcuratur, & exaſperatur, & ſcinditur vox. Nam ut tibiæ eodem ſpiritu accepto, alium clauſis, alium apertiſ foraminibus, alium non fatiſ purgata, alium quaſſæ ſonum reddunt: ita fauces tumentes ſtrangulant vocem, obtuſæ obſcurant, raſæ exaſperant, convulſæ fractiſ ſunt organiſ ſimileſ. Finditur etiam ſpirituſ objectu aliquo, ſicut lapillo tenuiſ aquæ, quarum fluxuſ etiamſi ultra paulum coit, aliquid tamen cavi relinquit poſt id ipſum quod offenderat. Humor quoque vocem ut nimiuſ impedit, ita conſumptuſ deſtituit. Nam & fatigatio corpora non ad præſentiuſ modò tempuſ, ſed etiam in futurum afficit.

Sed ut communiter & phonaſciſ & oratoribuſ neceſſaria eſt exercitatio, qua omnia conualeſcunt: ita curæ non idem genuſ. Nam neque certa tempora ad ſpatiandum dari poſſunt tot civilibuſ officiis occupato; nec præparare ab imiſ ſoniſ vocem ad ſummoſ; nec ſemper à

contentione * concedere licet, cùm ^{* Alii legunt: conquisicere.} pluribus judiciis sæpè dicendum fit. Ne ciborum quidem est eadem observatio. Non enim tam molli teneraque voce, quàm forti ac durabili opus est: cùm omnes illi etiam altissimos sonos leniant cantu oris, nobis pleraque asperè sint concitatèque dicenda, & vigilandæ noctes, & fuligo lucubrationum bibenda, & in sudata veste durandum. Quare vocem deliciis non molliamus, nec imbuatur ea consuetudine, quæ duratura non fit: sed exercitatio ejus talis sit qualis usus; nec silentio subsidat, sed firmetur consuetudine, qua difficultas omnis levatur.

EDISCERE autem quò exercearis, erit optimum, (nam ex tempore dicenti, avocatur curâ vocis; ille qui ex rebus ipsis concipitur affectus) & ediscere quàm maximè varia, quæ & clamorem, & disputationem, & sermonem, & flexus habeant, ut simul in omnia paremur. Hoc satis est: alioqui nitida illa & curata vox insolitum laborem recusabit, ut assueta gymnasiis & oleo corpora, quamlibet sint in suis certaminibus speciosa atque robusta, si militare iter, falcisque, & vigiliis imperes, deficient & quærant unctores suos,

O iv.

* Fœtum,
 ubi causæ
 agebantur,
 erat sub dio,
 soli ventisque
 expositum.

dúmque sudorem. Illa tamen in hoc opere præcipi quis ferat, vitandos soles atque ventos, & nubila etiam ac ficitates? Ita, si dicendum in * sole, aut ventoso, humido, calidove die fuerit, reos deseremus. Nam crudum quidem, aut saturum, aut ebrium, aut ejecto modò vomitu, quæ cavenda quidam monent, declamare neminem, qui sit mentis compos, puto.

Illud non sine causa est ab omnibus præceptum, ut parcatur maximè voci in illo à pueritia in adolescentiam transitu, quia naturaliter impeditur, non, ut arbitror, propter calorem, quod quidam putaverunt, (nam est major in aliis) sed propter humorem potius: nam hoc ætas illa turgescit. Itaque nares etiam, ac pectus, eo tempore tumet, atque omnia velut germinant, tenera & injuriæ obnoxia.

Sed ut ad propositum redeam, jam confirmatæ constitutæque vocis genus exercitationis optimum duco, quod est operi simillimum, dicere quotidie sicut agimus. Namque hoc modo non vox tantum confirmatur & latus, sed etiam corporis decens & accommodatus orationi motus componitur.

III. NON alia est autem ratio pro-

nuntiationis, quàm ipsius orationis. Nam ut illa emendata, dilucida, ornata, apta esse debet: ita hæc * quoque.

* Sic interpungi debet hic locus.

I. EMENDATA erit, id est vitio carebit, si fuerit os facile, explanatum, iucundum, urbanum: id est in quo nulla neque rufficitas, neque peregrinitas resonet. Non enim sine causa dicitur, a *Barbarum, Græcūve*. Nam fonis homines, ut æra tinnitu, dignoscimus. Ita fiet illud quod Ennius probat, cum dicit *suaviloquenti ore*. Cethegum fuisse: non quod Cicero in iis reprehendit, quos ait latrare, non agere. Sunt enim multa vitia, de quibus dixi, cum in quadam primi libri parte puerorum oram formarem, opportunius ratus in ea ætate facere illorum mentionem, in qua emendari possunt.

Brut. 58.

pag. 456
79
511
512

Itaque sit ipsa vox primùm (ut sic dicam) sana, id est nullum eorum de quibus nunc dixi, patiat̃ur incommodum: deinde non subfurda, rudis, immanis, dura, rigida, vana, præpinguis, aut tenuis, inanis, acerba, pusilla, mollis, effeminata: spiritus nec brevis, nec parum durabilis, nec in receptu difficilis.

* Facile esse Barbarum à Græco distinguere (sine ipse pronuntiationis,

2. DILUCIDA verò erit pronuntiatio; primum, si verba tota exegerit, quorum pars devorari, pars destitui solet, plerisque extremas syllabas non profertibus, dum priorum sono indulgent. Ut est autem necessaria verborum explanatio, ita omnes computare & velut annumerare literas, molestum & odiosum. Nam & vocales frequentissime coeunt, & consonantium quaedam insequente vocali dissimulantur. Utriusque exemplum posuimus: *Multum ille & terris*. Vitatur etiam duriorum inter se congressus, unde *pellexit & collegit*, & quæ alio loco dicta sunt. Ideoque laudatur in Catulo suavis appellatio literarum.

pag. 153.

Bent. #59.
Lib. 3. de
Orat. 42.

Secundum est, ut sit oratio distincta, id est ut qui dicit, & incipiat ubi oportet, & desinat. Observandum etiam, quo loco sustinendus, & quasi suspendendus sermo sit, (quam Græci * *ὑποδιασολην*, vel *ὑποσημηνην* vocant) quo deponendus. Suspenditur, *Arma virumque cano*; quia illud *virum*, ad sequentia pertinet: ut sit, *virum Trojæ qui primus ab oris*. Et hinc * iterum. Nam etiam si aliud est unde venit, quam quo venit, non a distinguendum tamen, quia

* Utraque vox à Grammaticis sumitur pro inter-punctione.

* Sup. suspenditur.

a Differentiam facit Fabius inter *distinguere*, & *sus-*

utrumque eodem verbo continetur, venit. Tertio *Italiam*, quia interjectio est *Fato profugus*, & continuum sermonem, qui faciebat *Italiam Lavindque*, dividit: ob eandemque causam, quarto * *Profugus*, deinde *Lavindque venit Littora*: ubi jam erit distinctio, quia inde alius incipit sensus. Sed in ipsis etiam distinctionibus tempus aliàs brevius, aliàs longius dabimus. Interest enim, sermonem finiat, an sensum. Itaque illam distinctionem *Littora*, protinus altero spiritus initio insequar. Cum illuc venero, *Atque altæ mœnia Romæ*: deponam, & morabor, & novum rursus exordium faciam.

Sunt ^a aliquando & sine respiratione quædam moræ etiam in periodis, ut in illa: *In cœtu verò populi Romani, negotium publicum gerens, magister equitum, &c.* Multa ^b habent membra. Sensus enim sunt alii atque alii: & sicut una circumductio est, ita paulum morandum in his intervallis: non interrumpendus est

pendere. Nam suspenditur, quod leve habet discrimen: distinguitur, quod majus, ut quadamtenus sermo videatur perfectus esse. *Turn.*
^a Finira periodo spiritus est recipiendus. Aliis in lo-

cis, ut in membris & incisis, debet esse mora sine respiratione; aut si sit respiratione, non percipiatur. *Turn.*
^b Hæc periodus multa habet membra.

* Adjiciendum videtur, fato: ut sit quarta suspensio, fato profugus.

contextus. Et è contrario spiritum interrim recipere sine intellectu moræ necesse est; quo loco quasi surripiendus est: alioqui si inscitè recipiatur, non minus afferat obscuritatis, quàm vitiosa distinctio. Virtus autem distinguendæ fortasse sit parva, sine qua tamen esse nulla alia in agendo potest.

3. ORNATA est pronuntiatio, cui suffragatur vox facilis, magna, beata, flexibilis, firma, dulcis, durabilis, clara, pura, secans aera, auribus sedens. Est enim quædam ad auditum accommodata, non magnitudine, sed proprietate, ad hoc velut tractabilis, utique habens omnes in se qui desiderantur sonos, intentionesque, & toto (ut aiunt) organo instructa: cui aderit lateris firmitas, spiritus cum spatio pertinax, tum labori non facile cessurus. Neque gravissimus, ut in musica, sonus, nec acutissimus orationibus convenit. Nam & hic parum clarus, nimiumque plenus, nullum afferre animis motum potest: & ille prætenuis, & immodicæ claritatis, cum est ultra verum, tum neque pronuntiatione flecti, neque diutius intentionem ferre potest. Nam vox, ut nervi, quo remissior, hoc & gravior & plenior: quo tensior, hoc

tenuis & acuta magis est. Sic ima vim non habet, summa rumpi periclitatur. Mediis igitur utendum sonis: hique, cum augenda intentio est, excitandi; cum summittenda, sunt temperandi.

Nam prima est observatio rectè pronuntiandi, æqualitas, ne sermo subsultet imparibus spatiis ac sonis, miscens longa brevibus, gravia acutis, elata summissis: & inæqualitate horum omnium, sicut pedum, claudicet sermo. Secunda, varietas est, quod solum est pronuntiatio. Ac ne quis pugnare inter se putet æqualitatem & varietatem: cum illi virtuti contrarium sit vitium inæqualitas; huic, qui dicitur *μεταβολή*, quasi quidam unus aspectus.

Ars porro variandi cum gratiam præbet, ac renovat aures, tum dicentem ipsa laboris mutatione reficit, ut standi, ambulandi, sedendi, jacendi vices sunt, nihilque horum pati unum diu possumus. Illud verò maximum (sed id paulo post tractabimus) quod secundum rationem rerum de quibus dicimus, animorumque habitus, conformanda vox est, ne ab oratione discordet.

VITEMUS igitur illam quæ Græcè *μεταβολή* vocatur, una quædam spiritus ac soni intentio, non solum, ne dica-

mus omnia clamosè, quod insanum est; aut intra loquendi modum, quod motu caret; aut summisso murmure, quo etiam debilitatur omnis intentio: sed ut in iisdem partibus, iisdemque affectibus, sint tamen quædam non ita magnæ vocis declinationes, prout aut verborum dignitas, aut sententiarum natura, aut depositio, aut inceptio, aut transitus postulabit: ut qui singulis pinxerunt coloribus, alia tamen eminentiora, alia reductiora fecerunt, sine quo ne membris quidem suas lineas dedissent.

: Proponamus enim nobis illud Ciceronis in oratione nobilissima pro Milone principium: nonne ad singulas penè distinctiones, quamvis in eadem facie, tamen quasi vultus mutandus est? *Etsi vereor, Judices, ne turpe sit pro fortissimo viro dicere incipientem timere.* Etiam si est toto proposito contractum atque summissum, quia & exordium est, & solliciti exordium, tamen fuerit necesse est aliquid plenius & erectius dum dicit, *pro fortissimo viro, quàm cum, Etsi vereor: &, turpe sit; &, timere.* Jam secunda respiratio increascat oportet, * & naturali quodam conatu, quo minus pavidè dicimus quæ sequuntur, & quo magnitudo animi Milonis ostenditur: *minimè;*

* Et, videtur supervacuum: nisi forte significat etiam.

que deceat, cum T. Annius ipse magis de Reipublicæ salute, quam de sua perturbetur. Deinde quasi objurgatio sui est: me ad ejus causam, parem animi magnitudinem asferre non posse. Tum invidiosiora: tamen hæc novi judicii nova forma terret oculos. Illa verò jam penè apertis (ut aiunt) tibiis: qui quocunque inciderunt, veterem consuetudinem fori, & pristinum morem judiciorum * requirunt. Nam sequens latum etiam atque fufum est: *Non enim coronâ confessus vester cinctus est, ut solebat.* Quod notavi, ut appareret non solum in membris causæ, sed etiam in articulis esse aliquam pronuntiandi varietatem: sine qua nihil nec minus nec majus est.

* Apud Tulium in plerisque codicibus legitur: minime videntur.

Vox autem ultra vires urgenda non est. Nam & suffocata sæpè, & majore nisu minus clara est, & interim elisa illum sonum erumpit, cui Græci κλωσµὸν nomen ab immaturo gallorum cantu dederunt. Nec volubilitate nimiam confundenda quæ dicimus: quâ & distinctio perit, & affectus, & nonnunquam etiam verba aliquam sui parte fraudantur. Cui contrarium est vitium nimie tarditatis. Nam & difficultatem inveniendi fatetur, & segnitia solvit animos, &, in quo est aliquid, tempo-

ribus præfinitis ^a aquam perdit.

Promptum sit os, non præceps: moderatum, non lentum. Spiritus quoque nec crebrò receptus concidat sententiam; nec eò usque trahatur, donec deficiat. Nam & deformis est consumpti illius sonus, & respiratio sub aqua diu pressi similis, & receptus longior, & non opportunus: ut qui fiat non ubi volumus, sed ubi necesse est. Quare longiorem dicturis periodum, colligendus est spiritus; ita tamen, ut id neque diu, neque cum sono faciamus, neque omnino ut manifestum sit: reliquis partibus optimè inter juncturas sermonis revocabitur.

Exercendus autem est, ut sit quàm longissimus: quod Demosthenes ut efficeret, scandens in adversum continuabat quàm posset plurimos versus. Idem quo faciliùs verba ore libero exprimeret, calculos linguâ volvens dicere dormi solebat.

Et interim & longus, & plenus, & clarus satis spiritus, non tamen firmæ intentionis, ideòque tremulus: ut corpora quæ aspectu integra, nervis pa-

^a Alludit ad clepsydras, valla temporis notabamur-
quæ dabantur oratoribus. Hinc illud est: dicere ad
Nam aquæ effusione inter- clepsydram. Turne . . .

rum sustinentur. Id * βράγχοι Græci * Rancedi-
 vocant. Sunt qui spiritum cum stridore ^{nem} ^{quan-}
 per raritatem dentium non recipiunt,
 sed resorbent. Sunt qui crebro anhelitu,
 & introrsum etiam clarè sonante,
 imitentur jumenta onere & jugo laborantia.
 Quod affectant quoque, tanquam
 inventionis copia urgeantur, majorque
 vis eloquentiæ ingruat, quàm quæ
 emitti faucibus possit.

Est & aliis concursus oris, & cum
 verbis suis colluctatio. Jam tussire, &
 expuere crebrò, & ab imo pulmone
 pituitam trochleis adducere, & oris
 humore proximos spargere, & majorem
 partem spiritus in eloquendo per nares
 effundere, etiamsi non utique vocis
 sunt vitia, quia tamen propter vocem
 accidunt, potissimum huic loco sub-
 ciantur.

Sed quodcunque ex his vitium
 magis tulerim, quàm quo nunc maxime
 laboratur in causis omnibus, scholis-
 que, cantandi: quod inutilius sit an-
 foedius nescio. Quid enim minus ora-
 tori convenit, quàm modulatio sceni-
 ca, & nonnunquam ebriorum aut co-
 messantium licentiæ similis? Quid verò
 movendis affectibus contrarium magis,
 quàm cum dolendum, irascendum, in-

dignandum, commiserandum sit, non solum ab iis affectibus, in quos inducendus est iudex, recedere, sed ipsam fori sanctitatem a ludorum talarium licentia solvere? Nam * Cicero illos ex Lycia & Caria rhetores penè cantare in epilogis dixit.

Orat. 58.
* *Apud Cicer.*
legitur : 2
Phrygia &
Caria.

Nos etiam cantandi severiorem paulò modum excessimus. Quisquamne, non dico de homicidio, sacrilegio, parricidio, sed de calculis certè atque rationibus, quisquam denique (ut semel finiam) in lite cantat? Quod si omnino recipiendum est, nihil causæ est cur non illam vocis modulationem fidibus ac tibiis, imò mehercule, quod est huic deformitati propius, cymbalis adjuvamus. Facinus tamen hoc libenter. Nam nec cuiquam sunt injucunda, quæ cantat ipse: & laboris in hoc, quàm in agendo, minus est. Et sunt quidam qui secundum alia vitæ vitia, etiam hac ubique audiendi quod aures mukceat, voluptate ducantur. Quid ergo? non & Cicero dicit esse aliquem in oratione cantum obscuriorem? Et hoc quodam naturali vitio venit. Ostendam non

Orat. 58.

a Idcirco id ait, quia post tiliatur. Turn. Daniel legit epulas frequenter luscatur Lyciorum & Carum. Pic. atragalis, quo in lusu can.

multo pòst, ubi, & quatenus recipiendus sit hic flexus, & cantus quidem, sed (quod plerique intelligere nolunt) obscurior.

4. JAM ENIM tempus est dicendi, quæ sit apta pronuntiatio. Quæ certè ea est, quæ iis de quibus dicimus, accommodatur: quod quidem maxima ex parte præstant ipsi motus animorum, sonátque vox ut feritur. Sed cùm sint alii veri affectus, alii ficti & imitati: veri naturaliter erumpunt, ut dolentium, irascentium, indignantium; sed carent arte, ideóque non sunt disciplinæ traditione formandi. Contrà, qui effinguntur imitatione, artem habent; sed hi carent naturâ, ideóque in his primum est bene affici, & concipere imagines rerum, & tanquam veris moveri: sic velut media vox, quem habitum à nobis acceperit, hunc judicium animis dabit. Est enim mentis index, & velut exemplar, ac totidem, quot illa, mutationes habet.

Itaque lætis in rebus plena, simplex; & ipsa quodammodo hilaris fluit: at in certamine erecta totis viribus, & velut omnibus nervis intenditur. Atrox in ira, & aspera ac densa, & respiratione crebra: neque enim potest esse longus.

spiritus, cum immoderatè effunditur. Paululum in invidia facienda lentior, quia non ferè ad hanc nisi inferiores confugiunt: at in blandiendo, fatendo, satisfaciendo, rogando, lenis & summissa. Suadentium, & monentium, & pollicentium, & consolantium gravis, in metu & verecundia contracta, adhortationibus fortis, disputationibus teres, miseratiõne flexa & flebilis, & consultò quasi obscurior: at in egressionibus fusa, & securæ claritatis, in expositione ac sermonibus recta, & inter acutum sonum & gravem media. Attollitur autem concitatis affectibus, compositis descendit, pro utriusque rei modo altiùs vel inferiùs.

IV. QUID autem quisque in dicendo postulet locus, paulum differam, ut de gestu priùs dicam: qui & ipse voci consentit, & animo cum ea simul paret.

Is quantum habeat in oratore momenti, satis vel ex eo patet, quòd pleraque etiam citra verba significat. Quippe non manus solùm, sed nutus etiam declarant nostram voluntatem, & in mutis pro sermone sunt: & salutatio frequenter sine voce intelligitur atque afficit, & ex vultu ingressùque perspicitur habitus animorum: & animalium

quoque sermone carentium, ira, lætitia, adulatio, & oculis, & quibusdam aliis corporis signis deprehenditur. Nec mirum si ista, quæ tamen in aliquo posita sunt motu, tantum in animis valent, cum pictura tacens opus, & habitus semper ejusdem, sic in intimos penetret affectus, ut ipsam vim dicendi nonnunquam superare videatur.

Contrà si gestus ac vultus ab oratione dissentiant, tristitia dicamus hilares, affirmemus aliqua renuentes; non auctoritas modò verbis, sed etiam fides desit.

Decor quoque à gestu atque à motu venit. Ideoque Demosthenes grande quoddam speculum intuens, componere actionem solebat. Adeo, quamvis fulgor ille sinistras imagines reddat, suis demum oculis credidit quod efficeret.

PRÆCIPUUM verò in actione, sicut in corpore ipso, Caput est, cum ad illum de quo dixi decorem, tum etiam ad significationem decòris. Illa sunt, ut sit primò rectum, & secundùm naturam. Nam & dejecto humilitas, & supino arrogantia, & in latus inclinato languor, & præduro ac rigente barbaria quædam mentis ostenditur.

Tum accipiat aptos ex ipsa actione motus, ut cum gestu concordet, & ma-

nibus ac lateribus obsequatur. Aspectus enim semper eodem vertitur quò gestus, exceptis, quæ aut damnare, aut non concedere, aut à nobis remove oportebit; ut idem illud vultu videamur averfari, manu repellere:

3. *Æn.* 620.

Dii, talem terris avertite pestem.

Et,

1. *Æn.* 339.

Haud equidem tali me dignor honore.

Significat verò plurimis modis. Nam præter annuendi, renuendi, confirmandique motus, sunt & verecundiæ, & dubitationis, & admirationis, & indignationis noti & communes omnibus.

Solo tamen eo facere gestum scenici quoque doctores vitiosum putaverunt. Etiam frequens ejus nutus non caret vitio: adeo jactare id, & comas excutientem rotare, phanaticum est.

DOMINATUR autem maximè vultus. Hoc supplices, hoc minaces, hoc blandi, hoc tristes, hoc hilares, hoc erecti, hoc summissi sumus: hoc pendent homines, hunc intuentur, hunc spectant etiam antequam dicamus: hoc quosdam amamus, hoc odimus, hoc plurima intelligimus: hic est sæpe pro omnibus verbis. Itaque in iis quæ ad scenam componuntur fabulis, artifices pronun-

tiandi à personis quoque affectus mutantur, ut sit Niobe in Tragoedia tristicis, atrox Medea, attonitus Ajax, truculentus Hercules. In Comoediis verò, præter aliam observationem, quâ servi, lenones, parasiti, rustici, milites, vetulæ, meretriculæ, ancillæ, senes austeri ac mites, juvenes severi ac luxuriosi, matronæ, puellæ, inter se discernuntur; ^b pater ille cujus præcipuæ partes sunt, quia interim concitatus, interim lenis est, altero erecto, altero composito est supercilio. Atque ^c id ostendere maxime Latinis actoribus moris est, quod cum iis quas agunt partibus congruat.

SED in ipso vultu plurimum valent oculi, per quos maxime animus emanat, ut citra motum quoque, & hilaritate enitescant, & tristitia quoddam nubilum ducant. Quinetiam lacrymas his natura mentis indices dedit; quæ aut erumpunt dolore, aut lætitiâ manant. Motu verò intenti, remissi, superbi, torvi, mites, asperi fiunt; quæ ut actus poposcerit, fingentur, Rigidi verò &

^a Per personam hinc intelligit larvam, seu confictam faciem, quâ in theatris actores utebantur.

^b Designat patrem aliquem tunc procul dubio

maxime notum in aliqua Comœdia.

^c Varios illos motus vultu ostendere, & larva exprimere.

extenti, aut languidi & torpentes, aut stupentes, aut lascivi & mobiles, aut natantes, & quadam voluptate suffusi, aut limi, & (ut sic dicam) venerei, aut poscentes aliquid, pollicentésve nonnunquam esse debebunt. Nam opertos compressósve eos in dicendo, quis nisi planè rudis & stultus habeat? Et ad hæc omnia exprimenda, in palpebris etiam & in genis est quoddam deserviens his ministerium.

MULTUM & superciliis agitur. Nam & oculos formant aliquatenus, & fronti imperant. His contrahitur, attollitur, demittitur: ut * una res in ea plus valeat, sanguis ille, qui mentis habitu movetur, & cùm infirmam verecundia cutem accipit, effunditur in ruborem; cùm metu refugit, abit omnis, & pallore frigescit; temperatus, medium quoddam serenum efficit. Vitium in superciliis, si aut immota omnino, aut nimium mobilia, aut inæqualitate (ut modò de persona comica dixeram) dissident, aut contra id quod dicimus finguntur. Etenim contractis tristitia, ductis hilaritas, remissis pudor ostenditur. Annuendi quoque renuendive ratione demittuntur, aut allevantur.

NARIBUS labrisque non ferè quicquam

* *Alii legunt:*
ut nulla res in
ea plus va-
leat. Sanguis
ille, &c.

quam decenter ostendimus, tametsi derisus, contemptus, fastidium significari solet. Nam & corrugare nares (ut Horatius ait) & inflare, & movere, & digito inquietare, & impulsu subito spiritum excutere, & diducere læpius, & plana manu resupinare, indecorum est: cum emunctio etiam frequentior non sine causa reprehendatur.

Lib. 1. Ep.
5. v. 23.

LABRA & porriguntur malè, & scinduntur, & adstringuntur, & diducuntur, & dentes nudant, & in latus ac penè ad aurem trahuntur, & velut quodam fastidio replicantur, & pendent, & vocem tantùm altera parte dimittunt. Lambere quoque ea & mordere, deforme est: cum etiam in efferendis verbis modicus eorum esse debeat motus. Ore enim magis quàm labris loquendum est.

CERVICEM rectam oportet esse, non rigidam aut supinam. Collum diversâ quidem, sed pari deformitate & contrahitur, & tenditur: sed tenso subest & labor, tenuaturque vox ac fatigatur. Affixum pectori mentum, minùs clarâ, & quasi latiore pressio gutture facit.

HUMERORUM rarò decens allevatio atque contractio est. Breviatur enim cervix, & gestum quemdam humilem

atque fervilem, & quasi fraudulentum facit; cum se in habitum adulationis, admirationis, metus, fingunt.

BRACHII moderata projectio remissis humeris, atque explicantibus se in proferenda manu digitis, continuos & decurrentes locos maxime decet. At cum speciosius quid uberiùsque dicendum est, ut illud, *Saxa atque solitudines voci respondent*: expatiatur in latus, & ipsa quodammodo se cum gestu fundit oratio.

MANUS verò, sine quibus trunca esset actio ac debilis, vix dici potest quos motus habeant, cum penè ipsam verborum copiam persequantur. Nam cæteræ partes loquentem adjuvant, hæ (propè est ut dicam) ipsæ loquuntur. An non his poscimus? pollicemur? vocamus? dimittimus? minamur? supplicamus? abominamur? timemus? interrogamus? negamus? gaudium, tristitiam, dubitationem, confessionem, poenitentiam, modum, copiam, numerum, tempus ostendimus? Non eadem concitant? supplicant? inhibent? probant? admirantur? verecundantur? Non in demonstrandis locis atque personis adverbiorum atque pronominum obtinent vicem? ut in tanta per omnes

gentes nationesque linguæ diversitate hic mihi omnium hominum communis sermo videatur.

Et ii quidem de quibus sum locutus, cum ipsis vocibus naturaliter exeunt gestus. Alii sunt qui res imitatione significant; ut si ægrum tentantis venas medici similitudine, aut citharoedum formatis ad modum percutientis nervos manibus ostendas: quod genus quàm longissimè in actione est fugiendum. Abesse enim plurimum à saltatore debet orator, ut sit gestus ad sensus magis quàm ad verba accommodatus: quod etiam histrionibus paulò gravioribus facere moris fuit. Ergo ut ad se manum referre, cum de se ipso loquatur, & in eum quem demonstrat, intendere, & aliqua his similia permiserim: ita non effingere status quosdam, & quicquid dicet, ostendere.

Neque id in manibus solum, sed in omni gestu ac voce servandum est. Non enim aut in illa periodo, *Stetit soleatus* 7. Verr. 85. *Prætor populi Romani*, inclinatio incumbentis in mulierculam Verris effingenda est: aut in illa, *Cædebatur in medio* 7. Verr. 161. *foro Messanæ*, motus laterum, qualis esse ad verbera solet, torquendus; aut vox qualis dolore exprimitur, eruenda: cum

mihî Comœdi quoque pessimè facere videantur, qui etiãmsi juvenem agant, cum tamen in expositione aut senis sermo, ut in Hydriæ * prologo, aut mulieris, ut in Georgo, incidit, tremula vel effeminata voce pronuntiant. Adeo in illis quoque est aliqua vitiosa imitatio, quorum ars omnis constat imitatione. . . .

* Hydria & Georgus tituli sunt comœdiarum.

Optimè autem manus à sinistra parte incipit, in dextra deponitur; sed ut deponi non ut ferire videatur: quanquam & in fine interim cadit, ut citò tamen redeat; & nonnunquam resilit, vel negantibus nobis, vel admirantibus.

Hic veteres artifices illud rectè adjecerunt, ut manus cum sensu & inciperet, & deponeretur. Alioqui enim aut ante vocem erit gestus, aut post vocem: quod est utrumque deforme. In illo lapsi nimia subtilitate sunt, quòd intervallum motûs tria verba esse voluerunt; quod nec observatur, nec fieri potest: sed illi quasi mensuram tarditatis celeritatisque aliquam esse voluerunt, neq̃ immeritò, ne aut diu otiosa esset manus, aut (quod multi faciunt) actionem continuo motu conciderent. . .

Tolli manum artifices supra oculos, demitti infra pectus vetant; adeo à ca-

pite eam petere, aut ad inum ventrem deducere vitiosum habetur...

Manus sinistra nunquam sola recte gestum facit: dexteræ se frequenter accommodat, sive in digitos argumenta digerimus, sive aversis in sinistram palmis abominamur, sive objicimus adversas, sive in latus utrumque distendimus, sive satisficientes, aut * supplicantes...

** Dan. legit aut supplicantes jungimus.*

PECTUS ac venter ne projiciantur observandum. * Pandañt enim posteriora, & est otiosa omnis supinitas. Latera cum gestu consentiant. Facit enim aliquid & totius corporis motus: adeo ut Cicero plus illo agi, quam manibus ipsis putet. Ita enim dicit in Oratore: *Nulla argutiæ digitorum, non ad numerum articululus cadens, trunco magis toto se ipse moderans, & virili latetum flexione.*

** Pectus ac venter sic projecta, pandañt, id est, incurvant posteriora.*

n. 59

FEMUR ferire, quod Athenis primus fecisse creditur Cleon, & usitatum est, & indignantes decet, & excitat auditorem. Idque in Callidio Cicero desiderat: *Non frons, inquit, percussa, non femur, pedum (quod minimum est) nulla suppositio: quanquam (si licet) de fronte dissentio. Nam & complodere manus, scenicum est, & pectus cædere..*

Brut. 278.

PEDIS suppositio ut loco est opportuna

9. de Orat.
210.

na, ut ait Cicero, in contentionibus aut incipiendis, aut finiendis; ita crebra & inepti est hominis, & desinit iudicem in se convertere. Est & illa indecora, in dextrum ac lævum latus vacillatio, alternis pedibus insistentium. . .

JACTANTUR & humeri, quod vitium Demosthenes ita dicitur emendasse, ut cùm in angusto quodam pulpito stans diceret, hasta humero dependens immineret: ut si calore dicendi vitare id excidisset, offensatione illa commoveretur. . .

CULTUS non est proprius oratoris aliquis, sed magis in oratore conspicitur. Quare fit, ut in omnibus honestis debet esse, splendidus & virilis. Nam & toga, & calceus, & capillus, tam nimiâ curâ, quàm negligentia sunt reprehendenda. . .

V. HÆC sunt vel illustramenta pronuntiationis, vel vitia: quibus propositis, multa cogitare debet orator. Primum, quid, apud quos, quibus presentibus sit acturus. Nam ut dicere alia aliis, & apud alios magis convenit: sic etiam facere. Neque eadem in voce, gestu, incessu, apud Principem, Senatium, populum, magistratum, privato,

publico iudicio, ^a postulatione, actione similiter decent. Quam differentiam subijcere sibi quisque, qui animum intenderit, potest. Tum qua de re dicat, & efficere quid velit.

Rei quadruplex observatio est. Una in tota causa. Sunt enim tristes, hilares, sollicitæ, securæ, grandes, pusillæ, ut vix unquam ita sollicitari partibus earum debeamus, ut non summæ meminerimus. Altera, quæ est in differentia partium, ut in proœmio, narratione, argumentatione, epilogo. Tertia in sententiis ipsis, in quibus secundum res & affectus variantur omnia. Quarta in verbis, quorum ut est vitiosa, si efficere omnia velimus, imitatio; ita quibusdam, nisi sua natura redditur, vis omnis aufertur.

1. IGITUR in laudationibus, (nisi si funebres erunt) gratiarum actione, exhortatione, similibusque læta, & magnifica, & sublimis est actio. Funebres conciones, consolationes, plerumque causæ reorum, tristes ac summissæ. In Senatu, conservanda auctoritas; apud populum, dignitas: in privatis, modus.

a Postulatio est, ut inquit Ulpianus, cum apud eum qui jurisdictioni præest, vel nostrum, vel alicujus desiderium exponimus, vel etiam alterius desiderio refragamur. Turn.

2. DE PARTIBUS causæ, & sententiis, & verbis, quæ sunt multiplicia, pluribus dicendum. Tria autem præstare debet pronuntiatio. Conciliet, persuadeat, moveat: quibus natura cohæret, ut etiam delectet. Conciliatio ferè aut commendatione morum, qui nescio quo modo ex voce etiam atque actione pellucet: aut orationis suavitate constat. Persuadendi vis asseveratione, quæ interim plus ipsis probationibus valet.

* Apud Tullium legimus: Tu istuc, M. Collidi, nisi fingeres, si ageres? Brut. 278.

*An ista (inquit Callidio * Cicero) si vera essent, sic à te dicerentur? & , Tantum abest ut instammaret nostros animos, somnum isto loco vix tenebamus. Fiducia igitur appareat, & constantia, utique si auctoritas subest. Movendi autem ratio, aut in repræsentandis est, aut imitandis affectibus.*

ERGO cùm iudex in privatis, aut præco in publicis dicere causam jufferit, leniter confurgendum: tum in componenda toga, vel (si necesse erit) etiam ex integro injicienda, duntaxat in judiciis (apud principem enim & magistratus ac tribunalia non licebit) paulum est commorandum, ut & amictus sit decentior, & protinus aliquid spatii ad cogitandum. Etiam cùm ad iudicem nos converterimus, & consultus prætor per-

miserit dicere, non protinus est erumpendum, sed danda brevis cogitationi mora. Mirè enim auditorum dicturi cura delectat, & iudex se ipse componit. Hoc præcipit Homerus Ulyssis exemplo, quem stetit oculis in terram defixis, immotòque scepro, priusquam illam eloquentiæ procellam effunderet, dicit. In hac cunctatione sunt quædam non indecentes, ut appellant scenici, moræ, caput mulcere, manum intueri, infringere articulos, simulare conatum, suspiratione sollicitudinem fateri, aut quod quemque magis decet: eoque diutius, si iudex nondum intendit animum.

Status sit rectus: æqui & diducti patulum pedes, vel procedens minimo momento sinister: genua recta, sic tamen ut non extendantur. Humeri remissi, vultus severus, non mœstus, nec stupens, nec languidus: brachia à latere modicè remota: manus sinistra, qualem supra demonstravi: dextra, cum jam incipiendum erit, paulum prolata ultra sinum, gestu quàm modestissimo, velut expectans quando incipiendum sit.

Vitiosa enim sunt illa, intueri lacunarum, perfricare faciem, & quasi im-

probam facere : tendere confidentiæ vultum , aut , quo sit magis torvus , superciliis adstringere : capillos à fronte contra naturam retroagere , ut sit horror ille terribilis : tum , id quod Græci frequentissimè faciunt , crebro digitorum labiorumque motu commentari : clarè excreare : pedem alterum longè proferre : partem togæ sinistra tenere : stare diductum , vel rigidum , vel supinum , vel incurvum , vel humeris , ut luctaturi solent , ad occipitium ductis.

PROÆMIO frequentissimè lenis convenit pronuntiatio. Nihil est enim ad conciliandum gratius verecundiâ. Non tamen semper. Nec enim uno modo dicuntur exordia , ut docui. Plerumque tamen & vox temperata , ac gestus modestus , & sedens humero toga , & laterum lenis in utramque partem motus , eodem spectantibus oculis , decebit.

NARRATIO magis prolatam manum , amictum recidentem , gestum distinctum , vocem sermoni proximam , ac tantum apertioem , sonum simplicem frequentissimè postulabit , in his duntaxat : Quintus igitur Ligarius , cùm esset adhuc nulla belli suspicio : & , A. Cluentius Habitus pater hujusce. Aliud in ea-

Pro Lig. n.

Pro Cluent.

n. 1.

dem poscunt affectus vel concitati: *Nu-*^{n. 14}
bit genero socrus. Vel flebiles: Constitui-^{3. Verr. 76.}
tur in foro Laodicea spectaculum acerbum
& miserum toti Asiae provincia.

MAXIME varia & multiplex actio est probationum. Nam & proponere, paritari, interrogare, sermoni sunt proxima, & a contradictionem sumere: nam ea quoque diversa propositio est. Sed hæc tamen aliquando iridentes, aliquando imitantes pronuntiamus. Argumentatio plerumque agilior, & acrior, & instantior, consentientem orationi postulat etiam gestum, id est fortem celeritatem. Instandum quibusdam in partibus, & densanda oratio.

Egressiones ferè lenes, & dulces, & remissæ, ut Raptus Proserpinæ, Siciliae^{6. Verr. 105.} descriptio, Cn. Pompeii laus. Neque^{4. Verr. n. 2.} est mirum, minus habere contentionis^{Pro Cornel. Balb. n. 8.} ea quæ sunt extra quæstionem.

Mollior nonnunquam cum reprehensione diversæ partis imitatio: *Videbar videre alios intrantes, alios autem exeuntes, quosdam ex vino vacillantes. Ubi non dissidens à voce permittitur gestus: quo fit in utramque partem tenera quædam,*

a *Contradictiones, sunt* que, quia nobis obsunt,
 propositiones quibus adver- sumendæ sunt ut refellan-
 sarius seam causam fulcit, tur. *Turn.*
 & nostram subvertit. Ita.

sed intra manus tamen, & sine motu laterum translatio.

Accendendi Judicis plures sunt gradus. Summus ille, & quo nullus est in

- Pro Lig. n.*
7. oratore acutior: *Suscepto bello, Caesar, gesto. jam etiam ex parte magna.* Prædixit enim: *Quantum potero voce contendam, ut Populus hæc Romanus exaudiat. Paulum inferior, & habens aliquid etiam*
- Pro Lig. n.*
9. *jucunditatis: Quid enim tuus ille, Tubero, in acie Pharsalica gladius agebat?* Plenius
- Philip. 63.*
2. adhuc & lentius, ideoque dulcius: *In cætu verò populi Romani, negotium publicum gerens.* Producenda omnia, trahendæque tum vocales, aperiendæque
- Pro Mil. 85.*
sunt fauces. Plenior tamen hæc canali-
fluunt: *Vos Albani numuli atque luci.* Nam cantici quiddam habent, sensimque resupina sunt: *Saxa atque solitudines voci respondent.*
- Pro Arch.*
19.

Tales sunt illæ inclinationes vocis, quas invicem Demosthenes atque Æschines exprobrant, non ideo improbandæ: cum enim uterque alteri obijciat, palam est utrumque fecisse. Nam neque ille per Marathonis, & Platearum, & Salaminis propugnatores recto sono juravit, nec hic Thebas^a sermone deflevit.

^a Leni & simplici vocis sono, quali in sermone quotidiano utimur.

Est a his diversa vox, & penè extra organum, cui Græci nomen amaritudinis dederunt, supra modum ac penè naturam vocis humanæ acerba: *Quin* Pro Rab. 124 *compescitis vocem istam indicem stultitiæ, testem paucitatis?* Sed id quod excedere modum dixi, in illa parte prima est: *Quin compescitis.*

EPILOGUS, si enumerationem rerum habet, desiderat quandam concisorum continuationem: si ad concitandos iudices est accommodatus, aliquid ex iis quæ suprâ dixi: si placandos, inclinatam quandam lenitatem: si misericordiâ commovendos, flexum vocis, & flebilem suavitatem, quâ præcipuè franguntur animi, quæque est maximè naturalis. Nam etiam orbos viduâsque videas in ipsis funeribus canoro quodam modo proclamantes. Hæc etiam fusca illa vox, qualem Cicero fuisse in Antonio dicit, mirè facit. Habet enim in se quod imitemur.

Brut. 142.

Duplex est tamen miseratio: altera cum invidia, qualis modò dicta de damnatione Philodami; altera cum depre-

a Significat eam vocem *organum* Fabius, quia est, quam appellant *πίπτουσία*, Græci; id est acerbam vocem, eam dixit esse *extra* | *organum* Fabius, quia est, extra legitimum tonum ex nimia contentione reprehensionis. *Turn.*

catione demissior. Quare etiam si est in illis quoque cantus obscurior: *In cætu verò populi Romani*; non enim hæc rixantis modo dixit: & , *Vos Albani tumuli*; neque enim quasi inclamaret aut testaretur locutus est: tamen infinito magis illa flexa & circumducta sunt: *Me miserum, me infelicem!* Et, *Quid respondebo liberis meis?* & , *Revocare tu me in patriam potuisti, Milo, per hos: ego te in eadem patria per eosdem retinere non potero?* Et cum bona C. Rabirii uno festo tertio addicit: *O meum miserum acerbumque præconium!*

Pro Mil.
101.

Pro Rabir.
Post. 46.

n. 105.

Illam quoque mirè facit in peroratione velut deficientis dolore & fatigatione confessio; ut pro eodem Milone: *Sed finis sit, neque enim præ lacrymis jam loqui possum.* Quæ similem verbis habere debent etiam pronuntiationem.

Possunt videri alia quoque hujus partis atque officii, reos excitare, pueros attollere, propinquos producere, vestes laniare: sed suo loco dicta sunt.

Tom. 1. pag.
387.

3. ET QUIA in partibus causæ etiam aliis est varietas, satis apparet accommodandam sententiis ipsis pronuntiationem, sicut ostendimus.

4. SED verbis quoque, quod novissimè dixeram, non semper, sed aliquan-

do. An non hæc, *misellus* & *pauperculus*,
summiffa atque *contracta*; *fortis*, &
vehemens, & *latro*, erecta & concitata
 voce dicenda sunt? Accedit enim *vis*
 & *proprietas* rebus tali adstipulatione:
 quæ nisi adsit, aliud vox, aliud animus
 ostendat. Quid? quòd eadem verba
 mutata pronuntiatione indicant, affir-
 mant, exprobrant, negant, mirantur,
 indignantur, interrogant, irrident, ele-
 vant? Aliter enim dicitur:

<i>Tu mihi quodcumque hoc regni:</i>	&	1. <i>Æn.</i> 82.
<i>Cantando tu illum?</i>	&	3. <i>Eclog.</i> 24.
<i>Tunc ille Æneas?</i>	&	1. <i>Æn.</i> 621.
<i>Mèque timoris</i>		11. <i>Æn.</i> 383.

Argue tu Drance.

Et ne morer, intra se quisque vel hoc,
 vel aliud, quod volet, per omnes affe-
 ctus verset, verum esse quod dicimus,
 sciet.

VI. UNUM jam his adjiciendum
 est, cum præcipuè in actione spectetur
 decorum, sæpè aliud alios decere. Est
 enim latens quædam in hoc ratio, &
 inenarrabilis: & ut verè dictum est,
 caput esse artis, decere quod facias;
 ita id neque sine arte esse, neque totum
 arte tradi potest. In quibusdam virtutes
 non habent gratiam, in quibusdam vitia
 ipsa delectant.

Maximos actores comoediarum Demetrium & Stratoclem placere diversis virtutibus vidimus. Sed illud minus mirum, quod alter deos, & juvenes, & bonos patres, servosque & matronas, & graves anus optime: alter acres senes, callidos servos, parasitos, lenones, & omnia agitatoria melius. Fuit enim natura diversa. Nam vox quoque Demetrii jucundior, illius acrior erat. Annotandæ magis proprietates, quæ transferri non poterant, manus jactare, & dulces exclamationes theatri causa producere, & ingrediendo ventum concipere veste, & nonnunquam dextro latere facere gestus; quod neminem alium præter Demetrium decuit (namque in hæc omnia, staturâ & mira specie adjuvabatur:) illum cursus, & agilitas, & vel parum conveniens personæ risus, quem non ignarus rationis populo dabat, & contracta etiam cervicula. Quicquid horum alter fecisset, foedissimum videretur.

Quare norit se quisque, nec tantum ex communibus præceptis, sed etiam ex natura sua capiat consilium formandæ actionis. Neque illud tamen est nefas, ut aliquem vel omnia vel plura deceant.

HUJUS quoque loci clausula fit eadem necesse est, quæ cæterorum est, regnare maximè modum. Non enim comœdum esse, sed oratorem volo. Quare nec in gestu persequemur omnes argutias, nec in loquendo distinctionibus, temporibus, affectionibus molestè utemur; ut si sit in scena dicendum:

Quid igitur faciam? non eam, ne nunc quidem *Terent Eunu-
ch. Act. 1.
Sc. 1.*

Cùm accersor ultro? an potius ita me comparem,

Non perpei meretricum contumelias?

Hic enim dubitationis moras, vocis flexus, varias manus, diversos nutus actor adhibebit.

Aligda oratio sapit, nec vult nimium esse condita. Actione enim constat, non imitatione. Quare non immeritò reprehenditur pronuntiatio vultuosa, & gesticulationibus molesta, & vocis mutationibus resultans. Nec inutiliter ex Græcis veteres transtulerunt, quod ab his sumptum Lenas Popilius posuit, esse hanc inotiosam actionem. Optimè igitur idem, qui omnia, Cicero præceperat quæ suprà ex Oratore posui. Qui-

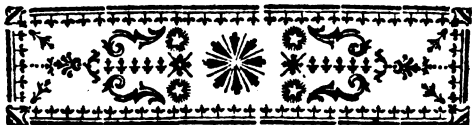
Orat. 59.

^a Videtur Popilius ver- | multis negotiis gesticulandi
tisse ἀγχιον ὑπέκρισεν, id est | vultumque fingendi occupa-
inotiosam actionem, quæ | tur. *Tur.*

Brut. 141.

bus similia in Bruto de M. Antonio dicit: Sed jam recepta est actio paulo agitatior etiam, & exigitur, & quibusdam partibus convenit: ita tamen temperanda, ne dum actoris captamus elegantiam, perdamus viri boni & gravis auctoritatem.

MARCI FABII
QUINTILIANI
DE
INSTITUTIONE
ORATORIA
LIBER XII.

P R O Æ M I U M .

Longè omnium difficillimam esse hanc extremam partem operis, in qua non solum de genere dicendi, sed etiam de moribus oratoris aggitur dicere.

VENTUM est ad partem operis destinati longè gravissimam. Cujus equidem onus si tantum opinione prima concipere potuissem, quanto me premi ferens sentio, maturius consuluissem vires meas. Sed initio pudor omittendi

quæ promiseram tenuit : mox quànquam per singulàs propè partes labor cresceret, ne perderem quæ jam effecta erant, per omnes difficultates animo me sustentavi. Quare nunc quoque, licèt majori, quàm unquam, mole premar, tamen prospicienti finem mihi constitutum est vel deficere potiùs, quàm desperare.

Fefellit autem, quòd initium à parvis ceperamus : mox velut aura sollicitante provecti longiùs, dum tantùm notà illa, & plerisque artium scriptoribus tractata præcipimus, nec adhuc à littore procul videbamur, & multos eircà velut iisdem se ventis credere auros habebamus. Jam cùm eloquendi rationem novissimè repertam, paucissimisque tentatam ingressi sumus, rarus qui jam procul à portu recessisset, reperiebatur. Postquam verò nobis ille quem instituebamus, orator, à dicendi magistris dimissus, aut suo jam impetufertur, aut majora sibi auxilia ex ipsis sapientiæ penetralibus petit, quàm in altum simus ablati, sentire cœpimus.

*Æn. l. 5.
v. 9.*

Nunc cœlum undique, & undique pontus.

In Orat.

Unum modò in illa immensa vastitate cernere videmur M. Tullium, qui tamen ipse quamvis tanta atque ita instructa nave hoc mare ingressus, con-

trahit vela, inhibetque remos, & de ipso demum genere dicendi quo sit usus perfectus orator, satis habet dicere. At nostra temeritas etiam mores ei conabitur dare, & assignabit officia. Ita nec antecedentem consequi possumus, & longius eundem est, ^a ut res feret. Probabilis tamen cupiditas honestorum, & vel tutioris audaciæ est tentare quibus paratior venia est.

C A P U T I.

NON POSSE ORATOREM ESSE NISI
BONUM VIRUM.

I. Pluribus argumentis probat oratorem nisi virum bonum esse non posse. II. Solvit contraria exempla in Demosthene & Cicerone. III. Pergit probare, summè disertum sine virtute, non esse oratorem. — Hortatur juvenes ad eloquentiam. IV. Respondet iis qui obijciunt tradi ab ipso præcepta dicendi contra veritatem. 1. Docet cur hæc præcepta dederit. 2. Probat interdum posse falsitatem & malam causam à viro bono defendi.

1. **SIT** ergo nobis orator quem instituimus, is qui à M. Catone finitur, vir bonus dicendi peritus. Verùm id quod ille posuit prius, etiam

^a Hæc verba videntur pertinere potius ad sequentem periodum. Utcunque res feret, quemcunque exitum habitura sit, probabilis tamen, &c.

ipsâ naturâ potius ac majus est, utique vir bonus, non eo tantum, quod si vis illa dicendi malitiam instruxerit, nihil sit publicis privatîsque rebus perniciosius eloquentiâ: sed nos quoque ipsi, qui pro virili parte conferre aliquid ad facultatem dicendi conati sumus, pessimè mereamur de rebus humanis, si latroni comparemus hæc arma, non militi. Quid de nobis loquor? Rerum ipsa natura in eo quod præcipuè indulgisse homini videtur, quoque nos à cæteris animalibus separasse, non parens sed noverca fuerit, si facultatem dicendi sociam scelerum, adversam innocentiae, hostem veritatis invenit. Mutos enim nasci, & egere omni ratione fatius fuisset, quàm Providentiæ munera in mutuum perniciem convertere.

Longius tendit hoc judicium meum. Neque enim tantum id dico, eum qui sit orator, virum bonum esse oportere: sed ne futurum quidem oratorem, nisi virum bonum. Nam certè neque intelligentiam concesseris iis qui propositâ honestorum ac turpium viâ, pejorem sequi malint: neque prudentiam, qui in gravissimas sæpe legum, semper verò malæ conscientiae pœnas à semetipsis improvise rerum exitu indu-

centur. Quòd si neminem malum esse, nisi stultum eundem, non modò à sapienribus dicitur, sed vulgò quoque semper est creditum, certè non fiet unquam stultus orator.

Adde quòd ne studio quidem operis pulcherrimi vacare meus, nisi omnibus vitiis libera, potest. Primum, quòd in eodem pectore nullum est honestorum turpiùmque consortium: & cogitare optima simul ac deterrima, non magis est unius animi, quàm ejusdem hominis bonum esse ac malum. Tum illa quòque ex causa, quòd mentem tantæ rei intentam vacare omnibus aliis etiam culpa carentibus curis oportet. Ita demum enim libera, ac tota, nulla distringente atque aliò ducente causa, spectabit id solum ad quòd accingitur. Quòd si corporum nimia cura, & sollicitior rei familiaris diligentia; & vendendi voluptas, & dati spectaculis dies multum studiis auferunt, (huic enim rei perit tempus quòdcunque alteri datur) quid putamus facturas cupiditatem, avaritiam, invidiam? quarum impotentissimæ cogitationes somnos etiam ipsos, & ^a illa per quietem visa per-

^a Somnia, quæ talia sunt, quales fuerunt diurnæ cogitationes. *Turn.*

turbant. Nihil est enim tam occupatum, tam multiforme, tot ac tam variis affectibus concisum atque lacertatum, quàm mala mens. Nam & cùm insidiatur, spe, curis, labore distringitur: & jam cùm sceleris compos fuerit, solitudine, poenitiâ, poenarum omnium expectatione torquetur. Quis inter hæc literis, aut ulli bonæ arti locus? Non hercle magis quàm frugibus in terra sentibus ac rubis occupata.

Age, non ad perferendos studiorum labores necessaria frugalitas? Quid igitur ex libidine ac luxuria spei? Non præcipuè acuit ad cupiditatem literarum, amor laudis? Num igitur malis esse laudem curæ putamus? Jam hoc quis non videt, maximam partem orationis in tractatu æqui bonique consistere? Dicétne de his secundum debitam rerum dignitatem malus atque iniquus?

Denique ut maximam partem quæstionis eximam, demus, id quod nullo modo fieri potest, idem ingenii, studii, doctrinæ pessimo atque optimo viro: uter melior dicetur orator? Nimirum qui homo quoque melior. Non igitur unquam malus idem homo, & perfe-

* Cùm se ad maleficium accingit ac componit.

Etus orator. Non enim perfectum est quicquam, quo melius est aliud.

Sed ne more Socraticorum nobismet-ipsis responsum finxisse videamur, sit aliquis adeo contra veritatem obstinatus, ut audeat dicere, eodem ingenio, studio, doctrina præditum, nihilo deteriore futurum oratorem malum virum quàm bonum. Convincamus huius quoque amentiam. Nam hoc certè nemo dubitabit, omnem oratorem id agere, ut iudici, quæ proposita fuerint, vera & honesta videantur. Utrum igitur hoc faciliùs bonus vir persuadebit, an malus? Bonus quidem: & dicet sapius vera atque honesta. Sed etiam si quando aliquo ductus officio (quod accidere, ut mox docebimus, potest) falsò hæc affirmare conabitur, majore cum fide necesse est audiatur. At malis hominibus ex contemptu opinionis, & ignorantia recti, nonnunquam excidit ipsa simulatio. Inde immodestè proponunt, sine pudore affirmant. Sequitur in iis quæ certum est effici non posse, deformis pertinacia, & irritus labor. Nam sicut in vita ita in causis quoque spes improbas habent. Frequenter autem accidit, ut his etiam vera dicentibus fides desit, videaturque talis advo-

catus , malæ causæ argumentum.

II. NUNC de iis dicendum est , quæ mihi quasi conspiratione quadam vulgi reclamari videntur. Orator ergo Demosthenes non fuit ? atqui malum accepimus. Non Cicero ? atqui hujus quoque mores multi reprehenderunt.

Quid agam ? magna responsi invidia fubeunda , mitigandæ sunt prius aures. Mihi enim nec Demosthenes tam gravimorum dignus videtur invidia , ut omnia quæ in eum ab inimicis congesta sunt credam , cum & pulcherrima ejus in republica consilia , & finem vitæ clarum legam. Nec M. Tullio defuisse video in ulla parte civis optimi voluntatem. Testimonio est actus nobilissimè consulatus , integerrimè provincia administrata , & repudiatus ^a Vigintiviratus , & civilibus bellis , quæ in ætatem ejus gravissima inciderunt , neque spe neque metu declinatus animus , quominus , optimis se partibus , id est Republicæ jungeret. Parum fortis videtur quibusdam : quibus optimè respon-

^a Mortuo Cæsare, quidam dicebant immutandum Republicæ statum, faciendamque Aristocratiam, ac eligendos *Vigintiviros*, qui Rempublicam gubernarent.

Quod Cicero dissuasit, cum alioqui in viginti numeraretur. *Turn.* Oblatum quoque à Cæsare vigintiviratum repudiasse videtur Tullius. Ad Att. l. 9. ep. 2.

dit ipse, non se timidum in suscipiendis, sed in providendis periculis; quod probavit morte quoque ipsa, quam præstantissimo suscepit animo.

Quòd si defuit his viris summa virtus, sic quærentibus an oratores fuerint, respondebo, quomodo Stoici si interrogentur an sapiens Zeno, an Cleanthes, an Chrysippus; respondeant, magnos quidem illos ac venerabiles, non tamen id quòd natura hominis summum habet, consecutos. Nam & Pythagoras, non sapientem se, ut qui ante eum fuerunt, sed studiosum sapientiæ vocari voluit.

Ego tamen secundum communem loquendi consuetudinem sæpe dixi, dicamque, perfectum oratorem esse. Ciceronem, ut amicos & bonos & prudentissimos viros dicimus vulgò, quorum nihil nisi perfectè sapienti datur.

Sed cum propriè, & ad legem ipsam veritatis loquendum erit, eum quæram oratorem quem & ille quærebat. Quamquam enim stetisse eum in fastigio eloquentiæ fateor, ac vix quid adjici poterit invenio, fortasse inventurus quod adhuc abscissurum putem fuisse: (nam ferè sic docti judicaverunt, plurimum in eo virtutum, nonnihil fuisse vitio-

rum : & se ipse multa ex illa juvenili
abundantia coercuisse testatur) tamen
quando nec sapientis sibi nomen , mi-
nimè sui contemptor , asseruit , & me-
liùs dicere certè data longiore vita , &
ætate ad componendum securiore po-
tuisset , non malignè crediderim de-
fuisse ei summam illam , ad quam nemo
propius accessit. Et licebat , si aliud fen-
tirem , fortiùs id & liberiùs defendere.

Orat. 18. An verò M. Antonius neminem à se vi-
sum eloquentem , quod tanto minus
erat , professus est : ipse etiam M. Tul-
lius quærit adhuc eum , & tantum ima-
ginatur ac fingit : ego non audeam di-
cere , aliquid in hac quæ superest æterni-
tate inveniri posse , eo quod fuerit , per-
fectius ? Transeo illos qui Ciceroni ac
Demostheni ne in eloquentia quidem
satis tribuunt : quanquam neque ipsi
Ciceroni Demosthenes videatur satis
esse perfectus , quem dormire interim
dicit ; nec Cicero Bruto Calvoque , qui
certè compositionem illius etiam apud
ipsum reprehendunt ; nec Asinio utri-
que , qui vitia orationis ejus etiam ini-
micè pluribus locis insequuntur.

III. CONCEDAMUS sanè (quod
minimè natura patiat) repertum esse
aliquem malum virum summè diser-

*3. de Orat.
83. &c.
Orat. 7. &c.*

atum : nihilo tamen minùs oratorem eum negabo. Nam nec omnibus qui fuerint manu prompti, viri fortis nomen concefferim, quia sine virtute intelligi non potest fortitudo. An ei qui ad defendendas causas advocatur, non est opus fide, quam nec cupiditas corrumpat, nec gratia avertat, nec metus frangat; sed proditorem, transfugam, prævaricatorem donabimus oratoris illo sacro nomine?

Quòd si mediocribus etiam patronis convenit hæc quæ vulgò dicitur bonitas, cur non orator ille qui nondum fuit, sed potest esse, tam sit moribus quàm dicendi virtute perfectus? non enim forenses quandam instituimus operam, nec mercenariam vocem, nec (ut asperioribus verbis parcamus) non inutilem sanè litium advocatum, quem denique caufidicum vulgò vocant: sed virum cum ingenii natura præstantem; tum verò tot pulcherrimas artes penitus mente complexum, datum tandem rebus humanis, qualem nulla antea vetustas cognoverit, singularem, perfectumque undique, optima sentientem, optimèque dicentem.

In hoc quota pars erit, quòd aut innocentes tuebitur, aut improborum

scelera compescet , aut in pecuniariis quæstionibus veritati contra calumniam aderit ? Summus ille quidem in his quoque operibus fuerit , sed in majoribus clariùs elucebit , cum regenda senatûs consilia , & popularis error ad meliora ducendus. An non talem quemdam videtur finxisse Virgilius , quem in seditione vulgi jam faces & saxa jactantis , moderatorem dedit ?

1. *Æn.* 155.

*Tum pietate gravem ac meritis si forte
virum quem*

*Conspexere , silent , arrectisq; axi-
bus adstant.*

Habemus igitur ante omnia virum bonum : post hæc adjecit dicendi peritum :

*Ille regit dictis animos , & pectora
mulcet.*

Quid ? non in bellis quoque idem ille vir quem instituimus , si sit ad prælium miles cohortandus , ex mediis sapientiæ præceptis orationem trahet ? Nam quomodo pugnam ineuntibus tot simul metus laboris , doloris , postremò mortis ipsius exciderint , nisi in eorum locum pietas , & fortitudo , & honesti præsens imago successerit ? Quæ certè meliùs persuadebit aliis , qui priùs persuaserit sibi. Prodit enim se , quamlibet custodiatur , simulatio : nec unquam tanta

fuerit eloquendi facultas, ut non titubet ac hæreat quoties ab animo verba dissentiant. Vir autem malus aliud dicat necesse est quàm sentiat. Bonos nunquam honestus sermo deficiet, nunquam rerum optimarum (nam iidem etiam prudentes erunt) inventio: quæ etiam si lenociniis destituta sit, satis tamen naturâ suâ ornatur; nec quicquam non disertè, quod honestè dicitur.

QUARE juvenus, imò omnis ætas (neque enim rectæ voluntati serum est tempus ullum) totis mentibus huc tendamus, in hoc elaboremus: forsitan & consummare contingat. Nam si natura non prohibet & esse virum bonum, & esse dicendi peritum, cur non aliquis etiam unus utrumque consequi possit? cur autem non se quisque speret fore illum aliquem? Ad quod si vires ingenii non suffecerint, tamen ad quem usque modum processerimus, meliores erimus ex utroque. Hoc certè prorsus eximatur animo, rerum pulcherrimam eloquentiam cum vitiis mentis posse misceri. Facultas dicendi si in malos incidit, & ipsa judicanda est malum: peiores enim illos facit, quibus contingit.

IV. VIDEOR mihi audire quosdam (nec enim deerunt unquam qui di-

Qiv

ferti esse quàm boni malint) illa dicentes : Quid ergo tantùm est artis in eloquentia ? cur tu de coloribus, & difficultium causarum defensione, nonnihil etiam de ^a confesso locutus es, nisi aliquando vis & facultas dicendi expugnat ipsam veritatem ? Bonus enim vir non agit nisi bonas causas : eas porro etiam sine doctrina satis per se tuetur veritas ipsa.

I. QUIBUS ego, cùm de meo primùm opere respondero, etiam pro boni viri officio, si quando eum ad defensionem nocentium ratio duxerit, satisfaciam. Pertractare enim quo modo aut pro falsis, aut etiam pro injustis aliquando dicitur, non est inutile, vel propter hoc solum, ut ea faciliùs & deprehendamus, & refellamus : quemadmodum remedia meliùs adhibebit, cui nota quæ nocent fuerint. Neque enim Academici, cùm in utramque differunt partem, non secundùm alteram vivunt. Neque Carneades ille, qui Romæ audiente Censorio Catone non minoribus viribus contra justitiam dicitur differuisse, quàm pridè pro justitia dixerat, injustus ipse vir fuit. Verùm & virtus quid sit, adversa

^a De confesso, supple crimine, peccato, &c. quomodo videlicet id excusari possit, Capperon.

ei malitia detegit : & æquitas fit ex iniqui contemplatione manifestior : & plurima contrariis probantur. Debent ergo oratori sic esse adversariorum nota consilia , ut hostium imperatori.

2. VERUM & illud , quod prima propositione durum videtur , potest afferre ratio , ut vir bonus in defensione causæ velit auferre aliquando judici veritatem. Quod si quis à me proponi mirabitur , (quanquam non est hæc mea propriè sententia , sed eorum quos gravissimos sapientiæ magistros ætas vetus credidit) sic judicet , pleraque esse quæ non tam factis , quàm causis eorum , vel honesta fiant , vel turpia. Nam si hominem occidere , sæpe virtus ; liberos necare , nonnunquam pulcherrimum est ; asperiora quædam adhuc dicta , si communis utilitas exegerit , facere conceditur : ne hoc quidem nudum est intuendum , qualem causam vir bonus , sed etiam quare & qua mente defendat.

Ac primùm concedant mihi ^a omnes oportet , quod Stoicorum quoque as-

^a S. Augustinus Hb. de Mendacio , & alibi passim , fuse & invictè probat nulla de causa , quæcunque sit , ulli unquam licere mentiri , pluribus quidem aliis , sed

his præsertim divinæ scripturæ testimoniis nixus : *Pertes omnes qui loquuntur mendacium.* Psal. 5. v. 7. *Os quod mentitur , occidit animam.* Sapient. 1. v. 11.

perrimi confitentur, facturum aliquando bonum virum, ut mendacium dicat, & quidem nonnunquam levioribus causis: ut in pueris ægrotantibus, utilitatis eorum gratiâ multa fingimus, multa non facturi promittimus; nedum si ab homine occidendo grassator avertendus sit, aut hostis pro salute patriæ fallendus: ut hoc quod aliàs in servis quoque reprehendendum est, sit aliàs in ipso sapiente laudandum. Id si constiterit, multa jam video posse evenire, propter quæ orator bene suscipiat tale causæ genus, quale remota ratione honesta non suscepisset.

Nec hoc dico quia ^a severiores sequi placet leges pro patre, fratre, amico periclitantibus: tametsi non mediocris hæsitatio est, hinc justitiæ proposita imagine, inde pietatis. Nihil dubii relinquamus. Sit aliquis infidiatus tyranno, atque ob id reus: utrumne salvum eum nollet is qui à nobis finitur orator? an si tuendum suscepit, non tam falsis defendet, quàm qui apud iudices malam causam tuetur?

^a Latiùs spargit suum præceptum Fabius: nec existimat solum suscipiendas malas causas propter eas personas quas defendere cogimur, vel ob propinquitatem, vel ob necessitatem; sed rem accipit in omnibus personis, dummodo subsit honesta ratio. Hoc igitur per prolepsin occupatur à Fabio.

Turn.

Quid si quædam bene facta damnaturus est iudex, nisi ea non esse facta convicerimus; non vel hoc modo servabit orator non innocentem modò, sed etiam laudabilem civem? Quid si quædam iusta naturâ, sed conditione temporum inutilia civitati sciemus: nonne utemur arte dicendi, bona quidem, sed malis artibus simillima?

Ad hoc, nemo dubitabit, quin si nocentes mutari in bonam mentem aliquo modo possint, sicut posse interdum conceditur, salvos esse eos magis è republica sit, quàm puniri. Si liqueat igitur oratori, futurum bonum virum, cui vera obicientur, non id aget ut salvus sit?

Da nunc ut crimine manifesto prematur dux bonus, & sine quo vincere honestè civitas non possit: nonne ei communis utilitas oratorem advocabit? Certè Fabritius Cornelium a Rufinum, alioqui & malum civem & sibi inimicum, tamen quia utilem sciebat ducem, imminente bello palam consulem suffragio suo fecit; atque id mirantibus quibusdam respondit: *A cive se spoliari*

a Hic Rufinus vir erat furacissimus, accusatusque fuerat peculatus à Fabritio. Vide hanc historiam apud

Cicer. 2. de Orat. 268. & apud Gell. l. 4. c. 8. Turn.

malle, quàm ab hoste venire. Ita hic si fuisset orator, non defendisset eundem Ruffinum vel manifesti peculatus reum?

Multa dici possunt similia, sed vel unum ex his quodlibet sufficit. Non enim hoc agimus, ut istud illi quem formamus, viro sit sæpe faciendum: sed ut si talis coegerit ratio, sit tamen vera finitio, oratorem esse virum bonum dicendi peritum.

PRÆCIPERE verò ac discere quomodo etiam probatione difficilia tractentur, necesse est. Nam frequenter etiam optimæ causæ similes sunt malis, & innocens reus multis verisimilibus premittitur: quo fit, ut eadem actionis ratione defendendus sit, qua, si nocens esset. Jam innumerabilia sunt bonis causis malisque communia, testes, literæ, suspiciones, opiniones. Non aliter autem verisimilia quàm vera & confirmantur & refelluntur. Quapropter ut res feret, flectetur oratio, manente honesta voluntate.

CAPUT II.

PHILOSOPHIÆ COGNITIONEM NECESSARIAM ESSE ORATORI.

I. *Cognoscendum esse Oratori quibus mores formentur, non solum ut sit ipse vir bonus, sed etiam ut sit dicendi peritus. II. Singulas Philosophiæ partes esse Oratori necessarias. — Dialecticam. — Moralem. — Naturalem. — Id exemplis confirmatur. III. Philosophiam non ab uno aliquo, sed ab optimo quoque esse petendam. — Exemplis etiam illustrium dictorum factorumque esse cognoscenda, quibus historia Romana abundat.*

I. **Q**UANDO igitur orator est vir bonus, is autem citra virtutem intelligi non potest, virtus etiam si quosdam impetus à natura sumit, tamen perficienda doctrinâ est : mores ante omnia oratori studiis erunt excolendi, atque omnis honesti justique disciplina pertractanda, sine qua nemo nec vir bonus esse, nec dicendi peritus potest. Nisi fortè accedamus iis, qui natura constare mores, & nihil adjuvari disciplina putant : scilicet ut ea quidem, quæ manu fiunt, atque eorum etiam contemptissima, confiteantur egere doctoribus ; virtutem verò, qua nihil homini, quo ad deos immortales propius ac-

cederet, datum est, obviam & illaboratam, tantum quia nati sumus, habeamus. Abstinentis erit, quod ipsum quid sit abstinentia ignorarit? Et fortis, qui metus doloris, mortis, superstitionis, nulla ratione purgaverit? Et justus, qui æqui bonique tractatum, qui leges, quæ naturâ sunt omnibus datæ, quæque propriæ populis & gentibus constitutæ, non eruditore aliquo sermone tractaverit? O quàm istud * parum putant, quibus tam facile videtur!

* Parum attendunt.

Sed hoc transeo, de quo neminem, qui literas vel primis, ut aiunt, labris degustarit, dubitaturum puto: ad illud sequens revertar, ne dicendi quidem satis peritum fore, qui non & naturæ vim omnem penitus perspexerit, & mores præceptis ac ratione formarit. Neque enim frustra in tertio de Oratore libro L. Crassus cuncta quæ de æquo, justo, vero, bono, deque iis quæ sunt contrà posita, dicuntur, propria esse oratoris affirmat: ac Philosophos cum ea dicendi viribus tuentur, uti Rhetorum armis, non suis. Idem tamen confitetur ea jam esse à Philosophia petenda, videlicet quia magis hæc illi videtur in possessione earum rerum fuisse. Hinc etiam illud est, quod Cicero plu;

v. 72. 76.
207. 122.

ribus libris & epistolis testatur, dicendi facultatem ex intimis sapientiæ fontibus fluere: ideóque aliquandiu præceptores eosdem fuisse morum atque dicendi.

Quapropter hæc exhortatio mea non eò pertinet, ut esse oratorem philosophum velim, quando non alia vitæ secta longiùs à civilibus officiis, atque ab omni munere oratoris recessit. Nam quis philosophorum aut in judiciis frequens, aut clarus in concionibus fuit? Quis denique in ipsa, quàm maximè plerique eorum vitandam præcipiunt, Reipublicæ administratione versatus est? Atqui ego illum quem instituo, Romanum quemdam velim esse sapientem, qui non secretis disputationibus, sed rerum experimentis atque operibus verè civilem virum exhibeat. Sed quia deserta ab iis, qui se ad eloquentiam contulerunt, studia sapientiæ, non jam in actu suo, atque in hac fori luce versantur, sed in porticus & gymnasia primum, mox in conventus scholarum recesserunt, id quod est oratori necessarium, nec à dicendi præceptoribus traditur, ab iis petere nimirum necesse est, apud quos remansit.

Evolvendi penitus auctores qui de

virtute præcipiunt, ut oratoris **vita** cum scientia divinarum rerum sit humanarumque conjuncta. Quæ ipsæ quanto majores ac pulciores viderentur, si illas ii docerent, qui etiam eloqui præstantissimè possunt? Utinàmque sit tempus unquam, quo perfectus aliquis (qualem optamus) orator hanc partem superbo nomine, & vitis quorundam bona ejus corrumpentium invisam, vindicet sibi, ac velut rebus repetitis in corpus eloquentiæ abducat.

* De Philo-
sophia vide
Cicer. in
Orat. 113.-
120.

II. QUÆ * quidem cum sit in tres divisa partes, naturalem, moralem, rationalem, quæ tandem non est cum oratoris opere conjuncta?

NAM ut ordinem retroagamus, de ultima illa, quæ tota versatur in verbis, nemo dubitaverit, si & proprietates vocis cujusque nosse, & ambigua aperire, & perplexa discernere, & de falsis judicare, & colligere ac resolvere quæ velis, oratoris est: quanquam ea non tam est minutè atque concisè in actionibus utendum, quàm in disputationibus: quia non docere modò, sed movere etiam ac delectare audientes debet orator; ad quod impetu quoque & viribus ac decore est opus: ut vis annium major est altis ripis, multoque

gurgitis tractu fluentium : quàm tenuis aquæ, & objectu lapillorum resultantis.

Et ut palæstrici doctores illos quos ^a numeros vocant, non idcirco discen-
tibus tradunt, ut his omnibus ii qui didicerunt, in ipso luctandi certamine utantur (plus enim pondere, & firmitate, & spiritu agitur) sed ut subsit copia illa, ex qua unum aut alterum, cujus se occasio dederit, efficiant: ita hæc pars Dialectica, sive illam dicere malimus disputatricem, ut est utilis sæpe, & finitionibus, & comprehensionibus, & separandis quæ sunt differentia, & resolvenda ambiguitate, & distinguendo, dividendo, illiciendo, implicando: ita si totum sibi vindicaverit in foro certamen, obstabit melioribus, & fecitas ad tenuitatem suam vires ipsa subtilitate consumet. Itaque reperias quosdam in disputando mirè callidos: cum ab illa verò cavillatione discesserint, non magis sufficere in aliquo graviore actu, quàm parva quædam animalia, quæ in angustiis mobilia, campo deprehenduntur.

^a Numeros hoc loco appellat optimam motûs & gestûs conformationem quæ ad decorum facit; ut testatur lib. 9. cùm ait: *metrum in verbis modò, rhythmus etiam in corporis motu est. Turn.*

JAM QUIDEM pars illa moralis quæ dicitur Ethice, certè tota Oratori est accommodata. Nam in tantâ causarum (ut superioribus libris diximus) varietate, cum alia conjecturâ quærantur, alia finitionibus concludantur, alia jure summoveantur, vel transferantur, alia colligantur, vel ipsa inter se concurrant, vel in diversum ambiguitate ducantur, nulla ferè dici potest, cujus non parte in aliquâ tractatus æqui & boni reperiantur. Plerasque verò esse quis nescit, quæ totæ in solâ qualitate consistant? In consiliis verò quæ ratio suadendi est ab honesti quæstione seposita? Quid illa etiam pars tertia, quæ laudandi ac vituperandi officiis continetur? Nempe in tractatu recti pravi-que versatur.

An de justitiâ, fortitudine, abstinentiâ, temperantiâ, pietate, non plurima dicet Orator? Sed ille vir bonus, qui hæc non vocibus tantum sibi nota atque nominibus, aurium tenus in usum linguæ perceperit, sed qui virtutes ipsas mente complexus, ita sentiet; nec in cogitando ita laborabit, sed quod sciet, verè dicet.

Cum sit autem omnis generalis quæstio speciali potentior, quia universo

partes continentur, non utique accedit parti quod universum est; profectò nemo dubitabit generales quæstiones in illo maximè studiorum more versatas. Jam verò cum sint multa propriis brevibusque comprehensionibus finienda, unde etiam status causarum dicitur finitivus, nonne ad id quoque instrui ab iis, qui plus in hoc studii dederunt, oportet? Quid? non quæstio, juris omnis, aut verborum proprietate, aut æqui disputatione, aut voluntatis conjectura continetur? quorum pars ad rationalem, pars ad moralem tractatum redundat. Ergo naturâ permista est omnibus istis oratio, quæ quidem oratio est verè. Nam ignara quidem hujusce doctrinæ loquacitas erret necesse est, ut quæ vel nullos vel falsos duces habeat.

PARS VERÒ naturalis, cum est ad exercitationem dicendi tanto cæteris uberior, quanto majore spiritu de divinis rebus quàm humanis loquendum est, tum illam etiam moralem, sine quâ nulla esse (ut docuimus) oratio potest, totam complectitur. Nam si regitur providentia mundus, administranda certè bonis viris erit Respublica. Si divina nostris animis origo, tendendum ad virtutem, nec voluptatibus terreni cor,

poris serviendum. An hoc non frequenter tractabit Orator? Jam de Augurum responsis, religionéque omni, de quibus maxima sæpè in senatu consilia versata sunt, non erit ei differendum, si quidem (ut nobis placet) futurus est vir idem civilis? Quæ denique intelligi saltem potest eloquentia hominis optima nescientis?

HÆC SI ratione manifesta non essent, exemplis tamen crederemus. Siquidem & Periclem, cujus eloquentia etiamsi nulla ad nos monumenta venerunt, vim tamen quandam incredibilem cùm historici, tum etiam liberrimum genus hominum comici veteres tradunt, Anaxagoræ Phisici constat auditorem fuisse: & Demosthenem principem omnium Græciæ Oratorum, dedisse operam Platoni. Nam M. Tullius non tantum se debere scholis Rhetorum, quantum Academiæ spatiis frequenter ipse testatus est. Neque se tanta in eo unquam fudisset ubertas, si ingenium suum conserto fori, non ipsius rerum naturæ finibus terminasset.

Orat. 12.

III. VERUM ex hoc alia mihi quæstio exoritur, quæ secta conferre plurimum eloquentiæ possit: quanquam ea non inter multas potest esse contentio.

Nam Epicurus inprimis nos à se ipse dimittit, qui fugere omnem disciplinam navigatione quàm velocissima jubet. Neque verò Aristippus summum in voluptate corporis bonum ponens, ad hunc nos laborem adhortetur. Pyrrho quidem, quas in hoc opere partes habere potest, cui judices esse apud quos verba faciat, & reum pro quo loquatur, & Senatum in quo sit dicenda sententia, non liquebit? Academiam quidam utilissimam credunt, quòd mos in utramque partem differendi, ad exercitationem forensium causarum proximè accedat. Adjiciunt loco probationis, quòd ea præstantissimos in eloquentia viros ediderit. Peripatetici studio quoque se quodam oratorio jactant. Nam theses dicere exercitationis gratia ferè est ab his institutum. Stoici sicut copiam nitorémque eloquentiæ ferè præceptoribus suis defuisse concedant necesse est; ita nullos aut probare acriùs, aut concludere subtiliùs contendunt.

Sed hæc inter ipsos, qui velut sacramento rogati, vel etiam superstitione constricti, nefas ducunt à suscepta semel persuasionem discedere. Oratori verò nihil est necesse in cujusquam jurare leges. Majus enim est opus atque præ-

altero petiturus ? penè non dissimilis iis, qui poetarum scripta pronuntiant. Nam quodammodo mandata perferet, & ea quæ sibi à iudice credi postulaturus est, aliena fide dicet, & ipse litigantium auxiliator, egebit auxilio.

Quod ut fieri nonnunquam minore incommodo possit, cùm domi præcepta & composita, sicut & cætera quæ in causa sunt, in discendo cognita ad iudicem perferet : quid fiet in iis quæstionibus quæ subito inter ipsas actiones nasci solent ? non deformiter respectet ? & inter subsellia minores ^b advocatos interroget ? Potest autem satis diligenter accipere quæ tum audiet, cùm ei dicenda sunt ? aut fortiter affirmare, aut ingenuè pro suis dicere ? Possit in actionibus : quid fiet in altercatione, ubi occurrendum continuo, nec libera ad discendum mora est ? Quid si fortè peritus juris ille non aderit ? Quid si quis non satis in ea re doctus, falsum aliquid subjecerit ? Hoc enim est maximum ignorantiae malum, quòd credit eum scire, qui moneat.

Neque ^c ego sum nostri moris igna-

^a Poetæ interdum voci suæ diffidentes, scripta sua ab aliis recitari & pronuntiarī curabant.

^b Advocatum hinc appellat eum, qui jus suggerit, ut ait Asconius. *Turn.*

^c Apud Romanos, ut rus,

rus, oblitusve eorum qui velut ad ar-
 culas sedent, & tela agentibus submi-
 nistrant: neque idem Græcos quoque
 nescio factitare, unde nomen his Prag-
 maticorum datum est. Sed loquor de
 oratore, qui non clamorem modò suum
 causis, sed omnia quæ profutura sunt,
 debet. Itaque eum nec inutilem, si ad
 horam fortè constiterit, neque in testa-
 tionibus faciendis esse imperitum ve-
 lim. Quis enim potius præparabit ea,
 quæ cum aget, esse in causa velit? Nisi
 fortè imperatorem quis idoneum credit,
 in præliis quidem strenuum & fortem,
 & omnium quæ pugna poscit, artifi-
 cem; sed nec delectus agere, nec copias
 contrahere atque instruere, nec prospice-
 re com meatus, nec locum capere cas-
 tris scientem. Prius est enim certè pa-
 rare bella, quàm gerere. Atqui similli-
 mus huic fit advocatus, si plura quæ ad
 vincendum valent, aliis reliquerit: cum
 præsertim hoc, quod est maximè neces-
 sarium, non tam sit arduum, quàm

docet Asconius, quidam erant advocati, quidam cognitores & subscripcores, qui oratorem adjuvabant, jusque suggeriebant. Sic apud Græcos erant <i>prag-</i> <i>matici</i> , veluti quidam for-	mularii ac leguleii, qui oratorem instruebant, jus- que ministrabant. <i>Turn.</i> a Si qua fortè inopina occasio postulet ut verba fa- ciat ex tempore. Fortè hic mendum aliquod subest.
---	---

Tom. II.

R

procul intuentibus fortasse videatur.

Namque omne jus quod est certum, aut scripto, aut moribus constat. Dubium, æquitatis regula examinandum est. Quæ scripta sunt, aut posita in more civitatis, nullam habent difficultatem: cognitionis sunt enim, non inventionis. At quæ consultorum responsis explicantur, aut in verborum interpretatione sunt posita, aut in recti pravique discrimine. Vim cujusque vocis intelligere, aut commune prudentium est, aut proprium oratoris: æquitas optimo cuique notissima est.

Nos porro & bonum virum, & prudentem inprimis oratorem putamus: qui cum se ad id, quod est optimum natura, direxerit, non magnopere commovebitur si quis ab eo consultus dissentiat, cum ipsis illis diversas inter se opiniones tueri concessum sit. Sed etiamsi nosse quid quisque senserit velit, lectionis opus est, quâ nihil est in studiis minus laboriosum. Quod si plerique desperatâ facultate agendi, ad discendum jus declinaverunt, quàm id scire facile est oratori, quod discunt qui sua quoque confessione oratores esse non possunt?

Verum & M. Cato cum in dicendo

præstantissimus, tum juris fuit idem peritissimus. Et Scævola Servioque Sulpitio concessa est etiam facundiæ virtus. Et M. Tullius non modo inter agendum nunquam est destitutus scientiâ juris, sed etiam componere aliqua de eo cœperat: ut appareat posse oratorem non discendo tantum juri vacare, sed etiam docendo.

Verum ea quæ de moribus excolendis, studioque juris præcipimus, ne quis eo credat reprehendenda, quod multos cognovimus, qui tædio laboris, quem ferre tendentibus ad eloquentiam necesse est, confugerint ad hæc diverticula desidiae: quorum alii se ad album ac rubricas transtulerunt, & formularii, vel, ut Cicero ait, leguleii quidam esse maluerunt; tanquam utiliora eligentes ea, quorum solam facilitatem sequebantur: alii pigritiæ arrogantioris, qui subito fronte conficta, immisissaque barba, veluti despexissent oratoria præcepta, paulum aliquid sederunt in scholis philosophorum, ut deinde in publico tristes, domi dissoluti, captarent auctoritatem contemptu cætero-

i. de Orat.
236.

a *Album* appellat, aut in quo proponebantur Prætoris edicta, aut in quo scribebantur Judicum nomina.

Appellat *rubricas*, juris titulos, quia rubrica & minio tingebantur. *Turn.*

R ij

rum. Philosophia enim simulari potest, eloquentia non potest.

CAPUT IV.

NECESSARIAM ORATORI COGNITIONEM HISTORIARUM.

IN primis verò abundare debet orator exemplorum copiâ, cum veterum, tum etiam novorum : adeo ut non ea modò quæ conscripta sunt historiis, aut sermonibus velut per manus tradita, quæque quotidie aguntur, debeat nosse; verùm ne ea quidem quæ sunt à clarioribus poetis ficta, negligere. Nam illa quidem priora, aut testimoniorum, aut etiam judicatorum obtinent locum. Sed hæc quoque aut vetustatis fide tuta sunt, aut ab hominibus magnis præceptorum loco ficta creduntur. Sciat ergo quàm plurima : unde etiam senibus auctoritas major est, quòd plura nosse & vidisse creduntur ; quod Homerus frequentissimè testatur. Sed non est expectanda ultima ætas, cum studia præstent, ut quantum ad cognitionem pertinet rerum, etiam præteritis seculis vixisse videamur.

CAPUT V.

QUÆ SINT ORATORIS INSTRUMENTA.

Necessariam oratori præstantiam animi & fiduciam. — De naturalibus instrumentis oratoris.

HÆC sunt quæ me redditurum promiseram, instrumenta non artis, ut quidam putaverunt, sed ipsius oratoris. Hæc arma habere ad manum, horum scientia debet esse succinctus, accedente verborum figurarumque facili copia, & inventionis ratione, & disponendi usu, & memoriæ firmitate, & actionis gratiâ.

Tom. 1. pag. 166.

SED plurimum ex his valet animi præstantia, quam nec metus frangat, nec acclamatio terreat, nec audientium auctoritas ultra debitam reverentiam tardet. Nam ut abominanda sunt contraria his vitia, confidentiæ, temeritatis, improbitatis, arrogantia; ita citra constantiam, fiduciam, fortitudinem, nihil ars, nihil studium, nihil profectus ipse profuerit, ut si des arma timidis & imbellibus. Invitus mehercle dico, quoniam & aliter accipi potest, ipsam verecundiam, vitium quidem, sed amabile, & quæ virtutes facillimè

Vide elegantem Plutarchi commentariolum de vitioso pudore.

R iij.

generet, esse interim adversam, multisque in causa fuisse, ut bona ingenii studiique in lucem non prolata, sita quodam secreti consumerentur.

Sciat autem, si quis hæc fortè, minus adhuc peritus distinguendi vim cuiusque verbi, leget, non probitatem à me reprehendi, sed verecundiam, quæ est timor quidam reducens animum ab iis quæ facienda sunt: unde confusio, & coepti poenitentia, & subitum silentium. Quis porro dubitet vitiis adscribere affectum, propter quem facere honestè pudet? Neque ego rursus nolo eum qui sit dicturus, & sollicitum surgere, & colore mutari, & periculum intelligere; quæ si non accident, etiam simulanda erunt: sed intellectus hic sit operis, non metus; moveamurque, non concidamus. Optima est autem emendatio verecundiæ, fiducia: & quamlibet imbecilla frons, magnâ conscientiam sustinetur.

Tom. 1. pag.
9.

Sunt & naturalia, ut supra dixi, quæ tamen & curâ juvantur, instrumenta, vox, latus, decôr: quæ quidem tantum valent, ut frequenter famam ingenii faciant. Habuit oratores ætas nostra copiosiores: sed cum diceret, eminere inter æquales Trachallus videbatur; ea

corporis sublimitas erat, is ardor oculorum, frontis auctoritas, gestus præstantia, vox quidem, non ut Cicero desiderat, penè tragœdorum, sed super omnes, quos ego quidem audierim, tragoedos. Certè cùm in Basilica Julia diceret primo tribunali, quatuor autem judicia, ut moris est, cogerentur, atque omnia clamoribus fremerent, & auditum eum, & intellectum, & quod agentibus cæteris contumeliosum fuit, laudatum quoque ex quatuor tribunalibus memini. Sed hoc votum est, & rara felicitas: quæ si non adsit, sanè sufficiat ab iis quibus quis dicit, audiri. Talis esse debet orator, & hæc scire.

1. de Orat.
128.

C A P U T V I.

QUOD SIT TEMPUS INCIPIENDI CAUSAS AGERÈ.

AGENDI autem initium sinè dubio secundùm vires cujusque sumendum est: neque ego annos definiam, cùm ^a Demosthenem puerum atmodum actiones pupillares habuisse manifestum sit: Calvus, Cæsar, Pol-

^a Demosthenes penè adhuc puer contra tutores suos bona sua tueri coactus est.

lio multum ante ^a quæstoriam omnes ætatem gravissima judicia susceperint: prætextatos egisse quosdam sit traditum: Cæsar Augustus duodecim natus annos aviam pro Rostris laudaverit.

Modus mihi videtur quidam tenendus, ut neque præproperè distringatur immatura frons, & quicquid est illud adhuc acerbum, proferatur. Nam inde & contemptus operis innascitur, & fundamenta jaciuntur impudentiæ, & (quod est ubique perniciosissimum) prævenit vires fiducia. Nec rursus differendum est tyrocinium in senectutem. Nam quotidie metus crescit, majúsque fit semper quod aufuri sumus: & dum deliberamus quando incipiendum sit, incipere jam ferum est.

Quare fructum studiorum viridem, & adhuc dulcem promi decet, dum & venia & spes est, & paratus favor, & audere non dedecet: & si quid desit operi, supplet ætas: & si qua sunt dicta juveniliter, pro indole accipiuntur: ut totus ille Ciceronis pro Sexto Roscio locus: *Quid enim tam commune, quàm spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuan-*

n. 72.

^a Ad quæsturam non ad- | rō utebantur pueri usque ad
mittantur nisi qui nati es- | annum 17. quo tempore to-
sent annos 27. Prætextâ ve- | gam virilem sumebant.

abus, litus ejectis? Quæ cum sex & viginti natus annos summis audientium clamoribus dixerit, deferuisse tempore, & annis liquata jam senior idem fatetur. *Orat. 107.*

Et hercle quantumlibet secreta studia contulerint, est tamen proprius quidam fori profectus: alia lux, alia veri discriminis facies: plûsque, si separet, usus sine doctrina, quàm citra usum doctrina valeat. Ideoque nonnulli senes in schola facti stupent novitate cum in iudicia venerunt, & omnia suis exercitationibus similia desiderant. At illic & iudex tacet, & adversarius obstrepit, & nihil temerè dictum perit: & si quid tibi ipse sumas, probandum est: & laboratam congestamque dierum ac noctium studio actionem * aqua deficit: & omisso magna semper flandi timore, in quibusdam causis * loquendum est, quod illi disertis minimè sciunt. Itaque nonnullos reperias, qui sibi eloquentiores videantur, quàm ut causas agant.

* Spatium temporis definitum clypeus.
* Simpliciter & familiari sermone utendum.

Cæterum illum quem juvenem, tenerisque adhuc viribus nitentem in forum deduximus, & incipere à quàm maximè facili ac favorabili causa velim, ut catuli ferarum molliore præda faginantur: & non utique ab hoc initio

continuare operam, & ingenio adhuc alendo callum inducere, sed jam scientem quid sit pugna, & in quam rem studendum sit, refici atque renovari. Sic & tyrocinii metum, dum facilius est audere, transferit: nec audendi facilitatem usque ad contemptum operis adduxerit.

Ufus est & hac ratione M. Tullius: & cum jam clarum meruisset inter patronos qui tum erant, nomen, in Asiam navigavit, seque & aliis sine dubio eloquentiæ ac sapientiæ magistris, sed præcipuè tamen Apollonio Moloni, quem Romæ quoque audierat, Rhodi rursus formandum, ac velut recoquendum dedit. Tum dignum operæ pretium venit, cum inter se congruunt præcepta & experimenta.

CAPUT VII.

QUÆ IN SUSCIPIENDIS CAUSIS ORATORI OBSERVANDA SINT.

- I. *Defendere quàm accusare honestius. Non tamen detrectanda semper accusatio. — Quæ causæ sint potiùs suscipiendæ. — Dimittendam causam, cum eam malam esse cognoverimus.*
- II. *An gratis agenda sint causæ.*

I. **C**UM satis in omne certamen vicium fecerit, prima ei cura in suscipiendis causis erit: in quibus de-

fendere quidem reos profectò quàm facere vir bonus malet : non tamen ita nomen ipsum accusatoris horrebit , ut nullo neque publico neque privato duci possit officio , ut aliquem ad reddendam rationem vitæ vocet. Nam & leges ipsæ nihil valent , nisi actoris idonea voce munitæ : & si pœnas scelerum expetere fas non est , propè est ut scelera ipsa permittantur : & licentiam malis dari , certè contra bonos est. Quare neque sociorum querelas , nec amici vel propinqui necem , nec erupturas in Rempublicam conspirationes inultas patietur orator ; non pœnæ nocentium cupidus , sed emendandi vitia , corrigendique mores. Nam qui ratione traduci ad meliora non possunt , solo metu continentur. Itaque ut accusatoriam vitam vivere , & ad deferendos reos præmio duci , proximum latrocinio est ; ita pestem intestinam propulsare , cum propugnatoribus patriæ comparandum.

IDEÓQUE principes in Republica viri non detrectaverunt hanc officii partem : creditique sunt etiam clari juvenes obsidem Reipublicæ dare malorum civium accusationem , quia nec odisse improbos , nec similtates provocare , nisi ex fiducia bonæ mentis videbantur.

R vj

tur. Idque cùm ab Hortensio, Lucullis, Sulpitio, Cicerone, Cæsare, plurimis aliis, tum ab utroque Catone factum est: quorum alter appellatus est Sapiens; alter nisi creditur fuisse, vix scio cui reliquerit hujus nominis locum. ^a Namque defendet omnis orator, idemque portum illum eloquentiæ suæ salutarem, non etiam piratis patefaciet, duceturque in advocationem maximè causâ.

QUONIAM tamen omnes qui non improbè litigabunt, quorum certè bona pars est, sustinere non potest unus, aliquid etiam commendantium personis dabit, & ipsorum qui judicio decernent, ut optimi cujusque voluntate moveatur. Namque hos & amicissimos habebit vir bonus. Summovendum verò est utrumque ambitus genus, vel potentibus contra humiles venditandi operam suam, vel aliud etiam jactantius, minores utique contra dignitatem attollendi. Non enim fortuna causas vel justas, vel improbas facit.

NEQUE verò pudor obftet, quò minus susceptam, cùm melior videretur,

^a Subesse hinc videtur mendum aliquod. Quidam legunt, *neque*: legendum etiam puto, *omnes*; & sic fortè sensus constabit: *Ne-* que defendet omnes orator, sed causæ ipsius bonitate præcipuè adducetur ut se advocatum alicui præbeat.

litem, cognita inter disceptandum iniquitate, dimittat, cum prius * litigatori dixerit verum. Nam & in hoc maximum, si æqui iudices sumus, beneficium est, ut non fallamus vana spe litigantem. Neque est dignus operâ patroni, qui non utitur consilio. Et certè non convenit ei quem oratorem esse volumus, injusta tueri scientem. Nam si ex illis quas supra diximus causis falsum tuebitur, erit tamen honestum quod ipse faciet.

* Postquam litigatori dixerit causam ejus esse malam.

II. GRATISNE ei semper agendum sit, tractari potest. Quod ex prima statim fronte dijudicare imprudentium est. Nam quis ignorat, quin id longè sit honestissimum, ac liberalibus disciplinis, & illo quem exigimus animo dignissimum, non vendere operam, nec elevare tanti beneficii auctoritatem? cum pleraque hoc ipso possint videri vilia, quod pretium habent. Cæcis hoc, ut aiunt, satis clarum est: nec quisquam qui sufficientia sibi (modica autem hæc sunt) possidebit, hunc quæstum sine crimine fordium fecerit.

At si res familiaris amplius aliquid ad usus necessarios exiget, secundum omnes sapientium leges patietur sibi gratiam referri: cum & Socrati colla-

tum fit ad victum; & Zeno, Cleanthes, Chryſippus mercedes à diſcipulis acceptaverint. Neque enim video quæ juſtior acquirendi ratio, quàm ex honeſtiſſimo labore, & ab iis de quibus optimè meruerint, quique ſi nihil invicem præſtent, indigni fuerint deſenſione. Quod quidem non juſtum modò, ſed neceſſarium etiam eſt, cùm hæc ipſa opera, tempùſque omne alienis negotiis datum, facultatem aliter acquirendi reſciant.

Sed tum quoque tenendus eſt modus: ac plurimum refert, & à quo accipiat, & quantum, & quouſque. Pacificendi quidem ille piraticus mos, & imponentium periculis pretia procul abominanda negotiatio, etiam à mediocriter improbis aberit: cùm præſertim bonos homines bonasque cauſas tuenti non ſit metuendus ingratus: qui ſi futurus, ^a malo tamen ille peccet. Nihil ergo acquirere volet orator ultra quàm ſatis erit, ac ne pauper quidem tanquam mercedem accipiet, ſed mutuâ benevolentiam utetur, cùm ſciat ſe tanto plus præſtitiffe: quia nec vãnire hoc beneficium oportet, nec perire.

^a Si litigator futurus eſt ingratus, malim ille peccet quàm orator.

Denique ut gratus sit, ad eum magis pertinet, qui debet.

CAPUT VIII.

QUÆ IN DISCENDIS CAUSIS ORATORI
OBSERVANDA SINT.

I. Causam, quam dicturus est, orator diligenter cognoscat; neque verò per alium, neque ex libellis, sed per se ipsum. II. Litigatorem patienter, nec semel audiat, sæpiusque interroget. III. Instrumenta litis omnia inspiciat & scrutetur. — Postremò judicis personam assumat.

I. PROXIMA discendæ causæ ratio, quod est oratoris fundamentum. Neque enim quisquam tam ingenio tenui reperitur, qui cùm omnia quæ sunt in causa, diligenter cognoverit, ad docendum certè judicem non sufficiat. Sed ejus rei paucissimis cura est. Nam ut taceam de negligentibus, quorum nihil refert ubi litium cardo vertatur, dum sint quæ vel extra causam ex personis ac communi tractatu locorum occasionem clamandi largiantur: aliquos & ambitio pervortit, qui partim tanquam occupati, semperque aliud habentes quod antè agendum sit, pridè ad se venire litigatorem, aut eodem matutino jubent, nonnunquam

etiam inter ipsa subsellia didicisse se gloriantur: partim jactantia ingenii, ut res citò accepisse videantur, tenere se & intelligere penè priusquam audiant mentiti, cum multa & disertè, summisque clamoribus, quæ neque ad judicem, neque ad litigatorem pertineant, decantaverunt, bene sudantes benèque comitati per forum reducuntur.

Ne illas quidem tulerim delicias eorum, qui doceri amicos suos jubent: quanquam minùs mali est, si illi saltem rectè discant, rectèque doceant. Sed quis discet tam benè, quàm patronus? Quomodo autem sequester ille, & media litium manus, & quidam interpret impendet æquo animo laborem in alienas actiones, cum dicturus ipse non sit?

Pessimæ verò consuetudinis, libellis esse contentum, quos componit, aut litigator, qui confugit ad patronum, quia liti ipse non sufficit; aut aliquis ex eo genere advocatorum, qui se non posse agere consentitur, deinde faciunt id quod est in agendo difficillimum. Nam qui judicare quid dicendum, quid dissimulandum, quid declinandum, * imitandum, fingendum etiam sit, potest, cur non sit orator, quando quod difficilius est facit? Hi porrò non

* *Leg. potius, mirandum.*

tantum nocerent, si omnia scriberent uti gesta sunt. Nunc consilium & colores adjiciunt, & aliqua pejora a veris, quæ plerique cum acceperunt, immutare nefas habent, & velut themata in scholis posita custodiunt. Deinde deprehenduntur, & causam quam discere ex suis litigatoribus noluerunt, ab adversariis discunt.

II. LIBERUM igitur demus ante omnia iis quorum negotium erit, tempus, ac locum: exhortemurque ultro, ut omnia quamlibet verbosè, & unde volent repetito tempore exponant. Non enim tam obest audire supervacua, quam ignorare necessaria. Frequenter autem & vulnus & remedium in iis orator inveniet, quæ litigatori in neutram partem habere momentum videbantur. Nec tanta sit acturo memoriæ fiducia, ut subscribere audita pigeat.

Nec semel audisse sit satis: cogendus eadem iterum ac sæpius dicere litigator: non solum quia effugere aliqua primâ expositione potuerunt, præsertim hominem (quod sæpè evenit) im-

a Veris puto esse in dativo casu. *Adjiciunt veris*, id est rebus ut gestæ sunt, *consilium*, & *colores*, id est argu-
 gumenta quibus rem fortasse falsam probabilem efficiant; & aliqua adhuc iis pejora.

peritum, sed etiam ut sciamus an eadem dicat. Plurimi enim mentiuntur, & tanquam non doceant causam, sed agant, non ut cum patrono, sed ut cum iudice loquuntur. Quapropter nunquam satis credendum est, sed agitandus omnibus modis, & turbandus, & ^a evocandus. Nam ut medicis non apparentia modò vitia curanda sunt: sed etiam invenienda quæ latent, sæpè ea ipsis qui sanandi sunt, occultentibus; ita advocatus plura, quàm ostenduntur, aspiciat.

Nam cum satis in audiendo patientiæ impenderit, in aliam rursus ei personam transeundum est, agendùsque adversarius, proponendum quicquid omninò excogitari contrà potest, quicquid recipit in ejusmodi disceptatione natura. Interrogandus quàm infestissimè, ac premendus. Nam dum omnia quærimus, aliquando ad verum, ubi minimè expectavimus, pervenimus. In summa, optimus est in discendo patronus incredulus. Promittit enim litigator omnia, testem populum, paratissimas consignationes, ipsum denique ad-

^a Significat interrogationibus paulatim eliciendum litigatorem, ut aliquid lo-
quatur sibi ipsi contrarium. *Turn.*

versarium quædam non negaturum.

III. IDEOQUE opus est intueri omne litis instrumentum : quod videre non est satis , perlegendum erit. Nam frequentissimè aut non sunt omninò quæ promittebantur , aut minùs continent : aut cum alio aliquo nocituro permista sunt : aut nimia sunt , & fidem hoc ipso detractura , quòd non habent modum. Denique ^a linum ruptum , aut turbata cera , ut sine agnitione signa frequenter invenies ; quæ nisi domi excusseris , in foro inopinata decipient : plùsque nocebunt destituta , quàm non promissa nocuissent.

Multa etiam quæ litigator nihil ad causam pertinere crediderit , patronus eruet : modò per omnes quos tradidimus argumentorum locos eat : quos ut circumspectare in agendo , & attentare singulos minimè convenit , propter quas diximus causas ; ita etiam in discendorum rimari necessarium est , quæ personæ , quæ tempora , quæ loca , instituta , instrumenta , cæteraque ex quibus non

Lib. 5. cap.

10.

Tom. 1. pag.

334.

^a Consuetudo erat , ut ait Paulus , ut instrumenta triplicato lino trajicerentur , cui signaculum ex cera imponebatur. Eò al-
Judic Fabius. Turn. Turba-
tam ceram legit Salmasius. Sine agnitione , aut , ut alii malunt , sine agnitore signa vocat , cum nemo ex testibus signum suum agnoscit. Salm.

tantum illud quod est artificiale probationis genus colligi possit, sed qui metuendi testes, quo modo sint refellendi. Nam plurimum refert, invidiam reus, an odio, an contemptu laboret: quorum ferè pars prima superiores, proxima pares, tertia humiliores premit.

SIC causam perscrutatus, propositis ante oculos omnibus quæ profint nocentive, tertiam deinde personam induat iudicis, fingatque apud se agi causam, & quod ipsum movisset de eadem re pronuntiaturum, id potentissimum apud quemcunque agetur, existimet: & sic eum rarò fallat eventus, aut culpa iudicis erit.

CAPUT IX.

QUÆ SERVANDA IN AGENDIS CAUSIS ORATORI SINT.

I. *Ne oratorem ab utilitate causæ, præsentis cupido laudis abducatur. — Minores causas ne fastidiosè rejiciat. II. Abstineat à maledicendi petulantia. III. Afferat ad dicendum curæ quantum plurimum poterit.*

I. **Q**UÆ sint in agendo servanda, toto ferè opere executi sumus: pauca tamen propria hujus loci, quæ non tam dicendi arte, quam officiis

· QUÆ IN AGENDIS CAUSIS SERV. 405
agendi continentur , attingam. Ante
omnia , ne , quod plerisque accidit , ab
utilitate eum causæ præsentis cupido
laudis abducatur. Nam ut gerentibus bel-
la , non semper exercitus per plana &
amoena ducendus est , sed adeundi ple-
rumque asperi colles , expugnandæ ci-
vitates , quamlibet præcisus positæ mon-
tibus , aut operum mole difficiles : ita
oratio gaudebit quidem occasione la-
tius decurrendi , & æquo congressa
campo , totas vires populariter expli-
cabit. At si juris anfractus , aut eruendæ
veritatis latebras adire cogetur , non
obequitabit , nec illis vibrantibus con-
citatisque sententiis , velut missilibus
utetur : sed operibus , & cuniculis , &
insidiis , & occultis artibus rem geret.
Quæ omnia non , dum fiunt , laudantur ,
sed cum facta sunt : unde etiam minus
eupidis opinionis , plus fructus venit.
Nam cum illa dicendi vitiosa jactatio
inter plausores suos detonuit , resurgit
veræ virtutis fortior fama : nec iudices
à quo sint moti dissimulant , & doctis
creditur , nec est orationis vera laus ,
nisi cum finita est.

Veteribus quidem etiam dissimulare
eloquentiam fuit moris : idque M. An-
tonius præcipit , quo plus dicentibus 2. de Orat.
153.

fidei, minúsque suspectæ advocatorum insidiæ forent. Sed illa dissimulari quæ tum erat, potuit: nondum enim tantum dicendi lumen accesserat, ut etiam per obstantia erumperet. Quare artes quidem & consilia lateant, & quicquid si deprehenditur perit. Hactenus eloquentiæ secretum habet. Verborum quidem delectus, gravitas sententiarum, figurarum elegantia, aut non sunt, aut apparent. Sed vel propter hoc ipsum ostentanda non sunt, quòd apparent. Aut si unum è duobus eligendum, causa laudetur potiùs quàm patronus. Finem tamen hunc præstabit orator, ut videatur optimam causam optimè egisse. Illud certum erit, neminem pejùs agere, quàm qui displicente causa placet. Necessè est enim extra causam sit quod placet.

Nec illo fastidio laborabit orator, non agendi causas minores, tanquam infra eum sint, aut detractura sit opinioni minùs liberalis materia. Nam & suscipiendi ratio justissima est officium, & optandum etiam ut amici quàm minimas lites habeant: & abundè dixit bene, quisquis rei satisfecit.

II. AT quidam etiam, si fortè susceperint negotia paulum ad dicendum

tenuiora , extrinsecus adductis ea rebus circumliniunt : ac si defecerint alia , convitiis implent vacua causarum , si contingit , veris ; si minus , fictis : modò sit materia ingenii , mereaturque clamorem dum dicitur. Quod ego adeo longè puto ab oratore perfecto , ut eum ne vera quidem objecturum , nisi * id causa exigit , credam. Ea est enim prorsus *a canina* , ut ait Appius , *eloquentia* , *b* censuram maledicendi subire : quod facientibus , etiam malè audiendi præsumenda patientia est. Nam & in ipsos fit impetus frequenter qui egerunt , & certè patroni petulantiam litigator luit. Sed hæc minora sunt ipso illo vitio animi , quo maledicus à malefico non distat , nisi occasione. Turpis voluptas , & inhumana , & nulli audientium bono grata : à litigatoribus quidem frequenter exigitur , qui ultionem malunt quàm defensionem. Sed neque alia multa ad arbitrium eorum facien-

* *Francius*
malebat , nisi
cùm id , &c.

a Nonius Marcellus in dictione *Rabula* citat ex Sallustio hunc locum : *Canina* , ut ait Appius , *facundia exercebatur*. Tractum est vel à canum latratu , vel à Philosophis *Cynicis* , qui mordaces erant. *Turn.*

b Protervè maledicere , & sic censoriam notam ob maledicendi protervitatem incurtere. Suspectus est mihi hic locus. Edit. Argent. habet : *Ea est canina eloquentia , cognituram maledicendi subire*.

da sunt. Hoc quidem quis hominum liberi modò sanguinis sustineat, petulans esse ad alterius arbitrium?

Atqui etiam in advocatos partis adversæ libenter nonnulli invehuntur: quod nisi fortè meruerunt, & inhumanum est respectu communium officiorum, & cum ipsi qui dicit, inutile (nam idem juris responsuris datur) tum causæ contrarium, quia planè & adversarii fiunt, & inimici; & quantumcunque his virium est, contumelia augetur. Super omnia perit illa quæ plurimum oratori & auctoritatis & fidei affert, modestia, si à viro bono in rabulam latratorémque convertitur, compositus non ad animum judicis, sed ad stomachum litigatoris.

Frequenter etiam species libertatis deducere ad temeritatem solet, non causis modò, sed ipsis quoque qui dixerunt, periculosam. Nec immeritò Pericles solebat optare, ne quod sibi verbum in mentem veniret, quo populus offenderetur. Sed quod ille de populo, id ego de omnibus sentio, qui tantundem possunt nocere. Nam quæ fortia dum dicuntur, videbantur, stulta cum læserant vocantur.

III. NUNC quia varium ferè propositum

positum agentium fuit, & quorundam cura tarditatis, quorundam facilitas temeritatis crimine laboravit, quem credam fore in hoc oratoris modum, tradere non alienum videtur.

Afferet ad dicendum curæ semper quantum plurimum poterit. Neque enim solùm negligentis, sed & mali; & in suscepta causa perfidi ac proditoris est, pejus agere, quàm possit. Ideoque ne suscipiendæ quidem sunt causæ plures, quàm quibus suffecturum se sciat.

Dicet scripta quàm res patietur plurima, & ut Demosthenes ait, si continget, & sculpta. Sed hoc aut ^a primæ actiones, aut quæ in publicis judiciis post interjectos dies dantur, permiserint: at cùm protinus respondendum est, omnia parari non possunt, adeo, ut paulo minùs promptis etiam noceat scripsisse, si alia ex diverso quàm opinati fuerunt, occurrerint. Inviti enim recedunt à præparatis, & tota actione respiciunt, requiruntque num aliquid ex ^b illis intervelli, atque ex tempore

^a Prima actio est primum
judicium, quo causa agi-
tur. Quod subnestit conti-
nuò Fabius, pertinet ad
ampliationem & competen-

dinationem, cùm scilicet
causa differtur, ut post ali-
quot dies denuo agatur.
Turn.

^b *Intervellere* est, ex

dicendis inferi possit. Quod si fiat, non cohæret, nec commissuris modò, ut in opere malè juncto, hiantibus, sed ipsa coloris inæqualitate detegitur. ^a Ita nec liber est impetus, nec cura contexta, & utrumque alteri obstat. Illa enim quæ scripta sunt, retinent animum, non sequuntur. Itaque in his actionibus omni, ut ^b agricolæ dicunt, pede standum est. Nam cùm in propositione ac refutatione causa consistat, quæ nostræ partis sunt, scripta esse possunt: quæ etiam responsurum adversarium certum est (est enim aliquando certum) pari cura refelluntur.

Ad alia unum paratum afferre possumus, ut causam bene noverimus: alterum ibi sumere, ut dicentem adversarium diligenter audiamus. Licet tamen præcogitare plura, & animum ad omnes casus componere: idque est tutius stylo, quo facilius & omittitur cogitatio, & transfertur.

reparatis illis partem excerpere & avellere, quam ex tempore dicendis iuferant. *Burman.*

^a Ita nec liber est impetus, in iis quæ dicunt ex tempore, nec cura contexta, in iis quæ scripta me-

moriter recitant.

^b Proverbium est ab agricolis ductum, qui cùm maximè laborant, utriusque maximè se pedibus sustinent, alioqui vehemens esse labor non posset, *Turn.*

Sed sive in respondendo fuerit subito dicendum, * sive quæ alia ita exegerit ratio, nunquam oppressum se ac deprehensum credet orator, cui disciplina & studium & exercitatio dederit vires etiam facilitatis: quemque armatum semper, ac velut in procinctu stantem, non magis unquam in causis oratio, quàm in rebus quotidianis ac domesticis sermo deficiet, nec se unquam propter hoc oneri subtrahet, modò sit causæ discendæ tempus: nam cætera semper sciet.

* Sive aliqua alia ratio ita exegerit.

C A P U T X.

DE GENERE DICENDI.

I. *Varia esse genera dicendi; & alium alio delectari. — Idem accidere in picturis & statuis, quarum varios & excellentes in suo quemque genere artifices commemorat. — Recenset oratores Latinos inter se distantes. — Ciceronem unum omnibus anteponit, eumque defendit contra obtrahatores.* II. *Tria esse genera dicendi: Atticum, Asianum, Rhodium. — Atticum genus optimum. Quid sit Atticè dicere. — Latinam eloquentiam esse imparem Atticæ, ob linguæ inopiam. — Compensandum id sententiis & figuris.* III. *Refellit eos qui nimium aridi omnem ornatum respiciunt. — Temporibus & auribus esse servandum. — Scribendi & dicendi eandem rationem esse oportere.* IV. *Rursum tria dicendi genera attingit: subtile, grande, medium seu floridum.*

S ij

Esse & alia media genera tribus præditis interjecta. — Hæc singula & causis, & partibus causarum accommodanda. — Quosdam floridum modò dicendi genus sectari: malè. — Hæc omnia orator non optimè tantum, sed etiam facillimè faciat.

I. SUPEREST ut dicam de genere orationis. Hic erat propositus à nobis in divisione prima locus tertius: nam ita promiseram, me de arte, de artifice, de opere dicturum. Cùm sit autem rhetorices atque oratoris opus oratio, plurésque ejus formæ, sicut ostendam, in omnibus his & ars est, & artifex: plurimum tamen invicem differunt; nec solum specie, ut signum signo, & tabula tabulâ, & actione actio; sed genere ipso, ut à Græcis Tuscanicæ statuat, & Asianus eloquens Attico. Suos autem, hæc operum genera quæ dico, ut auctores, sic etiam amatores habent: atque ideo nondum est perfectus orator, ac nescio an ars ulla, non solum quia aliud in alio magis eminet, sed quòd non una omnibus forma placuit, partim conditione vel temporum vel locorum, partim judicio cujusque atque proposito.

* De claris Pictoribus vide Plinium, lib. 35. cap. 8. 9. 10. & Cicero in Bruto, n. 70.

PRIMI, * quorum quidem opera non vetustatis modò gratia visenda sunt,

clari pictores fuisse dicuntur Polygnotus atque Aglaophon : quorum simplex color tam sui studiosos adhuc habet, ut illa propè rudia, ac velut futuræ mox artis primordia, maximis qui post eos extiterunt auctoribus præferantur, proprio quodam intelligendi (ut me fert opinio) ambitu. Post Zeuxis atque Parrhasius non multum ætate distantes (circa Peloponnesia ambo tempora; nam cum Parrhasio sermo Socratis apud Xenophontem invenitur) plurimum arti addiderunt. Quorum prior luminum umbrarumque invenisse rationem, secundus examinasse subtilius lineas traditur. Nam Zeuxis plus membrorum corporum dedit, id amplius atque augustius ratus, atque (ut existimant) Homerum secutus, cui validissima quæque forma etiam in feminis placet. Ille verò ita circumscripsit omnia, ut eum legum latorem vocent, quia Deorum atque Heroum effigies, quales ab eo sunt traditæ, cæteri tanquam ita necesse sit sequuntur.

Floruit autem circa Philippum, & usque ad successores Alexandri, pictura præcipuè, sed diversis virtutibus. Nam curâ Protogenes, ratione Pamphilus ac Melanthius, facilitate Anti-

philus, concipiendis visionibus (quas *φαντασίας* vocant) Theon Samius, ingenio & gratia, quam ipse in se maximè jactat, Apelles est præstantissimus. Euphranorem admirandum facit, quòd cæteris optimus studiis inter præcipuos, & pingendi fingendique idem mirus artifex fuit.

SIMILIS in statuis differentia. Nam duriora, & Tuscanicis proxima Caloni atque Egeſias, jam minùs rigida Calamis, molliora adhuc suprâ dictis Myron fecit.

Diligentia ac decor in Polycleto supra cæteros: cui quanquam à plerisque tribuitur palma, tamen ne nihil detrahatur, deesse pondus putant. Nam ut humanæ formæ decorem addiderit supra verum, ita non explevisse deorum auctoritatem videtur. Quin ætatem quoque graviorem dicitur refugisse, nihil ausus ultra leves genas.

At quæ Polycleto defuerunt, Phidiæ atque Alcameni dantur. Phidias tamen diis quàm hominibus efficiendis melior artifex traditur: in ebore verò longè citra æmulum, vel si nihil nisi Minervam Athenis, aut Olympium in Elide Jovem fecisset, cujus pulcritudo adjecisset aliquid etiam receptæ religioni vide-

tur; adeo majestas operis deum æquavit.

Ad veritatem Lyfippum & Praxitelem accessisse optimè affirmant. Nam Demetrius tanquam nimius in ea reprehenditur, & fuit similitudinis quàm pulcritudinis amantior.

IN ORATIONE verò si species intueri velis, totidem penè reperiās ingeniorum, quot corporum formas. Sed fuere quædam genera dicendi conditione temporum horridiora, alioqui magnam jam vim ingenii præ se ferentia. Hinc sunt Lælii, Africani, Catones, Gracchique, quos tu licet Polygnotos vel Calonas appelles. Mediam illam formam teneant L. Crassus, Q. Hortensius. Tum deinde efflorescat non multum inter se distantium tempore oratorum ingens proventus. Hinc vim Cæsaris, indolem Cælii, subtilitatem Calpidii, gravitatem Bruti, acumen Sulpiti, acerbitatem Cassii, diligentiam Pollionis, dignitatem Messalæ, sanctitatem Calvi reperimus. In his etiam quos ipsi vidimus, copiam Senecæ, vires Africani, maturitatem Afri, jucunditatem Crispi, sonum Trachalli, elegantiam Secundi.

AT M. TULLIUM non illum habe-

S iv

mus Euphranorem circa plurimum artium species præstantem, sed in omnibus quæ in quoque laudantur, eminentissimum. Quem tamen & suorum homines temporum incescere audebant ut tumidiorem, & Asianum, & redundantem, & in repetitionibus nimium, & in salibus aliquando frigidum, & in compositione fractum, exultantem, ac penè (quod procul absit) viro molliorem. Postea verò quàm Triumvirali proscriptione consumptus est, passim qui oderant, qui invidebant, qui æmulabantur, adultores etiam præsentis potentiæ, non responsurum invaserunt. Ille tamen qui jejunos à quibusdam atque aridos habebatur, non aliter ab ipsis inimicis malè audire, quàm nimis floribus & ingenii affluentia potuit. Falsum utrumque, sed tamen illa mentiendi propior occasio. Præcipuè verò presserunt eum, qui videri Atticorum imitatores* concupiebant. Hæc manus quasi quibusdam sacris initiata, ut alienigenam, & virum superstitiosum, devinctumque illis legibus insequebatur. Unde nunc quoque aridi, & exsuccii, & exangues (hi sunt enim qui suæ imbecillitati, sanitatis appellationem, quæ est maxime contraria, obtendant) quia

* Alii legunt: concupierant.

Clariorem vim eloquentiæ velut solem ferre non possunt, umbra magni nominis delitescunt. Quibus quia multa, & pluribus locis Cicero ipse respondit, tutior mihi de hoc differendi brevitatis erit.

II. ET antiqua quidem illa divisio inter Asianos atque Atticos fuit, cum hi pressi & integri, contra inflati illi & inanes haberentur: & in his nihil superflueret, illis iudicium maximè ac modus deesset. Quod quidam, quorum & Santra est, hoc putant accidisse, quòd paulatim sermone Græco in proximas Asiæ civitates influente, nondum satis periti loquendi, facundiam concupierint, ideòque ea quæ propriè signari^a poterant, circuitu coeperint enuntiare, ac deinde in eo perseverarint. Mihi autem orationis differentiam fecisse, & dicentium, & audientium naturæ videntur, quòd Attici limati quidem & emuncti nihil inane aut redundans ferebant: Asiana gens tumidior alioqui & jactantior, vaniore etiam dicendi gloria inflata est.

Tertium mox, qui hæc dividebant,

^a Si peritiores linguæ Græcæ fuissent. Legi posset: *signari non poterant.* Quæ ob linguæ Græcæ imperitiam non poterant propriis verbis significare, ea circuitu quodam enuntiant.

adjecerunt genus, Rhodium: quod velut medium esse, atque ex utroque mistum volunt. Neque enim Atticè pressi, neque Asianè sunt abundantes, ut aliquid habere videantur gentis, aliquid auctoris. Æschines enim, qui hunc exilio delegerat locum, intulit eò studia Athenarum, quæ velut fata quædam cælo terraque degenerant, saporem illum Atticum peregrino miscuerunt. Lenti ergo quidem ac remissi, non sine pondere tamen: neque fontibus puris, neque torrentibus turbidis, sed lenibus stagnis similes habentur.

NEMO igitur dubitaverit longè esse optimum genus Atticorum. In quo ut est aliquid inter ipsos commune, id est judicium acre, tersumque: ita ingeniorum plurimæ formæ. Quapropter mihi falli multum videntur, qui solos esse Atticos credunt tenues, & lucidos, & significantes, sed quadam eloquentiæ frugalitate contentos, ac semper a manum intra pallium continentes. Nam quis erit hic Atticus? Sit Lysias: hunc enim amplectuntur amatores istius nominis modum. Non igitur jam usque ad

* Quid sit Atticè dicere, vide apud Cicer. in Bruto, 284. 291. Et in Orat. 22. 32.

a Sic proverbialiter est locutus de illis qui lenti sunt & remissi, ac sedata utuntur oratione. Nam oratores qui utuntur contentione, brachium solent exercere atque vibrare. *Tura.*

• Coccum & Antocidem remitemur.

Interrogare tamen velim an Isocrates Atticè dixerit. Nihil enim tam est Lysiae diversum. Negabunt? At ejus schola principes oratorum dedit. Quæratursimilius aliquid. Hyperides Atticus? Certè. At plus indulfit voluptati. Transeo plurimos, Lycurgum, Aristogitona, & his priores Iliæum, Antiphontem: quos ut homines inter se genere similes, differentes dixeris specie.

Quid ille, cujus modò fecimus mentionem, Æschines? nonne his latior, & audentior, & excelsior? Quid denique Demosthenes? non cunctos illos tenues & circumspectos, sublimitate, vi, impetu, cultu, compositione superavit? non insurgit locis? non figuris gaudet? non translationibus nitet? non oratione ficta dat tacentibus vocem? non illud jusjurandum per cæsos in Marathone ac Salamine propugnatores Reipublicæ, fatis manifestò docet præceptorem ejus Platonem fuisse? Quem ipsum num Asianum appellabimus, ple-

<p>a <i>Antocides</i> numeratur à Plutarcho inter decem oratores Athenienses. De <i>Cocco</i> nihil ille scribit. Tantum Suidas ait hunc fuisse Isocratis discipulum</p>	<p>& oratorem Atheniensem, qui quasdam orationes reliquerit. Videtur autem significare Antocidem & Coccum tenuiores fuisse Lysia. <i>Tarn.</i></p>
--	--

S vj

rumque instinctis divino spiritu vatibus comparandum? Quid Periclea? Similémne credimus Lyfiacæ gracilitati, quem fulminibus, & cælesti fragori comparant comici, dum illi convitiantur?

Quid est igitur, quod in iis demum qui tenui venula per calculos fluunt, Atticum saporem putent? ibi demum ^a thymum redolere dicant? Quos ego existimo, si quod in his finibus uberius invenerint solum, fertiliorémve segetem, negaturos Atticam esse, quòd plus quàm acceperit feminis reddat, quia ^b hanc ejus terræ fidem Menander eludit. Itaque si quis nunc ad eas Demosthenis virtutes, quas ille summus orator habuit, tamen quæ defuisse ei, sive ipsius natura, sive lege civitatis videntur, adjecerit, ut affectus concitatiùs moveat, audiam dicentem, non fecit hoc Demosthenes? & si quid exierit numeris aptius, fortasse non possit, sed tamen si quid exierit, non erit Atticum? Meliùs de hoc nomine sentiant, credántque Atticè dicere, esse optimè dicere.

^a Hoc dictum est, quia in Hymetto monte Atticæ
^b Alludere videtur ad aliquem Menandri locum.

ATQUE in hac tamen opinione perseverantes Græcos magis tulerim. Latina mihi facundia, ut inventione, dispositione, consilio, cæterisque hujus generis artibus similis Græcæ, ac prorsus discipula ejus videtur; ita circa rationem eloquendi vix habere imitationis locum.

Namque ipsis est statim sonus dulcior, quando & jucundissimas ex Græcis literas Y & Z, non habemus, vocalem alteram, alteram consonantem, quibus nullæ apud eos dulcius spirant: quas mutuari solemus quoties illorum nominibus utimur. Quod cum contingit, nescio quomodo velut hilarior protinus renidet oratio: ut in *Zephyris Zopyrisque*: quæ si nostris literis scribantur, furdum quiddam, & barbarum efficiunt, & velut in locum earum succedent tristes & horridæ, quibus Græcia caret.

Nam & illa quæ sexta est nostrarum, penè non humana voce, vel omnino non voce potius, inter discrimina dentium efflanda est, quæ etiam cum vocalem proximam accipit, quassa quodammodo, utique * quoties aliquam consonantium frangit, multo fit horridior.

* Ut in hoc ipso, frangit.

Æolicæ ^a quoque literæ, qua *servum cervum*que dicimus, etiam si forma à nobis repudiata est, vis tamen nos ipsa persequitur.

* Scilicet
litera u, an
lit. q.

Duras & * illa syllabas facit, quæ ad jungendas demum subjectas sibi vocales est utilis, aliàs supervacua, ut *equos* ac *equum* scribimus, cùm ipsæ etiam vocales duæ efficiant sonum, qualis apud Græcos nullus est, ideòque scribi illorum literis non potest.

Quid? quòd pleraque nos illa quasi mugiente litera cludimus M, qua nulum Græcè verbum cadit? At illi ^v jucundam, & in fine præcipuè quasi tinnientem, illius loco ponunt, quæ est apud nos rarissima in clausulis.

Pro ab,
ponendo abs.

Quid? quòd syllabæ nostræ in B literam & D innituntur, adeo asperè, ut plerique non antiquissimorum quidem, sed tamen veterum, mollire tentaverint, non solum *aversa* pro *abversis* dicendo, sed & in ^v præpositione B literæ absonam & ipsam S subjiciendo?

Sed ^b accentus quoque cum rigore

^a Claudius Cæsar Imperator literis adjecerat *digamma Æolicum* (sic dictum, quia ejus figura duplicatum gamma reddit F) Quod tamen ut meminit Priscianus, est repudiatum.

Turn.

^b *Accentus* est certa lex & regula ad elevandam aut deprimendam in pronuntiatione syllabam. Triplex est. *Acutus* ideo inventus est, quòd acuat si-

quodam, tum similitudine ipsa minùs
suaves habemus: quia ultima syllaba
nec acuta unquam excitatur, nec flexa
circumducitur, sed in gravem, vel duas
graves cadit semper. Itaque tanto est
sermo Græcus Latino jucundior; ut
nostri poetæ quoties dulce carmen esse
voluerunt, illorum id nominibus exor-
nent.

His illa potentiora, quòd res pluri-
mæ carent appellationibus, ut eas ne-
cesse sit ^a transferre, aut circumire:
etiam in iis quæ denominata sunt, sum-
ma paupertas in eadem nos frequentif-
simè revolvit: at illis non verborum
modò, sed linguarum etiam inter se
differentium copia est.

QUARE qui à Latinis exigit illam
gratiam sermonis Attici, det mihi in
loquendo eandem jucunditatem, &
parem copiam. Quod si negatum est,
sententias aptabimus iis vocibus quas
habemus, nec rerum nimiam tenuita-
tem, ut non dicam pinguioribus, for-

ve elevet syllabam. *Gravis*
ideo, quòd deprimat aut
deponat. *Circumflexus*, eo
quòd deprimat atque acuat.
In unaquaque parte oratio-
nis *arsis* & *thesis* sunt. Ut
in hac voce, *natura*,
quando dico *natu*, elevatur

vox, **•** est *arsis* in *tu*:
quando verò, *ra*, deprimi-
tur vox, & est *thesis*. Pri-
scian.

^a Translatione seu me-
taphorâ, aut circuitu seu
periphrasi significare.

tioribus certè verbis miscebimus, ne virtus utraque pereat ipsa confusione. Nam quo minùs adjuvat sermo, rerum inventionem pugnandum est. Sensus sublimes variique eruantur. Permovendi omnes affectus erunt, oratio translationum nitore illuminanda.

Non possumus esse tam graciles? sumus fortiores. Subtilitate vincimur? valeamus pondere. Proprietatis penes illos est certior copia? vincamus ingenio. ^a Græcorum etiam minora suos portus habent? nos plerumque majoribus velis moveamur: validior spiritus finis nostros tendat. Non tamen alto semper feremur. Nam & littora interim sequenda sunt. Illis facilis per quælibet vada accessus: ego aliquid non multo tamen altius, in quo mea cimba non confidat, inveniam.

Neque enim si tenuiora hæc ac prefiora Græci meliùs, in eoque vincimur solo, & ideo in comœdiis non contendimus, prorsus tamen omittenda pars hæc orationis, sed exigenda ut optimè possumus: possumus autem rerum &

^a Significat à Græcis res vel tenuissimas subtili sermone eleganter exprimi; id tamen esse compensandum aliqua amplitudine, ita tamen ut videamur esse nos non posse descendere in tenues, quanquam non ita tantam subtilitatem: sed ut Græci. *Turn.*

modo & iudicio esse similes: verborum gratia, quam in ipsis non habemus, extrinsecus condienda est. An non in privatis & acutus, & non asper, & non indistinctus, & non supra modum elatus M. Tullius? non in M. Callidio insignis hæc virtus? non Scipio, Lælius, Cato, in eloquendo velut Attici Romanorum fuerunt? Cui porro non satis est, quo melius esse nihil potest?

III. AD HOC quidam nullam esse naturalem putant eloquentiam, nisi quæ sit quotidiano sermoni simillima, quo cum amicis, conjugibus, liberis, servis loquimur, contenti promere animi voluntatem, nihilque accersiti & elaborati requirentes: quicquid huc sit adjectum, id esse affectationis, & ambitiosæ in loquendo jactantiæ, remotum à veritate, fictumque ipsorum gratia verborum, quibus solum à natura sit officium attributum, servire sensibus: sicut athletarum corpora, etiamsi validiora fiant exercitatione, & lege quadam ciborum, non tamen esse naturalia, atque ab illa specie quæ sit concessa hominibus, abhorrere. Quid enim,

a Verborum gratia, quam in ipsis scilicet verbis non habemus, (hisi fortè legendum sit, quam ut ipsi non habemus) aliis ornamentis extrinsecus petitis condienda est & compensanda.

inquiunt; attinet circuitu res ostendere, & translationibus, id est, aut pluribus aut alienis verbis, cum sua cuique sint assignata nomina? Denique antiquissimum quemque maximè secundum naturam dixisse contendunt, mox poetis similiores extitisse; etiamsi parcius, simili tamen ratione falsa & impropria virtutes a ducentes.

pag. 38.

Qua in disputatione nonnihil veri est, ideoque non tam procul, quam fit à quibusdam, recedendum à propriis atque communibus. Si quis tamen (ut in illo loco dixi compositionis) ad necessaria, quibus nihil minus est, aliquid melius adjecerit, non erit hac calumnia reprehendus. Nam mihi aliam quandam videtur habere naturam sermo vulgaris, aliam viri eloquentis oratio; cui si res indicare modò satis esset, nihil ultra verborum proprietatem elaboraret: sed cum debeat delectare, movere, in plurimas animi audientis species impellere, utetur iis quoque adiutoriis, quæ ab eadem sunt nobis concessa natura. Nam & lacertos exercitatione constringere, & augere vires, & colorem trahere,

* a Virtutum loco habentes. Quædam scilicet figuræ essent vitia, si non perterentur, sed acciderent; ut ipse ait Fabius pag. 126.

naturale est. Ideoque in omnibus gentibus alius alio facundior habetur, & eloquendo dulcis magis. Quod si non eveniret, omnes pares essent, & idem omnes deceret. At loquuntur, & servant personarum discrimen; ita quo quisque plus efficit dicendo, hoc magis secundum naturæ eloquentiam dicit.

QUAPROPTER ne illis quidem nimium repugno, qui dandum putant nonnihil esse temporibus atque auribus, nitidius aliquid atque affectatius postulantibus. Itaque non * solum ad priores Catonem Gracchosque, sed ne ad hos quidem oratorem alligandum puto. Atque id fecisse M. Tullium video, ut cum omnia utilitati, tum partem quandam delectationi daret, cum & ipsam se rem agere diceret (agebat autem maximè) litigatoris. Nam hoc ipso proderat, quod placebat. Ad cuius voluptates nihil equidem quod addi possit invenio, * nisi ut sensus nos quidem dicamus plures. Neque enim fieri potest salva tractatione causæ, & dicendi auctoritate, si crebra hæc lumina & continua fuerint, ut non invicem offererint.

Sed me hætenus cedentem nemo insequatur ultrà: do tempori, ne crassa

* Non solum
lim, pro non
solum non.

* Alii legunt: ne si
sensus, &c.

toga sit, non serica; ne intonsum caput, non in gradus atque annulos totum comptum: cum in eo qui se non ad luxuriam ac libidinem referat, eadem speciosiora quoque sint, quæ honestiora. Cæterum hoc quod vulgò Sententias vocamus (veteribus præcipueque Græcis in usu non fuit, apud Ciceronem inuenio) dum rem contineant, & copia non redundant, & ad victoriam spectent, quis utile neget? Feriunt animum, & uno ictu frequenter impellunt, & ipsa breuitate magis hærent & dictione persuadent.

AC SUNT qui hæc excitatiora lumina etiam si dicere permittant, à componendis tamen orationibus excludenda arbitrentur. Quocirca mihi ne hic quidem locus intactus est omittendus, quòd plures eruditorum aliam esse dicendi rationem, aliam scribendi putauerunt; ideòque in agendo clarissimos quosdam nihil posteritati mansurisque mox literis reliquisse, ut Periclem, & Demadem; rursus alios ad componendum optimos, actionibus idoneos non fuisse, ut Isocratem: præterea in agendo plus impetus posse plerumque, & petitas vel paulo licentiùs voluptates; commouendos enim esse,

docendosque animos imperitorum. At quod libris dedicatur, & in exemplum editur, tersum ac limatum, & ad legem ac regulam compositum esse oportere, quia veniat in manus doctorum, & iudices artis habeat artifices..

Mihi unum atque idem videtur bene dicere, ac bene scribere: neque aliud esse oratio scripta, quàm monumentum actionis habitæ. Itaque nullas non (ut opinor) debet habere virtutes, non dico nulla vitia. Nam imperitis placere aliquando quæ vitiosa sunt scio.●

Quo different igitur? Quòd, si mihi des concilium iudicum sapientum, perquam multa recidam ex orationibus non Ciceronis modò, sed etiam ejus qui est strictior multo, Demosthenis. Neque enim affectus omnino movendi erunt, nec aures delectatione mulcendæ, cum etiam proœmia supervacua esse apud tales, Aristoteles existimet. Non enim trahentur his illi sapientes: propriè & significanter rem indicare, probatione colligere satis est.

Cum verò iudex detur aut populus, aut ex populo, laturique sententiam indocti sapius atque interim rustici; omnia quæ ad obtinendum quod intendimus, prodesse credemus, adhi-

benda sunt : eaque etiam cum dicimus ;
promenda , & cum scribimus , ut do-
ceamus quomodo dici oporteat. An *
Demosthenem malle[m] sic egisse ut scri-
psit , aut Ciceronem ? Aut eos præstan-
tissimos oratores alio quàm scriptis co-
gnoscamus ? Melius egerunt igitur , an
pejus ? Nam si pejus , sic potius oport-
uit dici ut scripserunt. Si melius , sic
oportuit scribi ut dixerunt.

Quid ergo ? Semper sic aget orator
ut scribit ? Si licebit , semper : quod si
impediant brevitatem tempora à iudice
data , multum ex eo quod potuit dici re-
cidetur : editio habebit omnia. ^a Quæ
autem secundum naturam iudicantium
dicta sunt , non ita posteris tradentur ,
ne videantur propositi fuisse ; non tem-
poris. Nam id quoque plurimum re-
fert , quo modo iudex audire velit : ^v at-
que ei vultus sæpe ipse rectus est di-
centis , ut Cicero præcepit. Ideoque in-
standum iis quæ placere intellexeris ,
resiliendum ab iis quæ non recipientur.

^a Interdum Iudices ita
sunt imperiti , ut sæpenu-
merò sit ineptè loquendum ,
quo res ab illis intelligatur.
Illa tamen vitia non erunt
in oratione ponenda , cum
scribetur. *Turn.*

^b Argent. edit. habet :

*atque ejus vultus sæpe ipse
rector est dicentis , ut Cice-
ro præcepit. Id est : orator
sæpe , prout ex vultu Judi-
cis eum animatum esse vi-
det , sermonem suum fia-
git ac format.*

* *Fortè le-
gendum , nol-
lem. Argent.
editio habet :
An Demo-
sthenes malè
sic egisset , ut
scripsit , aut
Cicero ?*

Sermo ipse, qui facilè judicem doceat, optandus.

Nec id mirum fit, cùm etiã testium personis aliqua mutantur. Prudenter enim, qui cùm interrogasset rusticum testem, an^a Amphiona nosset, negante eo, detraxit aspirationem, breviavitque secundam ejus nominis syllabam, & ille eum sic optimè norat. Hujusmodi casus efficiunt, ut aliquando dicatur aliter quàm scribitur, cùm dicere quomodo scribendum est, non licet.

IV. ALTERA est divisio, quæ in tres & ipsa discedit, qua discerni posse etiam rectè dicendi genera inter se videntur. Namque unum subtile, quod ἰσχυρόν vocant. Alterum grande atque robustum, quòd constituunt ἀδρόν. Tertium alii medium ex duobus, alii floridum, namque id ἀνθηρόν appellant, addiderunt. Quorum tamen ea ferè ratio est, ut primum docendi, secundum movendi, tertium illud utrocunque nomine, delectandi, sive * aliud inter-

In docendo autem acumen, in interconciliando lenitas, in movendo gravitas videatur.

* Aliud, superfluum videtur: & fortasse huc irrepsit è superiore versu, ubi est, illud.

^a Pendet hujus loci sensus ab ea ratione quo rusticus pronuntiabat hanc vocem.

Itaque illo subtili præcipuè ratio narrandi probandique consistet : sed quod etiã detractis cæteris virtutibus suo genere plenum sit. Medius hic modus, & translationibus crebrior, & figuris erit jucundior, egressionibus amœnus, compositione aptus, sententiis dulcis, lenior tamen, ut amnis lucidus quidam & virentibus utrinque sylvis inumbratus. At ille qui saxa devolvat, & pontem indignetur, & ripas sibi faciat, multus & torrens judicem vel nitentem contrà feret, cogètque ire quã rapit.

Hic orator & defunctos excitabit, *Pro Cæl. 33.* ut Appium Cæcum : apud hunc & patria ipsa exclamabit, aliquémque (ut *1. Catil. 18.* apud Ciceronem in oratione contra Catilinam in Senatu) alloquetur. Hic & amplificationibus extollet orationem, & vi superlationum quoque eriget. *2. Philip. 67.* *Quæ charybdis tam vorax : & : Oceanus mediusfidius ipse.* Nota sunt enim jam studiosis hæc lumina. Hic deos ipsos in congressum propè suum sermonémque deducet : *Pro Mil. 85.* *Vos enim Albani tumuli atque luci : vos, inquam, Albanorum obruta aræ, sacrorum populi Romani sociæ & æquales.* Hic iram, hic misericordiam inspirabit, hic dicet : *Te vidit,*

dit, & flevit, & appellavit.^a Et per omnes affectus tractatur. Hinc itaque illuc sequetur, nec doceri desiderabit.

Quare si ex tribus his generibus necessario sit eligendum unum, quis dubitet hoc præferre omnibus, & validissimum alioqui, & maximis quibusque causis accommodatissimum? Nam & II. a. 223a
&c. Homerus brevem quidem cum animi jucunditate, & propriam, (id enim est non errare verbis) & carentem supervacuis eloquentiam Menelao dedit, quæ sunt virtutes generis illius primi. Et ex ore Nestoris dixit dulciorem melle II. a. 249: profluere sermonem, quâ certe delectatione nihil fingi majus potest. Sed II. a. 213.
&c. summam aggressus, ut in Ulysse, facundiam, magnitudinem illi junxit, cui orationem nivibus hibernis, & copiâ verborum, atque impetu parem tribuit. Cum hoc igitur nemo mortalium contendet: hunc ut deum homines intuebuntur. Hanc vim & celeritatem in Pericle miratur Eupolis; hanc fulminibus Aristophanes comparat: hæc est vera dicendi facultas.

SED NEQUE his tribus quasi formis

^a Procul dubio subest hinc aliquod mendum. Argent. edit. habet: & per omnes affectus auditor huc atque illuc sequetur, nec doceri desiderabis.

Tom. II.

T

inclusa eloquentia est. Nam ut inter gracile, validumque, tertium aliquid constitutum est; ita horum intervalla sunt. Atque inter hæc ipsa mistum quiddam ex duobus medium est eorum. Nam & subtili plenius aliquid atque subtilius, & vehementi remissius atque vehementius invenitur; ut illud lene aut ascendit ad fortiora, aut ad tenuiora summittitur: ac sic propè innumerabiles species reperiuntur, quæ utique aliquo momento inter se differant; sicut quatuor generaliter ventos à totidem mundi cardinibus accepimus flare, cum interim plurimi medii eorum, varietate regionum ac fluminum propriè deprehendantur. Eademque musicis ratio est, qui cum in cithara quinque constituerunt sonos, plurima deinde varietate complent spatia illa nervorum, atque iis quos interposuerunt, inserunt alios, ut pauci illi transitus multos gradus habeant.

PLURES igitur etiam eloquentiæ facies, sed stultissimum quærere ad quam recturus se sit orator, cum omnis species, quæ modò recta est, habeat usum, atque id ipsum omne sit oratoris, quod vulgò genus dicendi vocant. Utetur enim ut res exiget, omnibus: nec pro

causa modò, sed & pro partibus causæ.

Nam ut non eodem modo pro reo capitis, & in certamine hæreditatis, & de interdictis ac sponsonibus, & de certa re credita dicet; sententiarum in Senatu, & concionum, & privatorum consiliorum servabit discrimina; * vitam ex differentia personarum, locorum, temporumque mutabit: ita in eadem oratione a aliter conciliabit, non ex iisdem * partibus iram & misericordiam petet: alias ad docendum, alias ad movendum adhibebit artes.

* Vivendi rationem. *Argent. Edit. habet: multa.*

* Ex iisdem locis.

Non unus color proœmii, narrationis, argumentorum, egressionis, perorationis, servabitur. Dicet idem graviter, severè, acriter, vehementer, concitatè, copiosè, amarè, comiter, remissè, subtiliter, blandè, leniter, dulciter, breviter, urbanè; non ubique simul, sed ubicunque par sit. Sic fiet tum id propter quod maximè repertus est usus orationis, ut dicat & utiliter, & ad efficiendum quod intendit, potenter: tum laudem quoque nec doctorum modò, sed etiam vulgi consequetur.

FALLUNTUR enim plurimum, qui

^a Omissum videtur hic petitio ejusdem vocis aliquid. *Aliter inflammabit, aliter conciliabit.* Re-
 | petitio ejusdem vocis *aliter*, potuit hoc mendam
 | inducere.

vitiosum & corruptum dicendi genus, quod aut verborum licentiâ resultat, aut puerilibus sententiolis lascivit, aut immodico tumore turgescit, aut inanis locis bacchatur, aut casuris, si leviter excutiantur, flosculis nitet, aut præcipitia pro sublimibus habet, aut specie libertatis insanit, magis existimant populare atque plausibile.

Quod quidem placere multis, nec inficior, nec miror: est enim jucundioris, ac favorabilioris qualiscunque eloquentiæ; & ducit animos naturali voluptate vox omnis, neque aliunde illi per fora atque aggerem circuli. Quod minus mirum est, quòd nulli non agentium parata vulgi corona est. Ubi verò quid exquisitiùs dictum accidit auribus imperitorum, qualecunque id, quod modò se ipsi posse desperent, habet admirationem: neque immeritò; nam ne illud quidem facile est.

Sed evanescunt hæc atque emoriuntur comparatione meliorum: ut lana tincta fuce citra purpuram placet: at si contuleris etiam ^a lacernæ, conspectu melioris obruatur, ut Ovidius ait. Si verò iudicium his corruptis acrius adhi-

^a Quæ minus splendoris habet, quàm cæteræ vestes.

beas , ut ^a buccinis purpuram , jam illud quod fefellerat , exuat mentitum colorem , & quâdam vix enarrabili foeditate pallefcât. Luceat igitur hæc citra solem , ut & quædam exigua animalia igniculi videntur in tenebris. Denique mala multi probant , nemo improbat bona.

NEQUE verò omnia ista , de quibus locuti sumus , orator optimè tantum , sed etiam facillimè faciet. Neque enim vis summa dicendi est admiratione digna , si infelix usque ad ultimum sollicitudo persequitur , ac oratorem macerat & coquit , ægrè verba vertentem , & perpendendis coagmentandisque eis intabescentem. Nitidus ille , & sublimis , & locuples , circumfluentibus undique eloquentiæ copiis imperat. Desinit enim in adversa niti , qui pervenit in summum. Scendenti , circa ima labor est : cæterum quantum processeris , mollietur dives & lætius solum. Et ^b si hæc quoque jam leviùs suprema perseverantibus studiis evaserit , inde fructus illaborati offerunt sese , & omnia sponte

^a *Buccinum* vocat quoddam genus conchæ , ex quo tingitur color similis purpuræ , sed dilutior & pallidior. *Turn.*

^b *Mendosus* hic locus. *Leviùs* , abundat ; & huc fortè irrepsit è superiore versu , ubi est , *lætius*. *Argentedit. habet , evaseris.*

proveniunt : quæ tamen quotidie nisi decerpantur , arescunt.

* *Malim* ,
habeat.

Sed & copia * habet modum , sine quo nihil nec laudabile , nec salutare est ; & nitor ille cultum virilem , & inventio iudicium. Sic erunt magna , non nimia : sublimia , non abrupta : fortia , non temeraria : severa , non tristia : gravia , non tarda : læta , non luxuriosa : jucunda , non dissoluta : plena , non tumida. Similis in cæteris ratio est. Tutissima ferè per medium via : quia utriusque ultimum vitium est.

CAPUT XI.

QUÆ POST FINEM STUDIA. ADHORTATIO AD ELOQUENTIAM.

I. Destnendum oratori , ut quantum deficiat. — Tunc formandis juvenibus incumbet. II. Excusat se Fabius quòd ab oratore exigat & virtutem , & plurimarum artium scientiam. — Virtutem voluntate maximè constare. — Discendis artibus abundè tempus sufficere. — Affert exempla multorum , qui omnes artes didicerint. III. Adhortatio ad eloquentiam.

I. **H**IS dicendi virtutibus usus orator in iudiciis , consiliis , concionibus , Senatu , in omni denique officio boni civis , finem quoque dignum & optimo viro , & opere sanctissimo fa-

ciet: non quia prodesse unquam satis sit, & illa mente atque illa facultate prædito non conveniat operis pulcherrimi quàm longissimum tempus, sed quia decet hoc quoque prospicere, ne quid pejùs quàm fecerit, faciat. Neque enim scientiã modò constat orator, quæ augetur annis, sed voce, latere, firmitate: quibus fractis, aut imminutis ætate seu valetudine, cavendum est ne quid in oratore summo desideretur, ne intersistat fatigatus, ne quæ dicet, parum audiri sentiat, * ne se queratur perire.

* Alii legunt: ne se querat priorem. Ne se queratur peiorem.

Vidi ego longè omnium quos mihi cognoscere contigit, summum oratorem, Domitium Afrum, valde senem, quotidie aliquid ex ea quam meruerat auctoritate perdentem, cum agente illo, quem principem fuisse quondam fori non erat dubium, alii (quod indignum videbatur) riderent, alii erubescerent, quæ occasio illis fuit dicendi, malle eum deficere quàm desinere. Neque erant illa qualiacunque mala, sed minora. Quare antequam in has ætatis veniat insidias, receptui canet, & in portum integra nave perveniet.

NEQUE enim minores eum, cum id fecerit, studiorum fructus sequentur.

T iv.

Aut ille monumenta rerum posteris;
 1. de Orat. aut, ut L. Crassus in libris Ciceronis
 799. destinabat, ^a quærentibus tradet, aut
 eloquentiæ componet artem, aut pul-
 cherrimis vitæ præceptis dignum os da-
 bit. Frequentabunt ejus domum opti-
 mi juvenes more veterum, & veram
 dicendi viam velut ex oraculo petent.
 Hos ille formabit quasi eloquentiæ pa-
 rens, & ut vetus gubernator, littora
 & portus, & quæ tempestatum signa,
 quid secundis flatibus, quid adversis
 ratis poscat, docebit: non humanitatis
 solùm communi ductus officio, sed
 amore quodam operis. Nemo enim mi-
 nuï velit id, in quo maximus fuit. Quid
 porrò est honestius, quàm docere quod
 optimè scias?

Pro Cal. n. Sic ad se Cælium deductum à patre
 9. Cicero profitetur. Sic Pansam, Hir-
 Lib. 9. Ep. cium, Dolabellam in morem præcepto-
 fam. 16. ris exercuit, quotidie dicens, audiens-
 que. Ac nescio an eum tunc beatissi-
 mum credi oporteat fore, cùm jam se-
 cretus & consecratus, liber invidiâ,
 procul à contentionibus, famam in

^a Omissum hîc aliquid suspicor, ut, *ius*, aut *respon-
 sionem*. Crassus enim hanc senectuti suæ jucundissimam occupationem destinabat, ut civibus de jure quærentibus responderet.

tuto collocarit, & sentiet vivus eam, quæ post fata præstari magis solet, venerationem, & quid apud posteros futurus sit, videbit. Consciussum mihi, quantum mediocritate valui, quæque antea scierim, quæque operis hujusce gratiâ potuerim inquirere, candidè me atque simpliciter in notitiam eorum, si qui fortè cognoscere voluissent, protulisse. Atque id viro bono satis est docuisse, quod scierit.

II. VEREOR tamen, ne aut magna nimium videar exigere, qui eundem virum bonum esse, & dicendi peritum velim: aut * multa qui tot artibus in pueritia discendis, morum quoque præcepta, & scientiam juris civilis, præter ea quæ de eloquentia tradebantur, adjecerim: quique hæc operi nostro necessaria esse * crediderim, velut pondus rei perhorrescant, ac desperent ante experimentum.

* *Supple,*
nimium mul-
ti.

* *Legendum*
crediderint.

Sed hi primùm renuntient sibi, quanta sit humani ingenii vis, quàm potens efficiendi quæ velit: cùm maria transferre, siderum cursus numerosque cognoscere, mundum ipsum penè dimittere, minores, sed difficiliore artes potuerint. Tum cogitent, quantam rem petant, quàmque nullus sit hoc propo-

T V

sito præmio labor recusandus. ^a Quod si mente conceperint, huic quoque parti facilius accedent, ut ipsum iter, neque impervium, neque saltem durum putent.

NAM ID quod prius, quòdque majus est, ut boni viri simus, voluntate maximè constat: quam qui vera fide induerit, facilè easdem, quæ virtutem docent, artes accipiet. Neque enim aut tam perplexa, aut tam numerosa sunt, quæ premunt, ut non paucorum admodum annorum intentione discantur. Longam enim facit operam, quòd repugnamus. Brevis est institutio vitæ honestæ beatæque, ^b si credas. Natura enim nos ad mentem optimam genuit: adeoque discere meliora volentibus promptum est, ut verè intuenti mirum sit illud magis, malos esse tam multos. Nam ut aqua piscibus, ut sicca terrenis, circumfusis nobis spiritus volucris convenit: ita certè facilius esse oportebat, secundum naturam, quàm contra eam vivere.

CÆTERA verò etiam si ætatem nostram non spatium senectutis, sed tem-

^a Si mente rei magnitudinem conceperint.

^b Si credas id esse breve & facile: vel, si credas iis

quæ de virtute præcipiuntur. Meliorem certè sensum hæc verba efficerent: si cupias, si velis.

porē adolescentiæ metiamur, abundē multos ad discendum annos habent. Omnia enim breviora reddet ordo, & ratio, & modus. Sed culpa est in præceptoribus prima, libenter detinentibus puerum, partim cupiditate diutius exigendi mercedulas, partim ambitione, quo difficilius sit quod pollicentur, partim etiam incitiâ tradendi, vel negligentia. Proxima a in nobis, qui morari in eo quod novimus, quàm discere quæ nondum scimus, melius putamus.

Nam ut de nostris potissimum studiis dicam, quid attinet tam multis annis, quàm in more est plurimorum, (ut de his à quibus magna in hoc pars ætatis absumitur, taceam) declamitare in schola, & tantum laboris in rebus falsis consumere, cùm satis sit modico tempore imaginem veri discriminis, & dicendi leges comperisse? Quod non dico, quia sit unquam omittenda dicendi exercitatio, sed quia non sit in una ejus specie consensendum. ^b Cognoscere enim, & præcepta vivendi perdiscere, & in foros nos experiri potuimus, dum scholastici sumus.

^a Intelligit. adolescentes | quod referatur ad cognoscere, ut multa.
^b Videtur aliquid deesse, |

* *Alii legunt, discendi ratio, docendi.*

* Dicendi ratio talis, ut non multos annos poscat. Quælibet enim ex iis artibus, quarum prius habui mentionem, in paucos libros contrahi solet: adeo infinito spatio ac traditione opus non est. Reliqua est, quæ vires citò facit, consuetudo. Rerum cognitio quotidie crescit, & tamen ^a multorum ad eas librorum necessaria lectio est, quibus aut rerum exempla ab historicis, aut dicendi ab oratoribus petuntur. Philosophorum quoque consultorúmque opiniones, sicuti alia, velimus legere necessarium est.

Quæ quidem possumus omnia: sed brevè nobis tempus nos fecimus. Quantum enim studiis impartimur? Alias horas vanus salutandi labor, alias datum fabulis otium, alias spectacula, alias convivium trahunt. Adjice tot genera ludendi, & insanam corporis curam. Trahat inde peregrinatio, rura, calculorum anxietas sollicitudines, multæ causæ libidinum, & vinum, & flagitiosus omni genere voluptatum animus. Ne ea quidem tempora idonea, quæ supersunt. Quæ si omnia studiis impenderentur,

^a Argent. edit. habet per interrogationem, & *et* | it sit sensus, non ita multos esse libros, quorum nomen, quàm multorum, &c. | necessaria sit lectio.

jam nobis longa ætas ; & abundè ^a factis ad discendum spatia viderentur, & diurna tantum computantibus tempora : & noctes (quarum bona pars omni somno longior est) adjuvarent. Nunc computamus annos, non quibus studuimus, sed quibus viximus. Nec verò si Geometræ, & Grammatici, cæterarumque artium professores omnem suam vitam, quamlibet longa fuerit, in singulis artibus consumpserunt, sequitur ut plures quasdam vitas ad plura discenda desideremus. Neque illi didicerunt hæc usque in senectutem, sed ea sola didicisse contenti fuerunt, ac tot annos in utendo, non in percipiendo exhauserunt.

CÆTERUM ut de Homero faceam ; in quo nullius non artis, aut perfecta, aut certè non dubia vestigia reperiuntur : ut Eleum Hippiam transeam, qui non liberalium modò disciplinarum præ se scientiam tulit, sed vestem, & anulum, crepidasque, quæ omnia manu sua fecerat, in usu habuit ; atque ita se præparavit, ne cuius alterius ope egeret, néve ullius rei : Gorgias quoque summæ senectutis, id quærere au-

^a Plusquam factis. Malim legere. spatii videretur. Et diurna. Etiam diurna Deleri fortè possit, &c.

dituros, de quo quisque vellet, jubebat. Quæ tandem ars digna literis Platoni defuit? Quot seculis Aristoteles didicit, ut non solum quæ ad philosophos atque oratores pertinent, scientiâ complecteretur, sed animalium satorumque naturas omnes perquireret? Illis enim hæc invenienda fuerunt, nobis cognoscenda sunt. Tot nos præceptoribus, tot exemplis instruxit antiquitas, ut possit videri nulla forte nascendi ætas felicior, quàm nostra, cui docendæ priores elaboraverunt.

M. Censorius Cato, idem orator, idem historiæ conditor, idem juris, idem rerum rusticarum peritissimus fuit: inter tot operas militiæ, tantas domi contentiones, rudi seculo literas Græcas ætate jam declinata didicit, ut esset hominibus documento, ea quoque percipi posse, quæ senes concupissent. Quàm multa, imò penè omnia tradidit Varro! Quod instrumentum dicendi M. Tullio defuit? Quid plura? cùm etiam Cornelius Celsus, mediocri vir ingenio, non solum de his omnibus conscripserit artibus, sed amplius rei militaris, & rusticæ etiam, & medicinæ præcepta reliquerit? dignus vel ipso proposito, ut eum scisse omnia illa credamus.

ADHORTATIO AD ELOQUENT. 447

III. AT perficere tantum opus, arduum est, & nemo perfecit. Ante omnia sufficit ad exhortationem studio- rum, non cadere in rerum naturam, ut quicquid non est factum, ne fieri quidem possit: cum omnia quæ magna sunt atque admirabilia, tempus ali- quod, quò primùm efficerentur, ha- buerint. Quantum enim Poesis ab Ho- mero & Virgilio, tantum fastigium ac- cepit eloquentia à Demosthene atque Cicerone. Denique quicquid est opti- mum, antè non fuerat.

Verùm etiamsi quis summa despe- ret, (quod cur faciat, cui ingenium, valetudo, facultas, præceptor non deerunt?) tamen est (ut Cicero ait) *Oraz. n. 4.* pulcrum in secundis tertiisque confi- stere. Neque enim si quis Achillis glo- riam in bellicis consequi non potest, Ajacis aut Diomedis laudem asperna- bitur: neque qui Homeri, non Tyrtei. Quinimò si hanc cogitationem homi- nes habuissent, ut nemo se meliorem fore eo qui optimus fuisset, arbitrare- tur, ii ipsi qui sunt optimi, non fuif- sent: neque post Lucretium ac Macrum Virgilius, neque post Crassum & Hor- tentium Cicero, sed nec alii postea * vicerint.

* Eos qui prioribus temporibus fuerunt, vicerint, superaverint.

Verum ut transeundi spes non sit magna, tamen est dignitas subsequendi. An Pollio & Messala, qui jam Cicerone arcem tenente eloquentiæ agere cœperunt, parum in vita dignitatis habuerunt, parum ad posteros gloriæ tradiderunt? Alioquin pessimè de rebus humanis perductæ in summum artes mererentur, si, quod optimum fuisset, * defuisset.

* *Legi possit, defecisset.*

Adde quòd magnos modica quoque eloquentia parit fructus: ac si quis hæc studia utilitate sola metiatur, penè illi perfectæ par est. Neque erat difficile, vel veteribus vel novis *exemplis* palam facere non aliunde majores honores, opes, amicitias, laudem præsentem, futuram hominibus contigisse: si tamen dignum literis esset, ab opere pulcherrimo, cujus tractatus atque ipsa possessio plenissimam studiis gratiam refert, hanc minorem exigere mercedem, more eorum, qui à se non virtutes, sed voluptatem quæ fit ex virtutibus, peti dicunt.

Ipsam igitur orandi majestatem, quâ nihil dii immortales melius homini dederunt, & quâ remotâ muta sunt omnia, & luce præsentis, & memoriâ posteritatis carent, toto animo petamus,

ADHORTATIO AD ELOQUENT. 449

nitamúrque semper ad optima : quod
facientes, aut evademus in summum,
aut certè multos infra nos videbimus.

HABES, Marcelle Victori, quibus
præcepta dicendi pro virili parte adju-
vari posse per nos videbantur : quorum
cognitio studiosis juvenibus si non ma-
gnam utilitatem afferet, at certè, quod
magis petimus, bonam voluntatem.

FINIS.

I N D E X

Locorum quæ mutatione alicujus vocis aut interpunctionis utcumque sanitati restituta sunt.

T O M U S I.

<i>Pag.</i>	<i>Vers.</i>	<i>Pag.</i>	<i>Vers.</i>
79.	penult.	368.	7.
189.	7.	374.	7.
230.	5.	381.	5.
231.	6.	386.	8.
252.	ult.	400.	7.
253.	2.	410.	18.
254.	17.	414.	21.
274.	24.	427.	15. & 22.
357.	19.	430.	penult.

T O M U S II.

6.	3.	168.	11.
8.	20.	174.	15. & 16.
11.	7.	175.	17. & 18.
15.	21.	229.	28.
30.	10.	244.	ult.
32.	5. & 7.	252.	13.
107.	penult.	268.	6.
116.	22.	272.	4.
128.	1.	273.	19.
136.	ult.	282.	26.
139.	19.	292.	14.
151.	13.	299.	2.
152.	9. & 21.	321.	3.
155.	23.	323.	6.
157.	21.	326.	27.
158.	23.	341.	9.
159.	13.	357.	7.
161.	6.	396.	6.

I N D E X.

<i>Pag.</i>	<i>Vers.</i>	<i>Pag.</i>	<i>Vers.</i>
403.	10.	440.	3.
417.	18.	441.	20.
425.	1.	443.	24.
430.	3. & 20.	444.	8.
431.	24.	445.	1.
435.	10.	448.	10.
437.	23.		

I N D E X

*Locorum quæ propter obscuritatem & mendam
fortè aliquod videntur restitutione egere.*

T O M. I.

<i>Pag.</i>	<i>Vers.</i>	<i>Pag.</i>	<i>Vers.</i>
91.	1.	224.	17.
93.	5.	355.	4.
189.	7. & 18.	420.	4.
194.	3.		

T O M. II.

12.	10.	302.	4. & c.
32.	2.	305.	2.
58.	19.	330.	4.
137.	25.	336.	15.
145.	8.	383.	6.
154.	24.	385.	8.
177.	25.	396.	6.
178.	5.	407.	11.
271.	ult.	409.	26.
280.	17.	427.	23.
289.	26.	433.	1.
292.	25.	439.	13.

I N D E X

RERUM ET VERBORUM

MEMORABILIIUM.

Litera a. Tomum primum indicat ; litera b. secundum.

<p>A BUSIO, sive <i>κατάχρησις</i>. b. 36. 93</p> <p>Academicæ disputationes, oratori utilissimæ. b. 381</p> <p>Accentus latinorum quales. b. 422</p> <p>Accersita oratio improbat. b. 30</p> <p>Accius poeta tragicus. a. 364. b. 210</p> <p>Accusare quàm defendere facilius. a. 352</p> <p style="padding-left: 2em;">In accusando quibus affectibus utendum. a. 380</p> <p style="padding-left: 2em;">Accusatoris officium quatenus laudabile. b. 395</p> <p>Actio, <i>Vide</i> Pronuntiatio.</p> <p>Acumen plurimum valet in altercatione. a. 427</p> <p>Admirationem habeat eloquentia. b. 43</p> <p style="padding-left: 2em;">Admirabile causæ genus quod dicatur. a. 226</p> <p>Adolescentes non sedeant in schola pueris permisti. a. 89</p> <p>Adversarii persona quomodo impugnanda. a. 220</p>	<p><i>Adulari hunc dixerunt veteres.</i> b. 125</p> <p>Adulatio oratori indecora. b. 276</p> <p>Æmulatio pueris utilis. a. 30. b. 35. 36</p> <p>Ænigma. b. 97</p> <p>Æolicum digamma, b. 422</p> <p>Æquitas in fine causarum plerumque tractatur. b. 18</p> <p>Ærumnæ, antiquum vocabulum. b. 50</p> <p>Æschines orator. a. 150</p> <p style="padding-left: 2em;">De Æschine iudicium. b. 204</p> <p style="padding-left: 2em;">Ejus dictum de pronuntiatione Demosthenis. b. 354</p> <p style="padding-left: 2em;">Exul Rhodum intulit studia Athenarum. b. 418</p> <p style="padding-left: 2em;">An Artice dixerit. b. 419</p> <p>Æschylus poeta tragicus. b. 200</p> <p>Æsopi fabulæ nutricularum fabulis succedant. a. 51</p> <p style="padding-left: 2em;">Ejus an hæ sint. a. 339</p> <p>Ab Ætate ut ducantur argumenta. a. 316</p> <p>Affectatio maximè cavenda. b. 30</p>
--	---

INDEX RERUM

Affectus movere Athenis non licuit. a.	143. 380	Africanus, orator coævus Fabio. b.	415
Nonnunquam necessariò movendi sunt. a.	153	Aglaophon & Polygnotus, primi pictores. b.	413
Non ubique habent locum. a.	178	Alcæus poeta. b.	199
In narratione locum habent. a.	266	Alcámenes statuarius. b.	414
Valent ad perturbandum iudicem, & ab intentione auferendum. a.	279	Alcidamas Eleates. a.	170
A nonnullis prorsus excluduntur. a.	286. 379	Alexander à pædagogo Leonide quibusdam vitis imbutus. a.	13
Tam accusatori quàm patrono conveniunt. a.	380	Aristotelis discipulus. a.	17
Oratione tota spargendi. a.	393	Quod præmium ei dederit, qui grana ciceris in acum inferebat. a.	158
Maximè tamen in epologo dominantur. a.	393	Allegoria. b.	95
Affectuum consideratio. a.	395. &c.	Altercationis præcepta. a.	423.
Affectus, præcipuum opus oratoris. a.	396	&c.	
Affectus concitati & mites. a.	398	Ambiguitas vitanda. b.	39
Afficiamur ipsi, ut alios affectibus moveamus. a.	402.	Ambitio frequenter causa virtutum. a.	30
&c. b.	283	Amicitia in scholis contractæ sunt perpetua. a.	29
Affectus figuris præcipuè ducuntur. b.	107	Amphibolia. a.	419. b. 39
In affectibus plus calor quàm diligentia valet. b.	236	Amphibrachys. b.	164
Affectus lætorem ornatum respuunt. b.	281. &c.	Amphictyonum iudicium. a.	331
Qualem pronuntiationem postulent. b.	331. 349	Amphimacer. b.	164
Affectus risu solvuntur. a.	406	Amplificatio, maxima pars epilogi. a.	394
Afranius poeta. b.	212	Amplificationis præcepta. b.	67
Afer. <i>Vide</i> Domitius Afer.		Anadiplosis. b.	131.
Africanus prior Tribuno plebis cessit. b.	270	Analogia. a.	40
Africani, horridiores oratores. b.	415	De ea libros edidit C. Cæsar. a.	44
		Anapæstus. b.	164
		Anaphora. b.	129
		Anastrophe. b.	100
		Andronicus hypocrites. b.	314
		Animalia reliqua quibus rebus hominibus præsent. a.	145
		Animi humani origo cælestis creditur. a.	11
		Animo constat maxima	

ET VERBORUM MEMORABILIU.

pars eloquentiæ. a.	32	Aptè dicendi ratio & utilitas. b.	265. &c.
Ab animi natura ut du-		Aratus poeta. b.	197
cantur argumenta. a.	317	Archilochus. b.	199
Annibal Fabium fefellit. a.	151	Archimedes obsidionem Syracu-	
Antanaclasis. b.	135	garum in longius traxit. a.	69
Antapodosis. b.	64	Architas Grammaticus. a.	59
<i>Antigerio</i> , vocabulum obsole-		Architectonice. a.	162
tum. a. 41. b.	50	Aseus Rhetor. a.	172
Antigoni imago latere tantum		Argumentum quid sit. a.	95
altero ostensa. a.	135	Argumentum ponere, &	
Antimachus poeta. b.	196	argumentari, distant. a.	265
Antipater Sidonius. b.	260	Argumenta quibus ornen-	
Antiphilus pictor. b.	413	tur. a.	307
Antiphon, scriptor antiquus.		Unde petantur. a.	308
a.	170. b. 419	Argumentorum considera-	
Antiqui cur legendi sint. a.	111.	tio. a.	311. &c.
-Antiquitas dat propriis ver-		Argumentorum loci. a.	
bis dignitatem. b.	49		314. &c.
Antitheton. b.	139	Argumentis quomodo uti	
Antocides orator. b.	419	debeamus. a.	345
Antonius quomodo defendit M.		Argumenta quædam turbâ	
Aquilium. a.	139	valent. a.	346
Artis dissimulatio fuit. a.		Firmissima quo loco ponen-	
	148. b. 405	da. a.	348
Romanus scriptor. a.	173	Quæ sermone proponenda.	
Mulum valuit in pronun-		a.	370
tiatione. b.	314	Argumentorum & affe-	
Dixit eloquentem à se vi-		ctuum comparatio. a.	396
sum neminem. b.	27	Argumentis quæ compositio	
Ejus vox fusca. b.	349	conveniat. b.	175
Apelles pictor. a. 135. b. 414		Quæ pronuntiatio. b.	346
Apollodorus Pergamenus, unde		Aristarchus & Aristophanes poe-	
Apollodori. a.	172	tarum iudices. b.	197
Apollonius Molon scripsit de ar-		Aristippus philosophus. b.	381
te Rhetorica. a.	172.	Aristogiton orator. b.	419
Ciceronis præceptor. b.	394	Aristophanes comicus. b.	200
Apollonius poeta. b.	197	Aristoteles Alexandri præceptor.	
Aposiopesis. b.	117	a.	17
Apostrophe. b.	115	An auctor sit libri de Rhe-	
An proœmio conveniat. a.		torice, qui Theodesti tribui-	
	233	tur, dubium. a.	140
Appius Pyrrhi pacem dæremit.		Æmulator gloriæ Isocra-	
a.	144		
Appositum. <i>Vide</i> Epitheton.			

I N D E X R E R U M

tis, docere artem oratoriam cepit. a.	171	Afinius uterque Ciceronis orationes reprehendit. b.	364
Hominum varias conditio- nes in arte Rhetorica diligen- ter exequitur. a.	313	Aspasia, Xenophontis uxor. a.	342
De Aristotele iudicium. b.	205	<i>Assentior. Assentio.</i> b.	127
De quot rebus scripserit. b.	446	<i>Affiduum</i> , ab <i>asse</i> dando. a.	323
Aristoxenus Grammaticus. a.	59	Assumptio, est secunda pars Epichirematis. a.	366
Artes sine natura nihil valent. a.	9	Astronomia legendis poetis ne- cessaria, a.	39
Artes quàm plurimæ orato- ri necessariæ. a.	53	<i>Atabulus</i> , vocabulum obscu- rum. b.	38
An eodem tempore disci debeant. a.	74	Athenæus. a.	172
Ars quid sit. a.	154	Athenis movere affectus non li- cuit. a.	143. 380
Artium generalis divisio. a.	155	Atheniensibus misericordia pro numine habita. a.	343
Artis initium, observatio. a. 149. 175. 333. b.	27	Atrocitas rei unde crescat. a.	383
Ars omnis dicentis videtur contra iudicem adhiberi. a.	231	Attacinus Varro. b.	207
Ars definit esse ars, si ap- paret. a.	270	Attentio quomodo concilietur. a.	225
Artis est demonstrare viam; prudentiæ, uti præceptis. b.	21	Atticum dicendi genus. b.	417
Artes occultiores plerum- que occultantur, ut artes sint. b.	43	Atticismus, proprius Athe- narum sapor. a.	423
Artem semper comitatur decor. b.	143	Atticè dicere quid sit. b.	418. 420
Arte quædam tradi non possunt. b.	169	Atticus, Rhetor. a.	172
Artis pars magna continet ur imitatione. b.	221	Auctores qui sint legendi. b.	191. &c.
Artificialis probatio ex quibus constet. a.	309. &c.	Auctoritas verborum unde pe- tenda. a. 40. 41. b.	187
Asiani oratores. b.	28	Auctoritas valet plurimum in consiliis. a.	194. 201
Asianum dicendi genus un- de ortum sit. b.	417	Auctoritas unde veniat ora- tori. a.	269. 270
Asinius Pollio orator. b.	215	Unde senibus. b.	388
		Auditorum frequentia excitat dicentem. a.	32
		Augendæ vel minuendæ oratio- nis modi. b.	67. &c.
		Augendi vel minuendi ora- nibus est cupiditas insita. b.	102
			August.

ET VERBORUM MEMORABILIMUM.

Augusti Cæsaris præceptor quis.
 a. 172
 Ejus jocus de palmâ in ara
 enatâ. a. 422
 Qua ætate aviam laudave-
 rit. b. 392
Augustale, tabernaculum ducis.
 b. 37
 Aurium judicium. b. 169. 170
 Auribus in dicendo servien-
 dum. b. 427
Autumo, tolerabile vocabulum.
 b. 50

B.

B Litera quem usum habeat
 apud Latinos. b. 422
 Bacchius. b. 164
 Bagoas. a. 349
 Bassus Aufidius. b. 213
 Belli jus. a. 332
 Benevolentia unde ducatur. a.
 217, &c.
 Bibaculus poeta. b. 210
 Bona facile mutantur in pejus.
 a. 12
 Bono viro licet aliquando ma-
 lam causam defendere. b. 369
 Boni ut simus, voluntate
 maximè constar. b. 442
 Brachiorum motus in pronun-
 tiando. b. 338
Βραχυλογία. b. 65
 Brevitas in quo posita sit. a. 247.
 249
 Brevitatem obscuritas se-
 quitur. a. 248. b. 40
 Brevitas nimia damnatur.
 b. 40
 Qualis probanda. b. 65
 Sallustiana vitanda. a. 248
 b. 190
 Non sit inornata. a. 249
Tome II.

Breves syllabæ celeritatem
 habent. b. 164
 Brutus quomodo à Crasso de
 paternis prædiis reprehensus
 sit. a. 418
 Brutî oratio pro Milone. b. 188
 De eo judicium. b. 218. 415
 Ciceronis compositionem
 reprehendit. b. 364
 Bruta meminerunt. b. 296
 Non tam intellectu quo-
 dam, quàm voce carent. a.
 146
 Brutorum affectus signis qui-
 busdam colliguntur. b. 332
 Bursis. a. 148

C.

C In G molliitur. a. 70
 Cacophonon orationis vi-
 tium. b. 55
Κακοφωνία. a. 158
Κακοφωνία, omnium in eloquen-
 tia vitiorum pessimum. b. 57
 Cæcilius Rhetor. a. 172
 Cæcilius poeta Comicus. b. 211
 Cædendi non sunt pueri. a. 36
 Cælatura. a. 162
 C. Cæsar edidit de analogia li-
 bros. a. 44
 Ejus dictum de malè legen-
 te. a. 45
 Catonem vituperavit. a. 191
 Ejus prætexta prolata egit
 in furorem populum. a. 388
 In ejus triumpho eborea op-
 pida. a. 424
 Sobrius ad evertendam
 Remp. accessit. b. 37
 De Cæsare judicium. b. 216
 Ejus vis in dicendo. b. 229.
 416
 Malorum civium accusa-
 tor. b. 396

INDEX RERUM

Ante quaestoriam aetatem	Caudinum jugum. a.	194
Judicia suscepit. b.	Causae genus triplex. a.	177
Caesari regnum quomodo	Item genera causarum quin-	216
suadeamus. a.	que. a.	297
Caesius Bassus poeta. b.	Causa oratori primum fa-	216
Calamis & Calon statuarii. b.	miliariter cognoscenda. a.	318
		414
Calidius. b. 188. 341.	A causis argumenta. a.	318
	Causae cardo semper in ocu-	4
Callimachus poeta. b.	lis habendus. a. 365. 427. b.	4
Calvus. b. 216. 229. 364. 391.	Causa mala an possit ali-	369
	quando defendi. b.	369
Canina eloquentia vitanda. b.	Causa iniqua dimittenda. b.	113
		407
Cantandi in pronuntiando vi-	Cedere expedit, ubi vinci ne-	428
tium. b.	cesse est. a.	428
Cantus obscurior. b.	Celeritatem scribendi consuetu-	233
Capitis gestus. b.	do facit. b.	233
Capitales causae accuratum di-	Celsus rhetor. a.	173
cendi genus exigunt. b.	Cepasiorum fabula apud Cicero-	241. 391. 417
Carbo quali exercitatione uti	nem. a.	55
soleret. b.	Ceratae ambiguitates. a.	55
Carneiu quomodo legendum. a.	In quibus Ceris scribendum. b.	240
		312
Carmina etiam oratori scri-	Certa quae habeantur. a.	312
benda. b.	Cervicem Hortensius primus di-	52
Carmina ex tempore qui-	xit. b.	52
dam fundebant. b.	Cervicis in actione gestus. a. 71.	337
Carminibus scribendis in-	b.	337
felix Cicero. b.	Chiron. a.	63
Carneadis oratio contra justi-	Chironomia, lex gestus. a.	73
tiam, & pro eadem. b.	Choreus, seu Trochaeus. b.	163
Cassius Severus, orator. b. 217.	Chriarum genera plura. a.	52.
		102
Castor ac Pollux grati dii. b.	Chrysipus. a. 11. 15. 36. 64. 73.	398
	b.	398
Catius philosophus. b.	Cicero asperimus Grammaticae	44
Cato Censorius. a. 173. b. 446	exactor in filio. a.	44
Cato eloquens Senator. b. 278.	Locos in vitia directos com-	84
	posuit. a.	84
Catullus poeta. b.	Pueris maxime legendus. a.	111
Catulus & Lucullus, Ciceronis		111
libri. a.	Eloquentia usus ad Reip-	144
Catulus. a. 412. b. 322	utilitatem. a.	144

ET VERBORUM MEMORABILIVM.

Unicum specimen orandi , docendique oratorias artes. a.		Ejus carmina maligni car- punt. b.	274
Sua scripta aliqua ipse im- probavit. a.	173. 181	Mirè decorum observavit in oratione sua pro Cluentio. b.	288
In eo summa fuit auctori- tas. a.	365	Non egit de motibus orato- ris. b.	356
Habitus est risùs nimius affectator. a.	407	Ejus mores defenduntur. b.	362.
Mira fuit in eo urbanitas. a.	407	Plurimum debuit Acade- micis. b.	380
Ejus jocus de Sphinge Hor- tensii. a.	422	Cœperat aliqua componere de Jure civili. b.	387
Urbanum dictum de Cæsa- re & Pompeio. b.	81	Locus pro S. Roscio vehe- menter laudatus. b.	392
Consilium in orationibus pro Cluentio , Milone , aliis- que. a.	431	Apollonium Molonem Rho- di rursus audiit. b.	394
Laus cum applausu in causa Cornelii. b.	43	Contra obtrectatores , quasi nimium floridus & redundans fuerit , defenditur. b.	416
<i>Ταυτολογίας</i> neglexit. b.	56	In omnibus fuit eminentis- simus. b.	416
In energia eminet. Locus è 7. Verr. b.	59	Nihil delectationi dedit , quod non causæ prodesset. b.	427
Parium & contrariorum gratiâ delectabatur. b.	137	Sententiis & dicendi lumi- nibus non caret. b.	428
A quibusdam reprehensus de compositione. b.	142	Deductos ad se Romanos juvenes ad eloquentiam for- mabat. b.	440
Gracchi nonnulla correxit. b.	145	Cinnæ <i>Smyrna</i> novem annis scripta. b.	242
In adhibendis numeris mi- nimè supersticiosus. b.	152	Civilis verè vir quis sit. b.	375
Cicero & Demosthenes le- gendi , tum ut quisque erit il- lorum simillimus. b.	192	Clausulâ quid sit. b.	81
Cum Demosthene compa- ratur. b.	213. &c.	In clausulis maximè appa- rèt numerus. b.	158
Libros Platonis atque Xe- nophontis in Latinum con- vertit. b.	244	Cleanthes. b.	398
Scribendis carminibus se ad eloquentiam exercuit. b.	248	Cleon. b.	341
Contra obtrectatores , quasi fuerit nimius sui jactator , de- fenditur. b.	272. &c.	Clepsydra. b.	328. 393
		<i>Κλίμαξ</i> . b.	133
		Clytarchus historicus. b.	203
		Coacervatio. b.	331
		Coccus orator. b.	419
		Cœlius orator. b.	216. 219. 415

I N D E X R E R U M

Cogitatio ad dicendum. b.	251.	Concionale genus. <i>Vide</i> Deliberativum.	
	&c.		
Collocationis officium. b.	156	Conclusio, seu Connexio, tertia pars Epichirematis. a.	366
Color deformibus dandus. a.	203	Conclusio. <i>Vide</i> Peroratio.	
Κόλα. b.	148. 170	A Conditione ducta argumenta. a.	326
Colotes Telus pictor. a.	135	Confessio culpæ nonnunquam utilis. a.	255
Commata. b.	148. 170	Lacrymas aliquando movet. a.	257
Communicatio. b.	111	Confirmatio sequitur narrationem, a.	270
Comœdiæ an pueris legendæ. a.	47	Unde petatur. a.	308
Comœdi quatenus ad pronuntiationem oratori profint. a.	69	Congeries verborum ac sententiarum ad amplificandum. b.	75
Comœdiæ Latinæ non admittunt Græcarum elegantiam. b.	211. 424	Conjecturalis status. a.	180
Comparatio hominum inter se, optima exercitatio. a.	100	A Conjugatis argumenta. a.	327
Comparatio ad amplificandum. b.	70	Ex Consequentibus ducta argumenta. a.	327
Comparatio quid distet à translatione. b.	88	Consilium res in oratore præcipua. a.	133
A comparativis argumenta. a.	328	Quanti sit momenti, & quo distet à iudicio. a.	430
Compositionis consideratio. b.	141. &c.	Consilium quomodo dandum sive bonis, sive malis. a.	202
Compositio Ciceroni maxime elaborata. b.	142	Consuetudo, certissima loquendi regula. a. 41. b.	225
Non solvit vires orationis. b.	143	Consuetudo quid sit. a. 42	
Valet ad delectationem & ad motus animorum. b.	144	Non à multitudine petenda est. a.	42
Memoriam adjuvat. b.	306	Consuetudo dat celeritatem. b.	233
Veteribus non deficit. b.	146	Consuetudo scribendi facilitatem in dicendo maxime parit. b.	256
Ejus ordo. b.	148	Vires citò facit. b.	444
Junctura. b.	150	Contentio puerorum utilis. a.	29. 30
Varia debet esse pro variis partibus orationis. b.	174	Contrapositum. b.	139
Non sit lasciva & effœminata. b.	177	A Contrariis ducta argumenta. a.	327
Varietatem habeat. b.	178		
Conciliatio quibus constat. b.	144		

ET VERBORUM MEMORABILIU

Contrariis res sunt lucidiores. b.	369	Crimina antea actæ vitæ primum in defensione purganda sunt. b.	6
Contrarium est, quo adversarius bene uti potest. a.	360	Criminum congregatio & separatio. b.	9
Controversia ubi incipiat, considerandum. b.	4	Crispus orator. b.	415
Contumeliæ oratori vitandæ. a.	219. b. 408	Critici Grammatici. a.	38
Convitia in causis agendis quantum probanda. a.	362	Crocodilinae ambiguitates. a.	55
Convivio potentior invidia. a.	399	Culpa deprehensa non pertinaciter tuenda. a.	428
Convivii luxuriosi descriptio. b.	60	Cultus. <i>Vide</i> Ornatus.	
Copia verborum quomodo paranda. b.	183. &c.	Cultus luxuriosus mentem detegit. b.	29
Corax. a.	170	Cura sapius deest quam natura. a.	11
Cornelia Gracchorum mater eloquens. a.	12	Cura adjuvatur natura. a.	117
Cornelius Celsus. b.	219. 446	Curam præ se ferentia, fidem & gratiam amittunt. b.	30
Cornelius Severus poeta. b.	207	Cura omnia augentur. b.	317
Cotnincius. a.	173	Cura dicturi mirè auditorum delectat. b.	345
Corporis motus gestusque componendi. a.	73	Cura summa omnibus causis impendenda. b.	409
Corporis totius motus in pronuntiatione. b.	341	Curiosus à diligenti distat. b.	57
Corpora quæ formosissima. b.	28	Cyri memoria. b.	311
L. Crassus. b.	178. 415		
Crassi Divitis memoria. b.	311	D.	
Crates indocti pueri pædagogum percussit. a.	53	D Literæ cum T cognatio. a.	70
Cratinus poeta Comicus. b.	200	Quem usum habeat apud Latinos. b.	422
Credibilia sunt omnia quæ in oratione dicuntur. a.	245	Dactylus pes. b.	163
Credibilis qui fiat narratio. a.	251	Quæ decent, sola placent. a.	72
Credibilium tria genera. a.	313	Quod decet, ferè prodest. b.	269
Creticus pes. b.	164	Quid deceat, semper considerandum. a.	134. b. 268. &c.
Criminis invidia pro reo est, antequam probetur. a.	272		
Crimen vel totum, vel per partes dissolvitur. a.	355		

INDEX RERUM.

Aliud alios decet. b.	351	dices. b.	44
Decere quod facias, caput est artis. <i>Ibid.</i>		Delectationi quod datur, causæ prodest. b.	427
Declamationum utilitas & optima ratio. a.	122. b.	247	Deliberativi generis præcepta. a.
Earum vitia fuere inter præcipuas causas corruptæ eloquentiæ. a.	122	191. &c.	Ejus ornatus. b.
Earum materiæ debent esse quàm simillimæ veritati. a.	123. 159. 349. b.	247	Demades orator. a.
Declamatoribus maximè considerandum quid cuique conveniat. a.	205	150. b.	428
Declamationum vitia. a.	209. 349. b.	248	Demetrius, maximus actor Comædiarum. b.
Declamationes quam ob causam minus virium habeant quàm orationes. b.	224	353	Demetrius Phalereus. a.
Declamatorum ex tempore dicentium perversa ambitio reprehenditur. b.	260	104. b.	191. 205
Declamationibus non diu nimis utendum. b.	443	Demetrius statuarius. b.	415
Decor artem semper comitatur. b.	143	Demonstrativi generis præcepta. a.	181. &c.
Nunquam debet affectari. b.	28	Majorem cultum admittit. a.	125. b.
Frustriferis adhibendus. b.	45	46. 281	Quales ei numeri conveniant. b.
A gestu atque à motu venit. b.	333	174	Demosthenes non poterat nuntiare literam. p. a.
Decorum in Cicer. Orat. pro Cluent. b.	285	70	In amplificandis rebus excellebat. a.
Defendere difficilius & honestius quàm accusare. a.	352. b.	402	Ei risus facultas defuit. a.
Definitio. <i>Vide</i> Finitio.		407	Urbanus fuit, non dicax. a.
<i>Δεικνῶν</i> , rebus vim addens oratio. a.	401	412	Ejus consilium ac prudentia in quibusdam orationibus. a.
Delatoria vita, latrocinio proxima. b.	395	432	Modicus fuit in cura numerorum. b.
Delectari etiam, non solùm doceri volunt Judices. a.	231	152	Videtur Ciceroni interdum dormire. b.
Delectatione capiuntur Ju-		188. 364	Demosthenes & Cicero legendi pueris, tum ut quisque erit illorum simillimus. b.
		192	De Demosthene iudicium. b.
		204. 419	Ejus cum Cicerone comparatio. b.
		213	Secretum locum quærebat, ad scribendum. b.
		238	Ad littus maris cur meditarietur. b.
		240	

ET VERBORUM MEMORABILIVM.

Quid fenferit de pronuntiatione. b.	314	do diftinguantur. a.	159
Apud Andronicum Hypocriten pronuntiationi ftuduit. b.	314	Dialectices ufus in foro. b.	376
Scandens in aduerfum plurimos verfus continuabat. b.	328	Dialogorum libertate exercendus orator. b.	248
Ad fpeculum actionem composuit. b.	333	Dicacitas quid fit. a.	412
Quomodo humerorum iactationem emendarit. b.	342	Dicacitas fcurrilis & scenica oratori non conuenit. a.	415
Ejus mores defenduntur. b.	362	Dicacitas in quo confiftat. a.	418
Operam dedit Platoni. b.	380	Dicendi ars quibus confitet. a.	336
Puer admodum actiones habuit. b.	391	Dicendi viae innumerabiles. b.	246
An Attice dixerit. b.	419	Dicere quid ptoprie fit. b.	257
Quid adjici ejus virtutibus potuerit. b.	420	Dicendi facultas fuit ex intimis fapientiae fontibus. b.	375
Deorum laudes quomodo inftituenda. a.	183	De dicendi genere. b.	411
Deorum invocatio in caufis agendis prodeft. a.	389	&cc.	
Deprecatio ubi locum habeat. a.	353	Dicendi tria genera. b.	417
Defidiae caufis non eft indulgendum. b.	239	Dicendum quomodo fcribimus. b.	428. 431
Definere dum defideramur, honeftiffimum. a.	132	Dicendi genus maxime plaufibile. b.	438
Definere praeftat quam deficere. b.	439	Dichoreus pes. b.	165
Desperandum non eft quidquid fieri potefit. a. 56. b.	441	Dictandi deliciae. b.	236
Defuefcendis non immorandum. a.	12. 210	Didymus hiftoricus. a.	50
Deteriora pertinacius haerent. a.	12	Differens quid dicatur. a.	325
Deteriora facilius eft imitari. b.	188. 219. 224	Difficultas pulcherrimo cuique operi propofita. b.	231
Detrahendi ratio cum gratia. b.	288	Digamma Aeolicum. b.	422
Dialectices ac Rhetorice quomodo		Digreffio. Vide Egreffio.	
		Dilemmatum forma. a.	328
		Diligentia quatenus in dicendo utilis. a.	250
		Diligentia nimia deterior fit oratio. b.	30
		Diligentia nimia vitium. b.	233
		Diogenes Babylonius. a.	13
		Dion. a.	68
		Dionyfius Halicarnaffeus. a.	172

INDEX RERUM

Dionysius Tyrannus. b.	97	Ejus dictum elegans de Virgilio. b.	206
Disciplinæ severitas. a.	86	Jam senex causas agens, derisus est. b.	439
Discipuli præceptorem amare debent ac vereri. a.	87	Dubia non probantur dubiis. a.	345
Discipulorum officium. a.	121	Dubia certa facta, firmissima sunt. a.	346
Discobolos Myronis. a.	135	Dubitatio. b.	110
Diferti & eloquentis differentia. b.	27. 365	Dura usu molliuntur. b.	51
Dispositio oratori necessaria. a.	176	Dura propositio eget præparatione. a. 255. 278. b. 123	
Dispositionis laus & præcepta. b.	1. &c.	E.	
Dispositio œconomica totius causæ. b.	10	E Discenda quæ sint pueris. a.	115
A Dissimilibus argumenta ducta. a.	327	Ediscendum iisdem quibus scribimus certis. b.	305
Dissimulatio artificii. a.	269	Ediscendi ratio triplex. b.	305
Dissolutio. b.	132	Ab Educatione ducta argumenta. a.	316
Divina testimonia. a.	306	Egeſias statuarius. b.	414
Divinarum rerum cognitio oratori necessaria. b.	379	Egressio non est pars causæ. a.	210
Divisio quid sit. a. 278. b.	3	Quando in narratione habeat locum. a.	263
Plurimum confert ad memoriam. b.	306	Egressionis præcepta. a. 270. &c.	
Dobelinus pes. b.	163. 165	Ejus pronuntiatio. b.	347
Docilitas quomodo patetur. a.	225	H ^o Servia. b.	118
Dôctrina, an natura, plus valeat ad eloquentiam. a.	156	H ^o S ^o , quid. a.	397
Docere non est solum oratoris officium. a.	286	Elegiæ à pueris non legendæ. a.	45
Domus, an in scholis, melius puer erudiatur. a.	23. &c.	Eleus Hippias omnium ferè rerum. sciens. b.	445
Domitianus curam sororis suæ nepotum Quintiliano commisit. a.	214	Elleipsis. b.	134
Domitiano blanditur Fabius, ut Deo. a. 185. 214. ut Censori sanctissimo. a. 214. ut perfectissimo oratori. a. 214. ut præstantissimo poetæ. b.	206	Elocutio, una ex quinque partibus orationis. a.	176
Domitius Afer orator. b.	217. 415	Elocutionis præcepta. b. 33. &c.	
		Eloquentia maximè constat animo. a.	32. b. 258

ET VERBORUM MEMORABILIMUM.

Frequentiâ gaudet. a.	32	Ad eloquentiam nobis est aspirandum. b.	367. 447
Ejus laudes. a. 79. 144. b.	448	Eloquentia fastigium accipit à Demosthene & Cicero- ne. b.	447
Quæstu non æstimanda. a.	79. b. 448	Eloqui quid sit. b.	27
Cur à nonnullis improbe- tur. a.	143	Emendatè scribendi ac loquendi partes Grammaticorum sunt. a.	40. 43.
Lacedæmone expulsa. a.	143	Emendatio nimia scriptionum pueris obest. a.	97
Exiguum apud sapientes lo- cum haberet. a.	153	Emendationis consideratio. b.	243
Arti plus debeat, an natu- ræ. a.	156	Emendandi finis quidam debet esse. b.	242
Est una de summis virtuti- bus. a.	157	Empedocles. a.	39. 169
Occultari solebat à veteri- bus. a.	218. b. 405	Emphasis ad ornatum refertur. b.	38. 75
Tempore Fabii ad ostenta- tionem & lasciviam compo- sita. a.	269. b. 193	Ejus duæ species. b.	65
A Declamatoribus corrupta & effreminata. a.	349	Emphasis etiam inter figu- ras. b.	120
Vult esse speciosa & locu- ples. a.	368	Εὐαγγελία quæ & evidentia. a.	404. b. 58
In amplificandis rebus ma- ximè sita est. a.	401	Ennius. b.	207
Habeat præcipuè admira- tionem. b.	44	Enthymema, rhetoricus syllo- gismus. a.	66
Est circa opera vitæ. b.	61	Quid sit. a.	367
Eloquentia naturalis quæ sit. b.	142. 425	Enthymema, sententia ex contrariis. b.	72
Stylo ac lectione perficitur. b.	181	Enumeratio, quæ & ἀναρίθμησις. a.	379
Omnis eloquentia habet ali- quid commune. b.	228	Epanalepsis. b.	130
Maximè ducitur fructu præ- sentis laudis. b.	259	Epanodos quæ & regressio. b.	138
Eloquentiæ suæ jactatio est vitiosa. b.	271	Ephorus. a.	119. b. 203
Eloquentiæ fiducia nonnun- quam conceditur. b.	275	Epicuri figuræ. b.	226
Non potest misceri cum vi- tijs mentis. b.	358. &c.	Epicurus disciplinas omnes fugit. b.	381
Eloquentiæ plures sunt fa- cies. b.	434	Epichirema quo distet à syllo- gismo. a.	366
		Epilogus quo distet à proœmio quoad affectus. a.	223
		Quo a narratione. a.	266
		Epilogi, seu perorationi	

ET VERBORUM MEMORABILIIUM.

Falsa narratio, subtile est & oratorum. a.	417	Figuræ res asperas mollientes. b.	123
Falsa nunquam sciens tuebatur orator. b.	397	Figuratæ controversiæ. b.	120
Fama & rumores. a.	292	Finem dicendi quando facere debeat orator & quibus tunc vacare studiis. b.	439
Famæ ultima sit oratori cura. b.	46	A. Finitione ducta argumenta. a.	323
Favor; Ciceroni novum vocabulum. b.	52	Finitivus causarum status unde dicatur. a. 180. b. 379	
Femur ferire, quem usum habeat in pronuntiando. b.	341	Floridum dicendi genus. b.	431
Festinatio in lectione nocet. a.	20	Fœcunditas in adolescente laudanda. a.	95
Fictæ materiæ quando apud Græcos & Latinos in usu esse ceperint. a.	104	Formularii. b.	387
Ficta, sive novata verba. b.	50	Fortuitum nihil esse, docet constitutus siderum cursus. a.	68
Remediis quibusdam præmunienda. b.	53	Fortuna hominis quomodo laudanda. a.	186
Fides quæ vinci non possit, oratori necessaria. b.	365	A Fortunâ ducta argumenta. a.	316
Fiducia opinione arrogantiz laborat. a.	224	Fortunæ infectatio est inhumana. a.	414
In causa etiam indubitabili non sit nimia. a.	230	Quomodo interdum sit excusanda. b.	298
Oratori necessaria est. a.	365	Forum judiciale sub dio. b.	248
Fiducia eloquentiæ conceditur. b.	275		320
Figuræ quomodo gratiam & delectationem conciliant. a.	134	Frons dicentis multis generibus peccat. a.	71
Figurarum consideratio. b.	104. &c.	Fructifera - ne an amœna pulcriora. b.	49
Quo à Tropis distent. b.	105	Fructiferis adhibendus decor. b.	45
Earum definitio. <i>Ibid.</i>		Frugalitas odiosa Sybaritis. a.	189
Figuræ sententiarum. b.	108. &c.		
Earum utilitas. b.	107	Maximè præstat valetudinem. b.	238
Figuræ verborum. b.	125. &c.	Necessaria est ad perferendos studiorum labores. b.	360
Aliæ Grammaticæ: earum laus. b.	126	Funebres laudationes. a.	183
Aliæ Rhetoricæ. b.	128	G.	
Figuris utendi ratio. b.	132	G. Alliambi versus. b.	143
		G. Gallio Rhetor. a.	173
		G. Gallus poëta. b.	209

INDEX R E R U M

Geminatio. b.	129	que facultati succedit. a.	38
Genarum vis in pronuntiando.		Quàm multa complectatur.	
b.	336	<i>Ibid</i>	
Genera causarum tria. a.	177	Ejus officium & laus. a.	38.
Genera causarum quinque.			48
a.	226	A Latinis vocatur litteratur-	
Genera dicendi varia esse.		ra. a.	82
b.	412. 433	Pauper ab initio, multa	
Tria rursus dicendi gene-		deinceps amplexa est. <i>Ibid</i> :	
ra. b.	431	Grammaticæ exactor asper-	
Genus dicendi corruptum		rimus in filio Cicero. a.	44
cut brevi placeat. b.	436	Grammaticæ ac Musicæ	
A Genere ut ducantur argu-		quondam junctæ fuerunt. a.	58
menta. a.	324	Grammaticorum veterum	
Genetis claritas. & turpitu-		auctoritas in notandis auctori-	
do. a.	185	bus. a.	38
Geometriæ laudes. a.	64	Grammatici officium ac	
Gestûs institutio. a.	73	partes. a.	48
Gestus ridiculus aut distor-		Grammatici occupaverunt	
tus oratori non convenit. a.		partes Rhetorum. a.	82
Gestus quantam vim ha-	414	<i>Γραμματικὸν ἐκπέδιον.</i> a.	66
beat. b.	333. 338.	Gratiarum actionibus qualis	
Glossemata. a.	49	actio conveniat. b.	343
<i>Γρόμαι</i> quæ & sententiæ. b.	77	Gratisne agendum sit oratori. b.	397
Gorgias Leontinus. a. 170. b.			
	445		
C. Gracchus. a.	62. b. 314	H.	
Gracchi horridiores orato-		H Abitus animi semel consti-	
res. a.	111. b. 415	tutus difficulter mutatur.	
Græcus sermo primùm discen-		a.	267
dus. a.	14	Habitus animorum perspi-	
Græci fingendis nominibus		citur ex ingressu & vultu. b.	
felices. b.	50		332
Græci præceptis valent,		Ab habitu corporis ducta argu-	
Romani exemplis. b.	383	menta. a.	316
Græcus sermo est latino		Hebetes non sunt secundùm na-	
jucundior. b.	421	turam. a.	11
Græca in Latinum conver-		Helenzæ species quomodo ampli-	
tere, exercitatio utilis. b.	243	ficatur. b.	73
Græci excellunt in expri-		Hendecasyllaba à pueris amo-	
mendis eleganter rebus vel té-		veantur. a.	46
nuissimis. b.	424	Hermagoras rhetori. a.	173
Grammatica legendi scribendi-		Herodotus historicus. b.	203

ET VERBORUM MEMORABILIMUM.

Compositionis studiosus. b.	Honestè vivendi ratio potior &
147	quàm vel optimè dicendi. a.
Hesioicum carmen animum ex-	24
citat. a.	46
Hesiodus. a. 15. 340. b. 196	Honesta maximè discenda.
Hiatus orationis. b. 151. 152	a. 46
Hippias Elzeus. a.	Honesta magis juvant. a. 80
170	Honestum an distet ab utili.
Hippocrates errorem suum quen-	a. 191. 199. b. 269. 270
dam confessus. a.	Honestorum ac turpium
181	nullum potest esse confor-
Historiarum enarratio quatenus	tium. b. 359
fit utilis. a.	50
Historia quid sit. a.	95
Historiarum Græcarum li-	Horatius. b. 209
centia. a.	Hortensii filia apud Triumviros
100	orationem habuit. a. 12
Historiam debet Rhetor suis	Hortensius. a. 284. b. 252.
prælegere. a.	302. 314. 396. 15
105	Humerorum motus. b. 337. 342.
Ex historia ducere urbani-	345
tatem eruditum. a.	Humilia & sordida vitanda. b.
422	35. 55
Historiæ qualis stylus con-	Humilia verba circa res mi-
veniat. b.	nores apta. b. 48
146. 173	Hyperbaton. b. 39. 100. 149.
Historia oratori utilis. b.	178
190. 248. 382	Hyperbole. b. 53. 101
Historici Latini Græcis non	Hyperides orator. b. 204. 244.
inferiores. b.	439
212	Hypotyposis. b. 115
Ab Homero lectio incipiat. a.	
46	I.
Ejus unico versu decisa lis	I Litera est angustior. b. 151
Athenienses inter & Megareos.	I Jactatio sui omnis, vitiosa.
a.	b. 271
344	Iambus. b. 163
Videtur Horatio interdum	Asperis rebus convenit. b.
dormitare. b.	175
188	Igniculi videntur in tenebris
Homeri laus. b. 194. &c.	quædam animalia. b. 437
Homero validissima quæ-	Imagines in judicio prolata. a.
que fama placuit. b.	388
413	Imaginum vis in mente huma-
Qualem eloquentiam Me-	na. a. 403
nelao, Nestori, Ulyssi de-	Imago rerum credibilis. a. 269
derit. b.	
433	
Omnium artium cognitione	
instructus. b.	
445	
Homo cæteris animantibus rati-	
one & oratione præstat. a.	
145. 160	
Hominum laudes unde du-	
cantur. a.	
185. &c.	

INDEX R E R U M

<i>Imitatio est signum docilis-natura.</i> a.	33	sumatur. a.	96
<i>Imitatio condiscipulorum utilis.</i> a.	31. 93	Ingenio carere videntur, quæ simplicia sunt. a.	108
<i>Imitatio non debet iudicium antecedere.</i> a.	112	Ingenia puerorum præceptorum diligenter notanda. a.	116
<i>Imitatio magnorum virorum qualis esse debeat.</i> b.	188	Ingenia imbecilla & libera- lia variè tractanda. a.	119
<i>Imitationis consideratio.</i> b.	221. &c.	Ingenii vires dolose debilitantur. a.	377
<i>Imperatori orator comparatur in dispositione.</i> b.	22	Ingeniorum totidem forma, quot corporum. b.	415
<i>Imperatorum oratio.</i> b.	278	Inhonestæ ut suadeantur. a.	202
<i>Imperatoris officium.</i> b.	385	Iniquum petendum, ut æquum ferat. a.	282
<i>Improprii vitium.</i> b.	36	Insinuatio quando & quomodo adhibenda. a.	227
<i>Incisa, sive commata.</i> b.	148. 170	Instrumentum quid sit. a.	165
<i>Incrementum in amplificatione.</i> b.	68	Ab instrumento argumenta ducta. a.	322
<i>Incumbere illi, vel in illum.</i> b.	125	Insularum magnitudines navigationis ambitu non satis significantur. a.	66
<i>Indociles non sunt secundum naturam.</i> a.	11	Interjectio, sive parenthesis. b.	39
<i>Indocti cur vulgò ingeniosiores habeantur.</i> a.	128	<i>Interim</i> , passim-usurpatur à Fabio pro, <i>interdum</i> .	
<i>Indoles variæ puerorum.</i> a.	34	Interrogatio. b.	79. 108
<i>Infantes quomodo educandi.</i> a.	10. &c.	Interrogationes Socraticæ. a.	304. 342
<i>Infantes à mutis nutricibus educati.</i> b.	184	Inventio. a.	176
<i>Infinite quæstiones.</i> a.	178	<i>Invidere huic rei, hanc rem.</i> b.	125
<i>Ingenium cui deest, artes ne sequatur.</i> a.	9	Invidia plus potest quàm convitium. a.	399
<i>Paucis deest.</i> a.	10	Invidia duplex. a.	400
<i>Ingenia puerorum quomodo dignoscenda.</i> a.	33	Invidiæ minuendæ ratio. b.	292
<i>Quomodo tractanda.</i> a.	34	Invitis nihil facillè persuadetur. a.	273
<i>Ingenia præcocia rarò maturefcunt.</i> <i>Ibid.</i>		Joci à nomine sæpe ducti. a.	318
<i>Ingenii humani vis.</i> a.	75.	Jocorum consideratio. <i>Vide</i> Risus.	
b.	441	Jocus quid sit. a.	412
<i>Ingenium fecundum, laudabile.</i> a.	95	Jocus adversus miseros in-	
<i>Ingenium iudicio ne præ-</i>			

ET VERBORUM MEMORABILIVM.

humanus. a.	415. 416	a.	231. 276
Iphigeniæ sacrificium. a.	135	Sæpe fallendus ut rectè judicet. a.	153. 278. b. 371. 386
Ironia, tropus & figura. b.	99. 116	Judices affectibus rapti rem suam agi credunt. a.	396
Isæus orator. b.	419	Quidam judices risum non patiuntur. a.	415
Isocratis judicium de Ephoro & Theopompo. a.	119	Judicis animus quomodo cognoscendus. a.	272. 429
Bene & docuit, & scripsit. <i>Ibid.</i>		Judicibus debetur reverentia. b.	276
Quis fuerit ejus præceptor, dubium. a.	171	Quomodo tractanda Judicis persona. b.	289
Discipuli ejus quales. Quot ipse annos vixerit. <i>Ibid.</i>		Apud judices sapientes cujusmodi oratio habenda esset. b.	429
Concinnitatis & numeri amator. b.	137	Judicium non debet præire ingenio. a.	96
Ejus discipuli numeros nimium sectati sunt. b.	151	Judicium à consilio qui differt. a.	430
De Isocrate judicium. b.	204	Judicialis generis præcepta. a.	210. &c.
Ejus panegyricus decennio scriptus. b.	242	Jugeri mensura. a.	67
An Atticè dixerit. b.	419	Julius Africanus orator. b.	217
Actionibus fuit parum idoneus. b.	428	Julius Secundus orator. b.	218. 234
Jucunda faciliùs credit Judex. a.	268	Junctura compositionis. b.	150
Jucunditas discentes allicit. a.	168	Junius Bassus orator. a.	414
Jucunditas sola in deliberationem non venit. a.	198	Jupiter in foro judiciali. a.	388
Judaicæ superstitionis auctor. a.	188	Jovis Olympii statua à Phydia cælata. a.	91. b. 414
Judex proæmio conciliandus. a.	217. 220. &c.	Jurisjurandi consideratio. a.	294 &c.
In judicem nihil dicendum. a.	219	Juris civilis cognitio oratori necessaria. b.	383. &c.
Quomodo laudandus. a.	220	Juris divisio in scriptum & æquitatem. b.	386
Quomodo fiat docilis & attentus. a.	224	Juveni diversa à sene convenit oratio. b.	277
Litigatoris securitatem odit. a.	231	L.	
In narratione præsertim est attentus. a.	268	L Litera succedit ꝑ literæ. a.	70
Artem dicentis reformidat.		Labor unus plus fatigat quàm	

INDEX RERUM

Varus. a.	76	modo medendum. b.	423
Laboris patiens natura puerorum. a.	77	Laudare est inter officia prima Rhetoris. a.	83
Laboris iudicium pueris abest. a.	78	Laudare claros viros utile. a.	100
Laboris exhausti mensuram nosse, & quid supersit, volutari est. a.	284	Laudanda in scholis non sunt omnia. a.	87. 88
Labra quam partem habeant in pronuntiatione. a. 71. b.	336.	Laudativum genus, aliter demonstrativum dictum. a.	177
	337	Laude excitatur æmulatio. a.	30. 35. 87. 186
Lacedæmoniorum exercitus musicis modis accensit. a.	58	Laudes Deorum, hominum, urbium unde petendæ. a.	184. &c.
Saltationem bellis utilem iudicarunt. a.	73	Laudes in orando non nimis sollicitè querendæ. a.	270
Lacedæmone expulsa est eloquentia. a.	143	Laus expectata addit dicendi stimulos. b.	259
Lacedæmonii quam Athenienses minus literati, magis fortes. a.	189	Laudemur ab aliis, non à nobis ipsis. b.	274
Lacrymarum movendarum ratio. a.	385	Laus malis curæ non est. b.	369
Lacrymæ faciliè arescunt. a.	387	Laudis cupiditas non abducit dicentem ab utilitate causæ. b.	404
Lacrymas movere ne tentes, nisi summis ingenii viribus præditus. a.	392	Laudationibus qualis actio conveniat. b.	343
Lælli filia eloquentiæ studiosa. a.	12	Lectio multa oratori necessaria. a.	10
Lælius qualis orator. b.	415	Lectio pueri qualis esse debeat. a.	18. &c.
Latini sermonis cognitio Græcum subsequatur. a.	14	Lectio pueri ab Homero & Virgilio debet incipere. a.	46
Latini veteres plus ingenio quam arte valuerunt. a.	47	Lectio pueri qualis esse debeat. a.	18. &c.
Latini dicendi præceptores quando primum coeperint. a.	104	Lectio veterum & novorum quam utilitatem habere possit. a.	111
Latine loquendum, non curiosè. b.	34	Lectio multa & auditione paratur copia verborum. b.	184
Ex latinis conversio utilis. b.	244		
Latina facundia Græcæ impar. b.	212. 214. 421		
Latini sermonis inopiæ quò-			

ET VERBORUM MEMORABILIVM.

Lectiois & auditionis quod sit discrimen. b.	185	tanda. a.	219. 287
Lectiois optimæ ratio. b.	186	Litigatores olim pro se ipsi agere cogebantur. a.	141
Lectioe nihil in studiis facilius. b.	386	Litigatoribus non semper mos gerendus. b.	407
Legendi qui primi. a. 46. &c.		Livius Andronicus. b.	223
Legenda non sunt omnia sine delectu. a.	46	Livius pueris legendus magis quam Sallustius. a.	111
Legum laus & vituperatio. a.	104	Livii epistola ad filium scripta. a.	111. b. 40. 192
De legis voluntate querendum, cum verba contrâ sunt. b.	14	Livii Patavinitas. b.	34
Leguleii. b.	387	Livius hexamettri exordio cepit. b.	162
Lenas rhetor. a.	373	Livii lactea ubertas. b.	193
Lenas Popilius. b.	353	De Livio iudicium. b.	211
Leniendorum criminum ratio. a.	257	Livius & Sallustius pares magis quam similes. b.	211
Lentulus unde de conjuratione coperit cogitate. a.	317	Loci communes. a.	84. 101
Cn. Lentulus. b.	314	Malè à quibusdam in promptu habentur, ut quibuslibet causis applicentur. a.	102
Leonides Alexandri pædagogus. a.	33	Loci communes victorum & virtutum. b.	247
Liberi parentibus laudem afferunt. a.	187	A loco ducta argumenta. a.	315
In libris veteribus non temerè quicquam mutandum. b.	153	Locis argumentorum quomodo utendum. a.	314
Licentia, schema. b.	113	Locuples, à locorum copia. a.	323
Licinius Archias poeta. b.	260	Longum nihil videtur, cuius finem novimus. a.	284
Linus. a.	57	Longæ syllabæ auctoritatem habent. b.	176
Literarum formas puer primùm discat. a.	18	Loquentibus sua observatio, sua scribentibus. a.	26
Literarum formæ eburnæ pueris offerendæ. a.	19	Loqui maximum hominum commodum. a.	146
Literarum usus est, ut custodiant voces. a.	43	Lothophagorum gramen. a.	307
Litera apud Latinos sexta qualis. b.	421	Lucanus poeta. b.	208
Literæ unicam ad verborum solatium. a.	377	Lucilius Satyricus. b.	209
Literarum usus obstat memoriz. b.	297	Lucretius. a.	168. b. 207
Litigatoris persona variè tractanda. a.		Lucro dici non debet orator. a.	79

INDEX RERUM

Lucubrantibus silentium est com- modissimum. b.	238	Malum nihil quo bene uti licet.	145
Lucubrationum fuligo bi- bentia. b.	319	a.	
Ludorum institutio quomodo commendanda. a.	198	Malorum timor plus valet quam spes bonorum. a.	202
Lurcabundus. a.	42	Malus nemo videri velit malus. a.	203
Lusu docendi pueri. a.	16	Mala non sunt releganda ad fortunæ crimen. a.	377
Lusus in pueris signum ala- critatis. a.	35	Malus qui videtur dum di- cit, male dicit. a.	400
Lusus quidam acuendis pue- rorum ingenii non inutiles. a.	35	Malus, idem & stultus. b.	359
Lusu mores aperiuntur. a.	36	Malæ mentis incommoda. b.	360
Luxuria summum crimen vete- ribus Romanis. a.	189	Malos tam multos esse mi- rum. b.	442
Lycurgus. a.	58; b. 419	Manlius Sura. a.	411
Lyra mundi compositionem imi- tata. a.	58	M. Manlius. a.	188
In conviviiis circumferri so- lita. a.	60	Manus oratoris rusticæ ne sint. a.	73
A Pythagoreis ad somnum adhibita. b.	144	Manus declârante nostram voluntatem. b.	338
Lyriceorum licentia. a.	46	Manuum gestus in pronun- tando. b.	340
Lysias. a. 141. 148. 205. b. 146. 204. 269		Marasistria. a.	158
Lysippus statuarius. b.	415	Matres quales esse debeant. a.	12
		Materiæ pueris distanda. a.	112
M.		Materia an ars dignior. a.	157
M Litera in e nonnunquam mollitur. b.	153	Materia plurimarum ar- tium est multiplex. a.	161
M litera mugiens. b.	422	Materiæ modo verba æsti- mantur. b.	48
Macer poeta. b.	207	Maturitas festinata. a.	97. 376
Μακρολογία. b.	56	Medicinæ artis initium. a.	149
Magnum nihil efficitur citò. b.	231	De Medicis. a. 92. 153. 429 b. 402	
Magnificencia an narrationi ne- cessaria. a.	253	Medium dicendi genus. b.	431
A majore argumentum. a.	328	Megabyzus. a.	349
Maledicus non sit orator, nec malignus. a. 219. 399. b. 407		Megaraei victi Homeri versu. a.	344
Maledicus à malefico non distat nisi occasione. b.	407	Melanthius pictor. b.	413

ET VERBORUM MEMORABILIUM.

Melii domus solo æquata. a.	188	buar Homerus. b.	433
Membrum quid in oratione. b.	148. 170	Menenii Agrippæ fabula. a.	340
Membratim cæsimque quando dicendum. b.	173	Mentiendi & fingendi cautela.	262
Membranarum usus in scribendo. b.	240	a.	18
Memoriâ solâ constant literarum initia. a.	16	Mens humana habet aliquid sublime & impatiens superioris. b.	272
Memoriæ primæ non fidendum. a.	20	Mentum quam partem habeat in pronuntiando. b.	337
Necessaria maximè est oratori. a.	21	Messala. a. 44. b. 216. 244.	448
Firmatur exercitatione. a.	22	Metaphora audacior quibusdam remediis mollienda. b.	52
Penè sola in pueris valet. <i>Ibid.</i>		Metaphoræ consideratio. b.	86. &c.
Signum est ingenii in pueris. a.	33	Quo distet à similitudine. b.	87
Ejus virtus duplex, percipere & continere. <i>Ibid.</i>		Quis debeat esse ejus usus. b.	89
Una est è quinque partibus Rhetoricæ. a.	176	Metonymia. b.	92
Memoriæ maximum auxilium partitio. a.	278	Metrodorus. b.	252. 302
Memoriæ fidelius in hærent quæ scripta non sunt. b.	251	Métror. a.	61. b. 155
Memoriæ consideratio. b.	294. &c.	Metus judici nunc adhibendus, nunc amovendus. a.	222
Thesaurus est eloquentiæ. b.	295	Metus duplex. a.	400
Memoria artificialis. b.	297	Militaria præcepta quatenus utilia sint. a.	109
Memoriæ ars maxima, exercitatio. b.	307	Militum dictio qualis esse debeat. b.	277
Memoria recens, minùs interdum fidelis. b.	308	Mimica non habent locum in oratione. a.	392
Memoriter ediscendi quæ sit optima ratio. b.	309	Mimicæ. b.	118
Menander. a. 47. 187. b.	201	Minervæ statua à Phidia cælata. b.	414
Mendacium dicere an aliquando sapienti liceat. a.	153. b. 369	A minore ducta argumenta. a.	328
Mendax memor sit. a.	262	Minuendi ratio. b.	75
Mepelao qualem facundiam tri-		Minui nemo vestit id, in quo maximus fuit. b.	440
		Minutæ sententiæ pondus serum frangunt. b.	228

INDEX RERUM

Miseratio degustanda proœmio , non consumenda. a. 220. 223	<i>Munerarium.</i> b. 32
Miserationem accusator & reus pariter concitant. a. 381.	a. Musicæ laudes. a. 56. &c.
384	Mutii. b. 383
Miseratio ne longa sit. a.	Myron Statuarius. a. 135. b.
387	414
Quibusdam factis excitatur.	N.
a. 387	N Græcum jucundum , & in fine quasi tinniens. b.
Magnam vim ingenii desi- derat. a. 392	422
Discutiendæ miserationis ratio. a. 392	<i>Nenia</i> , carmen funebre. b. 37
Misericordia Atheniensibus pro humine habita. a. 343	Narratiunculæ pueris utiles. a.
Michridatis memoria. b. 311	53
Mobestia exordium decet. a. 230	Narrationes, officia prima Rhetoris. a. 83
Fidem affert oratori & au- toritatem. b. 408	Narrationum tres species a. 94
Modus in omnibus adhibendus.	Narrationes quales esse de- beant. a. 98
a. 246. b. 293. 353	Narrationis consideratio. a.
Sine modo nihil laudabile.	237. &c.
b. 438	Quando sit supervacua. a.
A modo ducta argumenta a.	238. 242
322	Narratio duplex : vel rei ip- sius, vel ad rem pertinens. a.
Mblossus pes. b. 164	239
Monosyllaba malè continu- rur. b. 154	Non semper proœmio sub- jicienda. a. 243
Monotonia vitanda. b. 315	Tres ejus virtutes. a. 245
Morum ubique debet esse prior ratio. a. 11. 23. 25. 34. 86	Ut sit dilucida. a. 246
Mores inter ludendum se detegunt. a. 36	Ut brevis. a. 247
Statim in prima ætate sunt formandi. <i>Ibid.</i>	Ut credibilis. a. 251
Mores suadenti præcipuè spectandi sunt. a. 201	Qualis esse debeat, cum tota res contra nos est. a. 254. &c.
Mores ex oratione perspi- ciuntur. b. 276	Falsa est interdum, sive ficta. a. 261
Morum disciplina oratori perdiscenda. b. 373. 378	Argumenta, non argumen- tationem admittit. a. 267
Mundus quomodo compositus ex opinione Pythagoræorum.	Affectus quoque desiderat. a. 266
a. 58	Qualem ornatum admittat. a. 267

ET VERBORUM MEMORABILIVM.

Qualem compositionem. b.	Neronis dictum de servo pessimo. a.	173	420
Qualem pronuntiationem. b.	Nescire aliqua, est inter virtutes Grammatici. a.	346	59
A narratione ducta argumenta. a.	Nestoris dictio qualis. b.	315	433
Natura non prohibet perfectum esse oratorem. a.	Nicander poeta. b.	8. 56	198
Naturæ bona arte adjuvari possunt. a. 10. 119. 427. b.	Nicias Astronomiæ ignarus. a.	227	68
Natura non deest plerumque, sed cura. a.	Nicostratus Athleta insignis. a.	10	129
Secundum naturam enuntiata quibusdam nihil habere ingenii videntur. a.	Nimium, ubique vitium. b.	108	54 293
Natura discentium spectari in docendo debet. a.	Nitor quidam est in cultu victuque citra reprehensionem. b.	116	85
Non satis valet sola ad formandum oratorem. a.	<i>Nives capitis</i> , dura translatio. b.	126	90
Natura an doctrina plus valeat ad eloquentiam. a.	Nominis notatio. a.	315	317
Naturam intueamur, hanc sequamur. b.	Notæ ad scribendum. Notarii. b.	61	304
Natura plerumque similis est arti. b.	Numa rex. a.	66	187
Natura an doctrina plus valeat ad virtutem. b.	Numantinum fœdus. a.	373	192
Naturæ vis omnis oratori perspicienda. b.	Numeri duplices in Musice. a.	374	69
Natura nos ad mentem optimam genuit. b.	Sollicitudo nimia in numeris vitiosa. b.	442	155
Naturalis pulcritudo. a.	Numerorum consideratio. b.	108	155. &c.
Naturale quid sit. b.	Numerus in fine dominatur & in principio. b.	142	158. 159
Necessarium, inter partes suasorias non est numerandum. a.	Numeris quatenus sit sciendum. b.	196	168
Negari quæ non possunt, quomodo tractanda sint. a.	Numeri palæstricorum doctorum. b.	228	377
Negandi duplex ratio. a.	Nutrices. a.	354	11. 15. 64
Negligentia in nullo sermone sit. b.	Nutus declarant nostram voluntatem. b.	262	332

O.

O Bjurgare præceptor quomodo debeat. a. 87
 Obscœnitas absit & à verbis, & à significatione. a. 415. b. 35.

INDEX R E R U M

Obscuritas ubique , sed præsertim in narratione vitanda est.	
a.	255. 248
Unde oriatur. b.	38. 65
Obsequium , à Terentio primùm dictum. b.	52
Observatio , initium artis. a.	
	149. 175. 333. b. 27
Occupanda quæ videntur obstare. a.	229
Octonarius versus. b.	162
Oculi multum valent in pronuntiando. b.	335
Ομιλίαι . b.	138
Ομοιοτάτοι . b.	138
Ομολογία . b.	56
Ονομαστικία . Nominis fictio. b.	51. 93
Operienda quædam in oratione. a.	135
Opes , materia ostendendæ virtutis. a.	186
Certissimum faciunt morum experimentum. a.	186
Oppidò , vetustum verbum. b.	50
Orationis virtutes & vitia. a.	40
Nihil ea præstantius dedit hominibus providentia. a.	56
Oratio quæ prælectio qualis esse debeat. a.	105. &c.
Orationes corruptæ nonnunquam prælegendæ. a.	108
Oratio quando perfecta dicenda. a.	121
Constat rebus & verbis. a.	178
Quo differat à syllogistica disputatione. a.	367
Accommodanda locis , temporibus , personis. a.	433
Alia vincita , alia soluta. b.	147
Oratio corrupta. b.	57
Oratio incomposita an sit magis naturalis & virilis. b.	142. &c.
Orationis virtutes frequenter ex industria dissimulantur. b.	187
Oratio mores prodit. b.	276
Orationis tum vera laus , cum finita est. b.	405
Oratio quid distet à sermone vulgari. b.	425. 426
Orator , nisi vir bonus , nemo. a.	4. 24. b. 357. &c.
Oratores & Philosophi olim idem fuerunt. a. 5. b. 191.	375
Oratoris perfecti imago & idea queritur. a. 7. 54. b. 363. 365	
Quæ sint ei necessaria. a.	14. &c.
Assuescat homines non reformidare. a.	29
Artes plurimæ ei necessariae. a.	53
Oratores genere dicendi multum inter se distant. a.	117
Oratoris officium quod sit & quotuplex. a.	138. &c.
	178. 279
De quibus rebus debeat dicere. a.	162
Debet vir bonus credi. a.	218. 348. 399
Optimè dicit , cum videtur vera dicere. a.	247
Fiducia ei necessaria est. a.	365
Labor pertinax eidem necessarius. b.	21

ET VERBORUM MEMORABILIU.

Orator non nascitur. b. 315	tus. b.	48
An unquam ipsi licitum sit falsa dicere. b.	Ornatum quid sit. b.	57
369	Orpheus. a.	57
Necessaria ei philosophiæ cognitio. b.	Orthographiæ ratio. a.	48
373	Oris puerilis formatio. a.	22
Juris civilis scientia. b. 383	Oris incommoda inemen- dabilia. b.	319
Historia. b.	Os quale esse debeat ad be- ne pronuntiandum. b. 327.	328
Præstantia animi & fidu- cia. b.	328	
389	Ovidius in Metamorphosi lascivire solet in transitionibus. a.	236
Instrumenta, quædam na- turalia. b.	207. 209. 211	
390. a. 9	De Ovidio judicium. b.	207. 209. 211
Quâ ætate ei incipiendum sit agere. b.	Ovidii Medea. b. 78. 211	
391		
Quid debeat observare in fufcipiendis causis. b.		
394		
Quid in discendis. b.		
399		
Quid in agendis. b.		
404		
Modestia ipsi plurimum af- fert auctoritatis & fidei. b.		
408		
Quando ei desinendum sit agere. b.		
438		
Quid ei faciendum pot- quam agere causas desierit. b.		
439		
Oratoris & disertis differen- tia. b.		
27. 365		
Orbis est in planis forma maxi- mè perfecta. a.		
67		
Ordo maximè necessarius elo- quentiæ. a.		
65		
Multum valet in præci- piendo. a.		
91		
Breviora reddit omnia. b.		
443		
Ordo compositionis. b. 148		
Multum valet in oratione. b.		
306. 307		
Memoriam adjuvat. b. 307		
Ornatus consideratio. b. 42. &c.		
Quàm vim habeat. b.		
42		
Sit virilis, non effemina- tus. b.		
44		
Pro materiæ genere varia-		

P.

Pacuvius poëta. b.	210
Pædagogus quid sit. a. 13. 26	
Pædagogi quales esse de- beant. a.	13
Pæon pes. b.	103. 165
Παιδῶν qui dicantur. a.	77
Palæstricis quatenus vacandum. a.	72
Palimbacchius. b.	164
Palpebrarum vis in pronuntian- do. b.	336
Pamphilus pictor. b.	413
Pancratiastes quomodo insti- tuendus. a.	119
Pansa à Cicerone exercebatur. b.	440
Panyasis poëta. b.	197
Παραδοξον inopinatum. b.	112
Paraphrasis, qua auctores ver- tuntur. b.	245
Parentthesis, seu interjectio. b. 39	
Parentes ut sint eruditi optan- dum. a.	11
Parentum indulgentia pue- ris perniciofa. a.	25

INDEX RERUM

A pari argumentum. a.	328	An Atticè dixerit. b.	420
Parnum gratia. b.	136	Periclitantem quæ commendent.	
Arriambus, qui & Pyrrhichius.		a.	384
b.	163	Periclitantis qualis debeat	
Ἄριστος. b.	137	esse dictio. b.	282
Paronomasia. b.	135	Περικλέης. b.	57
Parrhæus pictor. b.	413	Periodus. b.	170. &c.
Παρρυσία. b.	137	Quando sit adhibenda. b.	171
Partitio tædium levat. a.	250	Peripatetici quatenus oratori	
Partitionis consideratio. a.		utiles. b.	381
277. &c.		Periphrasis. b.	99
Passienus orator. a.	393	Περικλοσύνη. b.	100
Patavinitas in Livio. b.	34	Permissio. b.	112
Πάτρις, quid. a.	400	Perorationis consideratio. a.	
A Patria ut ducantur argumen-		378. &c.	
ta. a.	316	Perus Satyricus. b.	209
Patronus. Vide Orator.		A persona ducuntur argumenta.	
Pectus disertos facit. b.	258	a.	315
Pecuniosus, à pecorum copia.		Personarum fictio, seu	
a.	323	Prosopopœia. b.	113
Pedo poëta. b.	208	Personarum in oratione	
Pedum ratio. b. 155. 163. 164		maximè habenda ratio. a.	
In oratione difficilior quàm		200. b. 276	
in versu. b.	157	Perpicuitas virtus præcipua ora-	
Pedum motus in pronun-		tionis. a.	41. 92. b. 41
tando. a.	63. b. 341. 345	Perpicuitatis consideratio.	
Pentametri medio latens tem-		b.	35. &c.
pus. b.	166	Quomodo ab ornatu & ab	
Peregrina verba vitanda. b.	34	evidentia differat. b.	59
Pericles Athenienses terribos so-		Persuadere non est finis Rhetor-	
lis obscuracione metu libera-		rices. a.	138. 152
vit. a.	68	Persuadendi vis assevera-	
Fulgurare ac tonare dictus.		tione constat. b.	344
a.	147. b. 380. 420	Περικλοσύνη. a.	403. b. 258
Ante ipsum nihil scriptum		Phidias statuarius. a. 91. b. 414	
ornatè. a.	170	Philætas poëta. b.	198
Nihil scriptum reliquit. a.		Philemon poëta comicus. b.	202
171. b. 428		Philippus Macedonum rex. a.	17
Anaxagoræ physici audi-		17	
tor. b.	380	Philippicæ Demosthenis. a. 203	
Optabat ne quod sibi teme-		Philistus historicus. b.	203
rarium verbum excideret. b.		Philosophia	
408			

ET VERBORUM MEMORABILIUM.

Philosophia quando corrumpi cepta. a.	5	Pictores clarissimi. b.	413
Legendis poetis necessaria.		Pictor omnia pingit, quam- vis omnia non didicerit. b.	19
a.	39	Pindari locus. b.	102
Oratori necessaria. b.	373	De Pindaro iudicium. b.	199
&c.		<i>Piratica</i> an dicitur. b.	52
Simulari potest. b.	388	Pisander poeta. b.	197
Philosophorum non est præ- pta vivendi tradere. a.	4. 5	Placere nihil potest, quod non deceat. a.	72
Philosophi & Oratores olim idem fuerunt. a.	5	Placent omnia nostra dum nascuntur. b.	238
Invaserunt officia oratorum.		Plagosos præceptores taxat. a.	36
a.	6. b. 375	Plancus philosophus. b.	219
Philosophorum arrogantia & vitia. a.	6. b. 376. 387	Plato in <i>Timæo</i> intelligi non po- test sine Musica. a.	58
Eorum lectio quatenus pro- fit oratori. b.	191	Moriens suppositos capiti li- bros Sophronis habuit. a.	59
Recesserunt ab administra- tione reip. b.	278. 375	Sacerdotum Ægypti arcana perdidit. a.	79
Quæ secta philosophorum conferre plurimum eloquen- tiæ possit. b.	380	Quid de Rhetorica verè sen- serit. a.	142
Philosophi facti, qui orato- res esse non potuerunt. b.	387	De Platone iudicium. b.	205
Philosophorum opiniones oratori legendæ. b.	444	Nullum genus cognitionis ei deficit. b.	445
Philosophi turpe ducunt affectibus moveri. a.	286. 380.	Platonica interrogationes. a.	304
b.	277	Plautus. b.	211
Philosophi insignes. b.	205.	Pleonasmus. b.	56
418		Plinius, a.	173
Philosophorum qualis sit dictio. b.	277	Plotius insignis dicendi præcep- tor. a.	104
Phœnix præceptor agendi & lo- quendi. a.	94. 149	Poema quomodo inventum. b.	168
Phonascus. a.	121. b. 317	Poesis fastigium accepit ab Ho- mero & Virgilio. b.	447
Phryne, a.	140	Poëtæ non possunt intelligi sine Astronomia & Philosophia, nec sine Musica. a.	39. 62
Picturas commendat varietas. a.		Poetas metri necessitas ex- cusat. a.	40. 49. b. 90. 189
134. 135		Poëtæ canunt: quomoda legendi. a.	45
Pictoria ars. a.	152		
Picturæ vis ad movendum.			
b.	333		
Picturæ initium & progres- sus. b.	412		

INDEX RERUM

Poetarum sententiis utuntur tum oratores, tum Philosophi. a.	48. 344	res. a.	28. 85. 91
Poetae omnia ad voluptatem referunt. b.	90	Eorundem vitia. a.	13
Poetae oratoribus legendi. b.	189	Sanctissimus quisque praetor eligendus. a.	25. 86. &c.
Pollio. b.	229. 391. 415	Praetore optimo protinus utendum. a.	90
Polycletus statuarius. b.	414	Praetor aridus vitandus. a.	96
Polycrates. a.	148. 170	Sit familiariter amicus. a.	28
Polygnorus pictor. b.	413	Sit jucundus nec in emendandis scriptionibus nimium severus. a.	97
Polyptoton. b.	131	Quae in praelegendis auctoribus debeat observare. a.	106
Polyfyndeton. b.	133	Quales materias dictare discipulis ad scribendum. a.	112
Pompeius abunde disertus rerum suarum narrator. b.	278	Parentes sunt mentium. a.	121
Pomponius Secundus tragicus. b.	211	Praetorum culpa diutius apud se pueros retinentium. b.	443
Pontificum commentarii. b.	38	Praecipitandae non sunt editiones. Epist. ad Bibliop.	
Annales. b.	223	Praecocia ingenia parum probanda. a.	34
Poecius Latro. b.	249	Praejudicia. a.	289. &c.
Praecepta quantum noceant, si arida sint. a.	9	Praelectiones in scholis quomodo instituendae. a.	105. &c.
Sine natura nihil valent. <i>Ibid.</i>		Praemiis provocandi pueri. a.	17. 116
Minds valent quam experimenta. a.	109	Praemium omnia spectant. b.	259
Eloquentiae sunt necessaria. a.	126	Non praeparata, magis grata sunt iudici. b.	118
Non sunt tanquam leges immutabiles. a.	132. 134	Praesumptio, sive Prolepsis. a.	229. b. 110
Non sunt sequenda contra rationem causae. a.	260	Praxiteles statuarius. a.	157. b. 415
Praeceptores frequentia gaudent. a.	26. 32	Preces non semper reo conveniunt. a.	385. 387
Non sunt nimia turba onerandi. a.	28	Probabilis oratio quid sit. b.	54
Ad intellectum audientium descendant. a.	31. 91	Probatio naturaliter sequitur narrationem. a.	270
Puerorum ingenia dignoscant. a.	31. 316		
Lusum pueris subinde concedant. a.	35		
Pueros non caeda it. a.	36		
Praetorum officia & mo-			

ET VERBORUM MEMORABILIVM.

Quo differat à narratione.	Naturæ & curæ præsidio
a. 257	indiget. b. 315
Quàm sit necessaria. a. 286	Debet esse emendata. b. 321
307	Dilucida. b. 322
Probationum divisio. a. 288	Ornata. b. 324
308	Apta. b. 331
Optimæ sunt eæ quæ litis	Rebus, verbis, personis ac-
propriæ sunt. a. 330	commodanda est. b. 342
Probationes patheticæ. a.	350
347	Proœmium quale debeat esse in
Probationum & affectuum	genere deliberativo. a. 192.
comparatio. a. 396	206
Probationibus quæ actio	Proœmia in panegyricis li-
conveniat. b. 347	beriora. a. 192
Probationum semina in	Proœmium non est novissi-
narratione spargenda sunt. a.	mè scribendum. a. 212
251	Proœmii consideratio. a.
Ad probandum valet sub-	216. &c.
tile dicendi genus. b. 432	Unde sic dictum. a. 216
Probitas vocatur sæpe, quæ est	Ejus officia & finis. a. 217
imbecillitas. a. 427	Proœmii & epilogi discrim-
Prodicus Chius rhetor. a. 170.	en in movendis affectibus.
235	a. 223
Prodigiosa corpora contra natu-	Proœmii duæ species: prin-
ram. a. 11	cipium & insinuatio. a. 227
Profectus diligentia constat. b.	Proœmium decet modestia
235	& simplicitas. a. 230. 231
<i>Proles ducenda</i> , tragicum. b. 50	Qui stilus ei conveniat. a.
Prolepsis, sive Præsumptio. a.	231
229. b. 110	Qui modus. a. 232
Pronuntiationis institutio. a. 69	Quæ compositio. b. 174
Pronuntiatio violenta de-	Quæ pronuntiatio. b. 346
decet. a. 131	Proœmiorum vitia. a. 235
Modestior plerumque con-	Proœmio non semper lo-
venit. a. 131. 132	cus. a. 235
Pronuntiatio oratori ne-	Propertius poeta. b. 209
cessaria est. a. 176	Propositionis consideratio. a.
Pronuntiatio singularum	275. &c.
partium orationis qualis esse	Non est pars causæ. a. 210
debeat. b. 176. 344. &c.	Non est semper necessaria.
Pronuntiationis considera-	a. 275
tio. b. 312. &c.	Propositio pars Epichirematis.
In dicendo quantam vim	a. 366
habeat. b. 313	Propriura quot modis dicatur.

INDEX R E R U M

b.	35	quàm mali. a.	53
A propriis ducta argumen- ta. a.	325	Quæ sit optima indoles. a.	34
Prosa vincita & dissoluta, b.	307	Pro varia indole variè tra- ctandi. a.	34
Profapia, vocabulum obsole- tum. b.	50	Danda eis aliqua remissio. a.	35
Proscripturæ. b.	23	Protinus ad virtutem for- mandi. a.	36
Profopopœiæ, sive orationes in poetis quomodo legi debeant.		Non debent cædi. a.	36
a.	46	Pueris quæ legenda. a.	45
Profopopœiæ, seu Declamatio- nes. a.	204	Quibus studiis exerceri apud Grammaticum debeant. a.	51
Non pertinent ad Gram- maticos. a.	82	Quibus artibus institui, an- tequam tradantur Rhetori. a.	53
Profopopœiæ maximè in affec- tibus valent. a.	386	Plura simul edoceri possunt.	
Profopopœia, figura. b.	113	a.	74
Protagoras Abderites. a.	170	Sunt laborum tolerantissi- mi. a.	77
Protogenes pictor. b.	413	Quando sint Rhetori tra- dendi. a.	81
Providentiâ mundum regi. a.		Puerorum in scholis officia.	
	313	a.	87
Prudentia quid sit. a.	159	Vitanda pueris arrogans de se opinio. a.	88. 99
Multum valet etiam sine doctrina. a.	433	Pueri non sedeant adoles- centibus permixti. a.	89
Ψυδρῶπις. a.	66	In iis laudanda fecunditas.	
Publicola. a.	187	a.	95
Pudor metu refringit animum.		Quomodo emendandæ eo- rum scriptiones. a.	97
a.	37. b. 389	Affuecant accuratè scribe- re. a.	98
Pudor validiùs bonos inhi- bet, quàm metus. b.	123	Historiæ & orationum le- ctione instituendi. a.	105
Pudor addit stimulos ad dicendum. b.	259	Legant statim & semper optimos auctores. a.	110
Pudoris causæ. a.	282	Ediscant selectos ex oratio- nibus vel historiis locos. a.	115
Pueri qua cura educandi. a.	10.		
&c.		Secundùm sui quisque inge- nii naturam doceantur. a.	116
Ante septem annos literis institui possunt. a.	15		
Pueris non instandum pro- pinus. a.	16		
Lectionem & scripturam quomodo edocendi. a.	18		
Dignoscenda eorum inge- nia. a.	33		
Poriùs tardi sint ingenii,			

ET VERBORUM MEMORABILIVM.

Quales debeant esse erga magistrōs. a.	121
Pulchritudo corporis. a.	185
Pyrrhichius pes. b.	163
Pyrrho philosophus. b.	381
Pythagoræ opinio de mundi compositione. a.	58
Quomodo juvenes concitato represserit. a.	63
<i>Ipse dixit.</i> b.	275
Sapientiæ studiosum vocari se voluit. b.	363
Pythagorei lyra ad somnum utebantur. b.	144

Q.

Q uæstio infinita, vel finita. a.	178
Quæstio quid sit. a.	322
Qualitatis status. a.	180
Quintilianus quot annis Institutiones confecerit. Ep. ad Bibl. An. 20 juventutem erudiit. a.	1
Quibus causis permotus Institutiones scripserit. a.	1
Cur eas Marc. Victori dicarit. a.	3
Sub ejus nomine duo libri editi. a.	4
Multum elegantie suis præceptis admiscuit. a.	9. 168
Scripsit librum <i>de causis corruptæ eloquentiæ.</i> a.	104. 350. 372. b. 58. 103.
Fatetur discipulos à se in schola non fuisse instructos lectione historicorum & oratorum. a.	105
Præcipiendi munus, & in foro dicendi, deprecatus est. a.	132
Sua quædam retractat. a.	180

Nepotes fororis Domitiani educandos suscipit. a.	214
Blanditur Domitiano. a.	185. 214. b. 208
Pro Regina Berenice, apud eam, causam dixit. a.	221
In narrando excellebat. a.	261
Ereptos sibi immatura morte filios & conjugem acerbissime deplorat. a.	372
Videtur Consulatus honorem adeptus. a.	377
In movendis affectibus eminebat. a.	405
Exponit morem quem sequebatur in tractandis controversiis. b.	4
Citat causam difficiliorem à se actam. b.	122
Citat exemplum ex oratione patris sui. b.	136
Memoriâ plurimum valebat. b.	307
Candidè & simpliciter communicabat cum aliis quæ privatim didicerat. b.	441
Quincunce nihil speciosius. b.	45

R.

¶ In λ mutatur. a.	79
Rabirius poëta. b.	208
Ratio, seu methodus, doctissimo cuique planissima. a.	91
Ratione à reliquis animantibus distinguuntur. a.	145
Ratiocinatio in amplificatione. b.	71
<i>Reatus.</i> b.	52
Redditio quid sit. b.	63
Refutatio. a.	351. &c.
Regressio. b.	331
Regulus. b.	382

Y iij

INDEX RERUM

A Remotione ducta argumenta.	Rhythmi. a.	61. b. 155
a.	Quo distent à metris. b.	155.
R eor. b.	Ridiculi varia nomina. a.	410
Repetitio. b.	Risus consideratio. a.	406. &c.
A Repugnantibus ducta argu- menta. a.	Ejus movendi difficultas. a.	406. 408.
R es sunt nervi causarum. b.	Vis maxima. a.	409
Rerum sit sollicitudo, ver- borum cura. a.	Pendet à natura & occasio- ne. a.	409
Responsionis figuræ. b.	Quomodo exciterur. a.	412
Rhetorice unde dicta sit. a.	Quæ in eo vitanda. a.	414
Non dat leges immutabiles.	Unde petatur. a.	416
a.	Exempla ejus rei. a.	421
Ejus divisio. a.	R omanorum epulis fides ac ti- biæ adhiberi solitæ. a.	60
Ejusdem definitio & finis.	Romani semper fuerunt oratores. a.	144
a.	Romanis veteribus sum- mum crimen luxuria. a.	189
An sit utilis. a.	Romanus pudor. b.	53
An sit ars. a.	Romanus sermo venerem Atticam non recipit. b.	211
Quando ejus doctores pri- mum extiterint. a.	Romanus sapiens. b.	375
Ex quo sit genere artium. a.	Romani exemplis pluri- mum valent. b.	382
a.	R omuli cælestis ortus. a.	183
An sit virtus. a.	Rubricæ. b.	387
Quomodo à dialectice dis- tinguatur. a.	Rufinus cur Consul factus. b.	371
Quæ sit ejus materia. a.	Rumor & fama. a.	292
Quinam de ea scripserint.	Rustici causa, qui patri prodi- tionis reo non affuit. b.	11
a.	Rutilius rhetor. a.	173
Quæ sit ejus origo, quod incrementum. a.	P. Rutilius exilium elegit. b.	270
Quot partes. a.		
R hetores partem sui officii Grammaticis reliquerunt. a.	S.	
Rhetori quando sit traden- dus puer. a.	C irca litteram S deliciæ. a.	70
Quæ sint primæ apud Rhe- torem exercitationes. a.	Commisura literæ S cum X vel S. b.	152
Qualis apud Rhetorem de- beat esse oratorum & histori- corum lectio. a.	Litera interdum subtracta. b.	153
Quales materiæ ad scriben- dum dictari. a.	S acrilegium quid sit. a.	276
R hodium dicendi genus. b.		

ET VERBORUM MEMORABILIVM.

Saleius Bassus poeta. b.	208	tori perutile. b.	19
Saliorum carmina. a.	41. 60	Scribendi exempla pueris proposita honestum aliquid contineant. a.	21. 22
Sallustius minùs pueris accom- modatus quàm Livius. a.	110	Scribendum quicque, quo- modo sonat. a.	43
Ejus liberiora proemia. a.	193	Scribendi quanta sit utili- tas. b.	230
Oratio in Ciceronem. a.	234	Scribendum est quàm dili- gentissimè. b.	231
Brevitas vitanda oratori. a.	248. b. 190	Quomodo scribendum sit. b.	232
In scribendo labor. b.	233	Scribendo bene, sic ut citò; non contrà. a.	233
Salsum quid sit. a.	411	Scribendi vitia, morositas & negligentia. b.	233
Salratio Lacedæmoniis & Ro- manis usitata. a.	73	Scribatur in ceris aut membranis. b.	240
Quatenus pueris utilis. a.	73. 74	Quæ præcipuè scribenda sint. b.	243
Santra. b.	417	Scribendum quomodo di- cimus. b.	428
Sapiens perfectus nondum re- pertus. a.	7	Scripta in aliquod tempus repo- nenda. b.	242
Sapientiæ studiosi, titulus arrogans. a.	6	Scruporum duodecim lusus. b.	307
Satagere. a.	421	Sculptura. a.	163
Satyræ duplex genus. b.	209. 210	Scurrilitas oratori indecora. b.	276
Scævola memoria. b.	307	Secretus locus scribentibus con- venit. b.	237. 238
Facundia. b.	387	Non sylvæ & nemora. <i>Ibid.</i>	
Scenici actores poetarum opti- mis multum gratiæ adjiciunt. b.	313	Secundus, orator. b.	415
Schema. <i>Vide Figura.</i>		Senarius versus. b.	162
Schema quodvis vitium ef- fet, si non peteretur, sed accideret. b.	126	Seneca. b.	219. 415
Scholarum utilitates & incom- moda. a.	23	Senum dictio qualis esse debeat. b.	276
Scholarum regimen. a.	87. &c.	Senibus unde auctoritas. b.	388
Schola careat vitiis. a.	89	Senectus oratoris quàm pos- sit esse gloriosa. b.	440. 441
Scholarum alia ratio, fori alia. a.	364. b. 393	Senes quoque possunt disce- re. b.	446
Scientiæ falsa persuasio est per- niciosa. a.	13	Sensus communis in Scholis dif-	
Scipioni Africano attributæ Te- rentii comædiæ. b.	211		
Scribere bene ac velociter ora-			

INDEX R E R U M

clatur, a.	29	Sermo vulgaris quid distet	
Sensus propriè sunt corporis. b.		ab oratione. b.	425. 426
	77	Serv. Sulpitius orator. b.	216.
Sensus & sententiæ differunt.			263
<i>Ibid.</i>		Serv. Novianus. b.	212
Sensus jacet, ubi verba lau-		Sestius scripsit contra Ciceronis	
dantur. b.	32	actionem. b.	249
Sensiculi minuti & corru-		A Sexu ducta argumenta.	
pti. b.	81	a.	316
Sententiarum genera quot sint.		Siderum cursus constitutus do-	
b.	77	cet nihil esse fortuitum. a.	68.
Sententiæ universales quos		Signa. a.	309
deceant. b.	78	A similibus ducta argumenta. a.	
Sententia ex contrariis. b.			327
	79	Similitudo proximas exem-	
Sententia subobscura. b.	80	pli vires habet. a.	340
Sententiæ, seu lumina in		Similitudinum considera-	
clausulis præsertim posita. b.		tio. b.	62
	77. 81	Valent ad exprimendam re-	
Sententiarum corruptarum		rum imaginem. <i>Ibid.</i>	
exempla. b.	82	Simillima inter se difficilè repe-	
Sententiarum densitas ob-		riuntur. b.	224
stat invicem. b.	82. 428	Simonides poeta. b.	200
Sententiæ non sunt omnino		Artem memoriæ primus	
fugiendæ. b.	84	ostendit. b.	297
Sententiæ veteribus non		Simplicitas maximè valet in	
fuerunt in usû. b.	428	narrando. a.	252
Apud Ciceronem reperiun-		Mirè tenues causas decet.	
tur. <i>Ibid.</i>		b.	293
Quatenus sint utiles. <i>Ibid.</i>		Socrates jam senex lyra institu-	
Serg. Galba. a.	139	tus. a.	58
Serg. Flavius. b.	51	Repudiavit Lyfiæ oratio-	
Sermo vitiosus infantibus perni-		nem. a.	141. b. 269
ciosus. a.	11	Docere creditus quomodo	
Sermo ex quibus constet. a.		causa mala melior fieret. a.	
	40		143
Sermone utendum ut num-		<i>sipos</i> , seu dissimulatores, cur	
mo. a.	41	dictus, b.	116
Sermo omnis habet rem &		Ejus constantia cum accu-	
verba. a.	176	satus est. b.	269
Sermonis quotidiani stylas.		Ei collatum est ad victum	
b.	147	à discipulis. b.	397
Sermo nullus sit negligens.		Socraticæ interrogationes.	
	262	a.	304. 343

ET VERBORUM MEMORABILIIUM.

Socratici quomodo oratorum præparent. b.	192	Stertinius rhetor. a.	173
Solertia homini propria. a.	11	Stesichorus poeta. b.	199
Sollicitudo in initiis necessaria. b.	233	Stoici sapientem perfectum quarunt. b.	363
Nimia, vitium est. b.	151.	Mendacium quandoque permittunt. b.	369
Quatenus oratori conveniat. b.	390	Quatenus oratori profint. b.	381
Somno quod supererit, studiis impartendum. b.	238. 448	Stratocles comædiarum actor. b.	352
Sonis homines, ut æra tinnitu, dignoscuntur. b.	321	Studio semper proficitur. a.	11
Sophocles. b.	201	Studia ne oderint pueri cavendum. a.	16
Sophon mimorum scriptor. a.	59	Studiis sua quoque est infantia. a.	17
Sordes & squalores reorum ad quid profint. a.	387	Studiorum initia à perfectissimo quoque tractanda. a.	18
Sordida verba absint ab oratione. b.	35. 48. 55	Studia multum secreti temporis desiderant. a.	17
Sotadei versus. a.	47. b. 143	Studiorum altrix æmulatio. a.	30
Spadices. a.	63	Studium voluntate quæ cogi non potest, constat. a.	35
A specie ducta argumenta. a.	314	Studium non coactum. a.	375
Species inde venit, unde vires, b.	29	Studii tædium varietate levatur. a.	76
Species vera ab utilitate nunquam dividitur. b.	46	Studiorum laborem cur pueri facilius tolerant. a.	77
Speciosiora, quæ honestiora. b.	418	Ad studia nunquam plus temporis quam in pueritia. a.	78
Spes alit studia. a. 8. 56. 98. b.	367	Studia quid referant computare, illiberale est. a.	79
Spiritus qualis debeat esse ad pronuntiandum, b.	321. 324. 328. 332	Jucundissimum per se ipsa fructum afferunt. a. 80. 156. b.	448
Spiritu majore de divinis rebus dicendum. b.	379	Studio danda tempora, quæ nugis perduntur. a. 80. b.	444
Spondeus. b.	163	Studiorum perniciosissima hostis nimia laus. a.	88
In statuis variandi habitus. a.	134	Studia nullo magis quam spe gaudent. a. 98. b.	234
Statuarii insignes. b.	414	Studiorum fructus omnes	
Status quæstionis triplex. a.	180		
Sterilia difficulter vincuntur. a.	96		

INDEX RERUM

perdit arrogans de se persuasio. a.	99	tionem. a.	71. b. 336
Studiis quibusdam alter altero magis idoneus. a.	118	Suspectus ne sit cavere debet orator. a.	230. 269
Studio multum confert amor & pietas erga magistratos. a.	121	Sustentatio. b.	111
Studio ad profectum opus, non indignatione. b.	235	Sybaritis frugalitas odiosa. a.	189
Studijs parum apta sylvarum amoenitas. b.	237	Syllogismus. a.	367
Secretum & silentium desiderant. <i>Ibid.</i>		Syllogismis non debet esse conferta oratio. a.	368
Studijs necessaria frugalitas & bona valetudo. b.	238. 360	Synalæphe. b.	152. 167
Studio non irrogandum, nisi quod somno supererit. b.	238. 445	Synecdoche, tropus. b.	90
Studeri potest semper & ubique. b.	262	Synecdoche figura, seu Elleipsis. b.	134
Studio non potest vacare mens nisi omnibus vitijs & curis libera. b.	359	Συνηγομία. b.	134
A studiis ducta argumenta. a.	317	Synonymia. b.	47. 132
Stulti eruditjs videntur, qui stultis videri eruditi volunt. b.	260	Symploce. b.	119
Stylus optimus dicendi magister. b.	231	T.	
Secreto gaudet. b.	236. 259	T In D mollitur. a.	70
Non minus agit cum delet. b.	241	Tabulæ. a.	293
Suasoriae apud Rhetores sunt inter rudimenta dicendi. a.	83	Tarentinorum juvenum jocus. a.	409
Suasorium genus, seu deliberativum. a.	191. &c.	Ταυταλογία. b.	56
Per subjectionem schema. b.	110	A tempore ducta argumenta. a.	320
Sublime dicendi genus. b.	431. 432	Tempus nullum otiosum fit. a.	15
Subtile dicendi genus. <i>Ibid.</i>		Tempora, quæ frustra perdimus, serijs artibus potius danda. a.	80. b. 444
Sulpitius Galbus de Lunæ defensione differuit. a.	68	Tempus mitigat dolores. a.	387
Supercilia adjuvant pronuntia-		Tentanda non sunt, quæ effici non possunt. a.	120. 282
		Terentius Comicus. b.	211
		Terentius Varro. b.	210
		Testium consideratio. a.	295. &c.
		Theatri utilitas & religio. a.	198
		Thebanorum & Thessalorum controversia de pecunia cre-	331
		dita. a.	
		Themistocles Lyrae imperitus.	

INDEX RERUM

solicitudo. b.	29	sunt. <i>Ibid.</i>	
Verborum supellex lectione multa & idonea comparatur. b.	31. 182. 184	In verbis tantum non <i>imitatio</i> . b.	229
Verborum causa duntaxat nihil faciendum. b.	33	Verba alia alios decent. b.	278
Ea sunt optima, quæ sensum animi nostri optimè promunt. <i>Ibid.</i>		Verborum officium servire sensibus. b.	425
Peregrina & extera vitanda sunt. b.	34	Verecundia maximè conciliat. b.	346
Item obscœna, sordida, & humilia. b.	35. 53	Verecundia, vitium amabile. b.	389
Ab usu remota, & artium propria. b.	58	Vero nemo contentus est. b.	102
Verborum turba inanis. b.	40	Verificator distat à Poeta. b.	168. 207
Verba rebus conveniant. b.	47. 48	Versus ab oratione absit. b.	162
Verba quædam magis vocalia. <i>Ibid.</i>		Vertenda Græca in Latinum, & contrâ. b.	243
Verborum humilitas nonnunquam vim rebus affert. b.	49	Vertendi auctores quæ sit optima ratio. b.	245
Verbis dignitatem dat antiquitas. b.	49	Veteres Latini quantum oratori profint. a.	47
Verba fingere Græcis magis concessum. b.	50	Veteres qui legendi. a.	110
Verborum aliâ nativa, aliâ reperta. b.	52	Veteribus inveniendæ artes fuerunt, nobis duntaxat cognoscendæ. b.	448
In fingendis verbis quid observandum. b.	52	Vetusta verba quam gratiam habeant. a.	41. b. 49.
In verbis mala affectatio. b.	57	Cautè iis utendum. <i>Ibid.</i>	
Verborum copia quomodo paranda. b.	181. &c.	Vibius Crispus. b.	217
Debent nota esse omnia, ut se scribenti offerant. b.	182	A Victu ducta argumenta. a.	317
Collecta habere vocabula, puerile. b.	183	Virgilius primùm à pueris legendus. a.	46
Verborum libertas poetis ignoscenda. b.	189	Vetustatis amans. b.	49
Verborum certissima regula est consuetudo. b.	225	Vir acerrimi iudicii. <i>Ibid.</i>	
Verba per se soni tantùm		De Virgilio iudicium. b.	206
		Paucos uno die versus scribebat. b.	233
		Virginus rhetor. a.	173
		Virtutum semina nobis innata. a.	159
		Virtus naturâ & doctrinâ constat. b.	373
		Virtus	

ET VERBORUM MEMORABILIUM.

Virtus maximum Deorum donum. b.	373	Vocis ratio quibus constat.	a.	60
Virtutum victorumque vicinia. a.	129. 189	Vox propriam vim adjicit rebus. b.		315
Virtus prima est vitio care- re. b.	54	Vocis consideratio. b.		316. &c.
Virtutes dicendi diversiffi- mæ habent suos amatores. b.	293	Urbanitas opportuna reficit ani- mos. a.		229
Virtutes in quibusdam non habent gratiam. b.	351	Quid sit propriæ. a.		410. 422
Vis distat à violentia. a.	131	Urbanitatis affectatio abfit ab oratore. a.		415
Visiones, seu <i>paræsiæ</i> . a.	403. b. 258	<i>Urbanus</i> , Ciceroni novum erat vocabulum. b.		12
Vitia, quæ insederint, difficul- ter eluuntur. a.	90	Urbis captæ descriptio ac cala- mitas. b.		60
Vitia aliena malum repre- hendi, quàm nostrâ. a.	110	Urbium laudes unde ducan- tur. a.		190
Vitia non finunt mentem studiis vacare. b.	359	Urbs pro Roma accipitur. b.		37
Vitium quid sit, virtus dete- gir. b.	368	Utile an distet ab honesto. a.		191. 199. b. 269. 270
Vitia ipsa in quibusdam de- lectant. b.	351	Vultus distortus oratori minimè convenit. a.		414
Vituperatio iisdem, quibus laus, modis constat. a.	187	Ex vultu perspicitur habitus animorum. b.		333
Ulyssis dicturi habitus apud Ho- merum. b.	345	Vultus quam vim habeat in pronuntiando. b.		334
Qualem ei facundiam tri- bnat Homerus. b.	433			
Vocalium concursus. b.	151. 152	X.		
Coitio. b.	322	C Ommissura literæ X cum S. b.		155
Volubilitas nimia confundit quæ dicimus. b.	327	Xenophon. b.		191. 205
Voluntate quæ cogi non potest, constat dicendi studium. a.	35	Y.		
Voluntate constat ut boni viri simus. b.	442	¶ & ζ literas non habemus. b.		421
Voluptas audientis multum ad fidem adjuvat. a.	370	Z.		
Vox magnopere adjuvat orato- rem. a.	9. 61	Z Literæ dulcedo. b.		421
Maximè curanda. a.	62	Zeno. a.		160. b. 393
		Zeuxis pictor. b.		413

Fin de la Table des Matières.

DECRETO.

EU ELREY. Faço saber aos que este Alvará virem, que, attendendo ao que me foi representado por Dom Thomás de Almeida do Meu Conselho, Principal Primario da Santa Igreja de Lisboa, e Director Geral dos Estudos destes Reynos, e seus Dominios; e ao muito, que importa animar os mesmos Estudos pela applicação de todos os meios, que podem conduzir para os promover: E tendo mandado imprimir em beneficio delles, e das suas necessarias despesas, todos os Livros Classicos, e Dictionarios, que foraõ enunciados nas Instrucçoens, que mandei promulgar em vinte e oito de Junho deste presente anno para os Professores da Grammatica Latina, Grega, Hebraica, e Rhetorica: Sou servido conceder à sobredita Direcção geral o Privilegio exclusivo da impressão de todos os Livros, e dos mais que houver por bem mandar estampar para o uso das Classes das referidas Linguas, e Arte de Rhetorica, para que em quanto Eu não mandar o contrario, nenhuma Pessoa de qualquer estado, qualidade, e condição que seja, possa imprimir, fazer entrar de fóra do Reyno, ou vender algum, ou alguns dos sobreditos Livros debaixo das penas; pela primeira vez do perdimento dos exemplares que lhe forem achados, com o dobro do valor, a que se costumarem vender os permittidos; e do tresdobro pela segunda vez, crescendo esta pena nos mais lapsos à mesma proporção. Para que se não possaõ equivocar os Livros de

contrabando com os que forem impressos a beneficio dos referidos Estudos: Sou servido outro fim que o Director Geral, assim nesta Corte, como nas mais Cidades do Reyno, nomêe Commissarios que assignem de letra de mão o seu nome na primeira folha em que se acharem estampados os Titulos de cada hum dos sobreditos Livros: E que todos aquelles, que forem achados sem os referidos signaes, sejaõ havidos por de contrabando; e as pessoas, em cuja mão se acharem, logo prezas até declararem a quem os compraraõ, para se lhe imporem as penas affima estabelecidas. Determino que os donos das logens, nas quaes se acharem alguns dos referidos Livros ao tempo da publicação deste, sejaõ obrigados a declarar os exemplares, que tiverem, aos Commissarios, que o mesmo Director Geral nomear, para tomarem razão delles, debaxo das referidas penas. Para o consumo delles lhes concedo o tempo de quatro mezes, depois dos quaes lhes permitto, que possaõ reesportar aquelles exemplares, que declararem existentes; bem visto, que não os declarando, e embarcando, depois de ser findo o referido termo, aquelles, que lhes forem achados, seraõ tambem havidos por contrabando para terem lugar as penas affima declaradas. Desta geral prohibiçaõ exceptuo as duas Grammaticas, a que pelo Meu Alvará de vinte de Junho proximo precedente tenho concedido Privilegio exclusivo, em quanto Eu não for servido ordenar o contrario. Este se cumprirá como nelle se contém, e valerá como Carta, posto que seu effeito haja de durar mais de hum anno, sem embargo das Ordenaçoes em con-

trario, estampando-se com os sobreditos Livros, para que chegue á noticia de todos, e não possa os transgressores delle allegar ignorancia. Dado no Palacio de Nossa Senhora da Ajuda a treze de Agosto de mil setecentos e sincoenta e nove.

R E Y.

Conde de Oeyras.

Alvard, por que V. Magestade ha por bem conceder á Direcção geral dos Estudos o Privilegio exclusivo de todos os Livros Classicos, e Dictionarios, que forem precisos para uso das Classes de Grammatica Latina, Grega, Hebraica, e de Rhetorica: exceptuando por hora desta geral prohibição as duas Grammaticas, a que concedeo Privilegio exclusivo pelo Alvará de vinte de Junho proximo precedente, na forma assima declarada.

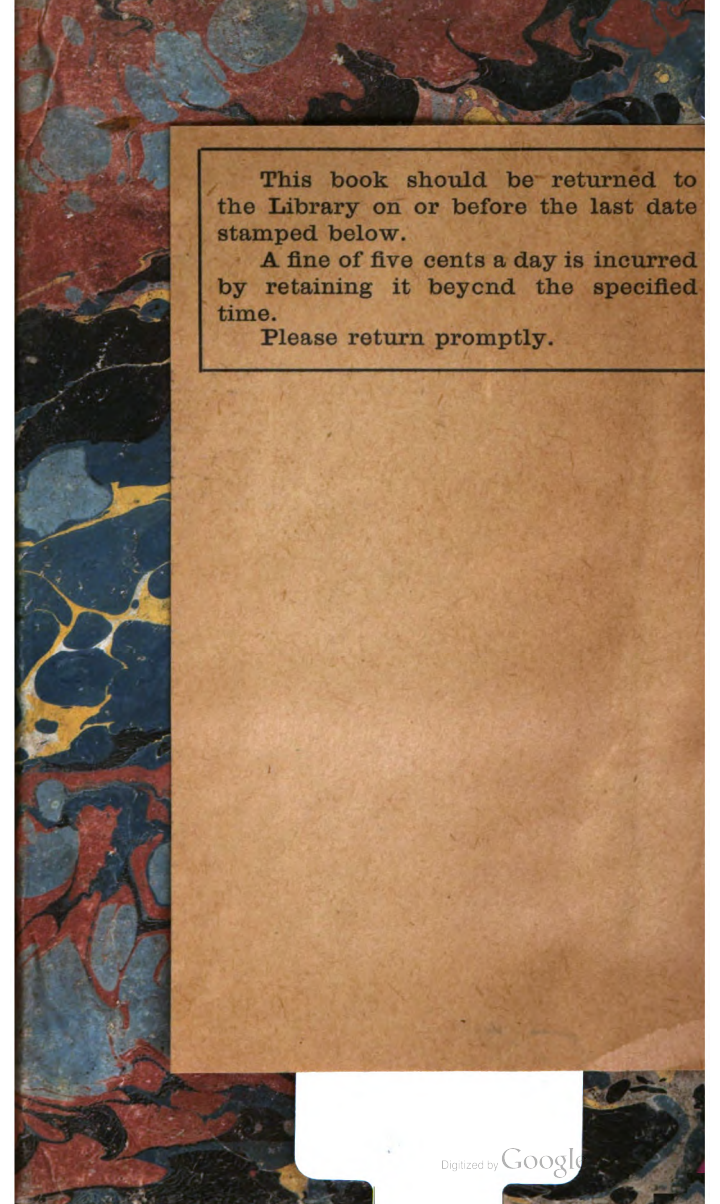
Para V. Magestade ver.

Manoel Joze de Aguiar o fez.

Registado na Secretaria da Direcção geral.

Applied Security in Writing - 41.

This book should be returned to
the Library on or before the last date
stamped below.

A fine of five cents a day is incurred
by retaining it beyond the specified
time.

Please return promptly.

